

glasul

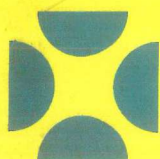
BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

1 / 2008

An. XV. Nr. 57

INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

GLASUL BUCOVINEI
*
THE VOICE OF BUCOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUCOVINA

QUARTERLY REVIEW OF HISTORY AND CULTURE

CHERNIVTSI – BUCHAREST

2008, NO. 1

Year. XV. No.57

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

EDITORIAL COMMITTEE: Univ. Prof. PhD. Mircea Anghelescu (Bucharest), Acad. Radu Grigorovici (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Chernivtsi), Assoc. Prof. PhD. Ștefan Purici (Suceava), Assoc. Prof. PhD. Florin Pintescu (Suceava), Univ. Prof. PhD. Ion Popescu-Sireteanu (Iassy), Arcadie Suceveanu (Chișinău), Bogdan-Alexandru Jitea (Bucharest), PhD. Constantin Ungureanu (Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, Honorary Member of the Romanian Academy (Bucharest).

EDITORIAL OFFICE: Prof. PhD. Alexandrina Cernov, Univ. Prof. PhD. Ilie Luceac, Assist. Prof. PhD. Harieta Mareci, Vasile Tărățeanu.

I.T. MANAGEMENT: Nadina Cioban.

CONTENTS

DIALOGUES WITH BUCOVINA FOLK

- Iie Luceac**, *The Maria of the Bucovina Song, or the Nightingale below the Eyelash of the Carpathians*7

THE 600TH ANNIVERSARY OF CERNĂUȚI

- Alexandrina Cernov**, *The Privilege of Alexander the Good – The Sixth Anniversary of the First Written Attestation of the City of Cernăuți*33
- Olimpia Mitric**, *A Little Known Bibliographic Document: The Inventory of the Library of Cernăuți University, evacuated to Sibiu in 1944*48
- Constantin Ungureanu**, *Primary Education in the City of Cernăuți (late nineteenth century – early twentieth century)*55

LEADING FIGURES OF BUCOVINA

- Mihai-Ștefan Ceaușu**, *Raimund Friedrich Kaindl: From the University of Cernăuți to the University of Graz*79
- Eleonora Moldovan**, *The Political Initiatives of George Popovici, Leader of the Romanian National Party of Bucovina*87

BUCOVINA – HISTORIC AND SOCIAL PROCESSES

- Marin Gherman**, *The Effects of Sporadic Democratisation. Press Monitoring (15 November 2007 – 15 February 2008)*97
- Alexandru Tomulescu**, *„Moldavianism“ and Ideological Ineptitude*106

LITERARY THEORY, CRITICISM AND HISTORY

- Ion Filipciuc**, *Eliade and the Meaning of his Date of Birth*111

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2008, Nr. 1
Anul XV. Nr. 57

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București),
acad. Radu Grigorovici (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți),
conf. univ. dr. Ștefan Purici (Suceava), conf. univ. dr. Florin Pintescu
(Suceava), prof. univ. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie Suceveanu
(Chișinău), Bogdan-Alexandru Jitea (București), dr. Constantin Ungureanu
(Chișinău), Dimitrie Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române
(București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. univ. dr. Ilie Luceac,
lector univ. dr. Harieta Mareci, Vasile Târâțeanu.

CULEGERE COMPUTERIZATĂ: Nadina Cioban.

SUMAR

DIALOGURI CU BUCOVINENII

- Ilie Luceac**, *Maria cântecului bucovinean sau privighetoarea de sub geana Carpaților*. 7

ORAȘUL CERNĂUȚI LA 600 DE ANI

- Alexandrina Cernov**, *Privilegiul lui Alexandru cel Bun – 600 de ani de la prima atestare scrisă a orașului Cernăuți* 33
- Olimpia Mitric**, *Un document bibliografic mai puțin cunoscut: Inventarul Bibliotecii Universității din Cernăuți, evacuată la Sibiu, în anul 1944*. 48
- Constantin Ungureanu**, *Învățământul primar din orașul Cernăuți (sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)* 55

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

- Mihai-Ștefan Ceașu**, *Raimund Friedrich Kaindl: de la Universitatea din Cernăuți la cea din Graz*. 79
- Eleonora Moldovan**, *Inițiativele politice ale liderului Partidului Național Român din Bucovina, George Popovici*. 87

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

- Marin Gherman**, *Efectele democratizării sporadice. Monitoring-ul presei (15 noiembrie 2007 – 15 februarie 2008)*. 97
- Alexandru Tomulescu**, *„Moldovenismul“ și ineptia ideologică* 106

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Ion Filipciuc**, *Mircea Eliade și tâlcul zilei sale de naștere* 111

CU PRILEJUL JUBILEULUI DE 600 DE ANI AI ORAȘULUI ILUSTRĂM ACEST NUMĂR CU VEDERI ALE CERNĂUȚIULUI DE ASTĂZI. FOTOGRAFIILE SUNT REALIZATE DE ARTISTUL-FOTOGRAF MIHAI CRATOFIL

MARIA CÂNTECULUI BUCOVINEAN SAU PRIVIGHETOAREA DE SUB GEANA CARPAȚILOR

Ilie Luceac

Cernăuți

Nu numai atunci când ești într-o stare de comuniune aparte cu natura, cu ceea ce există divin în ea, numai atunci când ești copleșit de frumusețea și eternitatea codrilor și măreția munților noștri, de puterea magică a liniștii care te face să auzi scurgerea timpului din clepsidra neamului – de la strămoși înspre noi – numai atunci cred că ți-e îngăduit să te apropii de cântecul popular autentic. Sau atunci când te afli în preajma Sfintei Mănăstiri Putna, într-o zi de vară liniștită – când chiar și timpul din clepsidră ți se pare că a încremenit – numai atunci poți să te apropii cu gândul de rostul unor asemenea cuvinte: „*Cântă cucu pe-un brăduț/ și se-aude-n Cernăuți...*“.

...Toaca cheamă melancolic în fiecare zi, în fapt de seară, obștea monahală a Sfintei Mănăstiri Putna la vecernie... Reveria visului devine realitate... Cântecul cucului reverberează sincopat în suflet, purtându-ne pe unda gândului peste dealul Putnei, peste creștetul brazilor, până la Crasna, de unde este și „privighetoarea“ noastră, doamna Maria Iliuț...

Vorbeam de cântecul popular, de frumusețea melodiei lui, de profunzimea mereu răcoritoare pe care o păstrează cuvintele acestuia, de cântăreața Maria Iliuț, care știe nu numai să interpreteze captivant melodia, ci să redea prin gesturi și mimică mesajul adânc al cântecului. Vorbeam despre lucrurile dragi sufletului nostru, despre simțirea românească, despre cuvântul și melodia cântecelor acestui popor și nu am greșit, alegând-o pe doamna Maria ca interlocutor. Cu atât mai mult, că atunci când horește sau doinește dânsa la Crasna, – peste deal, la Putna, se înfiorează brazii, se înduioșează chipurile sfinților din fresca Mănăstirii. În unduirile doinei sau a bocetului de jale – cântece vechi care ne sunt expresia caracteristică a moștenirii noastre folclorice – ascultăm vreme de multe decenii la rând hăulitul sorții... „*Cântă cucu, bată-l vina/ De răsună-n Bucovina!*“, modulează Maria, într-un cântec bine cunoscut în nordul Moldovei și nu numai, cu un tremolo inconfundabil, care îi este caracteristic numai ei și care scoate în relief maniera absolut originală de interpretare.

Într-o întâlnire la Cernăuți, cu ocazia unui Festival-concurs „Din cântecele neamului“, unde doamna Iliuț a fost invitată în juriu, alături de Mărioara Murărescu, Nicolae Sabău, Ion Paulencu și alți specialiști, am reușit să punem temelia unui dialog care avea să dureze în timp. Toate întâlnirile noastre de la

Cernăuți sau Chișinău aveau să dezvăluie personalitatea acestei cântărețe cu care se mândrește Bucovina. Prima convorbire a avut loc la Cernăuți. Altele s-au desfășurat la Chișinău. Rezultatele lor s-au materializat în acest dialog, pe care îl publicăm acum, la început de an jubiliar pentru orașul nostru, care va împlini 600 de ani de la prima sa atestare documentară. Interlocutoarea noastră merită din plin acest privilegiu, iar revista are onoarea de a i-l oferi, alăturându-se totodată și la felicitările pe care cu siguranță le-a primit cântăreața din partea celor dragi, cam pe la sfârșit de Făurel, atunci când își sărbătorește ziua ei de naștere.

Ilie Luceac: Doamna Maria Iliuț, vă zicem „Bine ați venit!“ din nou pe meleagurile bucovinene sau cum s-ar zice, bine ați venit de acasă – acasă, Chișinăul fiind casa de fiecare zi a dumneavoastră și Bucovina – casa părintească pe care o purtați în suflet. Spuneți câteva cuvinte cititorului nostru despre faptul cum v-ați început activitatea artistică, cu toate că foarte multă lume vă cunoaște și vă recunoaște vocea.

Maria Iliuț: Am terminat școala de opt ani din Crasna mea natală după care prin 1969–1970 am venit la Cernăuți și m-am înscris la Școala de arte. Inițial voiam să devin dansatoare, dar nu a fost să fie așa. Soarta mi-a hărăzit altă cale. La mijloc mai era un motiv pentru care am devenit cântăreață. La secția de dans de la Școala de arte din Cernăuți trebuia să dai o probă în limba rusă sau ucraineană, iar la secția de cântec popular examenele de admitere se țineau în

limba română (pe atunci așa-zisa moldovenească). Am intrat la secția de cântec popular și am învățat trei ani de zile. În 1973 am absolvit această Școală de arte și am lucrat câțva timp la Casa de cultură din Crasna, alături de alți colegi foarte talentați, care, din păcate, nu mai sunt printre noi. E vorba de Dumitru Mitric, Ștefan Mitric, Ștefan Gherman. Erau adevărați rapsozi ai Crasnei, instrumentiști și vocaliști foarte talentați. Apoi, în 1977, am plecat la Chișinău, împreună cu distinsa mea colegă Elena Gherman, în prezent solistă la Teatrul de Operă și Balet din Chișinău, cântăreață cunoscută în lumea muzicii clasice. Absolvisc și ea Școala de arte de la Cernăuți, așa că am plecat amândouă să ne realizăm în plan profesional, alegând capitala Moldovei, unde știam că există Conservatorul „Gavriil Musicescu”. Eu mi-aș fi dorit să învăț la canto popular, dar pe atunci la Institutul de Arte „G. Musicescu” exista doar specializarea canto clasic.

I. L.: Așadar, ați sosit la Chișinău cu Elena Gherman, cu care, împreună, ați absolvit Școala de arte din Cernăuți. Scopul dumneavoastră era să susțineți admiterea la Conservator. Cum s-au desfășurat lucrurile în capitala Moldovei?

M. I.: Elena a susținut examenele la canto clasic, așa cum și-a dorit-o. Eu nu puteam să insist să intru la aceeași facultate ca și colega mea Elena Gherman. Nu aveam calitățile necesare. Dar așa cum o secție de interpretare populară nu era încă înființată la Conservator, mi-am ales secția de dirijare corală, care era cea mai apropiată, mai înrudită cu cântecul, cu vocalul. Și astfel am început să studiez muzica într-un mod ordonat: cu Tamara Dercaci și Valentina Boldurat la dirijat cor, cu Tatiana Muzâka am făcut istoria muzicii, iar pe Felix Biriukov l-am avut la teorie-solfegiu și la armonie. În 1984 am absolvit Conservatorul „G. Musicescu” și mi-am început activitatea artistică.

I. L.: Cum ați ajuns să vă cunoască cei de la ansamblul „Tălăncuța”, unde, mai târziu, ați desfășurat o activitate concertistică foarte frumoasă?

M. I.: La început entuziasmul a fost mare. Ca și alți colegi de-ai mei, mi-am încercat și eu norocul la câteva concursuri care se organizau cu studenții pentru a fi selectați, ulterior, în diferite ansambluri de muzică populară. Când ajungeam să mi se dea și mie un calificativ, comisia îmi spunea: „Cânți bine, fată, însă ai accent românesc”. Și, astfel, eram respinsă. Dar norocul mi-a surâs într-o bună zi, atunci când l-am întâlnit pe profesorul Andrei Tamazlăcaru.

I. L.: E foarte interesant momentul, vă rog să-l desfășurați.

M. I.: Domnul Tamazlăcaru, fiind profesor la instituția noastră de învățământ, și-a pus în gând să organizeze un ansamblu etnofolcloric care nu exista până la acea dată în Moldova. Prin activitatea acestui ansamblu, Tamazlăcaru dorea să cuprindă toate zonele folclorice din Basarabia și nu numai. Auzind că sunt din Bucovina, m-a invitat să-i cânt ceva de acasă. I-am cântat o doină păstorească care i-a plăcut foarte mult și imediat mi-a făcut invitația să vin să cânt împreună cu ceilalți membri ai ansamblului, care trebuiau să țină un recital în fața unei delegații din țările baltice.

I. L.: Când se întâmplau aceste lucruri?

M. I.: Era prin 1982, când mi-am făcut debutul în ansamblul „Tălăncuța“, al cărui nucleu exista deja. Cântau acolo surorile Osoianu. Domnul Tamazlâcaru a fost unicul care a avut curajul să mă ia în ansamblu la vremea aceea. Cu acest colectiv artistic a și început, de fapt, cariera mea de cântăreață.

Ansamblul „Tălăncuța“ condus de Andrei Tamazlâcaru. A doua din dreapta, în picioare – solista Maria Iliuț.

I. L.: V-ați continuat studiile la Conservator sau le-ați abandonat, după ce ați devenit solistă în ansamblul „Tălăncuța“?

M. I.: Sigur că învățam în continuare, dar între timp am avut mai multe solicitări, la diferite formații muzicale din capitală. Aveam și câteva înregistrări la radio și televiziune. După absolvirea studiilor la Conservator am fost repartizată la Televiziunea din Chișinău, unde activa orchestra „Folclor“.

I. L.: Cine conducea pe atunci orchestra „Folclor“?

M. I.: Conducătorul acestei orchestre era violonistul și dirijorul Dumitru Blajinu. Însă vreau să vă spun că nu am reușit să devin solistă nici în această orchestră, tot din motivul că eram româncă. Sigur că acest motiv nu era invocat de Blajinu. El aprecia oamenii după talent și nu după origine. Erau alții care se ocupau de lucrurile acestea. Nu-mi rămânea nimic de făcut decât să mă întorc la Institut și să-mi continui activitatea. Cu atât mai mult că am fost oprită și din primul meu turneu în Cipru. M-au întors chiar de la avion. S-a motivat acest lucru prin faptul că nu s-au primit niște răspunsuri din Bucovina. Era vorba de ancheta mea de româncă care mă urmărea. Instanțele de rigoare se interesau dacă aveam rude peste graniță sau nu. Așa au fost vremurile și nu aveam ce face.

I. L.: Ați specificat că după toate aceste peripeții v-ați întors la Institut. V-aș ruga să spuneți mai pe larg despre această perioadă din activitatea dumneavoastră artistică și didactică.

M. I.: După experiența tristă de la Televiziune, m-am întors la Institut, la Catedra de folclor. Eram asistentă acolo și trebuia să mă ocup cu descifrarea partiturilor, să țin legătura cu biblioteca, adică să am grijă de fonoteca bibliotecii etc. Între timp, la Chișinău s-a deschis Palatul Național de creație al copiilor și adolescenților, unde era și o secție de folclor. Și atunci tot Andrei Tamazlăcaru a fost acela care mi-a spus: „Cine dacă nu dumneata și una din surorile Osoianu, cea mai mare – Ileana – ați putea fi titulare la secția de canto popular“. La început am avut emoții. E un lucru normal, or, până atunci nu am lucrat cu copiii, așa că mă așteptam și la surprize. Tamazlăcaru m-a încurajat, promițându-mi și ajutor dacă va fi nevoie. Mi-am luat inima-n dinți și am pornit la lucru.

I. L.: Care este specificul lucrului la Palatul de creație al copiilor și adolescenților? Bănuiesc că trebuie să fie o activitate interesantă.

M. I.: De la început a fost un lucru destul de migălos și greu, aș putea spune. Am adunat mai întâi copii dotați, ceea ce nu este chiar așa de ușor. Nu aveam costumația necesară pentru a ne prezenta la un concurs. Deci, am început-o de la zero.

Cu repertoriul a fost o problemă mai deosebită. Acesta lipsind cu desăvârșire, a trebuit să-l adunăm părticică cu părticică. Un program special pentru astfel de colective nu exista. Eram nevoită să fac un program din piesele pe care le aduceam de acasă, din Bucovina. La distanța la care ne aflăm astăzi față de începuturile activității noastre, îmi dau seama că am făcut bine ce am făcut. Am comandat și am căutat costume, mi-am îmbogățit repertoriul folcloric cu piese din zona Bucovinei, i-am învățat pe copii să pronunțe cuvintele chiar cu dialectul de la nord, din Crasna, și mi se pare că am făcut bine.

I. L.: Să continuăm totuși cu activitatea dumneavoastră artistică. Știm că ea s-a desfășurat în crescendo.

M. I.: După ansamblul „Tălăncuța“ a urmat activitatea în formația „Ștefan Vodă“. Un băiat mai descurcăreț și mai îndrăzneț pe care îl cheamă Tudor Ungureanu s-a gândit să înființeze un nou ansamblu. Deoarece erau mai mulți instrumentiști, în același timp și vocaliști, m-am gândit că mi-ar sta bine să fiu și eu printre ei. Mai târziu am înțeles că am făcut foarte bine, deoarece, activând în acest ansamblu, am avut posibilitate să lansez unele piese pe care le culesesem din diferite zone folclorice. Am înregistrat succese frumoase și cu acest ansamblu. Ne leagă o colaborare de vreo opt ani de zile cu ei, perioadă în care am susținut diferite turnee în țară și în străinătate.

I. L.: Ce se întâmplă astăzi cu aceste două formații în care ați cântat? Am în vedere cele două formații etnofolclorice originale, care s-au impus, și anume, „Tălăncuța“ și „Ștefan Vodă“. Mai activează, mai lansează discuri, mai înregistrează albume muzicale?

M. I.: Ele există și astăzi, însă fiecare dintre soliștii instrumentiști sau vocaliști mai au angajamente și prin alte părți, fiindcă numai cu entuziasmul nu poți să supraviețuiești în ziua de astăzi. Fiecare mai trebuie să-și ajute și familia, să și-o întrețină, de aceea suntem nevoiți să căutăm angajări și în altă parte. Marea problemă a artei este că ea nu se poate comercializa, și atunci un artist în zilele noastre nu este prețuit la justa lui valoare. Problema este eternă. Lumea literaturii, a picturii și mai ales a muzicii nu are aceeași deschidere cum au celelalte domenii ale vieții sociale, piața de consum, bunăoară. Arta a fost și a rămas să fie o îndeletnicire pentru un cerc restrâns de oameni, mai ales pentru acei ce se pricep să o înțeleagă și s-o aprecieze. Din aceste motive multe formații s-au destrămat, mulți cântăreți sau instrumentiști au plecat peste hotare. Și eu am fost un timp plecată, însă m-am întors, fiindcă nu mă simt bine departe de casă, de rădăcini.

I. L.: Vă înțeleg foarte bine ce spuneți. Din păcate, soarta oamenilor de cultură la noi aici, în Ucraina, ca și la dumneavoastră, în Republica Moldova, lasă de dorit. Câți artiști foarte buni au plecat peste hotare și nu s-au mai întors?! Lumea de astăzi este foarte dură față de oamenii din sfera culturii, rar cine supraviețuiește, am în vedere că nu oricine poate să se mențină doar din slujirea artei.

Aș vrea să vă rog să spuneți câteva cuvinte despre festivalurile la care ați participat, în țară cât și peste hotare. Care au fost cele mai reușite pentru interpreta Maria Iliuț?

**Studioul folcloric al Palatului Republican de creație al copiilor din Chișinău.
Conducător artistic Maria Iliuț.**

M. I.: După cum vă spuneam, am reușit să formez un ansamblu de copii, pe care l-am numit „Iedera“, cu care am concertat mereu, înregistrând multe succese frumoase. O elevă de-a mea a luat *Crizantema de aur* la Festivalul de la Târgoviște (România). Această formație pe care am creat-o este un ansamblu mai modern, considerându-se la modă astăzi. Aș menționa doi tineri, Călin Tripa și Alexandru Bivol, care au evoluat cu succes la Televiziunea din Chișinău. O altă elevă a mea, Natalia Ulian, a luat nenumărate trofee la diferite festivaluri din Basarabia și nu numai. L-aș aminti aici și pe Sergiu Rotaru, din grupa de copii, care s-a impus prin talentul său.

La un moment dat am primit o ofertă din partea Universității de Stat din Chișinău, unde deja exista o Facultate de Arte Frumoase la care nu era un specialist de folclor la Catedra de etnografie și folclor. Și aici, la Universitate, iarăși am venit pe teren gol. Adică nici repertoriu, nici costume etc. Am venit din nou la Cernăuți, unde a trebuit să adun și costumele necesare. Cu ansamblul folcloric al studenților „Crenguța de iederă“ am avut de asemenea succese frumoase. Avem înregistrări la Radioteleviziunea Națională din Moldova. Am realizat și filme cu spectacole întregi. Vreau să spun că acești tineri sunt de la diferite facultăți, însă au o predilecție pentru muzică. Dotați fiind, ei posedă calități artistice excepționale și este foarte interesant să lucrezi cu dâșșii. Am găsit o înțelegere deplină și la rectorul Universității din Chișinău, domnul Gheorghe Rusnac, care este un om deosebit și căruia i-am spus că aș dori să fac nu numai ore de clasă cu studenții, ci să-i scot și pe scenă, pentru ca ei să-și demonstreze aptitudinile de dans și calitățile lor vocal-artistice.

I. L.: Ați construit un program-spectacol cu cântece și coregrafie excelente. Cum v-a reușit acest lucru?

M. I.: Ce să vă spun, cu ajutorul costumelor din Bucovina, a repertoriului din partea locului, am stăruit ca „*să aduc o țără de Crasna și în inima Basarabiei*“. Nu știu pe cât mi-a reușit acest lucru, dar rezultatele sunt frumoase și asta mă face să cred că nu lucrez în zadar. Atunci când acești tineri evoluează în scenă, nu-i deosebești de bucovineni, nici prin costume și nici prin dialect. Stilul cântecului și dansului din partea nordului a prins rădăcină și la Chișinău.

I. L.: Am ajuns la ceea ce urmăream, de fapt, în convorbirea noastră: la tradiția și originalitatea cântecului românesc din Bucovina. În acest context am dori să aflăm cât mai multe despre interpreta Maria Iliuț. Despre stilul și repertoriul ei. De data aceasta, despre interpretă, aparte, așa cum am vorbit mai sus despre profesoara Maria Iliuț.

M. I.: După ce am reușit, după cum vă spuneam, să am un ansamblu – și aici vreau să subliniez că nu avem un repertoriu numai din Bucovina, ci am stăruit să familiarizez studenții cu toate zonele folclorice din Basarabia – sigur că mă încerca gândul ca specialiștii să-și spună cuvântul și despre activitatea mea ca interpretă.

Primul succes pe care l-am conștientizat a fost obținerea trofeului unui concurs republican televizat, care s-a desfășurat la Chișinău. Apoi a urmat alt trofeu, pe care l-am obținut la cea de a doua ediție a Concursului republican tradițional de muzică populară „Tamara Ciobanu“. Un concurs care avea condiții

foarte rigide și care s-a desfășurat în două etape. Prima etapă prevedea șase cântece în toate genurile. Am trecut-o cu bine. Am învins și la cea de a doua etapă. Surpriza neașteptată a fost însă invitația care a venit pe numele Uniunii Muzicienilor din Moldova de a lua parte la Festivalul-concurs internațional al cântecului păstoresc „Miorița“, care se desfășura la Târgoviște – Cornățel. În juriul festivalului era doamna Emilia Comișel, mare folcloristă și muziciană. Festivalul a avut loc în 1995. Am obținut trofeul acestui concurs, fapt care m-a încurajat foarte mult. Iar peste un an și jumătate, la Drobeta-Turnu Severin, a avut loc un Concurs internațional al cântecului popular care avea să unească românii de pretutindeni. Trofeul acestui festival mi-a deschis calea spre visul meu dintotdeauna: să ajung să cânt la cel mai prestigios concurs din România, am în vedere concursul cântecului popular „Maria Tănase“, care se desfășoară la Craiova. Am participat la această sărbătoare a cântecului în afară de concurs. Fiind deja afirmată, am fost invitată să țin un recital la acest concurs. A fost pentru mine o bucurie, o bucurie a împlinirii.

I. L.: Vă invit să vorbiți despre alte spectacole pe care le-ați susținut și despre soliștii instrumentiști sau orchestrele cu care ați evoluat.

M. I.: După „Ștefan Vodă“, când deja s-a mai răcorit entuziasmul prilejuit de succesele acestui ansamblu etnofolcloric, mi s-a propus să mă încadrez în noua orchestră, care se înființase de curând la Chișinău și care era condusă de maestrul Mihai Amihalachioaie. Este vorba de orchestra „Busuioc moldovenesc“.

I. L.: Vă rog să spuneți mai detaliat despre orchestra „Busuioc moldovenesc“.

M. I.: Apariția acestei orchestre a fost un fenomen în cultura Basarabiei și nu numai. Mihai a știut să imprime acestei orchestre un statut deosebit. I-a găsit un stil aparte, o haină caracteristică numai pentru ea. Orchestra lui Mihai Amihalachioaie a fost foarte apreciată de publicul spectator. Deși vorbesc la timpul trecut, și astăzi lumea întreabă de ea. Cu toate că arta în ziua de astăzi are alte criterii de existență. Artiștii care erau angajați cu ani în urmă în cadrul unei orchestre nu aveau grija existenței de fiecare zi. Pe când astăzi trebuie să mai ai o sursă de existență, fiindcă din artă se trăiește cam greu. Orchestra „Busuioc moldovenesc“ s-a desființat, de aceea vorbesc la timpul trecut despre ea. Acuma doar la un semnal ne mai adunăm cu toții într-un spectacol. Mihai și-a ales și alt gen muzical, a devenit dirijor de muzică clasică, însă nu uită pasiunea lui de altă dată.

Astăzi fiecare interpret din Basarabia și cred că nu numai de acolo are o activitate liberă, înregistrând discuri sau concertând la radio și televiziune cu diverse formații muzicale.

I. L.: Am înțeles că orchestra „Busuioc moldovenesc“ a fost pentru dumneavoastră o oază de afirmare deplină și o posibilitate de a vă rotunji, de a vă împlini activitatea artistică. În continuare, vă rog să vă amintiți câte ceva despre turneele dumneavoastră de peste hotare.

M. I.: Am avut mai multe turnee, inclusiv peste hotare, în Polonia, Italia, Spania, Grecia. Am avut turnee și cu formația „Ștefan Vodă“ în Cipru, fosta Iugoslavie, în Turcia, Olanda. În unele din aceste țări am fost de mai multe ori, la

diverse festivaluri și competiții muzicale. În ziua de astăzi este mai greu cu plecările. Trebuie să-ți găsești sponsorii corespunzători care să-ți finanțeze activitatea sau deplasările.

I. L.: Doamna Maria, ați vorbit despre turneele dumneavoastră din perioada Uniunii Sovietice. Sunt sigur că ați concertat și la Moscova sau în alte orașe ale fostei Uniuni.

M. I.: Am avut multe concerte în Moscova, în Sala cu coloane, la Ulianovsk și alte orașe. La Moscova se organizau serate consacrate scriitorilor clasici care aparțineau diferitelor popoare. În special, mi-aduc aminte de serata consacrată clasicilor literaturii noastre Ion Creangă și Mihai Eminescu. Serata s-a ținut în Sala cu coloane din Moscova. Iar în România am fost de nenumărate ori. Am cutreierat-o în lung și-n lat.

I. L.: Cum de nu v-a „înșfăcat“ vreo orchestră din România, ca să vă aibă ca solistă permanentă a ei?

Interpreți români de muzică populară. De la stânga la dreapta: soliștii Alexandru Lozanciuc (Chișinău), Anton Achiței (România), Maria Iliuț, Vlad Gheorghelaș (Chișinău).

M. I.: Într-un timp era vorba despre înființarea unei orchestre în Moldova, care să cuprindă soliști de pe ambele maluri ale Prutului. Nu știu cum s-a rezolvat acest proiect. În orice caz, când am concertat cu copiii mei în România, mi s-a propus să trec cu tot cu familie încolo, oferindu-mi-se și un apartament. Nu m-am încumetat. La Chișinău, totuși, am cercul meu de prieteni, colegi, am studenții și copiii cu care lucrez. Nu aș putea să-i abandonez.

I. L.: Se pare că mai există un motiv la mijloc. Dumneavoastră, fiind crâșneancă, sunteți foarte atașată de mediul în care v-ați format și de cel în care activați în prezent. Am citit într-un interviu acordat doamnei Maria Saharneanu de la Chișinău, unde afirmați convingător: „Nu cred să existe chin mai mare pe lumea asta ca dorul de casă“ (M. Saharneanu, *Fiica Bucovinei, în Femeia în labirintul istoriei, Știința, Chișinău, 2003*). Așadar, e de la sine înțeles că vă este greu să schimbați mediul de viață, stilul care vi l-ați format, și-apoi, nu concepem nici noi, bucovinenii, sufletul Crasnei fără Maria Iliuț.

M. I.: Din cele pe care le-am reușit până astăzi, poate câteodată îmi dau seama că am un dezavantaj față de colegii mei, care au reușit să scoată mai multe discuri și albume muzicale, dar mă liniștesc cu gândul că misiunea nobilă a unui artist este de a transmite din generație în generație valorile perene ale poporului nostru. Până la urmă mă liniștesc cu gândul că nu am făcut rău selectând și punând în valoare piesele noastre folclorice.

I. L.: Și nici puțin nu ați făcut.

M. I.: Poate că aveți dreptate, fiindcă e foarte greu să lucrezi cu copiii, să faci o selecție a programului, să găsești și să valorifici piese din popor care sunt cu adevărat niște nestemate. Mi-aduc aminte de rapsozii noștri din Crasna, de obiceiurile noastre care sunt nemuritoare.

I. L.: Da, cunoaștem spectacolul de Sfântul Vasile care are loc la Crasna. În general, sărbătorile de iarnă din localitatea dumneavoastră de baștină sunt adevărate sărbători dacice.

M. I.: În timpul totalitarismului comunist erau persecutați copiii de școală, tineretul și cei în vârstă, care luau parte la carnavalul de Sfântul Vasile de la Crasna. Țin minte că oamenii care erau întrebați în ziua de Sfântul Vasile de ce nu sunt la lucru, ei răspundeau că și-au cumpărat cu sângele lor libertatea de a sărbători în această zi, fiindcă înainte de aceasta ei mergeau la punctul de colectare a sângelui, în calitate de donatori, pentru ca să aibă dreptul să-și rezerve o zi, două pentru a cinsti sărbătorile de iarnă. Deci, pot să spun că-și cumpărau cu sângele lor propriu obiceiul strămoșesc, pentru a nu fi pierdut în noianul anilor. Eram copil pe atunci. Mă răvășesc emoțiile și astăzi când îmi aduc aminte de aceste lucruri.

I. L.: Stimată doamnă, mi-a venit în gând sintagma „doamna muzicii române“. Ea era atribuită Mariei Tănase. Faptul că tot Maria vă cheamă și tot atât de frumos și cu suflet interpretați cântecele noastre populare, mă gândesc că v-ar sta bine să vi se spună „doamna cântecului bucovinean“. În acest context, vă rog să spuneți, cât de mult țineți la cântecul românesc din Bucovina?

M. I.: Îmi cereți să spun despre ce-mi este mai drag pe lume. Cred că cele mai multe experiențe în acest sens le-am avut cu ansamblul „Tălăncuța“ și mai târziu cu „Busuioac moldovenesc“. Efectuam expediții, culegeam folclor, am învățat multe cu ei. Cu toate că îmi dau seama cât de grea meserie avem. Invidiile de tot genul nu sunt ușor de suportat. Eu m-am străduit să-mi formez un stil al meu, fără să imit alți interpreți. Am încercat să valorific piesele din nordul Bucovinei, trecându-le prin inima și mintea mea. Tradițiile și obiceiurile de la Crasna le-am avut întotdeauna ca model. Consider că Bucovina a rămas până

astăzi un teren fertil pentru expediții și cercetări în domeniul folclorului și al tradițiilor populare românești. Îmi pare rău că deplasările de la Chișinău la Crasna sunt grele și, între timp, rămân din ce în ce mai puțini rapsozi în Bucovina. În special, în Crasna, au dispărut mulți rapsozi talentați. Materialele pe care le-am selectat până în prezent așteaptă să fie cercetate și valorificate. Îl rog pe bunul Dumnezeu de sănătate pentru ca să le pot studia și prelucra.

Îndemn tinerii de astăzi să păstreze și să înmulțească aceste tradiții strămoșești. Am pierde totul ce avem dacă ne-am uita graiul, portul și tradițiile noastre. Am dispărea ca națiune. Dacă am rămâne numai cu rock-ul sau rap-ul de astăzi, ne-am prăpădi ca identitate națională.

I. L.: Periculoasă este în ziua de astăzi și invazia subculturii care ignorează valorile naționale ale unui popor.

M. I.: Folclorul nostru m-a menținut mereu în picioare. Consider că tradițiile sărbătorilor de iarnă care s-au păstrat la Crasna, cu piesele „Capra“, „Irozii“, „Bujorii“, „Jienii“, „Brâncovenii“ și, desigur, tradiționala „Malancă“ sunt neîntrecute. În componența „Mălăncii“ intră următorii figuranți: țiganul cu ursul său, regele și regina, căiuții (căluții), cortarii (himpenii, iuflele), personaje mai bizare, numărul cărora este nelimitat într-o „Malancă“, baba și moșneagul, comandantii și muzica. Toate personajele „Mălăncii“ au costume și măști care sunt moștenite din obiceiurile străvechi de la Crasna. Aceste tradiții populare au o valoare inestimabilă. Ca și costumația sau măștile, textele fiecărui personaj sunt, de asemenea, și ele absolut deosebite. Îmi învăț studenții mei să respecte această mitologie populară, s-o îndrăgească și s-o propage.

I. L.: Acum aș vrea să o rog pe profesoara Maria Iliuț să ne spună câteva cuvinte despre costumul nostru popular din zona Moldovei de Sus, din nordul Bucovinei. Cum este el cotate în comparație cu costumul din sudul Moldovei sau din Basarabia?

M. I.: Costumul bucovinean este deosebit. Mă refer în primul rând la broderie. Coloritul lui este mai sobru decât al costumului din sudul Basarabiei. Cu cât te deplasezi mai spre nord, nuanțele costumelor naționale sunt mai bogate și mai constante în culori. Sigur că fiecare costum ține de zona folclorică unde a fost confecționat. Probabil că își spune influența aici și muntele, cu natura sa de diferite nuanțe. Toată feeria naturii noastre este imprimată pe costumul popular. Cojoacele și sumanele vechi bucovinene sunt de o simplitate uluitoare. Ele sunt inconfundabile. Multor interpreți de muzică populară le place costumul din nord, chiar dacă nu cântă piese din zona respectivă. Ideal este totuși pentru un interpret ca să îmbine costumul din zona respectivă cu piesa pe care o prezintă.

Fiind invitată și la prima și la a doua ediție a Festivalului-concurs „Din cântecele neamului“, care au avut loc la Cernăuți, m-a impresionat spectrul de costume care a fost prezentat de către soliștii interpreți. Trebuie să se țină cont de valoarea acestor costume. Ele trebuiesc păstrate și valorificate. M-aș bucura dacă mai sunt oameni care știu să confecționeze aceste costume în ziua de astăzi.

I. L.: Dragă Marie, despre care dintre muzicienii bucovineni împărtășiați prin lume ai mai putea spune cuvinte frumoase, în afară de Mihai Amihalachioaie?

M. I.: Unul dintre cei mai valoroși naști care provine din Bucovina este Marin Gheras, frații Grib și alții. Pe lângă ansamblurile „Tălăncuța“, „Ștefan Vodă“ și „Busuioc moldovenesc“, am cântat cu orchestra folclorică a

De la stânga la dreapta: bucovinenii Iurie Bordeianu (acordeon), solista Maria Iliuț, acordeonistul Mihai Amihalachioaie, Roverio Grib (vioară) – cu toții foști soliști ai orchestrei „Busuioc moldovenesc“ condusă de Mihai Amihalachioaie.

Radioteleviziunii condusă de Petre Neamțu, cu orchestra „Mugurel“ condusă de Ion Dascăl, cu ansamblul „Lăutarii“ condus de Nicolae Botgros. Aici adaug invitațiile pe care le-am avut din partea muzicienilor din România, ca, bunăoară, orchestra de la Craiova, cea de la Iași. Despre toți mi-aduc aminte cu multă stimă și dragoste

I. L.: L-ați cunoscut pe violonistul Dan Onofreiciuc, care este bucovinean de origine?

M. I.: Da, l-am cunoscut și am cântat cu el atunci când era angajat în orchestra „Lăutarii“. La un moment dat, când a plecat solista Ioana Căpraru din formația „Lăutarii“, am primit o invitație de a mă angaja în această orchestră în calitate de solistă. Am avut de ales atunci între „Lăutarii“ și „Busuioc moldovenesc“. Cu toate că ambele orchestre erau foarte bune, am optat pentru cea din urmă și nu regret deloc.

I. L.: Încerc să mă apropii discret de sufletul dumneavoastră și vă întreb de unde vine acel tremolo inconfundabil care îl auzim în piesele pe care le cântați? Linia melodică de

interpretare îmbinată cu o dicție specifică zonei folclorice imprimă prezenței scenice a Domniei voastre prospețime artistică și originalitate.

M. I.: Vedeți dumneavoastră, descoperim până la urmă că e puțin să ai numai talent. Bine spunea cel ce spunea că împlinirea artistică îmbină două procente de talent și restul muncă. Acest lucru l-am simțit și eu din plin. Am muncit fără preget de când mă știu, munca mi-a fost și un rezultat al succesului și un refugiu în momentele grele. Sigur că dascălii și îndrumătorii mei și-au spus

și ei cuvântul în formația mea muzicală. Însă munca pe care am depus-o, observările, practica scenică au o importanță tot atât de mare. Aceasta vreau să transmit și discipolilor mei. Îi învăț să muncească și să fie exigenți cu ei, să aibă putere de caracter. Specialitatea noastră este foarte anevoioasă, așa încât fără muncă serioasă și multă nu obții nimic. Și nu în ultimul rând ruga și credința către bunul Dumnezeu mi-au dat putere și forță de muncă. Succesul vine atunci când aproape că nu-l mai aștepți.

I. L.: Ce zice cântăreața Maria Iliuț despre faptul că nu poate fi imitată atunci când interpretează piese muzicale din zonele folclorice pe care le cunoaște foarte bine? Nimeni dintre cântărețele care promovează folclorul românesc nu o pot imita, maniera ei de interpretare fiind absolut originală. Este vorba în primul rând despre acel tremolo din voce, care vă este caracteristic. Unde se ascunde secretul, în talent, în muncă sau în suflet? Maniera dumneavoastră de a cânta este ca și ornamentul popular al țesăturilor din nordul Bucovinei, unde se succedă armonios culoare după culoare, ceea ce ne duce cu gândul la explicația lui Lucian Blaga referitoare la spațiul mioritic.

M. I.: Adevărat, este un stil al meu la care am muncit foarte mult până mi l-am format. La început, ca fiecare începător, eu o imitam sau cântam ca și Maria Ciobanu. Apoi o imitam pe Maria Lătărețu. Mi-am dat seama apoi că trebuie să-mi găsesc un drum al meu. Selectând repertoriul, am ajuns să-mi descopăr și rezervele ascunse ale vocii. Pentru a reuși să obțin toate melismele pe care le stăpânesc acum, toate aceste așa-zise floricele, acel tremolo despre care vorbiți, a fost nevoie de o muncă uriașă. E puțin să fii dotat numai cu voce. Pentru ca să obții timbrul necesar al vocii și să nu fii confundat cu alt interpret trebuie să știi nu numai să-ți alegi repertoriul, dar și să-ți dirijezi vocea, timbrul, stilul. E indiscret poate din partea mea, dar voi aminti cuvintele rostite de maestrul Gheorghe Urschi într-un spectacol al meu: „Maria este unica interpretă, spunea el, care auzind-o la radio, eu nu pot s-o confund cu altcineva“. Aici e vorba de un timbru cu noduri, care mă caracterizează.

I. L.: Sunt niște sincope pe care le numiți foarte bine, un timbru cu noduri. Aceste melisme, această manevrare a vocii vă este caracteristică și se deosebește de maniera altor interprete de muzică populară. N-am întâlnit la nimeni, la nici un cântăreț, acel tremolo care îl emite vocea Mariei Iliuț. Fraza liniei melodice cu acel tremolo amintit are și unele sincope accidentale, neașteptate, care dau o coloratură absolut originală vocii. E o școală sau e un stil al dumneavoastră de interpretare?

M. I.: Consider că este un stil. Poate și spre marele meu noroc, fiindcă nu mă poate imita nimeni și atunci interpretarea rămâne mai mult a mea, după cum ați remarcat și dumneavoastră. Referitor la voce, e greu să explic chiar și la studenții mei cum procedez. Există niște tehnici în literatura vocală, însă nu știu exact cum îmi reușește mie personal. Mă rog, mai există ceva, care depășește limitele canonului. Fiecare interpret are și tehnicile sale aparte.

I. L.: Aveți dreptate, nimeni nu o confundă pe Sofia Vicoveanca, pe Maria Ciobanu sau altă interpretă, care au fiecare un stil aparte de interpretare și o voce originală. Același lucru se poate spune și despre Maria Iliuț. În acest context, aș

vrea să vă întreb, care interpretare vă este mai aproape de suflet, cea a șlagărelor orășenești sau cea a folclorului autentic, nealterat? Care dintre cele două cântărețe vă este mai aproape, Maria Tănase sau Maria Lătărețu, dacă tot am amintit despre cele mai bune interprete ale muzicii românești? Și asta înseamnă că atât prima cât și cealaltă Marie au stat la izvoarele cântecului popular autentic. Ceea ce mă gândesc că se întâmplă și cu Maria noastră de la Crasna.

M. I.: Eu cred că Maria Tănase a fost interpreta care s-a apropiat cel mai mult de izvorul cântecului popular. Prelucrându-l sau nu, ea s-a apropiat cel mai mult de mesajul cântecului din popor. Când privește interpretarea, tot Maria Tănase îmi este cea mai dragă. Să ne aducem aminte de melodia *Cine iubește și lasă...*, pe care nu am mai auzit-o într-o interpretare mai răscolitoare decât cea a Mariei Tănase.

I. L.: Ați cunoscut-o pe Marica Balan, ca să vorbim și despre interpretele cele mai valoroase din Basarabia.

M. I.: Nu le-am cunoscut personal nici pe Marica Balan, nici pe Tamara Ciobanu, nici pe Maria Drăgan. Când am venit eu la Chișinău aceste cântărețe erau în vogă. Mai târziu au plecat la Moscova. Nu mai știu nimic de soarta Maricăi Balan. Pe Tamara Ciobanu am cunoscut-o ca profesoară la Conservator. Pe scenă nu le-am văzut pe nici una dintre ele. Le-am ascultat sau le-am văzut doar după filmări sau imprimări. Acasă, la Crasna, nici astăzi nu se recepționează bine Radio Chișinău sau TVM.

Artista Maria Iliuț după un spectacol.

I. L.: Doamna Maria, dorul de Crasna vă vizitează adeseori? Vă gândiți des la cei dragi și la meleagurile unde ați copilărit?

M. I.: În permanență mă gândesc la ai mei, rugăciunea mea de fiecare zi se îndreaptă către cei care-mi sunt aproape și la meleagurile mele care-mi sunt

mereu în fața ochilor. Mă gândesc la cei care sunt în viață cu dragoste și mă rog pentru cei care nu mai sunt printre noi pentru ca să le dea bunul Dumnezeu odihnă veșnică.

I. L.: Vă rog să depănați câteva amintiri despre părinții dumneavoastră, care după cum ne-ați spus s-au dus la cele veșnice ambii în același an. De cine ați fost atașată mai mult, de mama sau de tata?

M. I.: Părinții mei au fost oameni credincioși. Ei m-au povățuit și pe mine să cred în Dumnezeu. Sigur că mama mi-a fost mai apropiată sufletește. Ea a fost o femeie frumoasă, bine făcută, cu ochi verzi, mari, părul deschis. Așa arăta tot neamul meu – bunicii, bunicele, tata, mama, fratele, surorile. Tata spunea că așa au fost dacia și că ne-am trage de la ei. Tata mai era mândru de străbunicul nostru, care cică a cărat cu carul cu patru boi tălpi din bârne de lemn pentru edificiul Reședinței Mitropolitane din Cernăuți, unde astăzi se află Universitatea Națională „Iu. Fedkovyci“. Eu am moștenit mai mult caracterul mamei. Moale din fire și mai retrasă. A suferit din cauza mea că am plecat în lume. Ar fi vrut să mă vadă măritată în sat, în rând cu lumea. Dar nu a fost să fie așa.

I. L.: De câte ori pe an aveți posibilitatea să reveniți pe meleagurile natale? Rădăcinile care v-au rămas împlântate în pământul Crasnei vă mai alimentează dragostea pentru frumusețea acestor locuri? Mi-aduc aminte de frumosul vers dintr-un cântec popular: „Ioane, de dorul tău mă uit la brazi!“. De altfel, și în cartea lui Mihai Morăraș (bucovinean și el de origine), intitulată *Rădăcinile rămân acasă* (Editura Alexandru cel Bun, Cernăuți, 2002), în interviul cu dumneata, Mihai Morăraș vorbește despre meleagul natal al Mariei Iliuț, care se află *dinspre Putna, mai încoace*. Aveți posibilitate să vizitați des această geneă frumoasă a Carpaților care se cheamă Crasna?

M. I.: Tot ce ține de suflet, de repertoriul meu este legat într-un fel de nordul Bucovinei. Sursa mea de existență profesională este Crasna. De aici îmi culeg materialul folcloric, repertoriul meu, aici descopăr cele mai frumoase și mai originale costume naționale românești. Cămăși brodate și cusute, o ie care are vreo două sute de ani, am descoperit-o la o bătrânică. Era într-o stare deplorabilă, dar am restaurat-o și acum arată foarte bine. Aici mai găsim sumane și pieptare foarte frumoase. Etnografiile de la Chișinău se dau în vânt după ele.

I. L.: Stimată doamnă, cum se procedează în cazul când un costum național vechi este uzat, dar este nevoie ca el să aibă o ținută scenică. Cine îl restaurează, cine îl repară și cum se efectuează lucrul acesta?

M. I.: Eu am avut un avantaj foarte mare în această privință. În familia noastră maică-mea a fost una dintre cele mai iscusite țesătoare de astfel de costume, catrințe (prigitori se numesc la noi) și cămăși. Avea foarte multe comenzi de prin sat, de la fete și femei. Ea știa să și le repare foarte bine, să le înnoiască. Această îndeletnicire au moștenit-o și surorile mele. Să știți că ele au îmbrăcat aproape toți interpreții din Chișinău. De exemplu, Maria Bieșu, care și-a dorit un costum popular, domnii Nicolae Grib, Constantin Rotaru, Arseni Botnaru, Maria Sarabaș. La toți le-a plăcut și au dorit să aibă un costum popular confecționat în Bucovina.

I. L.: Cu alte cuvinte, Crasna a îmbrăcat toată Basarabia în costume din zona nord-bucovineană.

M. I.: Ansamblul de copii și tineret, alte ansambluri din Moldova, inclusiv formațiile „Tălăncuța“ și „Ștefan Vodă“ sunt îmbrăcate în costume bucovinene. Pe mine mă bucură acest lucru și întotdeauna îmi încântă ochiul atunci când îi văd îmbrăcați în costumele noastre din Bucovina.

I. L.: Specificați, vă rog, costumele naționale de la Crasna. Ce înseamnă pentru zona noastră cămașa națională, fota, catrința și celelalte elemente ale costumului popular?

M. I.: La noi cămașa constituie piesa de bază a portului popular românesc. Sunt cămășile cu pânză rară și deasă, care trebuie să se asorteze cu toate celelalte elemente componente ale costumului tradițional. Fota se consideră o îmbrăcăminte populară mai modernă. Ea se confecționează cu un fir strălucitor, metalic. Odată cu apariția costumului popular modern, au apărut și cămășile cusute cu fluturi sau cu fir de material subțire și strălucitor. Catrința, în dialectul de la Crasna am mai amintit că i se spune prigitoare, este elementul vestimentar

esențial al unui costum popular de la Crasna. Brâului tradițional, care se leagă deasupra catrinței (prigitoarei), i se spune frângie (frângiu, de la cuvântul frânghie). Cămășile se confecționează la fel, în toată zona nordului. Referitor la broboada de pe cap, fiecare interpretează și-o alege după gustul ei și bineînțeles trebuie să se asorteze cu întregul costum. Broboada, tulpănel (basmău) nu trebuie să fie țipătoare. Un atribut al portului femeiesc tradițional este și bondița, care se îmbracă peste cămașă, catrința și brâu și care dă o nuanță deosebită, un lux aparte costumului popular femeiesc.

Să știți că în Crasna sunt cele mai bune meșterițe-țesătoare (broderițe) care confecționează costume populare. Una dintre cele mai bune a fost maică-mea, care ne-a învățat broderie pe toate trei surorile. Am avut două surori, Saveta și Ileana, și un frate, Ioachim, care avea doar patruzeci și șapte de ani când a murit. După ce a murit mama, au rămas surorile ca broderițe bune în sat. Ele nu numai că brodează, ci și

Iarna, acasă în Bucovina, la Crasna natală.

inventează modele noi. La noi se aplică o tehnică foarte complicată la brodat. Puteai să stai luni întregi la o ie. Maică-mea compunea de una singură ornamentele, așa-zise izvoadele.

I. L.: Și dacă vorbiți despre aceasta, cât rezistați să stați acasă, la Chișinău, până când sunteți mânătată de dorul să veniți acasă, la Crasna?

M. I.: Vin cât se poate de des, iar dacă nu reușesc să vin mai des, înțeleg că așa sunt vremurile și trebuie să rezist. De altfel, cu gândul sunt în fiecare zi la Crasna. Mai ales seara, înainte de culcare, când mai rostesc și o rugăciune, întotdeauna mă gândesc la cei apropiați și dragi de la Crasna.

I. L.: Doamna Maria, proza vieții de zi cu zi ne-ar răpune dacă nu ar exista și partea frumoasă a lucrurilor. Să mai vorbim despre fațetele luminoase și plăcute ale activității noastre. De aceea, vreau să vă întreb, care sunt planurile dumneavoastră de viitor? Mă gândesc la spectacole, la colaborările cu diferite orchestre și la turneele pe care le planificați.

M. I.: Nu cred în superstiții, dar dacă mă laud înainte de vreme, nu pot să fac nimic. Multe mi-aș dori, dar îmi dau seama cât de greu se realizează ceva. Mi-aș dori în primul rând cât mai mult să înregistrez, fiindcă am foarte multe materiale care își așteaptă rândul. Piese muzicale pe care aș dori să le înregistrez, cât și costumele populare pe care le-aș scoate pe scenă, mi se pare mie că au o valoare inestimabilă. Și de, păcatul fiecăruia, zic într-o doară că așa cum le-aș da eu viață parcă nu le-ar valorifica altul. Am auzit aceste piese de la sursă, am reținut cum le cânta informatorul și parcă le-aș putea da o a doua viață. Ar fi păcat să se piardă în noianul vremurilor. Îmi doresc, ca și fiecare interpret, să fac cât mai multe înregistrări.

I. L.: Se pare că lada cu zestre folclorică a cântăreței Maria Iliuț este plină. Cum scoateți piesele muzicale la lumină? Care este soarta lansării unei piese vechi?

M. I.: Da, fiecare cântec trebuie să se coacă, să se împlinescă în gândul meu, așadar, să stea puțin în ladă, până nu-l simt cu tot sufletul meu, să-i însușesc pe deplin mesajul și abia atunci trebuie scos la lumină, pentru ca să i se dea viață pe scenă.

I. L.: Probabil că trebuie găsită și orchestra respectivă.

M. I.: E un întreg procedeu. Aranjamentele pentru orchestră, care costă în ziua de astăzi destul de mult, sunt o problemă foarte mare pentru un interpret. Nu poți să răpești timpul omului fără să-l compensezi cu o plată onorabilă.

I. L.: În toate sferele de activitate, pentru ca să faci ceva astăzi, trebuie nu numai talent, dar și resurse materiale. Toți artiștii în ziua de astăzi fac un efort material considerabil. Cine nu procedează în felul acesta, nu realizează nimic.

M. I.: Mi-am refuzat multe luxuri pe care le oferă sau le are viața, o mașină, de exemplu, sau altceva ce-ți face viața mai ușoară. Am crezut și cred în continuare că lucrurile mai importante sunt arta și valorificarea cântecelor populare. Așa am crezut și asta am făcut.

I. L.: V-aș întreba dacă sunteți mulțumită cu înregistrările pe care le-ați făcut? Câte albume ați scos până acum?

M. I.: În această întreprindere fiecare artist depinde de sponsorul pe care îl are. Posibilitățile lui materiale se răsfrâng și asupra imprimărilor pe care le poate sau nu le poate realiza artistul. Uneori cei care te sponsorizează optează pentru o altă prioritate. Și atunci se schimbă și posibilitatea artistului în ceea ce privește înregistrarea. De exemplu, Nina Bolboceanu de la Chișinău și-a propus să facă un film cu înregistrările mele, cât și cu imagine multă despre costumul național din partea nordului. După toate pregătirile prealabile, sponsorul i-a comunicat la un moment dat că înregistrarea se amână. Ea avea intenție ca prin intermediul cântecului meu să prindă pe peliculă și alte momente din obiceiurile populare din Crasna Bucovinei. Între timp, am reușit totuși să scot câteva albume. Și aici voi aminti CD-ul la care țin mult, intitulat *Numai cânt și dor de Bucovina*. În 2006 am reușit să realizez și un film de scurt metraj, *Un loc de pe pământ – Crasna*. Aștept și alte apariții ale pieselor pe care le-am imprimat.

I. L.: La 1 iulie 2007 ați vizitat Cernăuțiul împreună cu o parte din colectivul ansamblului folcloric de la Universitatea din Chișinău, pe care l-ați creat și îl conduceți. Erați atunci la noi în ospetie și în calitate de președintă a juriului la Festivalul-concurs „În grădina cu flori multe“. Cum vedeți dumneavoastră viitorul cântecului românesc tradițional din Bucovina? Or, la acest festival ați avut posibilitatea să vă convingeți personal că soliștii din Bucovina au rămas cu mult în urmă față de cei din Basarabia și față de cei din județul Botoșani. Cum se explică acest fapt? De fapt basarabenii dumneavoastră s-au prezentat cu mult mai bine chiar și în comparație cu botoșănenii și sucevenii. De ce rămân în urmă bucovinenii în ultimul timp? Dumneavoastră sunteți bucovineancă și ar trebui să vă îngrijeze acest lucru.

M. I.: Consider că această rămânere în urmă a bucovinenilor se întâmplă din cauza lipsei de specialiști. Acuma când nu sunt specialiști în domeniul muzical, ar trebui ca profesorii de limba și literatura română să nu uite de folclorul nostru. Ei ar trebui să aibă grijă pentru ca elevul să deosebească cel puțin balada de doină sau romanța de doină. La Chișinău majoritatea artiștilor au crescut din ansamblul „Tălăncuța“. Toți am fost educați de dascălul nostru Andrei Tamazlăcaru, acest remarcabil etnofolclorist român din Republica Moldova, care este de părere că „nimic nu macină mai mult omul decât dorința de a cânta și a-și exprima în cântec starea de suflet, de spirit, că nici o altă stare mai chinuitoare nu are omul cântăreț decât atunci când vrea să cânte“. El ne-a ajutat și ne-a stimulat să studiem aprofundat folclorul nostru național. Apoi fiecare dintre noi am fost obligați să promovăm mai departe folclorul. Așa se explică că mulți dintre aceștia avem colectivele noastre de copii și tineret cu care lucrăm. Valorificăm și punem în scenă lucrările originale care nu au fost cântate de către înaintași. Noutatea constă și în textul poetic original, nu numai în coregrafie sau interpretare muzicală. Prin doinele și cântecele de petrecere pe care le putem auzi la poporul nostru ne caracterizăm cel mai bine. La fel și bocetele care se interpretează la înmormântări.

I. L.: Faceți trimitere adeseori la metoda de lucru a etnomuzicologului Andrei Tamazlăcaru de la Chișinău. Aș vrea să amintesc aici o notă însoțitoare a

domniei sale la CD-ul pe care l-ați scos, *Numai cânt și dor de Bucovina*, în care el scrie, referindu-se la activitatea dumneavoastră artistică: „Frumoasă, inteligentă, punctuală și dulce cântăreață bucovineană – Maria Iliuț e unica în felul ei ca stil interpretativ și manieră de prezentare a folclorului nostru muzical“.

Care este părerea profesoarei Maria Iliuț referitoare la viitorul cântecului popular din nordul Bucovinei.

M. I.: Ar trebui să fie adunați într-un juriu toți profesioniștii care mai sunt aici, pentru ca aceștia să poată să aprecieze talentul adevărat, ca apoi să-l poată și promova. Școala, școala lipsește!

I. L.: Spuneți, cum se poate ca dintr-o melodie veche, tradițională, să se facă un amalgam? De multe ori suntem martorii atâtor „minuni“, care au loc pe scenă. Să faci un ostropăț dintr-o doină, să schimbi ritmul, chiar și linia melodică, oare e posibil așa ceva? Până la urmă, acest kitsch se admite în folclorul autentic?

Ansamblul „Crenguța de iederă“ cu colinda la fostul președinte al Republicii Moldova, Petru Lucinschi.

M. I.: Nici într-un caz! Pentru un festival-concurs care include piese folclorice ar trebui selectată o componentă mai mică, atât a soliștilor, cât și a orchestrei. Fluietul, cobza, vioara ar fi de-ajuns pentru o orchestră. Cu toate acestea, mă impresionează în ultimul timp când niște copii sau niște tineri mai încălță opincuța, mai îmbracă cojocelul, straietele străbunilor și-și pleacă urechea la doinele noastre nemuritoare, în pofida invaziei cotropitoare a tehnicii moderne: calculatoare, telefoane mobile, căști de tot soiul etc.

I. L.: După cum am menționat mai înainte și după cum știți și d-voastră foarte bine, dialogul nostru durează de mai mulți ani. Între timp s-a mai derulat

un eveniment extrem de important în cariera dumneavoastră de artist interpret. E vorba de spectacolul muzical-artistic omagial pe care l-ați avut la Chișinău, la 10 iunie 2005. Nu am avut norocul să fiu în calitate de spectator la acest frumos concert omagial, am privit doar imprimarea pe CD a întregului spectacol, intitulat la fel, *Numai cânt și dor de Bucovina*. Vă mărturisesc că mi-a plăcut foarte mult. Vă rog să ne vorbiți mai detaliat despre el.

M. I.: Vreau să spun că acest spectacol a fost pentru mine o realizare pe care nu știu dacă o s-o mai fac vreodată. Am pus în primul rând accent pe tot ce aveam mai bun din partea Bucovinei, atât în ceea ce privește repertoriul, cât și costumația din partea locului. De asemenea și interpreții care au luat parte la spectacol au fost în primul rând prietenii mei bucovineni, care activează la Chișinău. În spectacol au luat parte, bineînțeles, și interpreți basarabeni, scriitori și oameni de cultură, care îmi sunt dragi și au dorit să participe la acest spectacol. Le sunt recunoscătoare tuturor, mai ales ansamblului folcloric de la Crasna, care a fost prezent și a participat la concert, în pofida tuturor greutăților și distanțelor.

În acest spectacol am pus accentul pe sufletul poporului și pe repertoriul românesc străvechi, încât am avut de explicat ulterior la Ministerul Culturii din Chișinău câte și mai câte în privința selectării repertoriului. A trebuit să dau explicații, bunăoară, la întrebarea care mi s-a pus: „Ce-atâta românism, ce-atâta vorbă românească pe scenă?!...” și multe altele de genul acesta.

I. L.: Și acuma se mai întâmplă lucruri de acestea? Le-ați avut pe îndesate la începutul carierei, încât nici acum n-ați mai scăpat de ele, după cum se vede. Sunt sigur că ați avut puterea să treceți peste aceste momente neplăcute, care nu au nimic comun cu arta. Ceea ce a rămas valoros este spectacolul muzical. Vă rog să spuneți câteva cuvinte mai de suflet despre desfășurarea lui.

M. I.: Cred că mă înțelegeți care era starea mea emotivă. Trebuia să am grijă de toți și de toate. Și apoi mai trebuia să fiu și inspirată, pentru că aveam de cântat. Îmi pare bine că s-a imprimat tot spectacolul. S-au făcut și imprimări video cât și sonorizarea întregului concert. Le sunt recunoscătoare tuturor: regizorului care a știut să aleagă o paletă întregă de culori deosebite, care a știut să monteze abil și grupurile de copii și studenți cu care lucrez. Totul a fost regizat și filmat la un nivel profesionist. Mulțumirile mele se îndreaptă și asupra celorlalți colaboratori, orchestranți și soliști. De exemplu, domnul Ion Paulencu, originar din Voloca Bucovinei, care a făcut o explozie de emoții în scenă, așa cum știe dânsul să mânuiască cuvântul și gestul nostru bucovinean. Sigur că m-au bucurat ecourile care au apărut în ziare până la sfârșitul anului. Atât televiziunea cât și radioul au mediatizat din plin evenimentul, ceea ce a fost un lucru de asemenea plăcut pentru mine. La sfârșitul anului, în topul totalurilor pe un an întreg, am fost menționată ca cea mai bună interpretă, punându-se accent anume pe spectacolul meu care s-a desfășurat sub genericul „Numai cânt și dor de Bucovina“.

Adevărat, am mai avut și alte imprimări, în special, un CD imprimat în colaborare cu Mihai Amihalachioaie. Intenționez să mai scot și alte albume muzicale. Totul depinde de sănătate, timp și putere financiară.

I. L.: Dialogul nostru reunește și alți interlocutori, care vă cunosc și vă admiră. De data aceasta îl avem ca interlocutor pe maestrul Mihai Amihalachioaie, care ne va vorbi despre spectacolul dumneavoastră omagial. Cuvintele lui confirmă stima pe care v-o poartă toți colegii artiști din spațiul românesc.

Mihai Amihalachioaie: Vreau să vă spun că spectacolul Mariei Iliuț de la Chișinău pentru mine a fost un eveniment extraordinar. Aș spune și mai mult, și anume, așa spectacol de frumos eu nu am văzut de când sunt în Chișinău, din 1976. Pot să fac o comparație doar cu spectacolele care au avut loc la începutul anilor '90 la Chișinău, când au venit Sofia Vicoveanca, Gheorghe Zamfir, Irina Loghin, atunci când s-au dărâmat frontierele spirituale între Basarabia și România. Când s-a contopit sufletul românesc, după atâtea decenii de înstrăinare. Spectacolul doamnei Iliuț a adus aproape toată Bucovina în Chișinău.

De stânga la dreapta: trompetistul Adam Stângă (Chișinău), Maria Iliuț, maestrul Mihai Amihalachioaie, dirijor la Teatrul Național de Operă și Balet din Chișinău, animatorul și conducătorul orchestrei de muzică populară „Busuioc moldovenesc“.

I. L.: Cine a acompaniat spectacolul?

M. A.: Spectacolul a fost acompaniat de orchestra „Mugurel“, condusă de Ion Dascăl. Au participat foarte mulți. Am fost invitat de Maria ca să particip și eu în spectacol. Am cântat împreună cu naistul Marin Gheras. Am pregătit o suită de jocuri populare din Bucovina, special pentru orchestra „Mugurel“. Orchestra a interpretat această suită, iar eu cu Marin Gheras am interpretat o suită instrumentală, eu la acordeon și Marin la nai.

I. L.: Și acuma, după ce cunoaștem părerea maestrului Mihai Amihalachioaie despre concertul pe care l-ați susținut împreună cu invitații dumneavoastră, am dori să ne împărtășiți câteva gânduri referitoare la activitatea acestui talentat muzician. Mai înainte ne-ați dat doar câteva informații despre orchestra „Busuioc moldovenesc“, care a fost înființată și dirijată de către Mihai Amihalachioaie.

M. I.: Noi, cei din Chișinău, în special bucovinenii care suntem acolo, ne fimem grămăjoară. În desfășurarea spectacolului meu am fost susținută nu numai de colegii mei artiști, de literați și alți oameni de cultură, însă și de oameni de afaceri. Chiar prezența lor în sala de spectacole a fost pentru mine o susținere. Și mă bucură acest lucru.

Referitor la maestrul Mihai Amihalachioaie, eu am cele mai frumoase gânduri despre activitatea și talentul lui. Cele mai alese momente sufletești mă leagă de colaborarea noastră artistică. Eu consider că el este unul dintre cei mai buni cunoscători ai muzicii populare din zona folclorică a Bucovinei. Dumnealui cunoaște cel mai bine genul care mă reprezintă, de aceea, întotdeauna apelez la el ca să-mi facă orchestrațiile la melodiile pe care le culeg sau le descopăr. El îmi cunoaște stilul, cunoaște și zona folclorică din care venim amândoi, de aceea el îmi făcea și mai înainte aranjamentele muzicale la melodiile pe care le aduceam de acasă. Și astăzi când ne întâlnim cu Mihai, el mă întreabă mereu: „Ce-ai mai adus nou din Bucovina?“

Consider colaborarea cu orchestra „Busuioc moldovenesc“ ca fiind cel mai de vârf moment în activitatea mea artistică. Acuma Mihai este prim dirijor la Opera Națională din Chișinău, ne adunăm mai rar în vechea componență a „Busuiocului moldovenesc“. Mulți dintre foștii orchestranți sunt prinși în alte părți, angajați pe la alte orchestre și formații. Destrămarea orchestrei „Busuioc moldovenesc“ a fost un lucru care ne-a întristat. Această orchestră a impregnat muzicii din Basarabia o nouă viziune interpretativă, un nou stil de interpretare, un imbold nou și o deschidere către toate zonele folclorice autentice, un stil care a fost preluat și de alte orchestre prestigioase, chiar și de către „Lăutarii“ lui Nicolae Botgros.

Vreau să vă spun de asemenea că jumătate din orchestranții „Busuiocului moldovenesc“ erau bucovineni de origine. Și anume, acordeonistul Iurie Bordeianu, violonistul Vitalie Grib și fratele său Roverio, naistul Marin Gheras și alții. Cu toate că este preocupat de noua sa postură de dirijor de muzică clasică, Mihai nu uită niciodată de folclorul nostru popular. Nu sunt unica interpretă din Chișinău care colaborează cu el. Sunt atâția alții. De exemplu, cântărețele Larisa Ungureanu, Silvia Grădinaru, Olga Ciolacu, Zinaida Julea, instrumentistul și vocalistul Constantin Rotaru și mulți alții. Domnul Mihai Amihalachioaie este considerat ca unul dintre cei mai perfecți muzicieni din spațiul românesc. Am în vedere atât calitatea de acordeonist, cât și cea de muzician multilateral.

I. L.: Dragă doamnă Maria Iliuț, acuma, revenind la discuția noastră, v-aș ruga să spuneți câteva cuvinte despre maestrul Nicolae Hacman din Cernăuți. Atunci când veniți în orașul adolescenței dumneavoastră, cred că Nicolae este acela care vă acompaniază, dacă e cazul.

M. I.: Suntem prieteni foarte buni, am împărțit bucăți de pâine când eram studenți. Am fost cam în aceeași perioadă colegi la Conservator și locuim în același cămin. Acolo, la Chișinău, eram ca acasă la noi, la Cernăuți. Este un specialist deosebit, un violonist de mâna întâi. Este un exemplu de realizare artistică a unui muzician. Când spun acestea, am în vedere că s-a întors în Cernăuți, a organizat mai multe orchestre cu care a cântat și pe care le-a dirijat, pentru ca mai târziu să se afirme plenar cu orchestra „Plai”. Să-l ajute Dumnezeu să cânte în continuare și să aibă succese cât mai frumoase.

I. L.: Să știți că este unicul dintre cei care mai menține muzica românească aici, la Cernăuți. Recent, orchestra „Plai” condusă de Nicolae Hacman a devenit una din orchestrele cooptate de Filarmonica din Cernăuți, ceea ce este un lucru extrem de important. Oricine mai simte românește și mai cântă în această limbă se adresează lui Nicolae Hacman. Dânsul niciodată nu a refuzat pe nimeni. De exemplu, la ediția a treia a Salonului de Carte Românească din Cernăuți, care a avut loc în toamna anului 2003, domnul Hacman a pregătit o piesă originală de Ciprian Porumbescu, intitulată *Reverie*, care a și interpretat-o în premieră la Cernăuți. Sigur că s-a cântat și celebra piesă porumbesciană *Balada*, o lucrare nelipsită din repertoriul violonistului în evoluările lui de cameră. După cum ați văzut, și la Festivalul „Din cântecele neamului”, domnul Hacman cu orchestra lui a fost responsabil de partea muzicală (acompaniament) a festivalului-concurs.

M. I.: Așa este dumnealui, întotdeauna săritor la nevoie, nu te lasă la răspântie fără să te ajute. Îl stimez foarte mult, și ca profesionist, și ca prieten.

I. L.: Stimată doamnă, vă rog să vorbiți despre locul dumneavoastră recent de muncă. Sunteți mulțumită de el? Activitatea didactică nu dăunează cumva activității artistice? Se împacă, oare, aceste două profesii frumoase, completându-se și întregindu-se una pe alta?

M. I.: Sunt lector superior la Facultatea de Arte Frumoase a Universității de Stat din Moldova. La această facultate există o catedră unde sunt adunați studenți de la paisprezece facultăți din cadrul Universității, care au talent și înclinație spre muzică și dans. Sunt niște tineri pe care i-am modelat după chipul și asemănarea folclorului nostru popular. Nu-i vorbă, mulți dintre ei au făcut școala muzicală, însă acuma și-au ales alte specialități. I-a unit pe toți însă dragostea față de muzică și de folclorul nostru popular. Am o mare plăcere să lucrez cu ei și să-i învăț să prețuiască cântecul popular. Or, am lucrat și la Conservator, unde mulți dintre studenți se consideră chiar din primul an de studiu artiști gata formați, ceea ce de multe ori nu este chiar așa. De aceea, atitudinea mea față de studenții din cadrul Universității este una aparte. Fiecare dintre ei are o vocație aparte față de muzică. Ei se străduiesc să muncească, pentru ca să apară în scenă ca adevărați profesioniști.

I. L.: Am avut posibilitate să vedem acest lucru pe scena din Cernăuți, când ați evoluat cu ansamblul dumneavoastră etnofolcloric „Crenguța de iederă”.

M. I.: Da, erau studenții mei de la specialitatea folclor vocal, pe care o conduc în cadrul Facultății de Arte Frumoase, la Catedra de etnografie și folclor de la Universitatea din capitala Moldovei. În cadrul acestei facultăți, pe lângă

specialitatea de bază (chimie, biologie, fizică etc.), după un termen de trei ani de studiu acești studenți primesc o diplomă aparte, paralelă și echivalentă cu cea de bază, care le oferă posibilitatea să profeseze suplimentar și etnofolclorul. Ei pot alcătui și conduce, pe baze legitime, cu un salariu aparte, colective artistice de copii și tineret. Deci, devin niște mesageri ai cântecului popular românesc.

Ansamblul etnofolcloric „Crenguța de iederă“ de la Facultatea de Arte Frumoase de la Universitatea de Stat din Moldova. Conducător: Maria Iliuț.

I. L.: Cum se consideră cântăreața noastră, Maria Iliuț, un culegător sau un creator de folclor muzical? Cum îmbină aceste două pasiuni, fiindcă atunci când urcă pe scenă în costumu-i superb, ca mesager al zonei folclorice respective, ea este cu siguranță și un creator de folclor prin faptul cum redă melodic piesa pe care o interpretează?

M. I.: Mă consider o interpretă de folclor. Deși am apelat de multe ori la textieri și compozitori, nu am colaborat cu ei în așa măsură încât să mă consider un creator de folclor. Cu toate că am un arsenal întreg de piese care-și așteaptă rândul de a fi prelucrate și interpretate, nu-mi ajunge vremea pentru toate. În același timp, nu uit nici cuvintele lui Andrei Tamazlăcaru, care ne îndemna să studiem și să promovăm folclorul muzical fără a apela la textieri și compozitori. Textul autentic conține în el atâta înțelepciune și suflet, încât un textier l-ar știrbi, chiar fiind și un poet adevărat.

I. L.: Acest lucru îl spune nu numai o artistă emerită, membră de mai mulți ani a Uniunii Muzicienilor din Moldova, ci și o interpretă dublată de o profesoară cu experiență în domeniul artei muzical-folclorice.

M. I.: Adevărat, sunt artistă emerită a Moldovei, de câțiva ani acest titlu este etichetat cu un alt statut, și anume, maestru în arte, însă nu sunt un atât de mare îndrumător ca să pot să spun că le cunosc pe toate. Ceea ce fac este rezultatul muncii mele de ani de zile și a sufletului care-mi ajută să exprim ceea ce cred că trebuie să exprim în cântec. Vă mai spuneam că atunci când cânt, văd aceleași cărărușe bătute de copitele căprioarelor, aud aceleași izvoare, în fața ochilor îmi apar aceleași culmi de munți, altfel poate nici n-aș putea reda tot farmecul cântecului păstoresc. Când cânt, parcă mă transfer cu sufletul în inima naturii de acolo, de acasă, de la Crasna. Ea este ca o icoană care îmi stă mereu în față, de acolo mă alimentez, aceasta este sursa mea de viață și de creație.

I. L.: Doamna Maria, cântecele de înstrăinare, cele de jale, doinele și horele noastre românești sunt piesele care vă reprezintă și vă caracterizează, după părerea mea. Discutând, mi-am permis să privesc în ochii dumneavoastră frumoși și triști. Să-mi fie iertat, oricine când discută cu un artist, sigur că se uită în ochii lui pentru ca să-i vadă sufletul. Nici din privirea dumneavoastră, nici din discursul dumneavoastră oral, nici din textele pe care le-am citit despre dumneavoastră, nici din cântecele, în care vă deschideți cel mai bine sufletul, nu am putut să înțeleg un lucru, și anume: De unde vine acea tristețe care vă caracterizează felul de a fi, de unde vine regretul și durerea chiar, în toate cele ce vă caracterizează o parte bine voalată a activității artistice? O tristețe blândă, care de fapt nu deranjează nici un domeniu în care vă manifestați. De parcă ar fi o componentă a existenței dumneavoastră. Pe parcurs, ca o explicație mi-a venit în gând sfâșietoarea tristețe din melodia Ioanei Radu, care zicea: „*Foaie verde foi mărunte / De-aș trăi ca bradu-n munte, / N-aș avea supărări multe. / Dar trăiesc ca plopul-n vale / Supărarea mea e mare, / Inimioara mea. / Câte zile-s într-un an / Eu atâtea gânduri am, / Inimioara mea*”, care se aseamănă foarte bine cu ceea ce cântați în nu mai puțin tristul cântec: „*De când mama m-o făcut / Noroc, Doamne, n-am avut. / Ți-am cerut, Doamne, să-mi dai / Noroc, și*

Artista Maria Iliuț cu trâmbițașii din Crasna natală.

fi o componentă a existenței dumneavoastră. Pe parcurs, ca o explicație mi-a venit în gând sfâșietoarea tristețe din melodia Ioanei Radu, care zicea: „*Foaie verde foi mărunte / De-aș trăi ca bradu-n munte, / N-aș avea supărări multe. / Dar trăiesc ca plopul-n vale / Supărarea mea e mare, / Inimioara mea. / Câte zile-s într-un an / Eu atâtea gânduri am, / Inimioara mea*”, care se aseamănă foarte bine cu ceea ce cântați în nu mai puțin tristul cântec: „*De când mama m-o făcut / Noroc, Doamne, n-am avut. / Ți-am cerut, Doamne, să-mi dai / Noroc, și*

mi-ai zis că n-ai. / Da noroc le-ai dat la multe, / Numai mie n-ai de unde. / Și noroc le-ai dat la toate, / Numai mie nu se poate. / Și-așa mă bat gândurile / Ca pe munte vânturile. / Și-atâtea vânturi mă bat / Câte frunze-n codru cad“.

M. I.: N-aș fi poate atât de sensibilă la toate cele, dacă nu aș fi trecut prin multe suferințe. Să nu uităm că pentru noi lacrima e ceva magic. Nicăieri cântecul miresei, despărțirea de părinți, desprinderea de familie nu este percepută așa ca la noi. Tristețea pe care ați sesizat-o mai vine și din alte experiențe. Am avut de suferit din partea autorităților, până am ajuns ce-am ajuns, am suferit din pricină că vorbesc românește, în dialect bucovinean. Multe suferințe am avut și în familie. Divorțată fiind, am crescut un copil de una singură, mi-am pierdut părinții, sora, fratele, care la o vârstă prea timpurie au plecat în lumea celor drepți. Și acuma le simt lipsa. Comunic cu ei mereu în gândul meu. Am fost marcată de toate aceste suferințe. Dar am credință în Dumnezeu, ceea ce mă ajută să înving greutățile.

I. L.: Cum îl cheamă pe fiul dumneavoastră? Spuneți-ne despre el câteva cuvinte.

M. I.: Marin îl cheamă. E cea mai mare realizare din viața mea. Și-a făcut studiile la București. A absolvit Academia de Teatru și Film „Ion L. Caragiale“, Facultatea Imagine-Film. A obținut trofeul la un Festival-concurs internațional al filmului documentar din Slovenia. Are douăzeci și șapte de ani. E bucuria mea cea mai mare și vreau să-l văd împlinit și fericit.

I. L.: Așa este, e firesc să ne bucurăm cu cele mai scumpe daruri ale vieții, iar surprizele și spectacolul pe care ni le oferă viața de zi cu zi sunt imprevizibile. A putea să-ți regizezi acest spectacol este o artă. Amalgamul de bucurii și tristeți ne domină uneori. Însă un artist nativ, așa cum este Maria Iliuț, cred că iese întotdeauna învingător din această bătălie. Spectacolul pe care îl oferă cântecul ei este cel mai valoros, cel puțin, aidoma celui pe care l-a făcut Arghezi, potrivit cuvintelor limbii române. Este un spectacol, care nu se mai termină.

Orașul Cernăuți la 600 de ani*

PRIVILEGIUL LUI ALEXANDRU CEL BUN – 600 DE ANI DE LA PRIMA ATESTARE SCRISĂ A ORAȘULUI CERNĂUȚI

Alexandrina Cernov

Cernăuți

ARGUMENT

Situat în vadul Prutului, pe drumul comercial ce trecea prin Moldova și, mai departe, spre Dunăre și Marea Neagră, drum bine cunoscut de negustorii lioveni și lituanieni din cele mai vechi timpuri, Cernăuțiul a atras neenumărate neamuri din toată lumea. Ca și multe alte târguri și orașe comerciale a fost de la bun început o localitate cosmopolită, aici așezându-se tătari, polonezi și nemți, armeni și evrei, ...¹. S-au perindat diferite neamuri de negustori și călători străini din toate colțurile lumii, veniți nu numai cu treburile neguțătorești, dar curioși să vadă frumusețile ale acestor meleaguri pitorești, să cunoască obiceiurile și tradițiile băștinașilor. De la negustorii italieni, genovezi și venețieni, în primul rând – de la aceștia din urmă – a rămas în limba română cuvântul *venetic*, cu înțelesul de străin, din altă țară. Mai erau negustori greci care aveau o tradiție milenară în relațiile comerciale, așezându-se mai ales de-a lungul malurilor Dunării și Mării Negre. Drumurile comerciale erau cele mai indicate în aceste scopuri, ele fiind mai bine păzite, oferind popasuri mai confortabile și întâlniri interesante. Se vorbea în mai multe limbi, astfel toți se înțelegeau unii pe alții. Și astăzi cernăuțenii vorbesc cel puțin două, trei sau patru limbi. Doar veneticii nu înțeleg acest cosmopolitism tradițional și rostul cunoașterii limbilor străine, unii militând chiar pentru folosirea doar a limbii ucrainene. Mai puțin se vorbește engleza. Locuitorii cetății regretă astăzi că nu se mai vorbește atât de frecvent germana și nu avem nici o școală în care aceasta să fie studiată aprofundat, nu mai auzim vorbindu-se idiș, populația evreiască preferând limba de stat (chiar în școala evreiască din oraș se predă în limba ucraineană). Atitudinea pragmatică față de necesitatea de a cunoaște și alte limbi se explică în primul rând prin specificul și preocupările unui oraș comercial, calități pe care Cernăuțiul le-a

* Revista „Glasul Bucovinei” va publica anul acesta o serie de materiale care vor reflecta pagini din istoria orașului Cernăuți. 600 de ani de la prima sa atestare documentară (1408–2008) în *Privilegiul* comercial al voievodului Alexandru cel Bun este reperul în baza căruia ne vorbesc documentele despre acest fost târg de pe malul râului Prut, care astăzi este unul din orașele europene moderne, numit chiar la sfârșitul secolului al XIX-lea „mica Viena”, iar în perioada interbelică „micul Paris”.

păstrat din timpuri străvechi, au fost transmise din generație în generație nu numai localnicilor, dar și celor care și-au legat soarta de aceste locuri. Se învață, în primul rând, limba vecinului cu care se întrețin relații comerciale, de la cele „bișnițărești“ (acel „mic trafic de frontieră“, devenit tradițional și care le oferă cetățenilor de pe ambele părți ale frontierelor, ucraineano-române și polono-ucraine, posibilități de supraviețuire în condițiile economice precare ale țărilor respective), la cele transfrontaliere oficiale, întărite prin acorduri, proiecte și contracte interstatale, relații culturale și științifice.

Orașul va sărbători anul acesta 600 de ani de la prima atestare documentară. E mare zarvă! Se restaurează clădirile, ca de obicei doar pe dinafară și cele din centrul istoric al orașului; se pavează trotuarele, se scot din rădăcină copacii mai vechi, se zice că aceștia ar compromite peisajul... Se fac proiecte, planuri, se strâng bani... Parlamentarii caută fonduri pe la Kiev și se laudă cu realizările lor.

Istoricii răsfoiesc prin arhive filele îngălbenite de secole, căutând mărturiile despre originea orașului (uneori „sărind șeaua“ și ambiționându-se să găsească chiar și mărturiile favorabile ipotezelor lor despre originea „națională“ a orașului („străvechi oraș ucrainean“?!), pentru a justifica, în ultimă instanță, afirmațiile tendențioase din scrierile lor „istorice“; încearcă să înțeleagă și tâlcul unor inscripții ce s-au mai păstrat pe fațadele unor case, să citească din cărți sau să descifreze în arhitectura orașului și a monumentelor lui (câte au mai rămas), a cariatidelor și a simbolurilor lui, adevărurile ascunse. Într-adevăr, străzile Cernăuțiului ne pot povesti multe. Dar poveștile lui, de cele mai multe ori, se păstrează în sufletele oamenilor, în durerea lor „ascunsă și amară“. Rădăcinile lor mai dăinuiesc încă adânc sub caldarâmurile orașului. Cine le mai caută? Cine le mai transmite din gură în gură urmașilor lor? Cine ne mai povestește despre cei ce l-au apărat de urgiile vremurilor care s-au abătut asupra orașului și i-au schimbat fizionomia sau chiar și spiritul? Care din „poveștile“ ce le citim în ziarele cernăuțene de astăzi sunt adevărate? Cineva dintre zeloșii ziariști ucraineni de azi a numărat de câte ori este amintit în *Privilegiul* lui Alexandru cel Bun orașul Lvov în comparație cu celelalte orașe ale Moldovei și constată, cu amărăciune, că doar de trei ori. Atât l-a interesat din textul acestui important document medieval. Nebănuite sunt căile Domnului!

IMPORTANȚA COMERȚULUI ÎN DEZVOLTAREA PRINCIPATELOR ROMÂNE

Orașul Cernăuți s-a dezvoltat în contextul celor mai importante târguri și orașe ale Moldovei medievale, în vadul Prutului, tăiat de marele drum comercial transcontinental, care, coborând de la Liov prin Sniatyn, ajungea la Cernăuți.

Comerțul, viața economică a unui popor, în general, condiționează soarta lui istorică, politică, diplomatică, militară și culturală. Epocile de belșug ale țărilor au coincis cu cele de strălucire politică, economică și culturală.

Ținuturile mănoase și peisajele atrăgătoare ale Principatelor Române, așezarea lor geopolitică, favorabilă dezvoltării comerțului, ademeneau din cele

mai vechi timpuri negustori de diferite neamuri. Drumurile comerciale, care, pentru negustorii lioveni și lituanieni treceau prin Cernăuți sau Hotin, și le aduceau mari foloase, ofereau accesul la importante căi fluviale și maritime – Nistru, Dunărea și Marea Neagră – dar și la râuri mai mici ca Prutul, Siretul și râul Moldova, care făceau legături directe, pe apă și pe uscat, cu țările din Occident și Orient, oferind astfel legături comerciale eficiente de la Marea Baltică până la Marea Neagră.

În domnia înțeleaptă și vitejească a lui Alexandru cel Bun, Moldova a avut o mare însemnătate pentru statele europene, acestea apreciind alianța și prietenia ei. În situația în care lumea creștină se afla în mare primejdie, fiind amenințată de expansiunea turcească, Principatele Române (Moldova lui Alexandru cel Bun și Țara Românească a lui Mircea cel Bătrân) au fost „un zid de apărare al creștinătății“. În Țara Românească, Mircea cel Bătrân îi înfruntase pe turci, reușind să-i biruiască în mai multe războaie, și făcuse pace cu dâșii. Cu toate că se învoise să le plătească turcilor tribut, reușise să păstreze independența țării, dreptul de alegere a domnitorului și independența în stabilirea relațiilor internaționale, inclusiv a celor comerciale, care contribuiau la prosperitatea economică, sporirea puterii militare a țării și înflorirea culturală, favorizând bunele relații diplomatice cu țările vecine. Mircea cel Bătrân (1386–1418) s-a afirmat ca principe creștin, consolidând și înzestrând mănăstirile fondate de tatăl său, a zidit frumoasa biserică a mănăstirii Cozia, unde este înmormântat. În timpul domniei lui au fost acordate privilegiile comerciale liovenilor (1409) și brașovenilor (1413).

Contemporanul său, Alexandru cel Bun (1400–1432), de asemenea, a reușit să transforme Moldova într-o țară prosperă, datorită, în primul rând, comerțului. A consolidat instituțiile statului, a continuat politica de cooperare cu Polonia, ajutând-o în lupta cu Ordinul teutonic. Trupele moldovenești au participat, alături de armata polono-lituaniană, la lupta de la Grünwald². Privilegiul comercial acordat de Alexandru cel Bun le asigura polonezilor și lituanienilor legătura liberă cu bazinul pontic,

aceștia căpătând „un adevărat monopol pentru comerțul din zona Mării Negre”³. La Suceava ei aveau dreptul de a-și depozita mărfurile. Drumul cel mai scurt spre porturile de la Marea Neagră și Dunăre trecea prin Moldova. Istoricul C. C. Giurescu arată că „...după ce drumurile au devenit sigure și populația s-a îndesit, comerțul de tranzit a luat o dezvoltare și mai mare. În același timp, s-a accentuat și desfacerea mărfurilor străine în Moldova însăși. Desigur că au existat anumite *reguli* în ce privește punctele de vamă, cuantumul vămiei, dreptul de import și de export, și înainte de Alexandru cel Bun. Nu cunoaștem însă nici un *act scris* sau vreun *privilegiu comercial* de la predecesorii săi, fie că într-adevăr n-a existat un atare act, ceea ce pare mai probabil, fie că s-a pierdut. El poartă data de 8 octombrie 1408 și a fost eliberat la Suceava «sfetnicilor și orașenilor din târgul Liovului» (Lwow), fiind valabil însă de asemenea pentru toți neguțătorii din «țara Rusiei și a Podoliei». (Prin «Rusia» trebuie să se înțeleagă ținutul numit mai târziu Galiția, iar nu Rusia moscovită)”⁴. Astfel, negoțul cu Moldova aducea venituri bune liovenilor. „Negoțul, scrie în continuare istoricul C. C. Giurescu, îl purtau mai ales nemții cari alcătuiau cea mai mare parte a populației Liovului și se găseau în număr apreciabil și în târgurile și orașele Moldovei, de pildă în Siret, în Baia, în Suceava. Veneau apoi armenii, care aveau colonii însemnate mai în toate târgurile noastre, și moldovenii. Găsim moldoveni, cu marfă, tocmai în Cracovia, ba unii din ei căpătaseră chiar și dreptul de cetățenie în acest oraș.”⁵

Dar cea dintâi grijă a voievodului a fost biserica. Consolidarea Principatului Moldovei a început cu restabilirea ordinii în biserică. El a reușit să aplaneze conflictul cu Patriarhia de la Constantinople, obținând în 1401 recunoașterea episcopului Iosif de la Cetatea Albă ca mitropolit al Moldovei. Tot el l-a adus în țară pe călugărul învățat Grigorie Țamblac, pentru întărirea credinței și buna organizare a bisericii. Apoi „tocmit-au și boierii mari în sfat, de chiverniseala țării și pământului Moldovei”⁶.

Din *Letopisețul* lui Grigore Ureche aflăm că Alexandru cel Bun, pe care îl caracterizează ca pe un voievod „înzestrat cu darul înțelepciunii”, care „multe lucruri bune au început a face în țară”, a ctitorit două mănăstiri mari, Bistrița și Moldovița, înzestrându-le cu sate, veșminte și odoare scumpe. Dar cea mai mare izbândă a lui l-a constituit faptul că a obținut blagoslovire de la Patriarhia răsăriteană și a întemeiat în Moldova Mitropolie: „Au făcutu Mitropolitu și i-au datu scaun o sfântă Mănăstire, în orașul Sucevei, să fie Mitropolie lângă curtea domnească”; a mai „făcut” doi episcopi, la Roman și Rădăuți; a adus la Suceava moaștele mucenicului Ioan cel Nou și „l-au pusu întru a sa vestită cetate, ce este la orașul Sucevei, cu mare cinste și pohvală, de ferirea domniei sale și de paza scaunului său”⁷. A întărit astfel credința creștină în țara lui.

Alexandru cel Bun a bătut și monede care circulau pe atunci în Moldova⁸.

Cronicarul scrie și despre consolidarea relațiilor cu polonii: „Făcut-au prieteșugu mare cu Leșii și legătură tare, ca să hie la ce treabă, unul pe altul să ajutorească...”⁹.

LOCUL ȘI ROLUL ORAȘULUI CERNĂUȚI ÎN PRIVILEGIUL LUI ALEXANDU CEL BUN

Într-o veche cronică rusească, *Voskresenskaia letopisi*, găsim *Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate (Spisok ruskih gorodov dalnih i blizkih)* care include orașul Cernăuți în lista orașelor „volohé”, alături de cele polone, bulgărești și kievene. Черн. (Cern.)... Торг на пруте реце (torg na rețe Prute) – (M. N. Tihomirov, p. 223)ș. Această listă precede pe ceea alcătuită între 1387–1392 (vezi C. C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai îndepărtate timpuri până azi*, București, 1975). Înțelegem astfel, că orașul Cernăuți (târgul Cern. de pe malul Prutului) a existat cu mult înaintea *Privilegiului*, încheiat la Suceava pe 8 octombrie 1408: *Alexandru Voievod dă nequțătorilor de la Liov un privilegiu comercial*.

Așezarea geografică a Moldovei lui Alexandru cel Bun asigură o vastă circulație a mărfurilor, iar banii plătiți pentru vamă aduceau venituri considerabile țării, nu mai puțin însemnate erau influențele culturale și politice care contribuiau la dezvoltarea orașelor și a târgurilor.

Până în anul 1500, Cernăuțiul era un punct vamal situat la trecătoarea peste râul Prut, în drumul comercial care ducea spre Polonia și, mai departe, către nord-est. La început, orașul Cernăuți era așezat pe malul stâng al Prutului. Mai târziu, în secolul al XVII-lea, pe timpul domniei lui Vasile Lupu, când râul își schimbase albia spre nord, orașul se stabilește definitiv pe malul drept al râului, unde se află și astăzi.

Nicolae Iorga, în lucrarea sa *Istoria comerțului românesc până la 1700*, scria în capitolul despre cultura și civilizația Moldovei de până la 1500: „Nici gospodăria noastră națională – cu strălucitele biserici de piatră și ruinele mândrelor palate, cu adâncile pivniți boltite ale caselor de negoț dispărute, cu eleganța și soliditatea vechilor locuințe orașenești, cu caldarâmul târgurilor bătrâne și liniile sigure ale drumurilor mari de odinioară –, nici civilizația noastră originală, contopind în forme proprii cugetarea latină, arta gotică, ornamentul Renașterii din Apus cu cugetarea greco-slavă, adică bizantină, cu arta orientală, cu ornamentul asiatic din Răsărit, nici statele noastre, două, pentru că erau două direcții de comerț, n-ar fi existat fără această fericită fatalitate geografică. Istoria comerțului nostru e astfel o condiție necesară pentru a înțelege supt toate raporturile, în originea ca și dezvoltarea sa, istoria neamului însuși”¹⁰.

Geneza orașului Cernăuți este legată, precum reiese și din *Privilegiul lui Alexandru cel Bun*, de drumurile comerciale ale Moldovei medievale: „Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voievod, Domn, facem cunoscut și cu această carte a noastră tuturor, cari vor căuta la dânsa sau o vor auzi, că am încheiat cu sftencii și cu orașenii din târgul Liovului și cu tot poporul lor și am făcut așezământ despre vămi, în țara noastră, și am încheiat cu dânșii, ca să umble, în țara noastră, cu mărfurile lor. Și le-am rânduit vămi și le-am ușurat, să le dăm vamă, în țara noastră, astfel...” (Traducerea integrală a *Privilegiului* poate fi consultată în *Anexa I*). În continuare sunt enumerate orașele, vămile pentru fiecare fel de marfă, direcțiile spre care se îndreptau negustorii cu mărfurile lor,

în primul rând, spre Dunăre și Marea Neagră, spre Ungaria sau orașele și târgurile mai importante ale Moldovei. În *Privilegiu* se spune că la Cernăuți se plătea „vama pentru un car nemțesc patru groși, pentru carul armenesc șese groși, pentru o vită cornută un groș, pentru zece porci un groș, pentru zece oi un groș, iar pentru cal sau iapă doi groși. Aceasta-i vama Cernăuțiului. În Cernăuți, carele să nu se scuture, ci neguțătorul să-și dea cuvântul său, că nu are marfă oprită în carul său, jderi, argint, ceară și cai buni de țară“. Altele erau vămile pentru mărfurile care se duceau din Moldova spre Liov și, mai departe, spre Marea Baltică. Acest tratat se aseamănă cu cel pe care liovenii îl avuseseră cu tătarii și genovezii în calea lor către Caffa.

Monopolul domnesc asupra vămilor era foarte strict. La Cernăuți se plătea *vama de hotar* (pe car nemțesc, car armenesc sau capete de vită). La sud, la Cetatea Albă și Tighina, vămile se plăteau în dependență de direcția spre care urmau să treacă târgoveții: un drum pentru tătari; la Bacău și Bârlad – pentru Muntenia; la Bacău și Trotuș – pentru Brașov; la Hotin – pentru Podolia. Altă vamă mare se plătea la Suceava.

Un alt document comercial medieval de mare importanță, care a numit drumurile parcurse de negustorii lioveni prin Muntenia (Țara Românească) în continuare, a fost emis de către domnitorul Mircea cel Bătrân, care acorda liovenilor în 1409 un privilegiu asemănător cu cel al lui Alexanru cel Bun. Aceștia treceau vama mare la Târgoviște, singurul loc în care „deschideau lăzile“ și plăteau vamă. De aici treceau spre Severin și Porțile de Fier, spre Dunăre în Occident; spre Brăila și spre munte, la Brașov.

Astfel „drumul moldovenesc“ asigura liovenilor legăturile comerciale cu toată lumea apuseană, mai ales germană și venețiană, și le aducea mari foloase, reușind să-i înfrunte pe rivalii din Cracovia. Din alte izvoare istorice aflăm, de exemplu, că, prin *Privilegiul* lui Alexandru cel Bun, Liovul, ca oraș comercial, începând cu încheierea acestui document, a concurat cu Cracovia, oraș care deținea în acea perioadă întâietatea în activitățile comerciale din Polonia. „Lăsând la o parte Cracovia, mai îndepărtată, scria în lucrarea citată mai sus Nicolae Iorga¹¹, Lembergul – Lwow, cetatea lui Lev Danilovici, principe rus al Galiției, care o întemeie după năvălirea tătarilor, lângă o așezare mai veche, juca un rol cu mult înainte de 1300.“ Erau acolo ruși „de drept rutenesc“, armeni, tătari și saricini, ba chiar și alte „neamuri“ trăind fiecare după rosturile sale de acasă, conform principiului medieval că fiecare duce cu sine oriunde drepturile lui.

Negustorii care veneau de la Liov cumpărau la Brăila pește pe care îl duceau spre nord: „Liovenii ce vor merge la Brăila după pește, la vama din margine, fie la Bacău sau Bârlad, acolo vor da pentru o grivă câte un groș și jumătate...“ (...) Târgoveții lioveni vor plăti, de asemenea, vămi diferite și pentru mărfurile tranzitate prin Moldova din alte țări, precum Ungaria, Muntenia, Polonia, Podolia, Rusia, „spre tătari“ etc., sau pentru mărfurile care erau exportate din Moldova.

Informația, oferită de *Privilegiu*, despre drumurile comerciale ale Moldovei, orașele comerciale esențiale prin care trec toți târgoveții străini, nu numai lioveni, dar și tătari, genovezi, cei din Țara Românească și Transilvania sau Orient, orașele spre care duc mărfurile, care sunt mărfurile de import, export

și tranzit, inclusiv veniturile domnitorului și ale doamnei din vămi. Acest tratat încheiat de Alexandru cel Bun, cu aprobarea, desigur, a regelui Poloniei, prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea organizației administrative, financiare și vamale ale Moldovei. În dispozițiile cuprinse în acest tratat comercial erau indicate „mărfurile oprite“ care erau și cele mai scumpe și căutate, de exemplu, argintul, ceara și „cai moldovenești din cei mai buni“, care se cumpărau pentru a sluji armatei sau alaiurilor domnești. „Vama de căpetenie“ se afla la Suceava. Aici, „la descărcarea postavurilor se plătea acoloa câte 3 groși de la grivnă; tot atâta pentru cumpărarea mărfii tătarești în Suceava: mătase, piper, camhă (un fel de stofă aurită), tebencă (o stofă de mătase), temiat, cvas grecesc (un fel de vin dulce)...“, iar pentru vitele pe care liovenii le cumpărau din Moldova vama se plătea la Cernăuți și, de asemenea la Suceava. Altele erau vămile pentru tranzitarea mărfurilor spre țările tătarești pentru care vama se plătea la Cetatea Albă sau Tighina. Un statut vamal aparte îl aveau și postavurile.

În *Privilegiu* se menționează că acesta este valabil nu numai pentru negustorii lioveni: „Și am făcut aceasta negușitorilor Domnitorului nostru, Craiul Poloniei, din toată țara Rusiei și a Podoliei“.

„Prezența tătarilor, a sariciniilor și a armenilor se explică prin negoțul ce făcea acest oraș care, în Apus, avea legături până la Thorn, în Prusia, cu bogata cetate genezeză, pe pământ tătarec, Caffa Crimeii, unde toate aceste neamuri erau represintate. Erau două drumuri care străbătând «pustiul» rusesc: unul trecea de-a dreptul spre Hotin (...) care e pomenit încă în veacul al XIV-lea, se pare (...). Aici era vadul Nistrului și se putea trece spre Cetatea Albă (...).

Cine voia un drum prin părți mai locuite, unde așteptau prietenoase popasuri, putea trece Prutul pe la vadul unde îndată se alcătuia târgul Cernăuților, pentru a se opri la Siretiu și Suceava ...“¹².

Acest fapt însă constituie o altă temă, nu mai puțin interesantă pentru istoria comerțului medieval în sud-estul și nordul-estul european. Printre alte țări, în *Privilegiu*, este amintită și Ungaria. Fiecare țară va avea dreptul să ducă sau să aducă mărfuri în diferite condiții vamale: „Iară în Ungaria și Țara Românească slobod le este să ducă postav...“ (...) și în continuare: „Iar cine va duce postav la Bistrița, în Ungaria, de grivnă câte trei groși, în Suceava, iar în Baea de grivnă un groș și jumătate, iar când se întorc din Ungaria, de fiecare povară, în Moldovița, câte doi groși, iar în Baea de fiecare povară câte doi groși“.

Privilegiul a fost încheiat în prezența martorilor: „...pan Giurgiu staroste, pan Mihail dela Dorohoiu, pan Vlad dela Sireti, pan Oană vornic de Suceava, pan Ițko și pan Ilieși ceașnic. Și încă la aceasta au fost soli din Liov, care au încheiat cu noi acest lucru, Măciko Culikovschi, Zamirstam Hasnaș și Hasnaș Verzest și Rus Niclius și pisarul din Liov, Hasnaș.

Și spre întăritură tuturor acestora, am poruncit credinciosului nostru, Brateiu logofătul, să scrie și să atârne pecetea noastră cea mare către această carte a noastră“.

Din textul *Privilegiului* reiese că orașul Cernăuți a apărut, s-a afirmat și s-a dezvoltat în contextul orașelor Moldovei medievale prin care treceau importante drumuri comerciale spre sud-estul european, spre Occident și spre nord la Marea Baltică. Este important faptul că în acest document se arată și produsele Moldovei din acea perioadă. În el apar orașele moldovenești Cernăuți, Iași, Hotin, Suceava,

**Teatrul Muzical-Dramatic
„Olga Kobyleanska“ din Cernăuți.**

Comerțul și esența lui aduc foloase însemnate, câștig și faimă țărilor lumii. Dacă studiem hărțile drumurilor comerciale, vom observa că cele mai vechi și importante orașe au apărut, mai ales, în calea acestor drumuri, pe uscat, de-a lungul unor fluvii sau râuri mai importante, pe maluri de mări și oceane. Marea majoritate a acestor orașe au devenit ulterior și importante centre meșteșugărești, nu în ultimul rând – focare de cultură. Din cele mai vechi timpuri și până astăzi ele au supraviețuit și și-au păstrat misiunea lor, au iradiat, în același timp, o energie ademenitoare pentru aproape toate popoarele și păturile sociale, meșteșugari și negustori etc. Uneori, astfel de orașe așezate la intersecția drumurilor comerciale au generat conflicte, sau aidoma orașului Cernăuți au intrat, alternativ, în componența a mai multor state.

Orașul Cernăuți, de exemplu, a avut, începând cu mijlocul secolului al XIV-lea, cinci perioade istorice: 1) 1359–1774 (415 ani) – face parte din Moldova; 2) 1775–1918 (143 de ani), Bucovina s-a aflat sub stăpânirea Imperiului Habsburgic; 3) 1918–1940 și 1941–1944 (aproape 25 de ani), Bucovina este parte

Tighina, Cetatea Albă, Dorohoi, Roman, Siret, Bârlad, Bacău, Baia și alte orașe ale Moldovei medievale. În acest *Privilegiu* este numit pentru prima dată și orașul Iași, care, de asemenea, va sărbători, pe 8 octombrie, 600 de ani de la prima sa atestare.

După cum reiese din cuprinsul *Privilegiului*, acesta nu este cel mai vechi document vamal. Se presupune că ar fi existat și alte înțelegeri între Moldova și țările vecine deoarece, chiar din primele rânduri, se vorbește despre o ușurare a taxelor vamale, prin urmare puteau exista și alte acte, făcute de domnitorii precedenți.

Privilegiul reprezintă un pergament cu pecetea mare a domnitorului, și legenda scrisă în limba slavonă și 12 peceti ale dregătorilor moldoveni. Pentru Liov au semnat 4 negustori și pisarul.

Scrisul semiuncial este caracteristic pentru documentele vechi moldovenești în limba slavonă veche, respectă regulile stricte ale acestuia: literele mici fiind de aceeași mărime, iar unghiurile drepte.

componentă a României; 4) 1940–1941 și 1944–1991 (aproape 48 de ani), nordul Bucovinei împreună cu orașul Cernăuți, ținutul Herța și fostul județ Hotin este încorporat Uniunii Sovietice, constituind astfel actuala regiune Cernăuți; 5) 1991 – regiunea Cernăuți face parte din Ucraina ca, de altfel, și sudul Basarabiei, care este înglobat în regiunea Odesa; la fel și o serie de localități românești din regiunea Transcarpatică.

Apariția primelor orașe medievale moldovenești (sau a unor așezări de tip urban) a avut loc aproximativ în aceeași perioadă, ceea ce este încă un indiciu al faptului că drumurile comerciale, târgurile sau orașele, nivelul lor de dezvoltare economică era asemănător pentru toată țara Moldovei. Constatăm că ținuturile, aflate la est de Carpați, s-au manifestat ceva mai târziu și s-au constituit, fie în zona unor așezări sătești mai vechi, în care s-au dezvoltat meșteșugurile, fie în calea drumurilor comerciale, ceea ce este confirmat și de datele arheologice care ne stau la dispoziție.

Orașul Cernăuți devenise un punct de atracție pentru negustorii lioveni, asigurându-le trecerea pe drumurile comerciale moldovenești spre gurile Dunării și Marea Neagră, spre Țara Românească și țările sud-est europene, lucru care reiese din *Privilegiul* lui Alexandru cel Bun, în care sunt indicate informații prețioase despre originea și destinația mărfurilor, pentru care trebuiau plătite vămi: vămi mari și vămi mici, vămi de hotar și vămi de strajă.

Documentul original se păstrează astăzi la Moscova. Primarul actual al orașului Cernăuți, domnul Mykola Fedoruk, s-a adresat la începutul anului 2007 ambasadorului extraordinar și plenipotențiar al Federației Ruse în Ucraina, Viktor Cernomyrdin, cu rugămintea de a iniția o procedură de transmitere a *Privilegiului*. Răspunsul Moscovei a fost negativ, ambasadorul rus argumentând refuzul prin faptul că, „potrivit legislației ruse, toate documentele de arhivă care se păstrează în muzeele de stat ale Federației Ruse sunt proprietate de stat și nu pot fi transmise altor țări“. Pe data de 4 octombrie 2007, Muzeul de Stat de Istorie din Moscova a transmis totuși textul *Privilegiului*, în format electronic, Arhivei Naționale din Cernăuți, care se păstrează la Secția de atestări scrise, fondul 17, inventar 2, numărul 116. Acest document în format electronic poate fi găsit și în celelalte biblioteci cernăuțene. Domnul Andrei Ianovski, de la Muzeul din Moscova, afirmă că acolo există condiții optime (spațiu, temperatură și umiditate specifică) pentru păstrarea acestui pergament cu o vechime de 600 de ani.

Textul integral al *Privilegiului* este bine cunoscut de către istorici și specialiști în domeniu. O fotocopie se află la Academia Română (Fotografii, pachet III, nr. 8). O planșă fotografică este publicată de I. Bogdan în *Albumul paleografic moldovenesc*, nr. 12; o copie în limba slavonă, dăruită de I. Bogdan, se află la Academia Română (mss. 126). Alte mărturii ale existenței acestui important document medieval, care a fixat drumurile comerciale spre sud-estul european: un rezumat care se află în Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducatus Lithuaniae*, vol I, Vilnae, 1758, p. 600, și altul la Rykaczewski, *Inventarium omnium et singulorum literarum diplomatum quaecunque in archivo regni in arce cracoviensi continentur*, Paris, 1862, p.134. Acest document a fost bine cunoscut și folosit în lucrările lor de către istoricii E. Hurmuzaki, D. Xenopol, N. Iorga, B. P. Hasdeu, G. Șincai, D. Onciul, I. Nistor etc. A fost publicat în original și în

traducere și în alte cărți și reviste. Emil Kalužneacki l-a publicat, cu omiteri, în *Documenta moldawskie i multanskie z archiwum miasta Lwowa*, 1878, nr. 2.

În concluzie, menționăm încă o dată că orașul Cernăuți apare în acest document în contextul orașelor moldovenești medievale, aflate în drumurile comerciale. *Privilegiul* are și o latură politică, drumurile comerciale indicând și relațiile externe ale Moldovei lui Alexandru cel Bun cu celelalte țări. Ca și alte importante orașe comerciale, orașul Cernăuți a fost așezat pe râul Prut, ca și Hotinul – pe Nistru, Bacăul – pe Bistrița, Romanul – pe râul Moldova, Suceava – pe râul Suceava etc., ceea ce favoriza legăturile comerciale ale Moldovei cu alte țări.

Suceava. 1408 Octomvrie 8.

Alexandru Voievodă dă neguțătorilor din Lion un privilegiu comercial.

† миадствѣ кожъио мѣи Александрѣ воиводѣ, господарѣ земан
7 молдавскон, чинимѣ знаменито и снѣмѣ нашимъ людемъ, рѣшѣмъ,
ето на нѣ рѣритѣ наѣ нѣо всавинитѣ, оже есмѣи докеланн сѣ рѣ
дѣламъ и сѣ мѣстѣчаныи навокского мѣста и сѣ рѣшѣмъ по
польстремъ нѣхъ и чинимъ есмѣи уставницѣтѣо ѡ мѣстѣхъ, ѣ нашихъ
земан, и доболзан есмѣи сѣи нѣмн, штебѣи рѣднан, ѣ нашихъ земан,
10 и сѣи сконимъ торговламъ. а мѣта есмѣи нѣмѣ такѣи поставнан ѣ
рѣлчнан, штебѣи дакелѣ, ѣ нашихъ земан, мѣтѣ такѣ. воонервоѣ
рѣлскнѣо мѣтѣ сочннскѣо, нѣи нскладѣ, етѣ сѣкѣл, етѣ рнннѣ три
грѣшнѣ, а келн нѣмѣтѣ купити татарскнѣи товарѣ, ѣ сечавѣ, на
шеавѣ, наѣи перѣцѣ, наѣи кѣмкѣ, наѣи тѣбннкѣ, наѣи тѣмѣлнхъ, наѣи
15 грѣцкнѣи злѣсѣ. етѣ рнннѣ. ѣ сечавѣ, нѣ три грѣшнѣ. а келн нѣмѣтѣ
купити татарскнѣи товарѣ ѣи ннѣхъ торговѣхъ нашихъ, тамѣи

Suceava. 1408 Octomvrie 8

Alexandru Voevod dă neșuțătorilor din Liov un privilegiu comercial

Traducere

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voevod, Domn țării Moldovei, facem cunoscut și cu aceasta carte a noastră tuturor, cari vor căuta la dânsa sau o vor auzi, că am încheiat cu sftencii și cu orășenii din târgul Liovlui și cu tot poporul lor și am făcut așezământ despre vămi, în țara noastră, și am încheiat cu dânșii, ca să umble, în țara noastră, cu mărfurile lor. Și le-am rânduit vămi și le-am ușurat, să dea vamă, în țara noastră, astfel. Mai întâiu vama principală dela Suceava, la descărcare, pentru postav, de grivnă trei groși. Iar când vom cumpăra marfă tătărăscă, în Suceava, precum mătasă, piper, camhă*, tebenci**, tămâie, vin grecesc, de grivnă, în Suceava, câte trei groși. Iar când vor cumpăra marfă tătărăscă în alte târguri ale noastre, vor da acolo unde cumpără de grivnă doi groși, iar la vama principală, în Suceava, de grivnă trei groși și apoi vor putea să o vândă cui le va plăcea.

Iar cine merge la Liov, la vama principală, în Suceava, de vită cornută un groș, pentru zece porci un groș, pentru zece oi un groș, iar de eapă câte șese groși, și de fiecare cal câte șese groși, pentru o sută de veverițe un groș, pentru o sută de vulpi zece groși, pentru o sută de piei de miel crude de oaie patru groși*** doi groși, pentru o sută de piei de vită cornută cinsprezece groși. Aceasta e vama dela Suceava.

Iar cine merge cătră ținutul tătărăsc, pentru 12 cântare, în Suceava, o rublă de argint, în Iași treizeci de groși și în Cetatea Albă o jumătate de rublă de argint. Iar cine nu merge la Cetatea Albă, va da la Tighina ca și la Cetatea Albă, afară de plata trecătoarei, iar la strajă de fiecare car câte doisprezece groși. Și cine va duce vite cornute la tătari, la vama principală, în Suceava, de vită cornută patru groși, iar în Iași doi groși, iar la Tighina doi groși. Iar pentru o sută de oi, în

* În limba polonă kamcha, un fel de mătasă trucească.

** Singular tebenca, polon tebenki, tebienki, Sattelzierrathen, în rusește tebenki, malorus tybenky, turcește tébéngü, cp. I. Bogdan, D. Șt. 2 p. 278. E un fel de podoabă de mătasă la șaua calului.

*** I. Bogdan, D. Șt. 2 p. 278.

Suceava, șasezeci de groși, iar în Iași treizeci de groși, iar în Tighina treizeci de groși. Aceasta este vama acestora ce se duc la tătari.

Bucățile de postav le vor vinde la descărcare, în Suceava, iar în alte târguri nu au voie să le vândă, și cu acești groși liber le este să meargă și să-și târguiască, prin toate târgurile noastre, ce vor găsi.

Iară în Ungaria și în Țara Românească slobod le este să ducă postav. Cine va duce postav în Țara Românească, va da la vama principală, în Suceava, de grivnă câte trei groși, iar la margine, în Bacău, de grivnă doi groși. Iar ce aduc din Țara Românească, fie piper, fie lână sau orice, pentru 12 cântare, în Bacău, o jumătate de rublă de argint. Iar la vama principală, în Suceava, pentru 12 cântare o rublă de argint.

Iar cine va duce postav la Bistrița, în Ungaria, de grivnă câte trei groși, în Suceava, iar în Baea de grivnă un groș și jumătate și în Moldavița de grivnă un groș și jumătate, iar când se întorc din Ungaria, de fiecare povară*, în Moldavița, câte doi groși, iar în Baea de fiecare povară câte doi groși.

Iar cine va duce postav la Brașov, la vama principală, în Suceava, de grivnă trei groși, iar în Bacău de grivnă un groș și jumătate, iar în Tortuș de grivnă un groș și jumătate. Iar când se vor înturna, de fiecare povară, la Tortuș, câte doi groși, iar în Bacău de fiecare povară câte doi groși.

Iar caii din țara noastră, ce-s de câte trei grivne, slobози le sânt și caii ungurești slobози le sânt, numai în care târg îi vor cumpăra, acolo vor da, de fiecare cal câte patru groși, iar la descărcare, în Suceava, de fiecare cal câte șese groși, iar în Sireti de fiecare cal câte doi groși, și în Cernăuți câte doi groși.

Iar cine va duce cai sau epe la Camenița, ce i-ar fi să dea în Sireti, tot aceia va da în Dorohoiu, și ce i-ar fi să dea în Cernăuți, tot aceia va da în Hotin. Aceiași este vama și pentru epe ca și pentru cai.

Iar cine va cumpăra vite cornute sau berbeci, în Bacău, sau în Roman, în târg, sau în Baea sau în Neamț sau în alte târguri ale noastre, nu va avea să dea vamă în alt loc, decât acolo unde a cumpărat și să ia pecete dela vameș și în care târg va cumpăra, acolo va da de vită mare un groș, de zece oi un groș, de zece porci un groș, de o sută de piei de bou zece groși, de o sută de piei de miel un groș, de o sută de piei crude doi groși și apoi vor merge la vama principală dela Suceava.

Iar în Sireti, de lucruri mărunțele, de șăpci, pantaloni**, săbii ungurești***, de paloșe, de grivnă câte trei groși, iar ce iese din țară, prin Suceava, la Sireti, cât au dat în Suceava, jumătate din această vamă vor da în Sireti, din tot și pentru piei și pentru lână și pentru piei de oaie****. Aceasta-i vama Siretiului.

Iar în Cernăuți, vama pentru un car nemșesc patru groși, pentru carul armenesc șese groși, pentru o vită cornută un groș, pentru zece porci un groș, pentru zece oi un groș, iar pentru cal sau iapă câte doi groși. Iar la trecători și

* Bogdan, D. Șt. 2 p. 279.

** Polon nogawica, pantaloni. Cp. I. Bogdan, D. Șt. 2 p. 277.

*** Ion. Bogdan, *Relațiile Țării Brașovului și cu Țara Ungurească*, 1905, p 386–387, D. Șt. 2 p. 278, кар.л., e ungurescul kard.

**** I. Bogdan, D. Șt. 2 p. 280.

pentru carele nemțești încărcate și pentru cele armeneste câte patru groși. Aceasta-i vama Cernăuțului. În Cernăuți, carele să nu se scuture, ci neguțătorul să-și dea cuvântul său, că nu are marfă oprită în carul său, jderi, argint, ceară și cai buni de țară.

Și se va socoti prețul postavului în Suceava, ca și în Liov.

Iar liovenii ce vor merge la Brăila, după pește, la vama de margine, fie la Bacău sau la Bârlad, acolo vor da pentru o grivnă câte un groș și jumătate, iar carul și peștele să nu li se ia. Și acolo să-și scoată pecete și să meargă slobod la Suceava, și vor da la vama principală, în Suceava, de grivnă câte trei groși. Iar carul și peștele să nu li se ia. Iar la Sireți, vor da de grivnă câte un groș și jumătate, iar peștele și carul să nu li se ia. Și în Cernăuți vama pentru car.

Iar liovenii ce vor aduce ei înșiși, din Ungaria, argint ars, din acest argint să cumpărăm noi pentru noi cât ne va trebui, iar alt argint ce le va rămânea, acesta le este slobod.

Ceara din Muntenia și cea din Brașov le este slobodă și vor da vamă pentru o peatră de ceară, în Bacău, un groș, iar la descărcare, în Suceava, de peatră un groș, iar în Sireți, de peatră un groș.

Jderii ungurești le sânt slobози. Și vor da vamă în Baea un groș și jumătate de grivnă și la descărcare, în Suceava, de grivnă trei groși și în Sireți un groș și jumătate de grivnă. Și din acești jderi cât ne vor trebui nouă, vom cumpăra pentru noi, iar ceilalți le sânt slobози.

Și încă le-am dat voie să-și ție, în Suceava, o casă, dar în această casă să nu ție cârciumă, nici să nu facă bere, nici mied, nici măcelărie să nu ție, nici pâne să nu vândă. Iarăși dacă acesta, ce va trăi în această casă, ar vrea să ție ceva din acestea, atunci să sufere (să plătiască) cu târgul.

Și am făcut această negușitorilor Domnitorului nostru, Craiul Poloniei, din toată țara Rusiei și a Podoliei. Și cele ce am scris mai sus le făgăduim să le ținem vecinic, fără înșelăciune și fără violenție, în vecii vecilor, noi și urmașii noștri, nestrămutat niciodată, pe cinstea noastră și pe credința noastră, după datina creștinească.

Și martori la aceasta, pan Giurgiu staroste, pan Mihail dela Dorohoiu, pan Vlad dela Sireți, pan Oană vornic de Suceava, pan Iașco și pan Ilieaș ceașnic. Și încă la aceasta au fost soli din Liov, cari au încheiat cu noi acest lucru, Măcico Culicovschi, Zamirstam Hanăs și Hanăs Verzest și Rus Niclius și pisarul din Liov, Hanăs.

Și spre întăritură tuturor acestora, am poruncit credinciosului nostru, Brateiu logofătul, să scrie și să atârne pecetea noastră cea mare cătră această carte a noastră.

În Suceava, în anul șese mii nouă sute și șeseprezece Octomvrie 6.

Pergamentul a fost în Arhiva orașului Lemberg. Scrisoarea semiuncială, litere mici, fără spațiu între cuvinte. Pecetea cea mare a Domnului atârnată, cu legenda:A fost publicat cu abateri în Acty zapad. Ross. 1 (1846), nr. 21. Asemenea în E. Kaluźniacki, *Dokumenta mołdawskie i multańskie z archiwum miasta Lwowa*, 1878, nr. 2. O traducere după Acty zapad. Ross., cu unele rezumate și greșeli, e publicată în Hasd. Arh. Ist. 1, p. 130–132. O copie

slavonă la Acad. Rom., mss. 126, dăruit de I. Bogdan. După această copie îl dau și eu mai sus.

Documentul a fost cunoscut și întrebuințat deseori de istoricii noștri. Cp. A. D. Xenopol, *Ist. Rom.*, ed. 3, vol. 3, p. 209, D. Onciul, *Din istoria României*, București, 1914, p. 42, N. Iorga, *Istoria comerț. rom.*, ed. 1, vol., 1 p. 88-91, I. Nistor, *Handel und Wandel* p. 7, I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, 1919, p.107 etc.

Acest document este extrem de important, căci ne arată produsele țării de atunci. În el apar orașele Cernăuți, Iași, Bârlad, Bacău etc.

NOTE

- 1 Analizând importanța drumurilor comerciale care străbăteau Principatele Române și vorbind despre vechimea lor și neamurile de negustori care le-au parcurs, istoricul român C. C. Giurescu consemna printre altele: „...La 1330, se amintește, în «viața» lui Ioan cel Nou, nu numai de învățații din «Iudeea», care, alături de cei din «Persida», stăteau pe lângă stăpânitorul tătar din Cetatea Albă, dar și despre locuințele evreilor din acest oraș. E cea mai veche mențiune medievală referitoare la ei pentru teritoriul dintre Carpați, Nistru și Marea Neagră. Erau, evident, negustori *tătari*, mai ales negustori de robi, furnizând această marfă vie italienilor care o transportau în porturile Mediteranei. Erau negustori *sasi*, mai ales din cele două orașe apropiate de hotarele Moldovei, adică din Bistrița și din Brașov, precum și negustori *ruși*, mergând pe urmele celor din secolele X–XII. Erau apoi, bineînțeles, negustori *români*, care buni cunoscători ai drumurilor pe uscat, călăuzeau pe tovarășii orientali de breaslă spre Liov în special, dar și spre orașele din Transilvania.

E necesar să insistăm asupra însemnării din 1339, de pe portulanul lui Dulcert, referitoare la drumul transcontinental, Marea Neagră – Liov – Marea Baltică. Acest drum comporta *două variante*: una care pleca de la coloniile genoveze din Crimeea și vecinătățile acesteia, având drept centru principal Caffa, cealaltă care pleca de la coloniile genoveze de la apus de Nistru... (...) Prima variantă străbătea Crimeea, apoi stepa nogaică, după aceea Podolia și, prin Camenița și Ternopol, ajungea la Liov. I se spunea «drumul tătareasc», deoarece mergea, în prima lui parte, prin regiuni nu numai stăpânite, dar în mare parte locuite de tătari. (...) Cea de a doua variantă, mai scurtă și care va câștiga din ce în ce mai multă importanță, pornea din trei porturi deosebite: unul la mare, Moncastro sau Cetatea Albă, și două la Dunărea maritimă: Chilia sau Licostomo și Vicina. (...) Varianta cea de a doua a marelui drum transcontinental, aceea care pornea de la porturile situate la apus de Nistru, va căpăta numele de «drumul românesc» sau «drumul moldovenesc» – «via walachiensis» în actele latine – deoarece trecea în mare parte a parcursului ei „prin teritorii locuite de români“. (...) Considerând „șleaurile“ sau căile principale și ramificațiile variantei «românești» sau «moldovenești» ale marelui drum transcontinental, o observație se impune: prezența multora din târgurile Moldovei la *vadurile* apelor tăiate de amintitul drum. Într-adevăr, coborând de la Liov prin Sniatyn și ajungând la Cernăuți, constatăm că această din urmă așezare este situată la un vad al Prutului, vad pe unde trecea „drumul mare“, așa cum i se spune în actele din secolul al XV-lea“ (Constantin Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 57–58).

- 2 C. Ungureanu, *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 54.

- 3 *Ibidem*, p. 56.

- 4 Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, ediția a cincea revăzută și adăugită, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946, p. 524.
- 5 *Ibidem*, p.526.
- 6 *Domnii Țării Moldovei și viața lor* de Grigore Ureche, vornicu mare de Moldova, în: *Cronicile României sau Letopiseșele Moldovei și Vlahiei*, ediția a doua, înzestrată cu note, biografii, facsimile, cuprinzându mai mult cronice nepublicate; și ca adausu: *Tabele istorice ale României de la 1766 până la 11 februarie 1866* de Michail Kogălniceanu, București, 1872.
- 7 *Ibidem*, p. 137–141.
- 8 „În Moldova, de îndată ce s-a organizat statul sub domnii regulate, a fost absolut necesar să se întrebuițeze o monedă oarecare pentru transacțiile sau schimburile trebuitoare locuitorilor. Puținii bani strănși, de cari puteau dispune sau căpăta primii locuitori ai Moldovei, în urma unui întâmplător comerț cu vecinii, nu ajungeau tuturor celor ce puteau produce ceva în schimbul unor altor lucruri de cari se puteau dispensa“. „... Chiar de pe vremea celor dintâi Bogdani , un număr mai mare din vremea Mușăteștilor, ș-apoi alte diferite exemplare bătute de Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și câțiva urmași ai lor...“ (*Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșean*. Productele solului. Porturi, târguri și iarmaroace, mărfuri și negustori băștinași și străini. Tratat. Legiuri și hrsoave. Prețuri curente. Import și export. Mijloace de comunicații și poște. Vămi și dăjdii. Documente. Memorii și note, culese și comentate de N. A. Bogdan). Cu 89 de ilustrații fototipice, Iași, MCMXXV, Institutul Modern de Arte Grafice, p. 172.
- 9 Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 140.
- 10 Nicolae Iorga, *Istoria comerțului românesc. Drumuri, mărfuri, negustori și orașe până la 1700*, vol I, Vălenii de Munte, 1915, p. 80.
- 11 *Ibidem*.
- 12 *Ibidem*.

SUMMARY

The commercial *Privilege*, granted by Alexander the Good, signed in Suceava on 8 October 1408, with the approval of the King of Poland, is of especial interest for an understanding of the administrative, financial and customs organisation of Moldavia. The document contains details of the land's produce, and the methods of levying taxes by the State and by the Prince.

The commercial relations of the Ruler of Moldavia were above all with places in Poland, Hungary and the Crimea. The towns that are most often mentioned are Lvov, Bistritza and Brashov.

The city of Cernăuți appears in this document in the context of mediaeval Moldavian cities, situated on the transcontinental route linking the Black Sea and the Baltic Sea.

The *Privilege* also has a political side to it, as the commercial routes also indicate Moldavian foreign relations with other countries during the reign of Alexander the Good. Like other important trading cities, Cernăuți was situated on a river – the Prut – like Hotin on the Dniester, Bacău on the Bistrița, Roman on the Moldova, Suceava on the Suceava etc., which favoured commercial links between Moldavia and other countries.

UN DOCUMENT BIBLIOGRAFIC MAI PUȚIN CUNOSCUȚ: INVENTARUL BIBLIOTECII UNIVERSITĂȚII DIN CERNĂUȚI, EVACUATĂ LA SIBIU, ÎN ANUL 1944*

Olimpia Mitric

Suceava

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale – Filiala Suceava păstrează în Fondul personal Teodor Balan (Pachet II/39) un document bibliografic mai puțin cunoscut. Este vorba de un exemplar din Inventarul (nu știm dacă este complet) al Bibliotecii Universitare din Cernăuți, evacuată (desigur, parțial) în județul Sibiu, în toamna anului 1944, în circumstanțele istorice cunoscute, când la conducerea instituției se afla (din anul 1941) istoricul Teodor Balan.

Manuscrisul dactilografiat pe hârtie pelur, de 332 file, capsate și volante, ne prezintă conținutul (volume, fișiere, clișee, tablouri, hărți, planșe, stampe) a 104 lăzi. Numai cărțile sunt descrise (dată fiind graba cu care se va fi lucrat, datele bibliografice nu sunt întotdeauna complete), celelalte obiecte sunt menționate numeric. Inventarul fiecărei lăzi, numerotat, poartă antetul instituției, iar la sfârșit, în manuscris, totalul bunurilor, data și locul alcătuirii (Sibiu, 1944), semnătura autografă a directorului, ștampila rotundă a instituției (fig. 1 reproduce f. 173 din inventar). Din calculul făcut de noi, sunt cuprinse în acest inventar: 14 398 volume (cărți, periodice, manuscrise, foi volante, inventare, afișe, calendare, regulamente, legi, bibliografii, cataloage, albume, teze de doctorat, dizertații, corespondență, inclusiv ale bibliotecilor facultăților), 830 fișiere alfabetice și sistematice, 4 cutii pentru fișe – cărți, 2 cutii pentru hărți, 14 tablouri, 132 hărți, 116 clișee, 9 tabele. În lăzile 4, 65, 100 și 102 au fost repartizate manuscrisele, cărțile vechi, inclusiv incunabilele și postincunabilele.

Considerată a fi una dintre cele mai bogate biblioteci din România, în anul 1938, la 30 septembrie, de pildă, ea deținea, în afara periodicelor și a altor materiale documentare, un număr de 472 259 volume¹. Un amplu istoric al instituției, o prezentare a fondurilor și colecțiilor, inclusiv a celor de carte veche, ce dau greutatea și prestanța unei biblioteci, a donatorilor și dotărilor, a frecvenței cititorilor și cataloagelor existente aflăm în studiul (însoțit de reproduceri) directorului Bibliotecii, Eugen I. Păunel². Din raportul cu date ceva

* Articolul a apărut în versiune franceză, cu unele mici modificări, în „Codrul Cosminului”, serie nouă, nr. 13 (23), 2007, p. 303–310.

mai noi, prezentat de același director (*Biblioteca Universității în cursul anilor de studiu 1933–1936*. Cernăuți, 1937, p. 41–42), aflăm componența colecțiilor mai importante: 29 incunabule³ (cel mai vechi fiind *Corpus iuris civilis. Codex Justinianus*, tipărit la Nurenbergae, în 1475), 86 de volume de cărți vechi românești, tipărite până la 1830, inclusiv (dintre cele mai vechi și foarte rare sunt menționate: *Psaltirea* tipărită de Coresi, în anul 1570, *Psaltirea* editată la Bălgrad în Alba-Iuliaș în anul 1651, *Pravoslavnică mărturisire*, opera de mare circulație, scrisă în latină, a lui Petru Movilă, aici în traducerea lui Radu Greceanul și imprimată la Buzău, în 1691), 489 de manuscrise (dintre cele mai vechi: *Operele Sf. Ieronim*, din sec. al XIII-lea, scrise în limba latină, și câteva *Minee*, de la începutul sec. al XVI-lea, în limba slavonă, provenite de la Mănăstirea Sf. Ilie de lângă Suceava). De altfel, încă din anii 1924–1925, dr. V. Pașchivski-Bănățeanu a semnalat 26 de titluri de cărți vechi; pe cele neînregistrate în tomurile și fasciculele imprimate până atunci din *Bibliografia românească veche*⁴ le-a reprodus cu caractere chirilice⁵. Unele dintre manuscrisele mai vechi și cărțile tipărite rare s-au bucurat de o descriere mai amănunțită, din partea aceluiași autor, în revista „Junimea literară”⁶. Este interesant că, de fiecare dată, se fac remarci cu privire la frecvența cărților prezentate.

Revenim la situația dramatică a Bibliotecii evacuate, împreună cu personalul, la Sibiu, când se primește ordinul întoarcerii cu întreg materialul la Cernăuți, în vara anului 1945, urmând ca prestigioasa instituție să se desființeze. Din corespondența primită la Sibiu, înțelegem că Teodor Balan își anunțase prietenii despre această întorsătură nedorită a lucrurilor. În acest sens, reproducem un fragment din scrisoarea lui Aurelian Sacerdoțeanu: „Mi-a făcut mare plăcere scrisoarea Dv. dar m-am întristat de știrea – care îmi era de altfel certă – că trebuie să predați tot materialul evacuat și mai ales că pe urmă Bib<lioteca> Univ<ersității> se desființează. Ori de câte ori încetează o veche activitate culturală de a noastră, mă întreb cu îngrijorare ce îi ia locul. Și aici nu găsesc nimic” (Direcția Județeană a Arhivelor Naționale – Filiala Suceava, Fond personal T. Balan, pachet IV, d. 55/ din 1945, 3 iunie). Presupunem că, în aceste condiții, directorul Teodor Balan, stimulat, probabil, și de relațiile mai speciale cu unii dintre istoricii clujeni, ia hotărârea rămânerii cărților mai valoroase în țară, pentru a (re)intra în circuitul național de valori, cum s-a și întâmplat în anii ce-au urmat⁷.

Întrucât inventarul permite și o reconstituire a colecțiilor de carte veche, prezentăm, în continuare, în *Anexă*, în ordine cronologică, lista titlurilor de cărți românești vechi (78 de titluri în 80 de exemplare), însoțite de vechea cotă; de data aceasta, în forma convențională din BRV sau din alte instrumente de lucru mai noi. Câteva rectificări de ani s-au operat în mod tacit, considerând că s-au greșit în momentul dactilografierii. Cu câteva excepții, ele se regăsesc în *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”* (vezi nota 7); cum se poate observa, cărțile provin din toate provinciile românești și din afara granițelor țării, predominând manualele editate la Buda, și se remarcă prin prezența însemnărilor ce le atestă circulația în Moldova și Bucovina. Sunt destule cărți rare considerate contribuții la BRV, ce s-au dovedit a fi unice până în momentul de față.

Prin prezentarea acestui document, ce merită a fi cunoscut mai bine, întrucât, nicicând, nu-și va pierde utilitatea, am dorit să aducem o contribuție atât la cunoașterea patrimoniului bibliofil deținut de această bibliotecă universitară, cât și la bogata activitate a istoricului Teodor Balan, caracterizată prin perseverență, rigoare și metodă, în cercetarea trecutului istoric al Bucovinei.

NOTE

- 1 Mircea Grigoroviță, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică. Preliminarii*, în „Glasul Bucovinei“, nr. 2, 1995, p. 124.
- 2 *Biblioteca Universității din Cernăuți*, în „Boabe de grâu“, nr. 4, 1933, p. 225–239.
- 3 În scurt timp, numărul incunabilelor se va fi mărit, de vreme ce, în anul 1937, în prima sa comunicare către redacția „Gesamtkatalog der Wiegendrucke“ (Catalogul colectiv al incunabilelor) de la Berlin, diplomatul colecționar și bibliologul Constantin I. Karadja descrie și 30 de incunabile aparținând Universității Carol al II-lea de la Cernăuți (Elena-Maria Schatz, *Catalogul colectiv al incunabilelor din România*, în „Biblioteca“, nr. 3, 2002, p. 80).
- 4 Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*, vol. I–IV, București, 1903–1944 (se va abrevia, în continuare, BRV, I–IV).
- 5 În „Bibliotecile noastre“. Supliment la „Junimea literară“, Cernăuți, 1925, nr. 1–2, p. 1–3, *Din Biblioteca Universității Cernăuțene (Anul 1693–1817)*; nr. 3–4, p. 5, *Din Biblioteca Universității Cernăuțene (Anul 1818–1820)*.
- 6 Anton de Marchi, „un necunoscut“, și gramatica sa (1924, nr. 5–6, p. 247–259); *Învățătură pântru sămănătorii de tăbăc din Bucovina* (1924, nr. 7–8, p. 347–350); *O ediție necunoscută a istoriei lui Arghir și Elena de Bărac* (1924, nr. 9–10, p. 435–442; nr. 10–12, p. 500–504); *Două manuscrise: un Mineiu și Rânduiala Sf. Ilie* (1925, nr. 1–3, p. 43–55).
- 7 Ioan Iufu, *Manuscrise slave în bibliotecile din Transilvania și Banat. II. Biblioteca Universității din Cluj*, în „Romanoslavica“, VIII, 1963, p. 460; Elena Mosora, Doina Hanga, *Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca. Catalogul incunabilelor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979; idem, *Patru titluri necunoscute de carte românească din secolele XVIII–XIX*, în *Valori bibliofile din patrimoniul cultural național. Cercetare și valorificare I*, Râmnicu Vâlcea, 1980, p. 119–123; idem, *Catalogul cărții vechi românești din colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga“ 1561–1830*, Cluj-Napoca, 1991; N. A. Ursu, *Învățătură pântru sămănătorii de tăbăc din Bucovina, Liov (1793?) (O traducere necunoscută a lui Ion Budai-Deleanu)*, în „Cronica“, nr. 12, 1993, p. 7.

SUMMARY

The author describes a little known bibliographic document, stored in the County Department of the National Archives – Suceava Branch, in the personal collection of Teodor Balan (Pack 11/39). The (probably complete) volume in question is an inventory of the

University Library of Czernowitz, evacuated of course, partially) to Sibiu County in 1944, under well-known historical circumstances, during the time when the institution was managed by historian Teodor Balan. The 332-page typewritten manuscript presents the contents (volumes, files, stereotyped plates, pictures, maps, plates, engravings) of 100 boxes. Since the Inventory enables a reconstruction of the old books collections, in Appendix 1 we are offered a list of old Romanian books printed up to 1830 (78 titles in 80 copies), in the conventional form used in Romanian bibliography or by means of more recent working instruments. The books originate from all the Romanian provinces, as well as from abroad; there are also rare titles, regarded as valuable contributions to Old Romanian Bibliography, which have so far proved to be unique books.

ANEXA 1

Cartea românească veche (imprimată până în anul 1830, inclusiv), identificată în Inventarul Bibliotecii Universității din Cernăuți, evacuată la Sibiu, în anul 1944:

1. Dosoftei, *Viața sfinților*, Iași, 1682–1686, vol. I–II. Cu circulație în Bucovina și Moldova. BRV I (73), IV, p. 204. (67 A 3; lada 4).
2. *Pravoslavnica mărturisire*, traducere de Radu Greceanul, Buzău, 1691. BRV I (92). (65 D 59; lada 4).
3. *Evanghelie greco-română*, București, 1693. BRV I (95). (66 A 10; lada 4).
4. *Tâlcuirea liturghiei*, Iași, 1697. Posesor anterior: Leca Morariu. BRV I (104); IV, p. 208–209. (66 E 25; lada 4).
5. *Antologhion*, Iași, 1726. BRV II (189); IV, p. 225. (66 B 57; lada 4).
6. *Octoih*, Iași, 1726. BRV II (191). (66 B 58; lada 4).
7. *Liturghie*, București, 1741. BRV II (220). (66 D 190; lada 4).
8. *Ceaslov*, Rădăuți, 1745. BRV II (241); Daniela Poenaru, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, Târgoviște, 1973, p. 189 (se va abrevia, în continuare, Poenaru). (66 B 52; lada 4).
9. *Catavasier*, Râmnic, 1747. BRV II (252). (66 H 228; lada 4).
10. Iacob Putneanul, *Carte sobornicească a clerului Moldovei din anul 7260 (1752)*, Îiașiș, 1752. Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche. Additamenta I. (1536–1830)*, nr. 179, p. 88–89. (66 F 94; lada 4).
11. *Triod*, Râmnic, 1761. Cu circulație în Bucovina (Bilca). BRV II (326). (62 B 47; lada 4).
12. *Liturghie*, Râmnic, 7276 (1767). Cu circulație în Bucovina. BRV II (350); IV, p. 251. (66 E 137; lada 4).
13. *Îndreptarea păcătoșilor*, Iași, 1768. Cu circulație în Bucovina (Călinești Cuparencu). BRV II (357). (66 D 57; lada 4).
14. *Culeagere a multelor rugăciuni pentru treaba pruncilor celor rumânești neuniți*, Beci, 1781. Contribuție la BRV. Vezi: Elena Mosora, Doina Hanga, *Catalogul cărții vechi românești...*, op. cit., p. 100. (66 H 44; lada 4).
15. *Ortografie sau scrisoare dreaptă*, Viena, 1784. BRV II (477). (72 H 46; lada 4).
16. *Ducere de mână către aritmetică*. Viena, 1785, românește și nemțește. BRV II (489). (40 G 54; lada 4).
17. *Carte trebuincioasă pentru dascăli*, Viena, 1785. Vol. I–II. BRV II (485); Poenaru, p. 223. (60 Q 6; lada 4).

18. Ioan Molnar, *Economia stupilor*, Viena, 1785. Pe f.t.: „Pr. Bendevisky“. BRV II (493); IV, p. 264. (55 G 42; lada 4).
19. *Allgemeine gerichtssordnung ... Rânduiala judecătorească*, Viena, 1787, germano-română. BRV II (513); IV, p. 266. (12 P 37; lada 4).
20. *Desvoaltele și tâlcuitele Evanghelii*, Sibiu, 1790. BRV II (536). (62 G 20; lada 4).
21. *Adunarea cazaniilor*, Viena, 1793. BRV II (558). (66 A 20; lada 4).
22. *Învățătură pântru sămănătorii de tăbăc din Bucovina*, Liov, cu tipariu lui Piller. <Traducerea Ion Budai-Deleanu, 1793 ?>. Contribuție la BRV. Vezi: Elena Mosora, Doina Hanga, *Catalogul cărții vechi românești...*, op. cit., p. 120. (55 F 75; lada 4).
23. *Liturgie*, Iași, 1794. BRV II (578). (62 A 27; lada 4).
24. Amfilohie Hotiniul, *De obște gheografie*, trad. după Buffier. Iași, 1795. BRV II (594); IV, p. 271–272. (39 U 35; lada 4).
25. I. Molnar, *Retorica*, Buda, 1798. BRV II (616); IV, p. 272. (22 W 21; lada 4).
26. Millot, *Istorie universală*, tom I. Trad. de Molnar. Buda, 1800. BRV II (626); IV, p. 273. (29 V 16; lada 4).
27. Barac, *Arghir și Elena*, Sibiu, 1801. BRV II (631). (72 Q128; lada 4).
28. Dosithei Obradovici, *Sfaturile a înțelegerii cei sănătoase*, traduse de Dimitrie Țichindeal, Buda, 1802. BRV II (651); IV, p. 273. (72 D 29; lada 4).
29. *Psaltire*, <Iași>, 1802. BRV II (653). (1976; lada 100).
30. *Catavasier grecesc și românesc*, Sibiu, 1803. Cu circulație în Suceava. BRV II (659). (66 F 45; lada 4).
31. *Catehism mic*, Cernăuți, 1804. BRV II (666). (66 E 111; lada 4).
32. Gh. Șincai, *Povățuire către economia de câmp*, Buda, 1806. Cu semnătura autografă: C. Hurmuzachi. BRV II (702); IV, p. 278. (55 F 76; lada 4).
33. *Carte de pravilă*, părțile I și II. Cernăuți, 1807. Ex libris: Filaret Bendevischi, egumenul Putnei. BRV II (714). (13 E 49; lada 4).
34. *Viețile Sf. din luna septembrie*, M-rea Neamț, 1807. BRV II (731). (66 K 22; lada 4).
35. *Epitomal sau scurte arătări pentru sf. besearică*, trad. de Dimitrie Țichindeal, Buda, 1808. BRV II (738). (66 G 38; lada 4).
36. Dosithei Obradovici, *Adunare de lucruri moralicești*, Buda, 1808. Trad. de Dimitrie Țichindeal. BRV II (744). (72 G 44; lada 4).
37. Ioan Molnar, *Gramatica germano-română*, ed. II. Sibiu, 1810. BRV III (781). (72 H 23; lada 4).
38. *Chiriacadromion*, M-rea Neamț, 1811. BRV III (795); Poenaru, p. 271–274. (66 A 11; lada 4).
39. *Cartea legilor*, părțile I–III, Cernăuți, 1812 (2 exemplare). BRV III (803); IV, p. 289–291. (13 F 62; lada 4).
40. *Îndreptări moralicești*, Buda, 1813. BRV III (825). (60 O 95; lada 4).
41. *Psaltire*, Buda, 1813. BRV III (832). (62 F 51; lada 4).
42. D. Țichindeal, *Arătare despre starea ... sholasticeștilor Instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*, Buda, 1813. Ex libris: Emilian Micul, preot în Cliciova, 1888. BRV III (835). (LX N 47; lada 4).
43. *Calendar pe 100 de ani*, Buda, 1814. BRV III (847); IV, p. 296. (2 Q 8; lada 4).
44. *Gheografia sau Scrierea pământului*, vol. II, Buda, 1815. BRV III (851); IV, p. 296–299. (39/a E 91; lada 4).
45. D. Țichindeal, *Fabule*, Buda, 1814. BRV III (859); IV, p. 299. (72 E 25; lada 4).
46. *Calendar*, Buda, 1815. BRV III (870). (LXXII Q 6; lada 4).
47. *Pravila căsătoriei*, Cernăuți, 1816. BRV IV (410), p. 146. (6 F 39; lada 4).
48. *Începăturile învățaturii creștinești sau sf. Istorie în scurt și Catehismul în scurt*, Chișinău, 1804<?>. Credem că este *Catihisis*, Chișinău, 1816. BRV III (903). (66 D 45; lada 4).
49. *Rânduiala sfințirii apei*, în limbile română, slavonă și greacă, Buda, 1816. BRV III (918). (66 E 49; lada 4).

50. *Calendariu pe anul 1817*, Buda, 1817. BRV IV (423), p. 149; Poenaru, p. 285–286. (72 Q 6; lada 4).
51. *Catavasier grecesc și românesc*, Sibiu, 1817. Donația prof. Al. Procopovici. BRV III (935). (66 D 85; lada 4).
52. *Ceasoslov*, Iași, 1817. Ex libris sigilar: Ioan Vicoveanu, institutor. Vicovul de Jos, Bucovina. BRV III (936). (66 A 15; lada 4).
53. *Psaltire*, Buda, 1817. BRV III (944). (62 E 80; lada 4).
54. *Noul Testament*, St. Petersburg, 1817. BRV III (948). (62 D 131; lada 4).
55. *Calendar pe anul 1818*, Buda. BRV III (974). (LXXII Q 5; lada 4).
56. Diaconovici-Loga, *Ortografia sau dreapta scrisoare*, Buda, 1818. BRV III (978). (72 F 28; lada 4).
57. *Villaume, Pedagoghia și metodică pentru învățători*, trad. Naum Petrovici, Buda, 1818. BRV III (993). (60 O 94; lada 4).
58. *Omul de lume*, traducere de V. Gergely de Csokotis, Viena, 1819. BRV III (1043). (72 F 10; lada 4).
59. *Testamentul Nou*, St. Petersburg, 1819. BRV III (1049). (62 C 97; lada 4).
60. *Calendariu pe anul de la Hs. 1820–1821*, Buda. Contribuție la BRV. Vezi: Elena Mosora, Doina Hanga, *Catalogul cărții vechi românești...*, op. cit., nr. 587. (72 Q 6; lada 4).
61. Florian, *Istoria lui Numa Pompilie*, părțile I–II, traducere de Al. Beldiman, Iași, 1820. BRV III (1071). (30 E 57; lada 4).
62. Const. Diaconovici-Loga, *Gramatica românească*, Buda, 1822. BRV III (1155). (72 E 24; lada 4).
63. *Povățuire către aritmetică*, ed. a 2-a, Buda, 1822. BRV III (1162); IV, p. 310. (40 H 43; lada 4).
64. *Istoria Vechiului și a Noului Testament*, traducere de Veniamin Costache, vol. 1–3, Iași, 1824. Pe f.t (vol. I): „Bibliotecii Bucov<inei>, Eliza Sturza, 1853“. BRV III (1211). (62 C 86; lada 4).
65. Z. Carcalechi, *Carte de mână și Calendar pe anul 1825*, Buda. BRV III (1235). (72 Q 5; lada 4).
66. *Lexicon româno-latino-ungaro-german*, Buda, 1825. (BRV III (1240). (72 D 7; lada 4).
67. Dinicu Golescu (Radovici Const. din Golești), *Însemnare a călătoriei mele*, Buda, 1826. BRV III (1276). (39 D 50; lada 4).
68. *Povățuitorul tinerimei*, Buda, 1826. BRV III (1279). (LXXII O 12; lada 4).
69. *Octoih mic*, Sibiu, 1826. BRV III (1285). (66 D 86; lada 4).
70. T. Thornton, *Starea Valahiei și a Moldaviei*, Buda, 1826. BRV III (1291). (36 F 39; lada 4).
71. Tököly Sava, *Arătare că Vlahii nu-s Romani ...*, Buda, 1827. Nemțește și românește. BRV III (1327). (36 G 13; lada 4).
72. Aaron Theodor, *Apendice la istoria lui Petru Maior*, Buda, 1828. BRV III (1355). (36 T 38; lada 4).
73. Bojinca Damaschin, *Respundere desgurzătoare*, Buda, 1828. BRV III (1357). (XXXVI G 28; lada 4).
74. *Molebnic*, Iași, 1828. BRV III (1374). (66 D 236).
75. *Bibliotecă românească*. Publicație periodică tipărită de Zaharia Carcalechi, părțile I–IV. Buda, 1829–1830. BRV III (1410). (XXXVI K 7; lada 4).
76. Heineccius, *Elemente de filozofie, logică și etică*, traducere de Eufrosin Poteca, Buda, 1829 (2 exemplare). BRV III (1420). (20/a E 38; lada 4).
77. *Calendariu românesc pe anul 1830*, alcătuit de Șt. Niagoe, Buda. BRV III (1475). (LXXII Q 7; lada 4).
78. *Catavasier elino-slavo-românesc*, s. I. și a. Pentru o posibilă identificare, propunem edițiile menționate în BRV: fTârgovișteș, 1713 – BRV IV (48), p. 40–41; Buzău, 1743 – BRV IV , p. 55–56; Râmnic, 1747 – BRV II (252); Râmnic, ed. a II-a, 1750 – BRV IV (273). (66 G 112; lada 4).

Library Catalogue
 Catalogue

Autorul si Titlul cartii	Signature	Nr. vol.
1. Felhafte van Centralbibliothek F. Bibliothekarien	OB 0 170	1
2. Bibliografie publica. priv. uult rom. vechi. 1935	Bibl. an. II B 54	1
3. Statisticile noueale S. generale... 1956	B. an. II B 41	1
4. Matematici o rji rom. VII, 1935	B. an. II B 46	1
5. Bibliografia S. clasificatia scolara univ. 1938	OB 0 134	1
6. Anuarul S. Bibliotecarilor din Romania, I-II, Leipzig 1931	22 B 52	2
7. Catalog d. Bibliotecii din Bucuresti, Leipzig 1905	B. an. II B 5	1
8. Catalogul de carte... din -Brasov, 1902 Vol. I-III	B. an. I B 1	24
9. Catalogul din Bucuresti, Bucuresti, Leipzig, I-III	B. an. II B 37	3
10. Catalogul din Bucuresti de la Curtea Reginei Maria, Leipzig 1907	B. an. I B 4	1
11. Catalogul din Bucuresti de la Curtea Reginei Maria, Leipzig 1907	78 B 102	1
12. Catalogul din Bucuresti de la Curtea Reginei Maria, Leipzig 1907	B. an. I B 25	1
13. Catalogul din Bucuresti de la Curtea Reginei Maria, Leipzig 1907	B. an. II B 12	1
14. Catalogul din Bucuresti de la Curtea Reginei Maria, Leipzig 1907	1/2 0 14	1
15. Catalogul din Bucuresti de la Curtea Reginei Maria, Leipzig 1907	Bibliotecii I B 1	17

66 vol

Lista matricole

- 1) Matematici
- 2) Fizica
- 3) Istorie clasica - latina
- 4) Geografie Romania
- 5) Chimie
- 6) Stiinta biologica
- 7) Stiinta matematica
- 8) Fizica
- 9) Istorie
- 10) Drept german
- 11) Sociologie
- 12) Stiinta literaturii
- 13) Geografie
- 14) Istorie clasica latina

Libria Dec. 1944.

Total 62 volume
 nr 14 fizice

Director T. Hala

ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR DIN ORAȘUL CERNĂUȚI (SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA – ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA)

Constantin Ungureanu

Chișinău

Până la mijlocul secolului al XIX-lea învățământul primar din Bucovina a fost foarte slab dezvoltat, iar marea majoritate a copiilor de vârstă școlară, îndeosebi românii și ucrainenii din acest teritoriu, nu frecventau nici o școală și erau analfabeți. După anul 1848 s-a îmbunătățit semnificativ rețeaua de școli primare din Bucovina, dar totuși nivelul de școlarizare a copiilor continua să rămână foarte scăzut. La mijlocul sec. al XIX-lea în orașul Cernăuți ființau câte o școală principală catolică și una ortodoxă, o școală de fete, o școală trivială în centrul orașului și alta la Roșu. În anii '50 ai sec. al XIX-lea au mai fost înființate în capitala Bucovinei două școli confesionale – una evanghelică și una a comunității mozaice.

Încă în anul 1843, farmacistul Wilhelm von Alth, viitorul președinte al Camerei de Comerț și Industrie din Cernăuți, s-a adresat către autorități cu inițiativa de a fi deschisă o școală evanghelică la Cernăuți. Totuși, abia în anul 1847 Comitetul bisericesc a decis înființarea unei astfel de școli, iar Ministerul Învățământului a aprobat această inițiativă prin ordinul din 17 mai 1850. Școala particulară evanghelică a început să activeze din iunie 1853, dar inaugurarea festivă a școlii s-a produs abia la 7 iulie 1859. În anul 1869 școala evanghelică din Cernăuți a fost transformată într-o instituție cu patru clase și patru învățători, păstrându-și statutul de școală particulară până la sfârșitul stăpânirii austriece¹.

De asemenea, în anul 1843 au început pregătirile pentru înființarea unei școli evreiești la Cernăuți, dar abia peste un deceniu s-a produs acest eveniment. Școala a fost deschisă oficial la 16 octombrie 1855. Această școală, în care băieții și fetele erau instruiți în clase separate, a fost frecventată în primul an școlar de 268 de elevi, iar până în anul 1872 numărul lor s-a mărit la 741². Și această școală, cu limba germană de instruire, separată mai târziu în una de băieți și alta de fete, a funcționat ca instituție privată până la sfârșitul stăpânirii austriece.

Potrivit unor date statistice, în anul 1869, când în Monarhia habsburgică era adoptată noua lege imperială despre învățământ, în Bucovina erau 74 933 de copii de vârstă școlară, dar numai 7 279 (9,7% din total) frecventau cele 150 de școli primare, existente atunci în acest teritoriu. Tot atunci în Cernăuți erau 4 824 de

copii de vârstă școlară, dintre care 1 980 (41%) erau școlarizați în cele 6 școli primare cu 21 de clase, existente atunci în oraș³.

La sfârșitul anilor '60 ai sec. al XIX-lea Monarhia habsburgică a cunoscut profunde transformări politice și constituționale. În anii '60-'70, Parlamentul austriac a adoptat mai multe legi importante, menite să modernizeze economia și societatea, inclusiv legea referitoare la învățământ, care a fost promulgată la 14 mai 1869. Prin adoptarea acestei legi se conferea un caracter uniform organizării școlare din Austria, fiind proclamată independența învățământului față de autoritățile bisericești.

După adoptarea legii școlare imperiale, Dieta Bucovinei a votat o lege privitoare la controlul școlilor, care a fost sancționată la 8 februarie 1869. La 26 martie 1869 a fost aprobată altă lege cu privire la organizarea Consiliului școlar provincial și a celor districtuale. La 30 ianuarie 1873, Dieta de la Cernăuți a votat legea provincială despre învățământ, care reglementa modalitatea de înființare, întreținere și de frecventare a școlilor primare. În baza acestei legi a funcționat învățământul primar din Bucovina până la izbucnirea primului război mondial.

Legile școlare austriece au acordat orașului Cernăuți o anumită autonomie în domeniul învățământului. Școlile primare din capitala Bucovinei au fost subordonate Consiliului municipal și au fost finanțate de către primărie. La 14 septembrie 1869, Consiliul școlar provincial a emis un ordin cu privire la organizarea alegerilor pentru primul Consiliu școlar al municipiului Cernăuți. Consiliul școlar din capitala Bucovinei a fost constituit și a început să activeze la 20 ianuarie 1870⁴.

În ultimele decenii de stăpânire austriacă s-a dezvoltat rapid sistemul de învățământ primar din Bucovina, mărindu-se atât numărul de școli oficiale și particulare, cât și procentul copiilor școlarizați. Astfel, în anul școlar 1889/1890 deja 54,5% din numărul total de copii frecventau o școală primară publică sau particulară, ori o altă școală. La începutul sec. al XX-lea din totalul de 96 973 de copii de vârstă școlară, 75 836 (78,2% din total) erau școlarizați, iar în anul de învățământ 1912/1913 frecvența se ridicase la 96,1%⁵.

La momentul adoptării noii legi școlare imperiale, adică în anul 1869, în Cernăuți existau numai șase școli primare și anume: Școala principală germană pentru băieți, Școala orășenească pentru fete, Școala principală ortodoxă, Școala primară evanghelică, Școala evreiască pentru băieți și fete, precum și Școala trivială de la Roșă, care, deși a fost deschisă încă în anul 1816, continua să funcționeze cu o singură clasă⁶.

În următorii ani au fost deschise câteva școli noi atât în partea centrală a Cernăuțiului, cât și în suburbiile orașului. Astfel, începând cu anul școlar 1872/1873, au fost deschise școli noi în suburbiile Mănăsterește, Clucucica și Caliceanca, școala cu o clasă de la Roșă a fost lărgită în una cu două clase, iar în partea centrală a orașului a fost înființată o școală cu 7 clase pentru fete⁷.

În această perioadă a fost reglementat statutul școlilor primare din orașul Cernăuți. Majoritatea școlilor din partea centrală a orașului și toate școlile din suburbii au fost declarate școli primare publice, care urmau să fie susținute financiar și administrate de Consiliul municipal. Numai trei școli (evanghelică, ortodoxă pentru băieți și evreiască pentru băieți și fete) au continuat să fie

subordonate autorităților bisericești respective și au activat ca instituții particulare până la sfârșitul stăpânirii austriece.

În anul 1873 în orașul Cernăuți ființau următoarele școli primare: Școala germană evreiască pentru băieți cu 329 de elevi, Școala germană evreiască pentru fete (290 de eleve), Școala de fete din Landhausgasse (285), Școala de băieți (253), Școala de fete din strada Transilvaniei (230), Școala de aplicație pentru băieți – *Übungsschule* (229), Școala ortodoxă pentru băieți (194), Școala primară evanghelică (162), școlile primare din suburbiile Mănăstериște (106), Roșă (98), Clocucica (67), Horecea (57) și Școala superioară pentru fete (*Höhere Töchtereschule*) cu 49 de eleve, în total 13 școli cu 2 349 de copii școlarizați⁸. Față de anul 1869, numărul școlilor primare se dublase, iar numărul copiilor școlarizați crescuse cu 369 persoane.

Potrivit statisticilor școlare oficiale, în anii '70 ai sec. al XIX-lea în partea centrală a orașului Cernăuți au fost deschise următoarele școli primare publice: Școala de băieți din strada Transilvaniei (la 1 octombrie 1870); Școala de fete din strada Transilvaniei (la 15 octombrie 1871); Școala de fete din Landhausgasse (la 23 iunie 1872); Școala de băieți din Landhausgasse (la 1 septembrie 1878). Școlile primare din suburbii au fost înființate în următoarea ordine cronologică: 2 decembrie 1816 – la Roșă; 1 septembrie 1872 – la Mănăstериște; 1 noiembrie 1872 – la Clocucica; 20 noiembrie 1872 – la Horecea Urbană; 25 octombrie 1873 – la Caliceanca (vezi *Tabelul nr.3*). Școala de aplicație pentru băieți (*Übungsschule*) a fost înființată concomitent cu Școala Normală de Învățători (la 1 octombrie 1870) și a activat pe lângă această instituție până la izbucnirea războiului. În septembrie 1875 a fost deschisă și o școală de aplicație pentru fete pe lângă Școala Normală de Învățătoare.

La momentul adoptării noii legi a învățământului, majoritatea școlilor din Cernăuți erau germane sau cu mai multe limbi de instruire, în care limba germană avea o poziție dominantă. Încă la 23 iunie 1872, Consiliul școlar provincial a emis un ordin, conform căruia în clasele I-a și a II-a de la școlile primare publice din orașul Cernăuți trebuia să se predea în limba maternă a copiilor, adică în germană, română, ucraineană sau poloneză, iar în clasele superioare urma să fie utilizată în instruire limba germană⁹. Totodată, în clasele inferioare copiii nu erau separați după criteriul etnic. Din această cauză, în anii '70-'80 ai sec. al XIX-lea un număr mare de copii români din orașul Cernăuți au rămas în afara procesului de instruire.

În anul școlar 1879/1880, de exemplu, toate școlile primare publice și private din Cernăuți au fost frecventate de 3 123 de elevi, dintre care 1 818 (58,2%) germani și evrei, 693 (22,2%) polonezi, 368 (11,8%) ucraineni și numai 218 (7%) români. Totuși, până în anul 1894 a crescut semnificativ numărul elevilor români de la școlile primare din Cernăuți, această creștere fiind foarte rapidă mai ales în anii 1890–1894. În anul școlar 1893/1894 toate școlile primare din Cernăuți au fost frecventate deja de 6 624 de copii, inclusiv 3 325 (50,2%) germani și evrei, 1 160 (17,5%) români, 1 074 (16,2%) ucraineni și 1 035 (15,6%) polonezi (vezi *Tabelul nr.1*).

În perioada 1880–1894 s-a modificat semnificativ și structura contingentului de elevi de la școlile primare din Cernăuți după confesiuni. Odată cu

creșterea rapidă a numărului de elevi ucraineni și, mai ales români, a crescut semnificativ ponderea elevilor ortodocși, în schimb s-a diminuat ponderea elevilor de confesiune romano-catolică și mozaică. În anul școlar 1879/1880 școlile publice și private din Cernăuți au fost frecventate de 1 211 (38,8%) elevi de confesiune mozaică, 1 021 (32,7%) romano-catolici, 452 (14,5%) ortodocși, 256 (8,2%) greco-catolici și 183 (5,8%) evanghelici. Peste paisprezece ani, în anul școlar 1893/1894, la școlile primare din capitala Bucovinei au învățat 2 220 (33,5%) copii de confesiune mozaică, 1 758 (26,5%) romano-catolici, 1 666 (25,1%) ortodocși, 617 (9,3%) greco-catolici și 363 (5,5%) evanghelici. În perioada respectivă numărul elevilor de la școlile din Cernăuți a crescut cu cca 112%, iar a elevilor ortodocși – de cca 3,7 ori (vezi *Tablelul nr.2*).

Un merit deosebit în dezvoltarea învățământului primar din orașul Cernăuți l-au avut și inspectorii școlari. De remarcat faptul că, până în anul 1896, funcția de inspector școlar în orașul Cernăuți a fost ocupată de trei profesori de teologie români. La 31 august 1869, Ministerul Cultelor și Învățământului l-a numit pe consilierul consistorial Vasile Ilasievici în funcția de inspector școlar în orașul Cernăuți¹⁰. Din octombrie 1875 inspector al școlilor primare din orașul Cernăuți a devenit profesorul de teologie Eusebie Popovici. El însă s-a aflat în această funcție doar jumătate de an, fiindcă la cererea sa, Ministerul Cultelor și Învățământului l-a destituit din post la 15 mai 1876. Tot atunci profesorul universitar de teologie Vasile de Repta a fost numit inspector școlar în orașul Cernăuți, și a îndeplinit această funcție până la 23 martie 1896¹¹. Astfel, timp de aproape 20 de ani Vasile de Repta a inspectat școlile primare din orașul Cernăuți, contribuind personal la dezvoltarea învățământului din capitala Bucovinei. Vasile de Repta a elaborat și a publicat 14 rapoarte anuale privind starea învățământului primar din orașul Cernăuți în anii 1879/1880 – 1892/1893, care constituie o sursă documentară foarte valoroasă¹². Pentru merite deosebite în domeniul învățământului, în 1895 Consiliul local l-a declarat pe arhimandritul Vladimir (Vasile) de Repta cetățean de onoare al orașului Cernăuți.

După acești trei inspectorii școlari români, au urmat trei inspectorii școlari germani. La 23 martie 1896, prin decret ministerial, profesorul gimnazial Vinzenz Faustmann a fost numit în funcția de inspector școlar în orașul Cernăuți. El a ocupat acest post până în august 1898. Deoarece între timp Vinzenz Faustmann fusese numit director al gimnaziului nr.II din orașul Cernăuți, la 8 august 1898 Ministerul Cultelor și Învățământului l-a numit pe Josef Wotta, învățător principal la Școala Normală, în postul de inspector școlar în orașul Cernăuți¹³.

Josef Wotta, născut în 1846 la Tereblecea, a fost o personalitate bine cunoscută în rândul învățătorilor din Bucovina. Mulți ani el a fost redactor al revistei „Bukowinaer Pädagogische Blätter“, iar în revista „Bukowiner Schule“ a publicat câteva studii foarte valoroase și bine documentate despre învățământul primar din Bucovina și din orașul Cernăuți¹⁴. El a publicat și câteva anuare școlare despre învățământul primar din orașul Cernăuți¹⁵. Josef Wotta s-a aflat efectiv în postul de inspector școlar al orașului Cernăuți până în vara anului 1906. Din cauza sănătății precare el a cerut permisiunea de a pleca în concediu, iar la 17 iulie 1906 în locul său a fost numit temporar învățătorul principal de la Școala Normală din Cernăuți, Raphael Kaindl.

Un rol important în învățământul primar din capitala Bucovinei l-a avut și Consiliul școlar municipal. Potrivit legislației în vigoare, în acest consiliu școlar erau numiți sau aleși, pentru o perioadă de activitate de șase ani, câte un reprezentant din partea confesiunilor ortodoxă, romano-catolică, greco-catolică și evanghelică, precum și a comunității mozaice; doi specialiști din partea corpului didactic; doi membri din partea Consiliului municipal Cernăuți; doi delegați din partea Comitetului permanent al Dietei Bucovinei; inspectorul școlar din oraș. Președinte al Consiliului școlar era primarul orașului Cernăuți. Această modalitate de constituire a Consiliului școlar municipal asigura o majoritate absolută germanilor și evreilor, pe când românii și ucrainenii aveau doar câte 2–3 reprezentanți în acest consiliu.

Sematismul școlilor primare din Bucovina, editat de Dimitrie Isopescul în anul 1894, conține informații detaliate și despre componența Consiliului școlar provincial, a consiliilor școlare districtuale. Atunci președinte al Consiliului școlar municipal Cernăuți era primarul orașului Anton Kochanowski; adjunct – profesorul universitar dr. Ferdinand Zieglauer von Blumenthal; inspector școlar municipal – arhimandritul ortodox și profesorul universitar Vladimir de Repta; membri ai consiliului: decanul greco-catolic Cölestin Kostecki, exarhul catedral Ioan Procopovici, rabinul principal dr. Josef Rosenfeld, consilierul financiar Johann Mayer, directorul de școală August Flasch, profesorul universitar dr. Alois Handl, profesorii Leopold Schweiger, Leon Halicki și Karl Wolf, avocatul dr. Benno Straucher și Leo Rosenzweig¹⁶. Consiliul școlar municipal era dominat de germani și evrei, iar românii și ucrainenii aveau doar câte doi reprezentanți în acest organ școlar.

Peste zece ani, în 1904, Consiliul școlar orășenesc Cernăuți avea următoarea componență: președinte – primarul Anton Kochanowski; inspector școlar orășenesc – Josef Wotta; membri: preotul ortodox Ioan, cavaler de Bejan, învățătorul superior din Clocucica, Alexandru Cantemir, directorul de școală August Flasch, directorul de gimnaziu Heinrich Klauser, ajutorul de director Edmund Lev, consilierul financiar Hans Mayer, rabinul principal dr. Josef Rosenfeld, decanul romano-catolic Josef Schmidt, preotul greco-catolic Michael Simowicz, avocatul dr. Benno Straucher și profesorul de gimnaziu Karl Wolf¹⁷.

La cumpăna secolelor XIX–XX a continuat să crească atât numărul de școli primare publice și private din orașul Cernăuți, cât și numărul elevilor de la aceste instituții de învățământ. În această perioadă au fost deschise noi școli primare oficiale în partea centrală a orașului: în strada Gării (la 22 noiembrie 1881), Școala pregătitoare a liceului de fete (la 30 august 1898), la stația Grădina Publică (la 1 septembrie 1899), în stradela Rusă (la 15 septembrie 1903), în Dreifaltigkeitsgasse (la 3 octombrie 1904). Noi școli au fost înființate și în suburbiile Cernăuțiului: 1 septembrie 1891 – la Roșa Țețina, 1 octombrie 1899 – la Roșa Stâncă, 13 septembrie 1902 – a doua școală la Roșa (vezi *Tabelul nr.3*). Tot în perioada respectivă s-au deschis la Cernăuți și câteva școli primare private (vezi *Tabelul nr.9*).

Informații interesante și detaliate despre învățământul primar din Bucovina, inclusiv din orașul Cernăuți, se găsesc în două statistici școlare austriece, realizate în anii 1890 și 1900 de Comisia centrală de statistică de la Viena. Potrivit acestor surse, în anul 1890, la Cernăuți, ființau 17 școli primare, dintre

Fostul Liceu „Aron Pumnul“, în care a învățat Mihai Eminescu, astăzi Școala generală nr. 1 din Cernăuți.

care 13 oficiale și 4 particulare. În patru școli instruirea se realiza în limba germană, școala de la Horecea Urbană era românească, iar celelalte școli erau mixte, inclusiv una germano-română (la Roșa), una germano-româno-ucraineană (Școala privată ortodoxă pentru băieți) și zece școli cu patru limbi de instruire (germană, română, ucraineană și poloneză). Peste zece ani, în 1900, la Cernăuți funcționau deja 25 de școli primare, inclusiv 15 publice și 10 private. Din aceste școli, șapte erau germane (toate private), două românești (la Horecea și Roșa Țețina), trei germano-române (la Roșa, Roșa Stânca și Școala privată pentru fete a *Societății doamnelor române din Bucovina*), una germano-polonă, una germano-ucraineană, trei germano-româno-ucrainene, trei germano-polono-ucrainene și cinci cu patru limbi de instruire¹⁸.

În anul 1890 școlile primare din orașul Cernăuți au fost frecventate de 2 945 de băieți și 2 783 de fete. După confesiuni, 2 081 erau mozaici, 1 668 romano-catolici, 1 081 ortodocși, 523 greco-catolici, restul de alte confesiuni, în principal evanghelici. În 1900, la școlile primare din Cernăuți au fost școlarizați 4 024 de băieți și 3 796 de fete, dintre care 2 396 mozaici, 2 095 romano-catolici, 2 094 ortodocși, 810 greco-catolici și 397 evanghelici¹⁹.

De remarcat faptul că statisticile școlare din 1890 și 1900 nu au indicat nici etnia, nici limba maternă sau de comunicare a elevilor, ci limbile pe care le posedă fiecare elev. Aceste precizări sunt foarte valoroase, mai ales pentru școlile mixte din orașul Cernăuți, unde existau mulți elevi care posedau două, trei și chiar patru limbi. Conform statisticilor respective, în anul 1890, 79,5% din elevii din Cernăuți cunoșteau germana, 29,3% – poloneza, 25,4% – ucraineana și 13,8% – româna. Totodată, 2 690 de elevi posedau numai germana, 336 – numai

româna, 323 – numai ucraineana și 263 – numai poloneza. În anul 1900, germana era vorbită de 76,5%, ucraineana – de 27,5%, româna – de 19,9% și polona – de 19,7% din totalul elevilor de la școlile primare. În același timp, 3 393 de elevi cunoșteau numai germana, 696 – numai ucraineana, 629 – numai româna și 378 – numai poloneza (vezi *Tabelul nr.14*).

Fiind un oraș multiethnic, mulți elevi din Cernăuți cunoșteau două, trei și chiar patru limbi. Astfel, în 1890, 737 de elevi știau germana și poloneza, 313 – germana și ucraineana, 202 – germana și româna, 197 – polona și ucraineana, 409 – germana, polona și ucraineana, 137 – germana, româna și ucraineana, iar 31 de elevi cunoșteau toate cele patru limbi. În anul 1900, din totalul de 7 820 de elevi, 5 099 (65,2%) știau numai o limbă, 2 047 (26,2%) – două limbi, 638 (8,1%) – trei limbi (inclusiv 322 – germana, poloneza și ucraineana, 310 – germana, româna și ucraineana), iar 36 de elevi cunoșteau toate cele patru limbi²⁰.

Majoritatea elevilor români frecventau școlile primare publice din suburbiile orașului Cernăuți. Din datele statistice, publicate de Consiliul școlar orășenesc din Cernăuți pentru anul 1907, se constată că în școlile primare din oraș și suburbii erau înscriși 1 731 de copii români, dintre care au frecventat școala numai 1 179. Din 884 de copii înscriși în centrul orașului au frecventat cursurile numai 417. La cele 8 școli din suburbiile Horecea, Caliceanca, Clocucica, Mănăsteriște, Roșa și Țețina erau înscriși 847 de copii români, dintre care 762 erau școlarizați. Corpul didactic de la toate școlile, care depindeau de Consiliul școlar orășenesc, număra 198 de cadre, dintre care numai 43 erau români²¹.

La cumpăna secolelor XIX–XX, odată cu creșterea rapidă a numărului de școli românești și ucrainene din Bucovina, s-a produs și naționalizarea treptată a învățământului primar din orașul Cernăuți. Astfel, la 17 noiembrie 1897 Consiliul Școlar provincial a decis ca la școlile de la Roșa Țețina și Horecea Urbană româna să fie limbă de instruire și germana să fie predată ca obiect. La celelalte școli publice din Cernăuți instruirea urma să se realizeze în limba germană, iar româna, ucraineana sau poloneza să se predea ca obiect, dacă cel puțin 15 elevi își exprimau dorința să învețe una din limbile respective²².

Începând cu anul școlar 1898/1899, elevii din clasele I-a și a II-a a școlilor oficiale din Cernăuți au fost împărțiți în grupe separate, astfel ca în primii doi ani școlari să fie instruiți în limba maternă. Copiii negermani trebuiau, însă, să aibă ore de limbă germană (3 ore pe săptămână în clasa a I-a și 4 ore – în clasa a II-a). În clasa a III-a elevii erau împărțiți în clase germano-române, germano-ru-tene sau germano-poloneze și erau instruiți în două limbi, adică în cea maternă și în germană. Începând cu clasa a IV-a toți elevii de la școlile din Cernăuți erau instruiți numai în limba germană, iar limbile română, ucraineană sau poloneză erau predate doar ca obiect²³.

Această reformă a constituit un pas important în direcția naționalizării depline a învățământului primar din capitala Bucovinei. La începutul secolului al XX-lea românii dispuneau deja de trei școli românești în suburbiile Cernăuțiului (la Horecea Urbană, Roșa Stâncă și Roșa Țețina). Clase românești sau germano-române existau și la școlile mixte de la Clocucica, Caliceanca, Mănăsteriște și Roșa, dar nici una în partea centrală a orașului. Conform statisticilor școlare oficiale, la sfârșitul anului 1910 în partea centrală a orașului existau 10 școli oficiale, dintre care cinci germane, două germano-polone, două germano-ucrainene și una germano-ucraineano-polonă.

În aceste 10 școli existau 106 clase, inclusiv 70 germane, 9 ucrainene, 5 polone, 9 germano-ucrainene și 13 clase germano-polone, dar nici o clasă românească ori germano-română²⁴. Tot atunci în suburbiile Cernăuțiului funcționau 8 școli primare publice, inclusiv trei românești (la Horecea, Roșa Stânca și Roșa Țețina), două germano-române (la Clocucica și Roșa I), două germane (la Caliceanca și Roșa II) și una germano-ucraineană la Mănăsteriște. În aceste opt școli erau 51 de clase, din care 29 germane, 7 române, 9 româno-germane, 5 ucraineano-germane și una polono-germană²⁵.

Pe parcursul anului 1909 au avut loc noi discuții în Consiliul școlar provincial și în Consiliul școlar orașenesc cu privire la modalitatea naționalizării învățământului primar din Cernăuți. Învățătorii români au revendicat în total șapte școli cu 25 de clase române, inclusiv una cu șase clase în centrul orașului și șase școli în suburbii (câte una la Caliceanca, Clocucica, Horecea Urbană, Roșa I, Roșa Stânca și Roșa Țețina). Ucrainenii au cerut șase școli naționale cu 31 de clase, dintre care patru în centrul orașului și câte una în suburbiile Caliceanca și Mănăsteriște. De asemenea polonezii doreau să aibă câteva școli naționale separate. Reprezentanții învățătorilor evrei și germani se pronunțau însă împotriva naționalizării depline a școlilor primare publice din oraș. Consiliul școlar orașenesc, dominat de germani și evrei, de asemenea s-a exprimat împotriva înființării unor școli primare naționale separate, susținând doar crearea unor clase paralele sau filiale școlare naționale²⁶.

La 3 septembrie 1909 Consiliul școlar provincial a luat o nouă decizie cu privire la școlile naționale din Cernăuți. Atunci s-a decis deschiderea unor clase româno-germane la școlile de la Clocucica și Roșa I; clase ucraineano-germane – la școlile din strada Gării și stradela Rusă; polono-germane – la Școala de băieți din Landhausgasse și la cea de fete din strada Transilvaniei. Aceste clase paralele urmau să fie înființate imediat, odată cu începerea anului școlar 1909/1910, dar numai pentru elevii din primii trei ani școlari, și să se afle în continuare sub conducerea școlilor germane respective. În aceste clase naționale se prevedea predarea obligatorie în două limbi – germană și în limba maternă a elevilor. Pe viitor se preconiza transformarea acestor clase paralele în școli naționale separate²⁷. Astfel, această decizie a constituit o variantă de compromis între corpul didactic german din Cernăuți, care în principiu nu dorea naționalizarea deplină a învățământului primar, și reprezentanții celorlalte naționalități, care revendicau școli separate naționale cu o singură limbă de instruire.

În anii următori a continuat procesul de reorganizare pe criterii etnice a învățământului primar din orașul Cernăuți. Până în anul școlar 1912/1913 la mai multe școli germane din Cernăuți au fost deschise clase paralele româno-germane, ucraineano-germane sau polono-germane. Ulterior, aceste clase paralele naționale au fost transformate în filiale școlare separate. Potrivit statisticii școlare oficiale din 31 decembrie 1913, în orașul Cernăuți ființau 19 școli primare oficiale (16 germane și 3 românești) cu 16 filiale școlare naționale (6 române, 6 ucrainene și 4 polone). Românii aveau trei școli naționale separate în suburbii (la Horecea, Roșa Stânca și Roșa Țețina), patru filiale naționale în suburbiile Caliceanca, Clocucica, Mănăsteriște și Roșa I, precum și două filiale în partea centrală a orașului (cu trei clase la școala din strada Transilvaniei și cu o clasă la școala din stația Grădina Publică). Pentru ucrainenii existau două filiale școlare în suburbii (la Caliceanca și Mănăsteriște) și patru în partea centrală a orașului, iar

polonezii dispuneau de patru filiale școlare – trei în centrul orașului și una la Caliceanca (vezi *Tabelul nr.4*).

Oficial clasele din filialele școlare erau româno-germane, ruteano-germane sau polono-germane, dar în aceste clase nu era instruit nici un elev cu limba maternă germană. Astfel, în cele șase secții româno-germane erau 18 clase, frecventate de 830 elevi români; la șase secții ruteano-germane cu 26 de clase erau instruiți 1 138 de elevi ucraineni; patru secții polono-germane aveau 29 de clase, în care erau școlarizați 1 260 de elevi polonezi. În total, la filialele școlare naționale din centrul Cernăuțului și din suburbii erau școlarizați 3 228 de elevi, dintre care 1 260 (39,0%) polonezi, 1 138 (35,2%) ucraineni și 830 (25,7%) români, dar nici un elev de limbă maternă germană (vezi *Tabelul nr.6*). După confesiuni, la aceste filiale școlare erau instruiți 1 251 (38,7%) romano-catolici, 1 113 (34,5%) ortodocși, 830 (25,7%) greco-catolici, dar numai 13 elevi evrei și doi evanghelici (vezi *Tabelul nr.8*). De remarcat faptul că, la toate cele șase filiale școlare germano-ucrainene din Cernăuți și din suburbii erau instruiți mai mulți elevi de confesiune greco-catolică decât ortodoxă. În total aceste secții școlare erau frecventate de 1 138 de elevi, ucraineni după limba maternă, dintre care 813 (72%) greco-catolici și numai 292 (25,9%) ortodocși (vezi *Tabelele nr.6 și 8*).

La sfârșitul anului 1913 la Cernăuți funcționau în total 19 școli primare oficiale cu 16 filiale școlare naționale, și 10 școli private, care aveau în total 218 clase (126 germane, 29 polone, 28 române, 26 ucrainene și 9 mixte)²⁸. La școlile oficiale din centrul orașului erau școlarizați 5 445 de copii, inclusiv 57,7% germani și evrei, 22,4% polonezi, 16,5% ucraineni și doar 3,1% români. Școlile publice din suburbii erau frecventate de 3 018 elevi, dintre care 41,4% români, 40,4% vorbitori de limbă germană, 12,9% ucraineni și 5,3% polonezi, iar la cele 10 instituții private erau instruiți 1 308 copii, inclusiv 70,6% evrei și germani, 13,4% români, 8,5% ucraineni și 7% polonezi (vezi *Tabelul nr.13*). Cele mai importante instituții private din Cernăuți erau școala evanghelică, școlile evreiești pentru băieți și pentru fete, precum și școala ortodoxă pentru băieți.

Remarcăm faptul că, aproape în toate suburbiile Cernăuțului erau mai mulți elevi români decât ucraineni. În decembrie 1913, în suburbiile orașului ființau 8 școli primare publice (5 germane și 3 românești) cu 7 filiale școlare naționale (4 româno-germane, 2 ucraineno-germane și una polonezo-germană). În aceste școli existau 60 de clase, inclusiv 27 germane, 24 românești, 7 ucrainene și două poloneze. Aceste școli oficiale și filiale școlare erau frecventate de 3 018 de elevi, dintre care 1 250 (41,4%) de români față de numai 389 (12,9%) de ucraineni. Mai mulți elevi români decât ucraineni erau la școlile de la Roșa (din 584 elevi – 288 de români față de 35 ucraineni); Roșa Stâncă (233 de elevi – 231 de români); Roșa Tețina (180 de elevi – 178 de români); Clocucica (319 de elevi – 205 de români și 22 de ucraineni) și la Horecea Urbană (176 de elevi – 159 de români față de 6 ucraineni). Mai mulți elevi ucraineni decât români erau numai în două suburbii: la Caliceanca (din 487 de elevi – 136 de ucraineni și 101 de români) și la Mănăstiriște (704 de elevi – 189 de ucraineni față de 89 români)²⁹.

În decembrie 1913, toate școlile primare publice și private din Cernăuți erau frecventate de 9 771 de copii, dintre care 5 285 (54,1%) germani și evrei, 1 595 (16,3%) români, 1 473 (15,1%) polonezi și 1 400 (14,3%) ucraineni. După confesiuni, cei mai mulți elevi erau mozaici (32,7%) și romano-catolici (30,5%),

urmași de ortodocși (20,8%), greco-catolici (10%) și evanghelici (5,7%) – vezi *Tabelul nr.13*.

În ajunul declanșării primului război mondial, și școlile primare germane din Cernăuți erau în mare parte separate pe criterii confesionale. În anul școlar 1913/1914, toate școlile germane din suburbii și din stația Grădina Publică erau frecventate în mare majoritate de etnici germani; la școlile din strada Gării și din strada Transilvaniei erau școlarizați atât germani, cât și evrei; celelalte șapte școli germane publice din oraș erau frecventate aproape exclusiv de copii de confesiune mozaică. Atunci la cele 16 școli germane oficiale din capitala Bucovinei erau instruiți 4 444 de elevi, germani după limba maternă, dintre care 2 555 de evrei și 1 889 de germani catolici și evanghelici. La aceste școli activau atunci 98 de cadre didactice, inclusiv 41 evrei, 40 germani și 17 de alte etnii³⁰.

La sfârșitul stăpânirii austriece, concomitent cu naționalizarea învățământului primar, au fost numiți treptat și inspectori școlari naționali. După ce în anul 1906 au fost numiți trei inspectori școlari provinciali naționali (pentru școlile germane, române și ucrainene), precum și un inspector cu aceleași atribuții pentru școlile poloneze, în 1909 s-a efectuat o reformă și în privința inspectorilor școlari districtuali, astfel ca toate etniile dintr-un anumit district să aibă proprii lor inspectori școlari. În iulie 1912 au fost numiți noii inspectori școlari districtuali, inclusiv pentru orașul Cernăuți. În urma acestei reforme, în orașul Cernăuți au fost numiți patru inspectori școlari naționali: Emil Richter (pentru școlile germane); Nicolae Mihalescul (pentru cele române); Gregor Nikorowicz (pentru cele ucrainene) și Matthäus Kasprzak (pentru școlile poloneze)³¹.

În această perioadă, în orașul Cernăuți activau câte un inspector școlar german, român, ucrainean și polonez, iar în celelalte districte școlare din Bucovina erau cinci inspectori germani, șapte români, opt ucraineni, doi polonezi și un maghiar. Această modalitate de repartizare a inspectorilor școlari districtuali asigură inspectarea școlilor sau claselor românești doar de către inspectori români, a școlilor ucrainene – de inspectori ucraineni, a școlilor germane – doar de inspectori germani. În școlile mixte un inspector național putea să inspecteze doar clasele etniei corespunzătoare.

La începutul secolului al XX-lea, românii și ucrainenii din Bucovina au cerut ca și Consiliul școlar provincial, Consiliile școlare districtuale și locale să fie separate pe criterii etnice. La a VII-a conferință provincială a învățătorilor bucovineni, care s-a desfășurat la Cernăuți între 8–10 iulie 1913, mai mulți delegați au revendicat separarea națională a consiliilor școlare locale și districtuale, și secționarea pe criterii etnice a Consiliului școlar provincial. Tot atunci s-a propus reorganizarea Consiliului școlar al orașului Cernăuți. În viziunea participanților la conferință, acest Consiliu trebuia să-l aibă ca președinte pe primarul orașului și să fie constituit din opt cadre didactice (câte doi germani, români, ucraineni și polonezi), aleși de conferința orășenească a învățătorilor, din opt membri ai Consiliului municipal Cernăuți (de asemenea câte doi reprezentanți ai naționalităților menționate), din patru inspectori școlari naționali. Fiecare secție națională urma să fie constituită din doi reprezentanți ai Consiliului municipal, două cadre didactice, un inspector școlar și un referent pentru afacerile administrative și economice³².

Până la izbucnirea primului război mondial, însă, Consiliul școlar provincial și Consiliile școlare districtuale, inclusiv Consiliul școlar al orașului

Cernăuți, nu au fost separate pe criteriile etnice, iar procedura de constituire a acestor organe școlare a rămas neschimbată în decursul anilor 1869–1914. La începutul anului 1912 a fost constituit Consiliul școlar orășenesc Cernăuți, având următoarea componență: președinte – primarul Felix, baron von Fürth; inspectori școlari: Emil Richter, Nicolae Mihalescul, Gregor Nikorowicz și Matthäus Kasprzak; membri: decantul romano-catolic Josef Schmidt, preotul greco-catolic Michael Simowicz, preotul ortodox Gheorghe Șandru, directorul școlii particulare evanghelice din Cernăuți Ernst Mayer, rabinul principal dr. Josef Rosenfeld, directorul Școlii Normale din Cernăuți, Michael Kuschniriuk, directorul Gimnaziului nr. I din Cernăuți Karl Wolf, consilierii municipali: dr. Friedrich Billig și dr. Nicu Cotlarciuc, învățătorul Philipp Fedorowicz, consilierul la Tribunalul provincial din Cernăuți Wladimir Jasiniecki, Hans Mayer și Stanislaw Kwiatkowski³³. Astfel, atunci românii aveau trei reprezentanți în Consiliul școlar orășenesc Cernăuți: inspectorul școlar Nicolae Mihalescul, preotul ortodox Gheorghe Șandru și consilierul municipal Nicu Cotlarciuc. În anii următori, președintele al Consiliului a devenit noul primar al orașului Cernăuți, Salo Weißelberger, iar preotul ortodox Gheorghe Șandru a fost înlocuit cu Dionisie Bejan. A rămas vacantă și funcția de inspector școlar al școlilor germane. În rest, Consiliul școlar orășenesc Cernăuți și-a păstrat până în 1918 componența din anul 1912³⁴.

Așadar, la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea, învățământul primar din orașul Cernăuți s-a dezvoltat într-un ritm ascendent, mărindu-se atât numărul școlilor primare oficiale și private, cât și numărul copiilor școlarizați. Inițial majoritatea școlilor erau cu mai multe limbi de instruire, în care limba germană avea o poziție dominantă. La începutul sec. al XX-lea s-a produs naționalizarea treptată a învățământului primar și în orașul Cernăuți. Pe lângă mai multe școli publice din centrul orașului și din suburbii au fost înființate filiale școlare naționale românești, ucrainene și poloneze, care erau frecventate doar de elevi de naționalitate respectivă.

La sfârșitul anului 1913, la Cernăuți, funcționau în total 19 școli primare oficiale (16 germane și trei românești) cu 16 filiale școlare naționale (6 române, 6 ucrainene și 4 polone), precum și 10 școli primare private. În decembrie 1913, toate școlile primare publice și private din Cernăuți erau frecventate de 9 771 de copii, dintre care 5 285 (54,1%) germani și evrei, 1 595 (16,3%) români, 1 473 (15,1%) polonezi și 1 400 (14,3%) ucraineni. După confesiuni, cei mai mulți elevi erau mozaici (32,7%) și romano-catolici (30,5%), urmați de ortodocși (20,8%), greco-catolici (10%) și evanghelici (5,7%). Majoritatea elevilor români frecventau școlile primare publice din suburbiile Cernăuțiului. În 1913, la 8 școli oficiale și 7 filiale școlare naționale din suburbii erau școlarizați 3 018 copii, dintre care 1 250 (41,4%) români, 1 220 (40,4%) germani și evrei, 389 (12,9%) ucraineni și 159 (5,3%) polonezi.

Un merit deosebit în dezvoltarea învățământului primar din orașul Cernăuți l-au avut și inspectorii școlari. Până în anul 1896, funcția de inspector școlar în orașul Cernăuți a fost ocupată de trei profesori de teologie români: Vasile Ilasievici (1869–1875), Eusebie Popovici (1875–1876) și Vasile de Repta (1876–1896). După ei au urmat trei inspectori școlari germani: Vinzenz Faustmann (1896–1898), Josef Wotta (1898–1906) și Raphael Kaindl (după 1906). Aceștia, însă, nu erau inspectori școlari naționali, ci erau responsabili pentru verificarea tuturor școlilor

primare din oraș. La sfârșitul stăpânirii austriece, concomitent cu naționalizarea învățământului primar, au fost numiți treptat și inspectori școlari naționali. În iulie 1912 au fost numiți noii inspectori școlari districtuali, inclusiv pentru orașul Cernăuți. În urma acestei reforme, în orașul Cernăuți au fost numiți patru inspectori școlari naționali: Emil Richter (pentru școlile germane); Nicolae Mihalescul (pentru cele române); Gregor Nikorowicz (pentru cele ucrainene) și Matthäus Kasprzak (pentru școlile poloneze).

Un rol important în învățământul primar din capitala Bucovinei l-a avut și Consiliul școlar municipal. Potrivit legislației în vigoare, în acest consiliu școlar erau numiți sau aleși, pentru o perioadă de activitate de șase ani, câte un reprezentant din partea confesiunilor, doi specialiști din partea corpului didactic, doi membri din partea Consiliului municipal Cernăuți, doi delegați din partea Comitetului permanent al Dietei Bucovinei, inspectorul școlar din oraș. Președinte al Consiliului școlar era primarul orașului Cernăuți. Această modalitate de constituire a Consiliului școlar municipal asigura o majoritate absolută germanilor și evreilor, pe când românii și ucrainenii au avut doar câte 2-3 reprezentanți în acest Consiliu.

Tabelul nr. 1. Elevii de la școlile primare din orașul Cernăuți în perioada 1879/1880 – 1893/1894 (după limba maternă).

Anul școlar	Total elevi	germani		români		ucraineni		polonezi	
		absolut	%	absolut	%	absolut	%	absolut	%
1879/80	3 123	1 818	58,2	218	7,0	368	11,8	693	22,2
1880/81	3 775	2 117	56,1	284	7,5	472	12,5	766	20,3
1881/82	4 014	2 362	58,8	347	8,6	507	12,6	778	19,4
1882/83	4 110	2 430	59,1	416	10,1	438	10,6	728	17,7
1883/84	4 237	2 524	59,6	452	10,6	480	11,3	757	17,8
1884/85	4 797	2 833	59,0	516	10,7	616	12,8	808	16,8
1885/86	5 144	2 981	57,9	557	10,8	716	13,9	861	16,7
1886/87	5 340	3 051	57,1	651	12,2	711	13,3	899	16,8
1887/88	5 506	3 172	57,6	710	12,9	733	13,3	869	15,8
1888/89	5 635	3 192	56,6	690	12,2	797	14,1	938	16,6
1889/90	5 651	3 143	55,6	698	12,3	782	13,8	1 008	17,8
1890/91	5 949	3 223	54,2	704	11,8	933	15,7	1 063	17,8
1891/92	6 251	3 307	52,9	872	13,9	980	15,7	1 049	16,8
1892/93	6 398	3 302	51,6	1 013	15,8	1 003	15,6	1 045	16,3
1893/94	6 624	3 325	50,2	1 160	17,5	1 074	16,2	1 035	15,6

Sursa: Vasile Repta, *Bericht über den Zustand der Volks- und Bürgerschulen in der Landeshauptstadt Czernowitz für das Schuljahr 1879/80 – 1893/94*, Czernowitz 1881–1895 (extras din fiecare raport la pagina 10–11); Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 190.

Tabelul nr. 2. Elevii de la școlile primare din orașul Cernăuți în perioada 1879/1880 – 1893/1894 (după confesiuni).

Anul școlar	romano-catolici		greco-catolici		ortodocși		evanghelici		mozaici	
	absolut	%	absolut	%	absolut	%	absolut	%	absolut	%
1879/80	1 021	32,7	256	8,2	452	14,5	183	5,8	1 211	38,8
1880/81	1 203	31,8	303	8,0	524	13,9	221	5,8	1 522	40,3
1881/82	1 240	30,9	320	8,0	614	15,3	245	6,1	1 593	39,7
1882/83	1 265	30,8	344	8,3	697	16,9	227	5,5	1 575	38,3
1883/84	1 387	32,7	338	8,0	665	15,7	224	5,3	1 610	38,0
1884/85	1 410	29,4	429	8,9	768	16,0	265	5,5	1 916	39,9
1885/86	1 433	27,8	521	10,1	831	16,1	298	5,8	2 048	39,8
1886/87	1 542	28,9	528	9,9	918	17,2	323	6,0	2 029	38,0
1887/88	1 560	28,3	528	9,6	980	17,8	326	5,9	2 110	38,3
1888/89	1 573	27,9	564	10,0	1 000	17,7	339	6,0	2 156	38,2
1889/90	1 670	29,5	516	9,1	1 040	18,4	338	6,0	2 084	36,9
1890/91	1 702	28,6	567	9,5	1 152	19,3	372	6,2	2 156	36,2
1891/92	1 788	28,6	576	9,2	1 337	21,4	348	5,5	2 202	35,2
1892/93	1 790	28,0	556	8,7	1 512	23,6	351	5,5	2 188	34,2
1893/94	1 758	26,5	617	9,3	1 666	25,1	363	5,5	2 220	33,5

Sursa: Vasile Repta, *Bericht über den Zustand der Volks- und Bürgerschulen in der Landeshauptstadt Czernowitz für das Schuljahr 1879/80 – 1893/94*, Czernowitz 1881–1895 (extras din fiecare raport la pagina 10–11); Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 190.

Tabelul nr. 3. Școlile primare publice din orașul Cernăuți în 1913.

Nr.	Adresa	Data înființării	Limba de instruire	Nr. de clase	Diriginte
a) școlile din partea centrală a orașului					
1.	Althgasse, școală de băieți	<i>Necunoscut</i>	germană	5	Lorber Moses
2.	Althgasse, școală de fete	<i>Necunoscut</i>	germană	8	Gartenlaub Sabine
3.	Strada Gării	22 noiembrie 1881	germană	6	Prodan Eustach
4.	Dreifaltigkeitsgasse	3 octombrie 1904	germană	10	Fischer Nachemine
5.	Landhausgasse, școală de băieți	1 septembrie 1878	germană	9	Ostaficzuk Konstantin
6.	Landhausgasse, școală de fete	23 iunie 1872	germană	6	Schwab Felicie
7.	Stradela Rusă	15 septembrie 1903	germană	6	Maurer Franz

Nr.	Adresa	Data înființării	Limba de instruire	Nr. de clase	Diriginte
8.	Strada Transilvaniei, de băieți	1 octombrie 1870	germană	10	Kaindl Maximilian
9.	Strada Transilvaniei, de fete	15 octombrie 1871	germană	10	Tellmann Marie
10.	Stația Grădina Publică	1 septembrie 1899	germană	3	Olszanski Johann
11.	Șc. pregătitoare a Liceului de fete	30 august 1898	germană	2	Höflich Marie
b) școlile din suburbiile orașului Cernăuți					
1.	Caliceanca	25 octombrie 1873	germană	4	Pitei Petru
2.	Clocucica	1 noiembrie 1872	germană	3	Reichard Aurelie
3.	Horecea Urbana	20 noiembrie 1872	română	3	Pitei Mihai
4.	Mănăsteriste	1 septembrie 1872	germană	9	Jenkner Friedrich
5.	Roșa I	2 decembrie 1816	germană	5	Galer Michael
6.	Roșa II	13 septembrie 1902	germană	6	Szöltes Michael
7.	Roșa Stâncă	1 octombrie 1899	română	4	Scripneciuc Vasile
8.	Roșa Țețina	1 septembrie 1891	română	3	Kozak Titus

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 264–266.

Tabelul nr. 4. Filialele școlare din orașul Cernăuți în 1913.

Nr.	Adresa	Data înființării	Limba de instruire	Nr. de clase	Diriginte
a) filialele școlare din partea centrală a orașului					
1.	Althgasse	1912–1913	ruteano-germană	6	Bendak Nikolai
2.	Strada Gării	1912–1913	ruteano-germană	5	Fedorowicz Philipp
3.	Strada Gării	1912–1913	polono-germană	6	Mitelski Adolf
4.	Landhausgasse	1912–1913	polono-germană	11	Weißman Kamilla
5.	Stradela Rusă	1912–1913	ruteano-germană	6	Wolczuk Ihnatij
6.	Strada Transilvaniei	1912–1913	româno-germană	3	Brăilean Melania
7.	Strada Transilvaniei	1912–1913	polono-germană	10	Muszka Ludwika
8.	Stația Grădina Publică	1912–1913	româno-germană	1	Ucraineț George
9.	Stația Grădina Publică	1912–1913	ruteano-germană	2	Puchal Friedrich
b) filialele școlare din suburbiile orașului Cernăuți					
1.	Caliceanca	1912–1913	ruteano-germană	2	Bendevschi Dionis
2.	Caliceanca	1912–1913	ruteano-germană	2	Magas Peter

Nr.	Adresa	Data înființării	Limba de instruire	Nr. de clase	Diriginte
3.	Caliceanca	1912–1913	polono-germană	2	Magas Antonie
4.	Clocucica	1912–1913	româno-germană	5	Mihalescul Nicolae
5.	Mănăsteriște	1912–1913	româno-germană	2	Popescul Eugen
6.	Mănăsteriște	1912–1913	ruteano-germană	5	Lewicka Michaline
7.	Roșa I	1912–1913	româno-germană	5	Galer Michael

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 264–265.

Tabelul nr. 5. Elevii de la școlile primare publice din orașul Cernăuți după limba maternă în 1913.

Nr.	Adresa	Total	germană	română	ruteană	polonă
a) școlile din partea centrală a orașului						
1.	Althgasse, de băieți	264	264	–	–	–
2.	Althgasse, de fete	384	374	–	7	3
3.	Strada Gării	244	225	–	5	8
4.	Dreifaltigkeitsgasse	477	477	–	–	–
5.	Landhausgasse, școală de băieți	423	420	–	–	1
6.	Landhausgasse, școală de fete	332	330	–	–	2
7.	Stradela Rusă	185	176	–	7	1
8.	Strada Transilvaniei, școală de băieți	373	316	2	22	31
9.	Strada Transilvaniei, școală de fete	445	359	8	45	30
10.	Stația Grădina Publică	126	121	–	–	5
11.	Șc. pregătitoare a Liceului de fete	89	79	–	–	10
b) școlile din suburbiile orașului Cernăuți						
1.	Caliceanca	121	121	–	–	–
2.	Clocucica	115	81	1	22	11
3.	Horecea Urbană	176	6	159	6	5
4.	Mănăsteriște	429	424	3	–	2
5.	Roșa I	259	254	–	5	–
6.	Roșa II	380	330	8	30	12
7.	Roșa Stânca	233	2	231	–	–
8.	Roșa Țețina	180	2	178	–	–
Total orașul Cernăuți		5 235	4 361 <i>83,3%</i>	590 <i>11,3%</i>	149 <i>2,8 %</i>	121 <i>2,3%</i>

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 264–266.

Tabelul nr. 6. Elevii de la filialele școlare din orașul Cernăuți după limba maternă în 1913.

Nr.	Adresa	Total	germană	română	ruteană	polonă
a) filialele școlare din partea centrală a orașului						
1.	Althgasse	235	–	–	235	–
2.	Strada Gării	205	–	–	205	–
3.	Strada Gării	275	–	–	–	275
4.	Landhausgasse	425	–	–	–	425
5.	Stradela Rusă	265	–	–	265	–
6.	Strada Transilvaniei	125	–	125	–	–
7.	Strada Transilvaniei	431	–	–	–	431
8.	Stația Gradina Publică	34	–	34	–	–
9.	Stația Gradina Publică	108	–	–	108	–
b) filialele școlare din suburbiile orașului Cernăuți						
1.	Caliceanca	101	–	101	–	–
2.	Caliceanca	136	–	–	136	–
3.	Caliceanca	129	–	–	–	129
4.	Clocucica	204	–	204	–	–
5.	Mănăsteriște	86	–	86	–	–
6.	Mănăsteriște	189	–	–	189	–
7.	Roșa I	280	–	280	–	–
Total orașul Cernăuți		3 228	–	830 25,7%	1 138 35,2%	1 260 39,0%

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 264–265.

Tabelul nr. 7. Elevii de la școlile primare publice din orașul Cernăuți, după confesiuni, în 1913.

Nr.	Adresa	Total	romano-catolică	greco-catolică	ortodoxă	evanghelică	mozaică
a) școlile din partea centrală a orașului							
1.	Althgasse, școală de băieți	264	8	1	–	–	255
2.	Althgasse, școală de fete	384	14	6	1	1	362
3.	Strada Gării	244	126	6	1	1	110
4.	Dreifaltigkeitsgasse	477	–	–	–	–	477
5.	Landhausgasse, școală de băieți	423	8	1	–	2	412
6.	Landhausgasse, școală de fete	332	5	–	1	2	324
7.	Stradela Rusă	185	7	1	7	4	166
8.	Strada Transilvaniei, școală de băieți	373	207	16	18	20	111
9.	Strada Transilvaniei, școală de fete	445	205	36	27	23	152
10.	Stația Grădina Publică	126	77	–	1	27	21
11.	Șc. pregătitoare a Liceului de fete	89	18	–	1	4	65
b) școlile din suburbiile orașului Cernăuți							
1.	Caliceanca	121	59	–	–	37	25
2.	Clocucica	115	57	20	6	10	22
3.	Horecea Urbană	176	8	3	159	–	66
4.	Mănăsteriște	429	278	–	3	61	87
5.	Roșa I	259	177	5	–	67	10
6.	Roșa II	380	279	24	17	29	31
7.	Roșa Stâncea	233	2	–	230	–	1
8.	Roșa Țețina	180	1	–	175	–	4
Total orașul Cernăuți		5 235	1 536 29,3%	119 2,3%	647 12,3%	288 5,5%	270 51,6%

Sursa: Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913, p. 2–12; Constantin Ungureanu, Învățământul primar din Bucovina ..., p. 264–266.

Tabelul nr. 8. Elevii de la filialele școlare din orașul Cernăuți, după confesiuni, în 1913.

Nr.	Adresa	Total	romano-catolică	greco-catolică	ortodoxă	evanghelică	mozaică
a) filialele școlare din partea centrală a orașului							
1.	Althgasse	235	9	161	65	–	–
2.	Strada Gării	205	2	171	32	–	–
3.	Strada Gării	275	272	2	–	–	1
4.	Landhausgasse	425	403	4	–	1	7
5.	Stradela Rusă	265	4	203	49	–	–
6.	Strada Transilvaniei	125	6	–	119	–	–
7.	Strada Transilvaniei	431	416	9	–	1	5
8.	Stația Grădina Publică	34	–	–	34	–	–
9.	Stația Grădina Publică	108	7	71	30	–	–
b) filialele școlare din suburbiile orașului Cernăuți							
1.	Caliceanca	101	–	–	101	–	–
2.	Caliceanca	136	2	84	50	–	–
3.	Caliceanca	129	129	–	–	–	–
4.	Clocucica	204	1	1	202	–	–
5.	Mănăstериște	86	–	1	85	–	–
6.	Mănăstериște	189	–	123	66	–	–
7.	Roșa I	280	–	–	280	–	–
Total orașul Cernăuți		3 228	1251 38,7%	830 25,7%	1 113 34,5%	2 ...	13 ...

Sursa: Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913, p. 2–12; Constantin Ungureanu, Învățământul primar din Bucovina ..., p. 264–265.

Tabelul nr. 9. Școlile primare particulare din orașul Cernăuți în 1913.

Nr.	Denumirea școlii	Data înființării	Limba de instruire	Nr. de clase	Diriginte
1.	Școala evanghelică	7 iunie 1853	germană	4	Mayer Ernst Friedrich
2.	Școala gr.-ort. de băieți	1784	mixtă	5	Nosievici Diomed
3.	Școala evreiască de băieți	16 octombrie 1855	germană	4	Dubensky Kalmann
4.	Școala evreiască de fete	16 octombrie 1855	germană	4	Blum Josefina
5.	Șc.mănăstir. „Marienfamilie“	1 septembrie 1897	germană	4	Parlinska Marie
6.	Școala Comenius	1 septembrie 1906	germană	4	Barasch Therese
7.	Șc. primară a Soc. cat. de binefac.	1893	mixtă	1	Schwester Borowska
8.	Institutul de orbi	2 decembrie 1908	mixtă	3	Rusceac Demeter
9.	Secția spec. pentru surdo-muți	?	germană	2	Wolczynski Johann
10.	*	22 aprilie 1910	germană	2	Becul Eugen

* Instituția educativă provincială pentru ocrotirea copiilor și îngrijirea tinerilor.

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 266.

Tabelul nr. 10. Elevii de la școlile primare particulare din orașul Cernăuți după limba maternă în 1913.

Nr.	Denumirea școlii	Total	germană	română	ruteană	polonă
1.	Școala evanghelică	294	290	–	1	3
2.	Școala gr.-ort. de băieți	224	1	164	59	–
3.	Școala evreiască de băieți	240	240	–	–	–
4.	Școala evreiască de fete	193	193	–	–	–
5.	Șc.mănăstir. „Marienfamilie“	132	64	1	17	47
6.	Școala Comenius	110	106	–	1	2
7.	Șc. primară a Soc. cat. de binefac.	25	4	–	–	21

Nr.	Denumirea școlii	Total	germană	română	ruteană	polonă
8.	Institutul de orbi	28	7	8	11	2
9.	Secția spec. pentru surdo-muti	16	9	—	1	6
10.	*	46	10	3	22	11
Total		1 308	924 70,6%	176 13,4%	112 8,5%	92 7,0%

* Instituția educativă provincială pentru ocrotirea copiilor și îngrijirea tinerilor.

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 266.

Tablelul nr. 11. Elevii de la școlile primare particulare din orașul Cernăuți după confesiuni în 1913.

Nr.	Denumirea școlii	Total	romano-catolică	greco-catolică	ortodoxă	evanghelică	mozaică
1.	Școala evanghelică	294	19	2	2	262	9
2.	Școala gr.-ort. de băieți	224	1	—	223	—	—
3.	Școala evreiască de băieți	240	—	—	—	—	240
4.	Școala evreiască de fete	193	—	—	—	—	193
5.	Șc.mănăstir. „Marienfamilie“	132	108	14	8	1	—
6.	Școala Comenius	110	16	1	2	—	91
7.	Șc. primară a Soc. cat. de binefac.	25	24	—	—	—	—
8.	Institutul de orbi	28	2	1	20	2	3
9.	Secția spec. pentru surdo-muți	16	6	1	—	3	6
10.	*	46	18	11	13	—	3
Total		1 308	194 14,8%	30 2,3%	268 20,5%	268 20,5%	545 41,7%

* Instituția educativă provincială pentru ocrotirea copiilor și îngrijirea tinerilor.

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 266.

Tabelul nr. 12. Copiii de vârstă școlară din Cernăuți și suburbii în 1913.

Total copii	după limba maternă				după confesiuni				
	germană	română	ruteană	polonă	r.-cat.	gr.-cat.	ortodocși	evang.	mozaici
a) în partea centrală a orașului									
796	4 675 58,7%	630 7,9%	1 230 15,4%	1 406 17,6%	2 197 27,6%	782 9,8%	1 094 13,7%	227 2,8%	3 645 45,7%
b) în suburbii									
3 507	1 476 42,1%	1 325 37,8%	540 15,4%	165 4,7%	1 038 29,6%	287 8,2%	1 569 44,7%	32 10,9%	231 6,6%
Total în municipiu									
11 473	6 151 53,6%	1 955 17,0%	1 770 15,4%	1 571 13,7%	3 235 28,2%	1 069 9,3%	2 663 23,2%	609 5,3%	3 876 33,8%

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 196.

Tabelul nr. 13. Elevii de la școlile oficiale și private din Cernăuți și suburbii în 1913.

Total elevi	după limba maternă				după confesiuni				
	germană	română	ruteană	polonă	r.-cat.	gr.-cat.	ortodocși	evang.	mozaici
a) la școlile oficiale din oraș									
5 445	3 141 57,7%	169 3,1%	899 16,5%	1 222 22,4%	1 794 32,9%	688 12,6%	395 7,2%	86 1,6%	2 468 45,3%
b) la școlile oficiale din suburbii									
3 018	1 220 40,4%	1 250 41,4%	389 12,9%	159 5,3%	993 32,9%	261 8,6%	1 374 45,5%	204 6,7%	186 6,1%
c) la școlile private									
1 308	924 70,6%	176 13,4%	112 8,5%	92 7,0%	194 14,8%	30 2,3%	268 20,5%	268 20,5%	545 41,7%
Total elevi la școlile oficiale și private									
9 771	5 285 54,1%	1 595 16,3%	1 400 14,3%	1 473 15,1%	2 981 30,5%	979 10,0%	2 037 20,8%	558 5,7%	3 199 32,7%

Sursa: *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen ... nach dem Stande vom 31. Dezember 1913*, p. 2–12; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 196.

Tabelul nr. 14. Elevii de la școlile primare din orașul Cernăuți după cunoașterea limbilor în anii 1890, 1900 și 1910.

Anul	Total elevi	cunoșteau limba				cunoșteau numai limba			
		germană	română	ucraineană	poloneză	germană	română	ucraineană	poloneză
1890	5 722	4 551 79,5%	790 13,8%	1 456 25,4%	1 679 29,3%	2 690 47,0%	336 5,9%	323 5,6%	263 4,6%
1900	7 820	5 986 76,5%	1 555 19,9%	2 151 27,5%	1 545 19,7%	3 393 43,4%	629 8,0%	696 8,9%	378 4,8%
1910	9 363	6 597 70,4%	1 871 20,0%	2 336 24,9%	2 045 21,8%				

Notă: La sfârșitul anului 1910, 1778 de elevi din orașul Cernăuți cunoșteau limbile germană, 716 – ucraineană, 671 – poloneză și 343 – română, fără ca acestea să fie limbă maternă a elevilor respectivi.

Sursa: Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 204–205.

1890 – Calculat după *Schematismus der Allgemeinen Volksschulen und Bürgerschulen in dem in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder auf Grund der statistischen Aufnahme vom 30 April 1890*, Wien, 1891, p. 737–738, 784;

1900 – Calculat după *Schematismus der Allgemeinen Volksschulen und Bürgerschulen in dem in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern. auf Grund der statistischen Aufnahme vom 15 Mai 1900*, Wien, 1902, p. 749–750, 803;

1910 – *Aus der Statistik des Volksschulwesens, in Bukowiner Schule*, anul VIII, 1911, p. 124–125.

NOTE

- 1 Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina (1774–1918)*, Chișinău, 2007, p. 44; Erich Prokopowitsch, *Die Entwicklung des Schulwesens in der Bukowina*, în *Buchenland. 150 Jahre Deutschtum in der Bukowina*, p. 296.
- 2 David Sha'ari, *Die jüdische Gemeinde von Czernowitz*, în *Czernowitz. Die Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt*, Köln – Weimar – Wien, 2000, p. 110.
- 3 Josef Wotta, *Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens in der Bukowina*, în *Bukowiner Schule*, an. 1904, p. 36; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 49.
- 4 Idem, *Das Volksschulwesens in der Landeshauptstadt Czernowitz*, în *Bukowiner Schule*, anul III, 1906, p. 2.
- 5 Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 181.
- 6 Josef Wotta, *Das Volksschulwesens in der Landeshauptstadt Czernowitz ...*, p. 1.
- 7 Idem, *Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens ...*, p. 87.

- 8 Idem, *Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens ...*, p. 89; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 109.
- 9 Josef Wotta, *Das Volksschulwesens in der Landeshauptstadt Czernowitz ...*, p. 3.
- 10 *Ibidem*, p. 2.
- 11 *Ibidem*, p. 4–5.
- 12 Vasile Repta, *Erster (bis vierzehnter) Jahresbericht über den Zustand der Bürgerschule und der Volksschulen in der Landeshauptstadt Czernowitz für das Schuljahr 1879/80 – 1892/93*, Czernowitz, 1880–1893.
- 13 Josef Wotta, *Das Volksschulwesen in der Landeshauptstadt Czernowitz ...*, p. 65.
- 14 Idem, *Zur Entwicklungsgeschichte des Volksschulwesens in der Bukowina*; idem, *Das Volksschulwesens in der Landeshauptstadt Czernowitz*; idem, *Geschichte der kommunalen Volksschulen*.
- 15 Idem, *Jahresbericht über das dem Stadtschulrate in Czernowitz unterstehenden Volksschulwesen für das Schuljahre 1899/1900 – 1904/1905*, Czernowitz, 1903–1906.
- 16 *Schematismus der Bukowiner Volksschulen und Lehrer. (Zusammengestellt auf Grundlage amtlichen Daten)*, Czernowitz, 1894, p. 150.
- 17 Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina*, München, 1985, p. 48.
- 18 *Schematismus der Allgemeinen Volksschulen und Bürgerschulen in dem in Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder auf Grund der statistischen Aufnahme vom 30 April 1890*, Wien, 1891, p.737–738; *Schematismus der Allgemeinen Volksschulen und Bürgerschulen ... Auf Grund der statistischen Aufnahme vom 15 Mai 1900*, Wien, 1902, p. 749–750.
- 19 *Schematismus ... vom 30 April 1890*, p. 784; *Schematismus ... vom 15 Mai 1900*, p. 803.
- 20 *Ibidem*.
- 21 „Școala“, Cernăuți, an.I, nr.3, iulie 1907.
- 22 *Bukowiner Pädagogische Blätter*, anul XXV, 1897, p. 349.
- 23 Josef Wotta, *Das Volksschulwesens in der Landeshauptstadt Czernowitz ...*, p. 65–66.
- 24 *Statistische Nachweisung über den Stand der Volksschulen und Lehrerbildungsanstalten nebst einem Schematismus der Volksschulen und Lehrer in der Bukowina nach dem Stande vom 31. Dezember 1910*, p.2–8.
- 25 *Statistische Nachweisung ... nach dem Stande vom 31.Dezember 1910*, p. 8–12.
- 26 *Bukowiner Freie Lehrer-Zeitung*, anul I, nr.22 (5 iunie 1909), p. 1–2.
- 27 *Ibidem*, nr.35 (4 septembrie 1909), p. 1–2; *Bukowinaer Post*, nr.2430 (5 septembrie 1909), p. 4.
- 28 Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 199.
- 29 *Statistische Nachweisung ... nach dem Stande vom 31.Dezember 1913*, p. 10–16; Constantin Ungureanu, *Învățământul primar din Bucovina ...*, p. 197.
- 30 *Bukowiner Nachrichten*, anul XXVII, nr.7133 (25 martie 1914), p. 1.
- 31 *Bukowinaer Post*, nr.2868 (14 iulie 1912), p. 5; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 89.
- 32 „Bukowiner Schule“, anul X, 1913, p. 232–233; Constantin Ungureanu, *op. cit.*, p. 172.
- 33 „Freie Lehrerzeitung“, anul XII, nr. 7 (18 februarie 1912), p. 1.
- 34 Rudolf Wagner, *Das multinationale österreichische Schulwesen in der Bukowina ...*, p. 120.

SUMMARY

This material contains information about the specifics of primary education, demographic data about the schools population in the city of Cernăuți, and data regarding the schooling of children by nationality. It is emphasised that up until the mid-nineteenth century primary education in Bukowina was very poorly developed, and the great majority of children of school age, particularly the Romanians and Ukrainians of this region, did not attend school and were illiterate. The situation improved after 1848, but the level of schooling for children nevertheless continued to remain very low. By the mid-nineteenth century, in Cernăuți there was a main Catholic and a main Orthodox school, a girls' school, a common school in the centre of town, and another at Roșa. In the 1850s, another two religious schools were founded in the capital of Bukowina – one Evangelical and one Jewish.

At the end of the 1860s, the Austrian Parliament passed a number of important laws, including the law regarding education. The Austrian school laws granted the city of Cernăuți a certain autonomy in the field of education. The primary schools in the capital of Bukowina were subordinate to the Municipal Council and were established by the city hall.

In the final decades of Austrian rule, the system of primary education in Bukowina developed rapidly, and not only the number of official and private schools but also the percentage of children in schooling increased. At the moment when the new education law was adopted, the majority of schools in Cernăuți were German or else had a number of languages of instruction, among which German was predominant.

In four schools, instruction was in German, at the Horecea Urbană School it was in Romanian, and in the others it was mixed, including one German-Romanian school (at Roșa), one German-Romanian-Ukrainian school (a private Orthodox boys' school), and ten schools with four languages of instruction (German, Romanian, Ukrainian, and Polish). Ten years later, in 1900, there were already twenty-five primary schools, fifteen public and ten private. Of these schools, seven were German (all private), two Romanian (at Horecea and Roșa Țeșina), three German-Romanian (at Roșa, Roșa Stâncă, and the private school for girls of the Society of Romanian Ladies in Bukowina), one German-Polish, one German-Ukrainian, three German-Romanian-Ukrainian, three German-Polish-Ukrainian, and five with four languages of instruction.

Given that Cernăuți was a multi-ethnic city, many pupils knew two, three or even four languages: German, Polish, Romanian, and Ukrainian.

Personalități bucovinene

RAIMUND FRIEDRICH KAINDL: DE LA UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI LA CEA DIN GRAZ*

Mihai-Ștefan Ceașu

Iași

Personalitate marcantă a istoriografiei și etnografiei austriece de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului următor, profesorul universitar dr. Raimund Friedrich Kaindl a fost unul dintre cărturarii de seamă pe care i-a dat cu generozitate pământul Bucovinei. După patru decenii de activitate științifică și culturală laborioasă, Kaindl a lăsat o apreciable operă istorică cu privire la trecutul Bucovinei, ce include numeroase abordări referitoare la evoluția istorică a acestei provincii și a etniilor care au conviețuit aici, concentrându-și discursul mai ales în jurul populației germane, ce a trăit veacuri la rând în arealul geografic al Carpaților.

În Cernăuți, oraș-capitală a celei mai estice provincii a Monarhiei de Habsburg, loc de intersecție culturală dintre Occident și Orient, la sfârșitul verii anului 1866, în familia profesorului Kaindl se naștea un băiat, care avea să primească prenu-

Raimund Friedrich Kaindl
(1866 – 1930).

* Comunicare ținută de istoricul ieșean Mihai-Ștefan Ceașu în cadrul Conferinței științifice internaționale „Lecturi kaindliene” (ediția a IV-a), care s-a desfășurat la Universitatea din Cernăuți, în zilele de 16–17 mai 2007.

mele de Raimund Friedrich¹. Orașul natal, ce cunoaște între anii 1860 și 1880 o rapidă și semnificativă creștere demografică², comparabilă în anumite limite, la nivelul monarhiei, numai cu Budapesta, avea să-i ofere posibilitatea să cunoască nemijlocit, încă din copilărie, diversitatea etno-culturală caracteristică provinciei de Coroană bucovinene, rezultată din existența aici a unui mare număr de naționalități: români, ucraineni, germani, evrei, poloni, armeni, lipoveni, slovaci și unguri. Acest amalgam etnografic ce includea o multitudine de porturi, tradiții și obiceiuri, vizibile mai ales în zilele de târg, a lăsat o puternică amprentă asupra tânărului Kaindl, determinând în mare parte orientările sale etnografice și istorice ulterioare. Totodată, faptul că și-a petrecut copilăria și adolescența într-un oraș multicultural, precum Cernăuți, în care se vorbeau curent mai multe limbi, i-a permis să-și însușească, pe lângă germana maternă, limba polonă și ucraineană.

La acestea se adaugă evenimentele politice și culturale care au avut loc în capitala Bucovinei, precum manifestările din anul 1875, prilejuite de sărbătorirea jubileului celor o sută de ani de la anexarea Bucovinei și, mai ales, de la inaugurarea festivă a noii Universități, concepută ca un avanpost al culturii germane în răsăritul Europei³, dar și contactul cu diverse mărturii istorice privitoare la trecutul provinciei, fie ele monede romane păstrate în Muzeul țării, fie mănăstirile ortodoxe din sudul provinciei. Toate acestea la un loc au constituit mediul și împrejurările ce îi vor influența puternic întreaga sa evoluție, după cum avea să mărturisească, mult mai târziu, într-o lucrare cu caracter autobiografic, Kaindl însuși⁴.

Ca urmare, în anul 1885, la terminarea Gimnaziului, el s-a îndreptat spre Facultatea de Filozofie din cadrul Universității din Cernăuți și nu spre cea Juridică, cum ar fi vrut tatăl său, unde a studiat germanistica, istoria și geografia⁵. Pasiunea sa pentru istorie și etnografie devine evidentă încă din perioada studenției, dovedind o predispoziție pentru studiul istoriei țării, domeniu prea puțin explorat până la acea dată. Studiile de mai mică sau mai mare amploare, publicate de Kaindl în anii 1888–1889⁶, la finalul studiilor academice, privitoare la istoria Bucovinei, inclusiv a orașului Cernăuți, precum și la populația ucraineană din provincie, conturează deja direcțiile și metoda pe care o va adopta în cercetările sale viitoare. Noua metodă de abordare a istoriei îmbrățișată de el se depărtează de modul de tratare uzitat până atunci, ce avea în vedere doar o istorie statală. În viziunea sa, istoria țării și a naționalităților sale nu trebuia concepută doar din momentul anexării sale de austrieci în 1774, ci trebuia privită în mod evolutiv, începând din timpurile străvechi ale epocii de piatră. Totodată, el va deveni tot mai conștient de faptul că, pentru studierea evoluției istorice a grupurilor etnice existente în Bucovina și pentru lămurirea structurii și a fizionomiei acestora, era nevoie de cunoașterea istoriei popoarelor din care acestea făceau parte. De aceea, în condițiile în care Bucovina nu a fost o individualitate istorică până la anexare, el considera necesară cercetarea istoriei moldovenești, a celei poloneze și ungurești⁷. Baza studiilor sale o vor constitui atât descoperirile arheologice, cât, mai ales, documentele culese cu mîgală din diferite izvoare editate și din arhive. Sursele istorice adunate se vor îmbogăți substanțial odată cu intrarea în posesia sa a importantului arsenal

documentar al lui Franz Adolf Wickenhauser. Wickenhauser a avut o mare pasiune pentru cercetarea trecutului Bucovinei. În calitatea sa de consilier de finanțe la Direcția bunurilor Fondului Bisericesc el a făcut multe copii în germană după originalele a sute de documente medievale moldovenești provenite de la mănăstirile ortodoxe din Bucovina și aflate pe atunci în custodia Direcției⁸. Prin publicarea în mai multe volume a unei bune părți din colecția sa de traduceri, el a făcut un mare serviciu istoriografiei românești și nu numai, în condițiile în care astăzi multe din documentele originale, datorită vitregiei timpurilor, s-au risipit și s-au pierdut.

După ce a promovat în 1891 doctoratul la Universitatea din Cernăuți cu reputatul profesor Johann Loserth pe o temă din istoria Boemiei, doi ani mai târziu, Raimund Friedrich Kaindl avea să obțină abilitarea pentru istoria Imperiului austriac la aceeași universitate, unde va desfășura o prodigioasă activitate didactică și științifică până la începutul primului război mondial⁹. Câțiva ani mai târziu, la 1 martie 1901 a urmat numirea sa ca profesor agregat, iar apoi, pe 26 august 1904, ca profesor titular pentru istoria austriacă la Facultatea de Filozofie a Universității din Cernăuți, începând cu data de 1 ianuarie 1905. Într-o primă perioadă, preocupările sale s-au îndreptat în mai multe direcții de cercetare, între care dominante rămân cele privitoare la colonizarea Bucovinei, alături de cele referitoare la componența etnografică a populației acestei provincii, pentru ca, după 1905¹⁰, ele să se axeze cu precădere pe cercetarea elementului german.

Studiile sale etnografice s-au îndreptat spre lipoveni, ruteni și mai ales spre huțuli. Pe baza numeroaselor călătorii de studii întreprinse în nordul Bucovinei și în răsăritul Galiției, Kaindl a publicat în 1894 prima monografie științifică, alcătuită pe baze etnografice, dedicată uneia din semințiile care alcătuiau pe atunci Imperiul Austro-Ungar, huțulii¹¹, o ramură a poporului ucrainean ce trăia în sud-estul Carpaților păduroși. Prin contribuțiile sale în domeniu, el poate fi socotit unul dintre întemeietorii etnografiei ca știință¹², în care a creat, pe baza experienței acumulate, un prim manual în acest domeniu, în 1903¹³.

În pofida faptului că numeroasele studii publicate păreau să-l indice mai degrabă drept un etnograf, apropiat mai mult de etnografie decât de istorie, totuși Kaindl a rămas de-a lungul întregii sale vieți devotat în primul rând istoriei, etnografia fiind în viziunea sa o importantă știință auxiliară a istoriei, după cum avea să o mărturisească chiar el, ceva mai târziu, în anul 1912, în cuvântul inaugural sugestiv intitulat „Istorie și etnografie”¹⁴, pe care l-a rostit în calitate de rector al Universității din Cernăuți, la deschiderea anului academic. Dovadă a aplecării sale spre studiul istoriei stau prețioasele contribuții semnate de reputatul profesor cernăuțean pe diferite teme privitoare la istoria provinciei natale, dintre care se evidențiază cele trei volume din istoria Bucovinei, apărute la Cernăuți între anii 1896 și 1903¹⁵, monografia istorică a orașului Cernăuți¹⁶, publicată în 1908, precum și consistentul volum dedicat colonizării în Bucovina, editat la Innsbruck¹⁷.

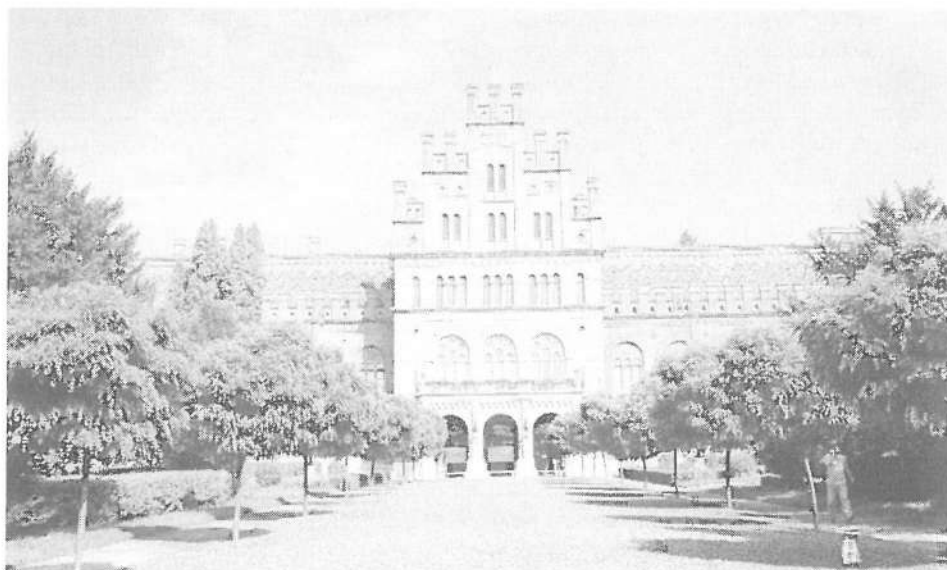
Momentul de vârf al activității științifice în domeniul istoriei desfășurate de Kaindl ca profesor al Universității din Cernăuți l-a constituit opera sa

Geschichte der Deutschen in den Karpathenländer, apărută în trei volume, între anii 1906–1911¹⁸, în care a adunat rezultatele cercetărilor sale privitoare la populația germană care trăia de secole în văile Carpaților. Lucrarea aceasta i-a asigurat un loc de cinste între istoricii germani și i-a adus titlul de onoare de „germanul Carpaților”¹⁹. Într-un anumit fel se poate spune ca ea a fost răspunsul învățatului la impulsurile rezultate din lupta dintre naționalitățile din Austro-Ungaria, devenită tot mai acută la finele secolului XIX și începutul secolului următor, ce părea să amenințe grupurile etnice germane care trăiau în insule risipite pe tot cuprinsul spațiului carpatic. În contextul politic al timpului, publicarea unei istorii a acestor germani urmărea să trezească în rândul lor conștiința unei sorți comune și să contribuie la formarea voinței politice²⁰. De altfel, profesorul Kaindl nu a fost doar un învățat contemplativ, ci a fost mereu atent la evoluțiile politice ale timpului ce aveau loc la nivel central sau local, implicându-se într-o anumită măsură în viața politică a provinciei. În calitate de rector al Universității din Cernăuți, a făcut parte în 1912/1913 din ultima Dietă a Bucovinei²¹. Fără a fi legat de un partid anume, la început a fost atras de ideile politice promovate de Schönerer, iar apoi, treptat, s-a apropiat de Partidul Popular German. În centrul gândirii sale politice a stat mereu necesitatea promovării unei conștiințe comune naționale și a ideii de apartenență a germanilor carpați la națiunea germană²². Spre sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul celui următor, în rândul germanilor din Bucovina pătrunde treptat ideea națională germană promovată de mișcarea politică din capitala Imperiului, ceea ce va duce la spargerea comunității de interese politice, sociale și culturale de până atunci dintre germanii creștini și evreii germanizați. După ruperea în 1897 a Partidului Liberal German într-o facțiune național-germană și una liberală, naționalii, în frunte cu profesorul universitar Arthur Skedl, vor înființa în același an „Asociația germanilor creștini din Bucovina”²³. Raimund Friedrich Kaindl ajunge președintele acestei asociații în anul 1911, calitate în care a militat pentru ridicarea nivelului cultural și material al germanilor bucovineni. Tot în același an, Kaindl a organizat cu deplin succes în Cernăuți primul congres al germanilor carpați, axat pe ideea strângerii legăturilor dintre diferitele grupuri ale germanilor din răsărit și ale acestora cu țara-mamă, ca și pe necesitatea trezirii unei conștiințe politice comune a celor trei milioane de germani carpați, menită să ducă la o colaborare a lor supraregională²⁴.

Izbucnirea primului război mondial avea să ducă la întreruperea bruscă a laborioasei sale activități desfășurate pe parcursul atâtor ani în cadrul Universității din Cernăuți. La începutul războiului, pentru cei mai mulți, în mod iluzoriu, conflictul nu părea a fi decât ca o chestiune oarecum localizată, care avea să fie tranșată ușor prin înfrângerea rapidă a Rusiei. Realitatea dramatică avea să fie însă cu totul alta și ea avea să devină evidentă spre sfârșitul lunii august 1914, odată cu izbucnirea luptelor la granița Bucovinei, ce vor duce la ocuparea orașului Cernăuți pe 2 septembrie de către trupele rusești²⁵. În primele săptămâni de război, Raimund Friedrich Kaindl a rămas în Cernăuți, îngrijindu-se, în calitate de prorector, de punerea în aplicare a ordinelor primite cu privire la asigurarea bunurilor Universității, prin trimiterea lor, pentru siguranță, la Viena. Tot acum el a căutat să organizeze un sprijin acordat de către studenți pentru

prestarea serviciilor publice din orașul capitală a Bucovinei. Însă, în momentul în care armata rusă a înaintat și a ocupat Cernăuții, Kaindl, la fel ca mulți alți profesori universitari, a fugit împreună cu familia peste graniță în România, și apoi, prin Ungaria, la Viena, unde era stabilit Rectoratul evacuat al Universității. În capitala Imperiului a desfășurat cu talent și devoțiune o intensă activitate de sprijinire a germanilor refugiați din Bucovina și Galiția, fiind pătruns de sentimentul datoriei față de aceștia²⁶.

În această perioadă, în urma decesului profesorului titular pentru istoria austriacă, Karl Uhlirz, de la Universitatea din Graz, în martie 1914, a rămas vacantă catedra, al cărei titular fusese. Pentru reocuparea acestei catedre, colegiul profesorilor de la Universitatea din Graz a propus Ministerului Cultelor și Instrucțiunii din Viena două candidaturi. Pe primul loc a fost trecut profesorul titular de științe auxiliare ale istoriei de la Universitatea din Innsbruck, dr. Wilhelm Erben, iar pe locul al doilea profesorul de istorie austriacă de la Universitatea din Cernăuți, dr. Raimund Friedrich Kaindl²⁷. Deoarece tratativele în această chestiune cu profesorul Erben nu au dus la nici un rezultat concret, ele au fost reluate cu cel nominalizat pe locul al doilea. În condițiile în care profesorul Kaindl și-a arătat dispoziția de a lua în primire catedra vacantă, ministrul Max Hussarek supunea sancțiunii imperiale, la 12 iulie 1915, propunerea de numire a profesorului Kaindl, ca profesor titular pentru istoria austriacă la Universitatea din Graz, începând cu 1 octombrie 1915²⁸. În argumentarea propunerii făcute era invocată bogata activitate științifică desfășurată de Kaindl, nu numai în domeniul istoriei politice a Austro-Ungariei, ci și în cel al istoriei colonizărilor sau al etnografei austriece. Totodată era subliniată importanța

Fostul Palat al Reședinței Mitropolitane din Cernăuți (arhit. Iosif Hlavka), astăzi corpul administrativ al Universității Naționale „Iu. Fedkovyci“.

deosebită a publicațiilor sale privitoare la istoria germanilor din zona Carpaților, care i-au asigurat o recunoaștere generală în rândul specialiștilor în domeniu. În baza acestor date, ce îl recomandau într-un mod deplin justificat pentru ocuparea catedrei vacante, ministerul își exprima speranța că acesta va desfășura ca profesor și cercetător al Universității din Graz o activitate la fel de plină de rezultate ca cea pe care a avut-o la Cernăuți²⁹.

La 22 iulie 1915, împăratul Franz Josef aproba propunerea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii și-l numea pe dr. Raimund Friedrich Kaindl ca profesor titular de istorie austriacă la Universitatea din Graz, cu leafa aferentă cuvenită, începând cu data de 1 octombrie 1915. În aceeași zi, decizia imperială și ordonanța ministerială de numire au fost publicate de ministrul Hussarek în secțiunea de anunțuri oficiale a ziarului „Wiener Zeitung”³⁰. Decretul de numire a fost făcut cunoscut Decanatului Facultății de Filozofie al Universității din Graz, guvernatorului din Steiermark, precum și guvernatorului Bucovinei și rectorului Universității din Cernăuți, profesorul Pomeranz, aflați atunci în Viena.

Prin decretul ministerial de numire, lui Kaindl i se făcea cunoscut faptul că urma să intre în legătură cu Decanatul Facultății de Filozofie al Universității din Graz, cât mai curând posibil, spre a comunica prelegerile pe care urma să le țină acolo, începând cu semestrul de iarnă 1915/1916. În privința îndatoririlor sale profesionale era consemnat faptul că avea obligația de a ține minimum 5 ore săptămânal în fiecare semestru și la fiecare trei semestre un colegiu public în specialitatea sa. De asemenea, ministerul îl numea pe Raimund Friedrich Kaindl codirector al seminarului istoric existent la Universitatea din Graz. În această calitate trebuia să stabilească modalitatea de a ține în fiecare semestru săptămânal 2 ore de seminar în secția pentru istoria austriacă³¹.

Ministerul comunica guvernatorului din Steiermark că urma să asigure, începând cu 1 octombrie 1915, noului profesor de la Universitatea din Graz un salariu anual de opt mii de coroane, la care se adăuga un supliment anual de 1472 de coroane pentru activitatea prestată. Totodată, pentru activitatea desfășurată în cadrul seminarului istoric al Universității, Kaindl urma să primească o remunerație de 300 de coroane la sfârșitul fiecărui semestru³².

Odată cu această numire, activitatea lui Kaindl ca profesor al Universității din Cernăuți se încheia începând cu sfârșitul lunii septembrie 1915. Catedra ocupată de el a rămas neocupată până în anul 1919, când, în contextul românizării forțate a Universității, a fost desființată³³.

Datorită războiului și a evenimentelor care au urmat după prăbușirea în 1918 a Monarhiei de Habsburg, profesorul nu s-a mai reîntors vreodată în provincia natală. În acest fel se încheia acel capitol din viața lui Kaindl care a ținut de activitatea sa ca profesor al Universității din Cernăuți și începea un altul, la fel de interesant, legat de devenirea sa în cadrul Universității din Graz și de implicarea sa în toate dezbaterile istorice și politice legate de situația Europei Centrale postbelice și a poporului german.

NOTE

- 1 Anton Adalbert Klein, *Leben und Werk Raimund Friedrich Kandls*, in: Rudolf Wagner (Hg.), *Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten Universität in Czernowitz. Festschrift zum 100. Jahrestag ihre Eröffnung 1875*, München, 1975, p. 293.
- 2 Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Chișinău, 2003, p. 145, 250.
- 3 Erich Prokopowitsch, *Gründung, Entwicklung und Ende der Franz-Josephs-Universität in Czernowitz (Bukowina-Buchenland)*, Clausthal-Zellerfeld, 1955, p. 20–28; Emanuel Turczynski, *Geschichte der Bukowina in der Neuzeit*, Wiesbaden, 1993, p. 150–152.
- 4 Raimund Friedrich Kaindl, in: *Die Geschichtswissenschaft der Gegenwart in Selbstdarstellung*, Leipzig, 1924, p. 171–173.
- 5 *Ibidem*, p. 174.
- 6 Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz, 1888; *Geschichte der Stadt Czernowitz*, Czernowitz, 1888; *Die Ruthenen in der Bukowina*, Czernowitz, 1889.
- 7 Alexander Blase, Raimund Fridrich Kaindl (1866–1930). *Leben und Werk*, Wiesbaden 1962, p. 14–15.
- 8 Ion I. Nistor, *Raimund Friederich Kaindl. 1866–1930*, în: „Codrul Cosminului“. Buletinul Institutului de Istorie și Limbă al Universității din Cernăuți, tom. VI/1929–1930, Cernăuți, 1930, p. 551.
- 9 *Österreichisches Biographisches Lexikon. 1815–1950*, III. Band, Wien, 1962, p. 177.
- 10 Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungs Archiv, Ministerium für Kultus und Unterricht, Fasz. 5/1915, Graz Philosophie, Kaindl Raimund Friedrich.
- 11 Raimund Friedrich Kaindl, *Die Huzulen. Ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung*, Wien, 1894.
- 12 Kurt Rein, *Die Germanistik an der Universität zu Czernowitz*, in: Rudolf Wagner (Hg.), *Alma Mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten Universität in Czernowitz. Festschrift zum 100. Jahrestag ihre Eröffnung 1875*, München, 1975, p. 163–164.
- 13 Raimund Friedrich Kaindl, *Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode*, Wien-Leipzig, 1903.
- 14 Idem, *Geschichte und Volkskunde*, Czernowitz 1913.
- 15 Idem, *Geschichte der Bukowina*, Band I–III, Czernowitz, 1896–1903.
- 16 Idem, *Geschichte der Stadt Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart*, Czernowitz, 1908.
- 17 Idem, *Die Ansiedlungswesen in der Bukowina seit der Besitzergreifung durch Oesterreich*, Innsbruck, 1902.
- 18 Idem, *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländer*, Gotha, 1907–1911.
- 19 Anton Adalbert Klein, *op. cit.*, p. 297.
- 20 Alexander Blase, *op. cit.*, p. 19.
- 21 Mihai-Ștefan Ccaușu, *Parlamentarism, partide și elită politică în Bucovina habsburgică (1848–1918)*, Iași, 2004, p. 495.
- 22 Alexander Blase, *op. cit.*, p. 31.
- 23 Franz Lang (Hg.), *Buchenland. Hunderfünfzig Jahre Deutschtum in der Bukowina*, München, 1961, p. 111.
- 24 Anton Adalbert Klein, *op. cit.*, p. 298.

- 25 Mihai-Ştefan Ceauşu, *La Bucovine pendant la premiere guerre mondiale. Aspects politiques et militaires*, in: Dumitru Ivănescu, Sorin Ivănescu (ed.), *La Roumanie et la Grande Guerre*, Iaşi, 2005.
- 26 Alexander Blase, *op. cit.*, p. 34.
- 27 Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungs Archiv, Ministerium für Kultus und Unterricht, Fasz. 5/1915, Graz Philosophie, Kaindl Raimund Friedrich.
- 28 *Ibidem.*
- 29 *Ibidem.*
- 30 *Ibidem.*
- 31 *Ibidem.*
- 32 *Ibidem.*
- 33 Erich Prokopowitsch, *op. cit.*, p. 33.

SUMMARY

A leading figure in late nineteenth – and early twentieth-century Austrian historiography and ethnography, Professor Friedrich Kaindl (1866–1930) was one of the illustrious writers who generously dedicated themselves to the Bukowina region. After four decades of painstaking scholarly and cultural activity, Kaindl left an appreciable historical opus regarding the past of Bukowina, which includes numerous explorations of the historic evolution of the province and of the ethnic groups that have lived together here, focussing his discourse above all on the German and Ukrainian populaces, who have lived for centuries in the Carpathian region.

His ethnographic studies concentrated on the Lipovians, Ruthenians and especially the Hutzuls. In spite of the fact that his numerous published studies would seem to indicate that he was an ethnographer, much closer to ethnography than history, throughout his life Kaindl nevertheless remained devoted above all to history, and ethnography was in his view a discipline auxiliary to history. The peak of Kaindl's scholarly activity in the field of history as a professor at Cernăuţi University was his work *Geschichte der Deutschen in den Karpathenländer*, published in three volumes between 1906 and 1911. We should also recall here his fundamental work on the history of Cernăuţi. As rector of Cernăuţi University, Kaindl was a member, in 1912–1913, of the last Diet of Bukowina.

On 22 July 1915, the Emperor Franz Josef passed a proposal of the Ministry of Religions and Education, appointing Dr. Raimund Friedrich Kaindl to the post of Titular Professor of Austrian History at the University of Graz. On his appointment to this post, Kaindl's activity as a professor at Cernăuţi University came to a close, from the end of September 1915. Due to the war and the events that followed the collapse of the Habsburg Monarchy in 1918, the professor never returned to his native province.

INIȚIATIVELE POLITICE ALE LIDERULUI PARTIDULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN BUCOVINA, GEORGE POPOVICI

Eleonora Moldovan

Cernăuți

În galeria oamenilor politici din Bucovina, George Popovici¹ se numără printre cei care au reușit să direcționeze mișcarea românilor spre o cale eficientă de dezvoltare națională. Temperamentul și convingerile sale au nuanțat demersurile politice și culturale din epocă, solidarizându-se, totodată, cu eforturile înnoitoare atât de mult râvnite de către conașionalii săi.

Manifestarea entuziasmului său inovator anunța, încă din anii de început, datoria asumată în aflarea unor soluții favorabile românilor. În calitate de membru al Societății Politice „Concordia” și beneficiind de sprijinul studenților români de la Cernăuți, George Popovici a convocat o adunare națională a românilor din Bucovina², cu scopul luării unei poziții ferme în fața demersurilor inițiate de

autoritățile austriece, demersuri vădit antiromânești. Mobilizării tineretului progresist universitar i-a urmat dialogul cu reprezentanții păturii conservatoare române din Bucovina și, în cele din urmă, implicarea activă în cadrul Comitetului Central Electoral, în Partidul Național Român și, respectiv, în Partidul Poporal Național Român. Experiența acestor începuturi își avea, desigur, asprimile ei firești. Chiar și așa, ea i-a întărit convingerea că numai munca tenace, serioasă și dedicarea totală puteau fi constructive. De altfel, alegerea unui nou comitet al partidului³ și lansarea unui nou ziar, „Patria” – condus de frații Valeriu și Victor Braniște⁴ – erau de bun augur.

Începând cu data de 4 martie 1897, participarea lui George Popovici la viața politică a provinciei a căpătat o altă dimensiune: una potrivită posturii de ales în Dieta Bucovinei (din partea districtelor Suceava, Rădăuți, Siret, Gura Humorului, Câmpulung-Moldovenesc), deputat în Camera vieneză și membru al

George Popovici (1863 – 1905).

Secției de economie a Parlamentului Imperial. Bineînțeles, asemenea titluri nu puteau veni decât în întâmpinarea intereselor comunității românești din Bucovina și, nu întâmplător, la doar două săptămâni de la numirea sa în funcția de deputat, Popovici a propus înaltului for vienez câteva amendamente la „Legea privind arendarea moșiilor Fondului Bisericesc din Bucovina“, susținând acordarea de noi facilități țăranilor. Un an mai târziu, la 29 martie 1898, înscriindu-se în suita aceluiași preocupări legislative, el a propus modificarea „Proiectului de Lege privind arendarea pământurilor Fondului Bisericesc“, insistând ca Guvernul central „să creeze pentru arendarea Fondului Greco-Ortodox din Bucovina o normă, care să țină cont, în mod expres și eficace, de interesele plugarilor, având în vedere lipsa de pământ a populației rurale“. Găsind sprijin în rândul altor parlamentari imperiali, fie ei români, fie străini, moțiunea a fost înaintată spre legiferare Ministerului Agriculturii⁵. Sensibilitatea deputatului lor la problemele care îi frământau i-a făcut pe locuitorii satului Vama să i se adreseze, într-o epistolă datată octombrie 1898, în următorii termeni: „Mângâierea și sprijinul nostru la necazurile noastre...“. De altminteri, insistenta cerere de reglementare a problemei arendării moșiilor Fondului Bisericesc a făcut obiectul câtorva dintre discursurile lui Popovici. „Această chestiune – spunea el – trebuie rezolvată, astfel încât plugarii să aibă parte de dreptul firesc de folosire a acestui pământ“⁶.

Asemenea lui Iancu Flondor, prieten și colaborator în cadrul Partidului Național Român, George Popovici acorda credit ideii de „structură democratică“, mai ales datorită impactului pe care formațiunea politică îl putea avea asupra populației rurale. Decis să coboare în mijlocul țăranilor, să convoace adunări la care să facă cunoscut roadele activității sale parlamentare, să ia parte la petreceri populare, să redacteze ori măcar să susțină editarea de ziare pentru țărani, el încerca nu doar să pună față în față două lumi diferite (cea a politicienilor și cea a țăranilor), ci și să organizeze satele în scopul participării active la situația socio-politică și culturală a țării. Pentru corectarea elementului economic și raportarea lui la cerințele lumii moderne, în anul 1896, preotul M. Bendevschi (cel care a tradus din germană lucrarea privind funcționarea băncilor sătești) a pus bazele celei dintâi bănci raiffeisienne. Susținerea acestui demers a venit din partea lui George Popovici în mod nemijlocit, el însuși – în calitate de reprezentant al Bucovinei în Camera Imperială de la Viena – urmărind și înțelegând menirea băncilor populare din Austria de Jos și Boemia. Cum ar fi putut ignora, deci, efortul înființării unor asemenea instituții în Bucovina? Pornind de la aceste premize, deputatul bucovinean și-a îndemnat prietenul, Grigore Filimon⁷ (pe atunci, profesor la Viena), să studieze problema băncilor populare, structura organizatorică a acestora și efectele funcționării lor. E drept că după o perioadă de pregătire, de cercetare și analiză, Filimon s-a întors în Bucovina și a înființat bănci populare în câteva dintre satele românești. Din nefericire însă, după ce a fondat un organ de conducere al acestor bănci populare, denumit Centrală, el a intrat în conflict cu membrii Consiliului de Administrație, pe motivul nerespectării de către aceștia a atribuțiilor de serviciu⁸.

O altă soluție găsită de George Popovici în vederea redresării moravurilor și concertării energiilor pozitive către un program de resurrecție națională l-a constituit deschiderea cabinetelor de lectură⁹. Era doar un registru dintr-o arie

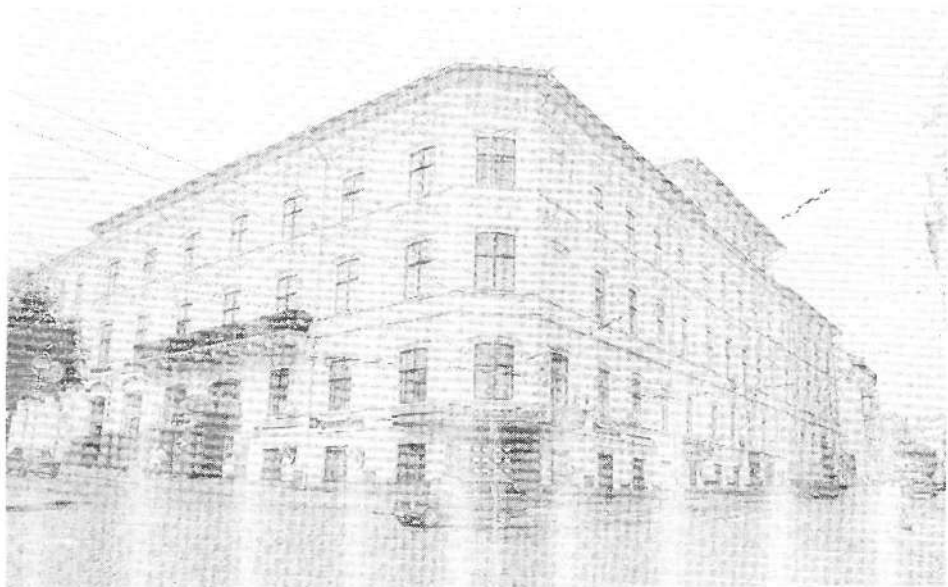
tematică amplă care se referea la statutul limbii și al școlii române în Bucovina. Reprezentând Partidul Național Român din Bucovina în Parlamentul de la Viena, George Popovici a fost delegat să negocieze cu Guvernul Imperial Regional anumite probleme; de pildă, în schimbul sprijinului acordat de către deputații români, guvernatorul din acea perioadă, contele Badeni, a acceptat înființarea, la Cernăuți, a unui Gimnaziu românesc, ocuparea diferitelor posturi din instituțiile publice de către cetățeni de etnie română (într-un număr mai mare ca până atunci) și acordarea unui statut convenit limbii române¹⁰.

În ceea ce-l privește pe George Popovici, el își formulase adevărate devize în obstinată luptă cu tarele sistemului imperial. „Trebuie să căpătăm școli românești, elevii trebuie să vorbească cu toții românește, pentru că suntem în țara noastră”¹¹. Militant intransigent, el a depus în forul legislativ un proiect de lege care prevedea stabilirea limbilor germană, română și ucraineană ca limbi de predare la Școala Normală din Cernăuți. Demersul său – aplicabil tuturor școlilor pedagogice din Bucovina¹² – nu era doar unul de conjunctură, ci dezvăluia o acută nevoie de renoație în cadrul sistemului românesc de educație¹³. Efectele acestei întreprinderi (îngemănate, desigur, cu acțiunea altor patrioți români) s-au făcut vizibile în „Legea privind școlile reale”. Începând cu data de 17 ianuarie/1 februarie 1898, Dieta bucovineană a hotărât ca în școlile reale să fie introduse, în mod obligatoriu, limbile română și ucraineană, în afara limbii germane, la solicitarea părinților. Aceste modificări se aplicau începând cu anul școlar 1898–1899¹⁴. La scurtă vreme de la consumarea acestui episod, la 11/23 februarie 1898, discuțiile referitoare la situația învățământului în școlile cu predare în limbile minorităților naționale au fost reluate în cadrul Dietei provinciale. Surpriza a constituit-o solidarizarea românilor și ucrainenilor (bătrâni¹⁵ și tineri¹⁶) în cererea adresată președintelui Bucovinei, conform căreia în școlile primare rurale limba de predare să fie cea maternă, iar în școlile cu populație mixtă predarea să se facă în cele trei limbi: germană, română și ucraineană. În licee și gimnazii, pe lângă clase germane urmau să fie înființate clase paralele, române și ucrainene. Luând act de aceste solicitări, președintele țării a promis sprijinul său, mai puțin în privința înființării școlilor rurale mixte, unde putea fi invocat motivul limitărilor bugetare.

Cunoscând situația clericilor bucovineni, George Popovici a propus, împreună cu deputatul Ion Țurcan, reglementarea salariilor preoților ortodocși din Bucovina, în așa fel încât să se pună capăt politicii discriminatorii sub raport religios¹⁷.

În afara inițiativelor socio-economice și culturale, George Popovici a manifestat un interes legitim pentru problemele politice cu care Bucovina era confruntată. Conflictele latente din cadrul Imperiului îi aduseseră laolaltă pe deputații români, polonezi (aflați în dispute cu foștii lor aliați ruși, ca urmare a agitațiilor antipoloneze din Galiția), cehi și sloveni¹⁸. Luând în considerație circumstanțele externe, dar și perspectiva politică a românilor bucovineni, la întrunirea Comitetului Partidului Național Român din Bucovina, desfășurată la 3/15 octombrie 1897, George Popovici a insistat în favoarea inițierii demersurilor privind obținerea deplinei autonomii a Ducatului și limitarea competențelor teritoriale ale unor instituții de la Lvov, doar pentru Galiția. Reluând subiectul în

cadrul întâlnirilor de la Câmpulung și Dorna, el declara: „Să rupem cu desăvârșire firele, de azi, cu Galiția și să nu le prefacem în lanțuri veșnice – acesta este crezul Partidului Național Român din Bucovina, care a hotărât să meargă alături de alte popoare autonomiste, adică cu polonii”¹⁹. Intervenția deputatului român și proiectul de lege potrivit căruia, la Cernăuți, avea să se deschidă Direcția Căilor de Comunicație și o Curte de Apel au fost acceptate de către contele Badeni, receptiv la schimbări de un anumit fel²⁰; succesorul acestuia, contele Bourguignon a aprobat (formal – e drept) înființarea Gimnaziului Inferior Român la Cernăuți, în data de 1 septembrie 1898, și deschiderea unei direcții a Căilor Ferate în Bucovina²¹.

Fostul Hotel „Pajura neagră” (centru), astăzi o filială a Băncii Private, una din clădirile care face parte din complexul arhitectonic al Pieței Centrale din Cernăuți.

Că activitatea lui George Popovici în plan politic (materializată într-un fel sau altul, fie el și în întruniri electorale) era una benefică românilor bucovineni, o demonstrează și aprecierea făcută, în primele două luni ale anului 1898, de către consulul român de la Cernăuți, Constantin Kogălniceanu²²: „Aceste întruniri nu pot fi apreciate decât ca un semn foarte îmbucurător și ca un pas înainte spre deșteptarea vieții naționale a românilor bucovineni”²³. Contemporan cu evenimentele, George Tofan nota: „Noua eră politică în Bucovina se caracteriza prin organizarea de adunări populare la orașe și la sate, lucru necunoscut până atunci în provincie. Curentul nou triumfă asupra celui vechi și pentru un moment dat politica românilor capătă un colorit naționalist. Ideea fundamentală, propagată de noi liderii politici ai românilor din Bucovina, era de a nu repeta greșelile politice de până atunci, când imitau politica de la centru, acțiunea lor fiind o reflectare în miniatură a politicii din capitala Imperiului. De

aceea, foloasele de pe urma acesteia nu se evidențiau. Dimpotrivă, se trimiteau de la centru guvernatori, care erau dușmani declarați ai românilor. La scurt timp, Partidul Național Român din Bucovina a devenit singurul partid serios care îmbrățișa interesele vitale ale bucovinenilor și ajunsese, într-o perioadă foarte scurtă, în cea mai crâncenă opoziție față de guvern, care se sprijinea pe partide politice străine²⁴. În coloanele „Calendarului poporului bucovinean pe anul 1900“, evaluându-se realizările politice ale românilor în 1899, se sublinia importanța celor trei elemente: strategia politică a deputaților Partidului Național Român din Bucovina în cadrul Dietei bucovinene; efortul românilor de a susține editarea și difuzarea a două publicații: „Patria“ și „Deșteptarea“; antrenarea preoților români în mișcarea națională de emancipare politică²⁵. Același Calendar consemna și entuziasmul electorilor români, încrezători în viziunea regeneratoare a lui George Popovici: „E drept că străinii și-au vârât codița în toate districtele românești și au semănat zăzanie între români, ca să ne slăbească puterea, dar nicăieri nu le-a mers așa de bine ca în districtul Cernăuțului. În districtul Câmpulungului am ieșit noi, biruitori falnici, căci măcar că au căutat în tot chipul să-l îmbrânce pe alesul neamului nostru, dr. George Popovici, muntenii noștri s-au purtat voinicește și nu s-au înspăimântat de nimica, nu s-au lăsat cumpărați de un blid de linte, ci cei mai mulți au glăsuț pentru George Popovici și l-au ales deputat“²⁶.

Din nefericire, diferențele de opinie, generatoare de contradicții, au alimentat obsesii și au despărțit drumurile membrilor Partidului Național al Românilor din Bucovina. În ciuda alegerii sale în funcția de președinte al Partidului Național Poporal Român²⁷ – formațiunea politică constituită după desprinderea tinerilor politicieni români din Partidul Național Român din Bucovina, ca grupare care nu a semnat „pactul Bourguignon“²⁸ – George Popovici nu a putut activa pe măsura ambițiilor sale. „Cauza ținutei noastre – spunea el – este urmarea firească a nesuferitelor stări de lucruri din această țară, este urmarea a dureroaselor noastre pățanii, e strâmtoarea, asuprirea și robirea noastră națională, de la împreunarea Bucovinei la Austria, până în ziua de astăzi“²⁹. Eșecul în alegerile organizate la Suceava și numirea lui George Balmoș³⁰ ca și „candidat guvernamental victorios“³¹, au dus la retragerea lui George Popovici din politică. Chiar dacă moartea subită a deputatului de Câmpulung în Parlamentul Imperial a condus la organizarea de noi alegeri, iar Partidul Poporal și-a desemnat reprezentantul în persoana lui Popovici, oferta a fost declinată, și aceasta cu atât mai mult cu cât autoritățile austriece își lansaseră propriul candidat, Tudor Flondor³².

Dezamăgit de intrigile mecanismului politic bucovinean, decepționat de înșiși conaționalii lui, în anul 1901, George Popovici a renunțat la lupta de partid în favoarea unei cariere didactice în România. Ca profesor de istorie a dreptului la Universitatea din București, el a avut șansa de a lucra cu tineri studioși, dornic fiind să le împărtășească din experiența sa. A întocmit chiar, pe baza unor izvoare interne, lucrări privitoare la dreptul răzeșilor, așa cum a fost *Ordinea de succesiune a moșilor donative moldovene în secolul al XV-lea*, apărută în anul 1903. În perspectiva unei duble finalități – magistru și istoric – în 1905, Academia Română l-a primit în rândurile membrilor ei³³.

Pentru intelectualul bucovinean ajuns repede la o recunoaștere largă în capitala Regatului României, atmosfera academică nu era altceva decât un mediu propice de abordare a problemelor naționale și internaționale. Despre reputația Austriei ca imperiu puternic, Popovici vorbea în termeni profetici, considerând că siguranța conferită de religie îi era periclitată prin sprijinirea și promovarea rutenismului în Occident. Relativ la același subiect, conferențiarul aprecia că Biserica Română din Bucovina nu reacționase agresiv împotriva catolicismului în Ducat, ci, din contra, a fost tolerantă – chiar în detrimentul ei – căci românii se considerau descendenții Romei, centrul catolicismului. Într-o altă prelegere, ținută la începutul anului 1903 la Ateneul Român din București, George Popovici reproșa guvernului austriac îngăduința – dacă nu chiar promovarea – arătată politicii de rutenizare a Bucovinei, politică ale cărei consecințe nedorite se repercutau direct asupra sistemului politic și administrativ austriac: „În Bucovina a fost sprijinită rutenizarea fără ca acel guvern să cugete și la pericolul ce va trebui să se nască, dacă Bucovina va fi slavă și românii vor dispărea din ea, dacă conducerea bisericii gr.-or. ar ajunge odată în mâinile prea hapsâne, după tot ce e străin, ale rutenilor, prieteni atât de mari și sinceri ai Sfintei Rusii...”³⁴.

Însă dincolo de spiritul înalt, iubitor de ordine și simetrie, trauma vieții cotidiene a decis asupra căilor alese de George Popovici. Nici oferta birocrației austriece³⁵, nici mariajul convenabil³⁶, nici prietenia conaționalilor săi nu i-au fost suficiente să depășească ruptura de orizont și să se redreseze în plan material și afectiv. Renunțând la iluzia îndreptării meritate, George Popovici s-a sinucis într-o cameră de hotel din localitatea Munkacs³⁷.

Cât privește imaginea lăsată compatrioților săi, aceasta a ilustrat gradul de afinitate spirituală al celor care l-au cunoscut, direct sau prin realizările sale. De pildă, invocând „solidaritatea bucovineană“, Tudor Flondor își începea cariera de compozitor, punând pe note versurile lui T. Robeanu – pseudonimul lui Popovici³⁸. Alte articole sau broșuri au fost dedicate memoriei bucovineanului plecat, prematur, din viață: Constantin Berariu i-a dedicat lucrarea *Tricolorul*³⁹, menționând: „Închin această scriere falnicului luptător național, George Popovici”⁴⁰. În revista „Sămănătorul“, Nicolae Iorga a publicat un vibrant material, „O lacrimă pentru George Popovici”⁴¹, evidențiind meritele celui ce fusese „viitorul poporului nostru din Bucovina“, „lumina cea mai curată și călăuzul cel mai chemat”⁴². La rândul său, Ion Nistor scria, în 1905, că: „Atitudinea neșovăitoare a lui George Popovici în chestiunile naționale, vederile sale largi și limpezi, desfășurate cu căldură și mare forță de convingere, în fine, elocvența sa ferventă i-au dat nimbul uneia dintre cele mai marcante figuri din Parlamentul vienez și unuia dintre cei mai de frunte politicieni bucovineni”⁴³. Sunt doar fragmente din mărturiile despre un spirit de largă deschidere, o personalitate proiectată pe fundalul unei istorii dramatice și un nume care merită evocarea, fie ea și în limitatul cadru al inițiativelor politice.

NOTE

- 1 George Popovici s-a născut la Cernăuți, în data de 12 noiembrie 1863. A fost jurist și publicist, membru corespondent al Academiei Române, membru în Camera Deputaților a Consiliului Imperial din Viena și deputat al Curiei Comunelor Rurale (Câmpulung–Dorna) în legislatura a IX-a (1898–1901). În Camera legislativă provincială a reprezentat, la început, fracțiunea „românilor tineri“ din Partidul Național Român din Bucovina, iar apoi Partidul Național Poporal. A publicat poezii în revistele „Junimea literară“, „Convorbiri literare“ etc. sub pseudonimul Teodor Robeanu. A murit la Munkacs, în 26 iulie 1905 și a fost îngropat la Cernăuți. În anul 1908, St. O. Iosif și D. Anghel i-au publicat postum volumul de versuri (cf. Mihai-Ștefan Ceaușu, *Parlamentarism, partide și elita politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, 1998, p. 444, 515).
- 2 Adunarea națională de la Cernăuți, din ziua de 7 martie 1892, a fost prima întrunire a frunțașilor românilor reprezentând toate păturile sociale, ca reacție la atitudinea antiromânească a guvernatorului Anton Pace. Manifestarea a fost organizată de George Popovici, cu sprijinul unor tineri studenți și licențiați, precum Constantin Isopescu Grecu, Constantin Berariu, Nicu Blându, Dori Popovici, Alecu Popovici, Grigore Filimon.
- 3 Sistarea publicației „Gazeta Bucovinei“ marchează sfârșitul activității Societății Politice „Concordia“ și suspendarea Comitetului Electoral Central. Aripa tânără a Partidului Național Român din Bucovina, condusă de Iancu Flondor și George Popovici, pune bazele Comitetului Partidului Național Român din Bucovina, cu organul de presă „Patria“.
- 4 Dimitrie Marmeliuc, *Viața politică și presa românilor bucovineni după Unire. 20 de ani de la Unirea Bucovinei*, în Ion Nistor, *Zece ani de la Unirea Bucovinei (1918–1928)*, Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei“, p. 245.
- 5 Mihai Iacobescu, *Elita românilor bucovineni între anii 1862–1918, Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?* (Materialele Conferinței științifice internaționale, 20–22 septembrie 2000, Centrul de Studii „Bucovina“, Rădăuți, Editura Universității Suceava, p. 200).
- 6 Idem, *George Popovici (1863–1905)*, „Anuarul Muzeului Județean Suceava“, VI–VII, 1979–1980, p. 559.
- 7 Grigore Filimon a fost fiul unor țărani bucovineni, din satul Udești. Absolvent al liceului din Suceava și al Facultății de Litere din cadrul Universității din Cernăuți, el s-a implicat în mișcarea culturală a românilor, contribuind la înființarea Cabinetelor de lectură. A fost partizanul politicii promovate de către Partidului Poporal și prietenul devotat al lui George Popovici și Iancu Flondor. Deși a predat, în calitate de profesor, la Viena, s-a întors, la insistențele lui George Popovici, în Bucovina spre a coordona înființarea „băncilor poporale“ în satele românești (cf. Florea Lupu, *Conflictul meu cu d-l N. Iorga*, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1910, p. 7).
- 8 *Ibidem*, p. 6.
- 9 Constantin Loghin, *Iancu Cav. de Flondor (1865–1924)*, Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni, 1944, p. 11.
- 10 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României, fond 71, vol. 32, Rapoartele politice ale Consulatului regal al României la Cernăuți, p. 38.
- 11 Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 559.
- 12 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României, fond 71, vol. 32, Rapoartele politice ale Consulatului regal al României la Cernăuți, p. 49.

- 13 *Ibidem*, p. 41.
- 14 *Ibidem*, p. 55.
- 15 Ucrainenii bătrâni – grupare conservatoare a mișcării ucrainene, adeptă a dezvoltării naționale cu sprijinul Moscovei. În mod special, atrăgeau atenția societății civile asupra provenienței limbii vorbite de ucrainenii din Bucovina și asemănării ei cu limba rusă. Datorită acestor orientări, formațiunea era denumită și „gruparea moscovitilor“.
- 16 Ucrainenii tineri – fracțiune a mișcării naționale ucrainene, detașată de aripa conservatoare la începutul anilor '80 ai secolului al XIX-lea. „Poporanistii“, cum mai erau numiți reprezentanții grupării, insistau asupra dezvoltării naționale individuale a comunității ucrainene din Bucovina, ignorând, întru totul, ideologia „rusinismului“, promovată de „moscoviti“. Optau pentru dezvoltarea limbii ucrainene prin adoptarea unor reguli gramaticale. S-au bucurat de sprijinul ucrainenilor din Galiția. Printre reprezentanții acestei mișcări s-au numărat: O. Popovici, I. Pihuliac, I. Timinschii, S. Smali Stoțchii (O. Dobrjanski, *Naționalnyi ruh ukraintiv Bukovyny drugoi polovyny XIX st. – pociatku XX st.*, Cernivți, în „Zoloti litavry“, 1999, c. 185).
- 17 Mihai Iacobescu, *op. cit.*
- 18 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României, fond 71, vol. 32; Rapoartele politice ale Consulatului regal al României la Cernăuți, p. 38.
- 19 Arhivele de Stat ale Regiunii Cernăuți, fond. 3, 7, Guvernământul Bucovinei, Documente privind corespondența Consulatului cu guvernul Bucovinei, p. 45–46.
- 20 *Ibidem*.
- 21 *Ibidem*.
- 22 Constantin Kogălniceanu – diplomat român, fiul marelui om de stat Mihail Kogălniceanu. A funcționat în cadrul Consulatului Regatului României pentru Bucovina și Galiția în perioada 1898–1908. În „Nota verbală“ expediată guvernatorului Ducatului, în data de 17 aprilie 1908, îi mulțumea pentru colaborarea fructuoasă derulată în decursul a 10 ani de activitate diplomatică în Bucovina. (Arhivele de Stat ale Regiunii Cernăuți, fond. 3, 7, Guvernământul Bucovinei, Documente privind corespondența Consulatului cu Guvernul Bucovinei, p. 45–46).
- 23 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României, fond 71, vol. 32, Rapoartele politice ale Consulatului regal al României la Cernăuți, p. 45.
- 24 Petru Rușșindilar, *George Tofan – tribun al românismului în Bucovina*, Suceava, Editura Hurmuzachi, 1998, p. 108–109.
- 25 „Călimdarul poporului bucovinean pe anul bisect 1900“, XIII, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, 1900, p. 68.
- 26 *Ibidem*, p.70
- 27 Partidul Poporal Național Român a luat ființă în luna august a anului 1900 și a reprezentat aripa tânără a Partidului Național Român din Bucovina. Și-a încetat activitatea în noiembrie 1904.
- 28 După tentativa de reprimare a acțiunilor românești întreprinse către sfârșitul veacului, prin măsuri administrative duse la extremă (ca de pildă faimoasa chestiune a tricolorului), realizând eșecul inițiativelor sale, guvernatorul Bourguignon a schimbat tactica de luptă, optând pentru compromisul politic. „Armistițiul“ încheiat în 1900 între reprezentanții Partidului Național Român din Bucovina și Guvern a fost cunoscut ca „Pactul Bourguignon“.
- 29 I. Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina. 1862–1914*, Suceava, 2003, p. 286.
- 30 Gheorghe Balmoș – preot ortodox la Vatra Dornei. S-a afirmat în viața politică provincială ca membru al Societății „Concordia“, în cadrul aripii radicale a

- Partidului Național Român (ulterior, în fracțiunea populară), apoi în Partidul Țărănesc. A fost deputat al curiei comunelor rurale (Câmpulung–Dorna) în legislatura a IX-a (1902–1903) (cf. Mihai-Ștefan Ceașu, *Parlamentarism, partide și elita politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iași, 1998, p.471).
- 31 *Ibidem*, p. 378.
- 32 Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României, fond 71, vol. 32, Rapoartele politice ale Consulatului regal al României la Cernăuți, p. 91.
- 33 Mihai-Ștefan Ceașu, *op.cit.*, p. 444.
- 34 Un Bucovinean, *Rutenizarea Bucovinei și cauzele deznaționalizării poporului român din Bucovina*, București, Institutul de Arte Grafice și Editură, 1904, p.107.
- 35 În anul 1898, George Popovici a fost numit redactor pentru partea română la „Foaia Legilor Imperiale“ din Viena. Și-a dat demisia din această funcție în anul 1899 în semn de protest față de atitudinea guvernatorului Bucovinei față de deputații români.
- 36 Valeriu Braniște menționează, în lucrarea *Amintiri din închisoare* (București, Editura Minerva, 1972, p. 340), căsătoria lui George Popovici cu fata deputatului milionar român Șendra.
- 37 La data de 12 iulie 1905, primarul orașului Munkacs a primit, pe adresa sa, următorul mesaj din partea lui George Popovici:

„Domnule Primar,

Am luat morfină și sper să aflu dorita moarte. Alăturatele depeșe rog a le trimite imediat după decesul meu la adresele Doresc ca după isprăvirea reglementarei anchete din partea Parchetului, să fiu îmbrăcat în rufe curate ... și în hainele cele negre.

În sfârșit, rog a mi se da un mormânt într-unul din cimitirele din Munkacz, fie chiar într-un colț singuratic.

Domnule Primar, nu vă pot exprima mulțumirea ce vă datorez, dar părinții mei o vor face desigur.

*Luni noaptea,
Dr. George Popovici “*

(Cf. Leca Morariu, *T.Robeanu*, extras din revista „Freamătul literar“, Siret, 1936, p. 3.)

- 38 Arhivele Naționale ale României, Direcția Arhive Istorice Centrale, fond Iancu Flondor, dosar 77, p. 1.
- 39 Constantin Berariu, *Tricolorul românesc – notițe*, Cernăuți, Societatea Tipografică Bucovineană, f.a., 22 p.
- 40 *Ibidem*, p. 1.
- 41 Nicolae Iorga, *O lacrimă pentru George Popovici*, „Semănătorul“, IV, 1905, 30/24.07.1905, p. 527–530.
- 42 Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 561.
- 43 *Ibidem*.

SUMMARY

George Popovici numbers amongst those Romanians of Bukowina who, in the late nineteenth and early twentieth century, managed to develop the national movement and give it a new dimension. Having mobilised progressive university youth under the auspices of the „Concordia“ Political Society, he became involved in the dialogue with representatives of the Romanian conservative class in Bukowina, and became a leading member of the Romanian National Party of Bukowina and also the Romanian National People's Party. Representing the „younge generation“, George Popovici supported radicalism in political life and in his attitude to the administration of Bukowina, wishing, in contrast to the conservatives, to emancipate the Romanian masses (peasants, artisans, and intellectuals from the rural and urban milieus), while being aware of the need to build a social basis for the fight against trends that adversely affected the entire nation.

On his election to the Diet of Bukowina and elevation to the status of deputy in the Imperial Parliament in Vienna, George Popovici tried to modify the old legislation, in accordance with the needs voiced by the Romanian populace. To this end, he tried to obtain rights for the Romanian language – as a language of instruction – within the entire educational system of Bukowina; he proposed regulation of the wages of Orthodox priests in Bukowina, with a view to annulling the policy of discrimination in terms of religion; he supported the establishment of people's banks in a number of Romanian villages; he promoted the democratisation of public life and pleaded in favour of peasant interests.

George Popovici's activity at the political level was appreciated not only in the periodicals of the day by leading figures of the day, but also in the speeches and writings of the Romanian consulate in Cernăuți – Constantin Kogălniceanu, Nicolae Iorga, Ion Nistor and George Tofan. These contribute to a better understanding of his complex personality, which stands out against the background of a dramatic historical period.

EPECTELE DEMOCRATIZĂRII SPORADICE

MONITORING-UL PRESEI
(15 noiembrie 2007 – 15 februarie 2008)

Marin Gherman

Cernăuți

Conform opiniei savantului american Charles Lindblom, „democrațiile contemporane sunt, de fapt, numai imitații slabe ale aspirațiilor cuprinse în cuvântul democrație. Iar elementele nedemocratice semnificative din sistemele politice existente par să fie impedimente majore pentru o rezolvare a unei probleme sociale mult mai inteligente”¹. Și, într-adevăr, Ucraina care tinde spre o democrație adevărată parcurge o cale politică dificilă. Deseori procesele nedemocratice subminează elaborarea democratică a unei politici. Aceste procese sunt reflectate în mass-media.

Mass-media, la rândul ei, are un succes uimitor în a îndemna oamenii ce să gândească și cum să nu gândească despre o problemă oarecare. Aceasta nu înseamnă până la urmă că ziaristii sunt avocați. În același timp, mass-media poate să implementeze opiniei dominante o anumită conformitate. Ea cunoaște a priori opinia dominantă și informează publicul, ținând cont de doleanțele acestuia. Finalitatea agențiilor de știri este de a filtra informația și de a accentua punctele de vedere dominante din societate și nu de a provoca sau de a incita opinia publică.

Să vedem ce este real și ce nu este real în presa ucraineană.

Evoluția politică a forțelor portocalii

Monitoring-ul precedent a fost dedicat alegerilor anticipate de la 30 septembrie 2007. Pentru forțele portocalii alegerile legislative au fost reușite. Ele au desemnat câștigătorii maratonului electoral, dar n-au numit echipa guvernamentală, în mâinile căreia avea să se concentreze puterea politică de stat. Sistemele democratice conțin o serie de proceduri juridice, care determină derularea proceselor politice și favorizează unele grupuri sociale, dar și elimină păturile marginale din procesul dialogului social-politic. De aceea, forțele portocalii au fost nevoite să țină cont de realitățile sociale și să-și atingă scopul politic folosind metode democratice.

La 4 decembrie președinte al Parlamentului ucrainean a devenit bucovineanul Arseni Iațeniuk. În sala Radei Supreme au lipsit deputații fracțiilor

Partidului Regiunilor și Partidului Comunist. La votare au participat 227 de deputați, care au susținut candidatura lui A. Iațeniuk. În legătură cu aceasta, publicația regională „Libertatea cuvântului“ a scris că Cernăuțiul a dat Ucrainei pe cel mai tânăr conducător al Parlamentului (33 de ani). „În dimineața zilei de 4 decembrie, când în locașele sfinte era oficiat serviciul divin prilejuit de sărbătoarea Intrării în Biserică a Maicii Domnului, Arseni Iațeniuk, încă ministru de externe al Ucrainei, a trecut pragul Radei Supreme în calitate de simplu deputat al poporului, iar seara târziu el a părăsit incinta Parlamentului, având deja atribuțiile de speaker“². A doua zi, publicația republicană „Gazeta pokievski“ („Gazeta de Kiev“) i-a citat pe foștii colegi ai lui Iațeniuk, care au afirmat că „acesta se poate înțelege chiar și cu dracul“ și pe viitor îl așteaptă numai postul de președinte al Ucrainei.

Blocul Iuliei Tymošenko (BIuT) a susținut candidatura lui Iațeniuk, care este membru al partidului „Ucraina Noastră“. Mai departe totul s-a desfășurat conform scenariului despre care scrie politologul american Charles Lindblom, numit și așa-zisul scenariu al favorizării politice: „Te ajut să obții ceea ce vrei dacă mă vei ajuta și tu pe mine să obțin ceea ce vreau“. Astfel, la 18 decembrie blocul „Ucraina Noastră – Autoapărarea Populară“ a votat candidatura Iu.Tymoșenko pentru postul de premier al Ucrainei. Pentru Tymošenko au votat 226 de deputați, care au și alcătuit minimul necesar de voturi. Votarea a avut loc prin procedeu ridicării mâinilor. Ultimul a votat Arseni Iațeniuk, ajutând-o pe Iulia Tymošenko să obțină ceea ce dorea.

În aceeași zi, Partidul Regiunilor s-a transformat din forță guvernamentală în forță care se află în opoziție. Evenimentele de mai sus demonstrează faptul că reforma constituțională are un impact negativ asupra procesului de consolidare parlamentară. Partidele politice se unesc în alianțe pentru „a nimeri“ în Parlament. După ce scopul a fost atins, încep procesele de dezmembrare politică. Alianțele încep să se dușmănească, iar partidele găsesc diferite motive pentru a se critica reciproc. Disciplina devine unicul mecanism de realizare a intereselor politice. BIuT a demonstrat o disciplină extraordinară și a devenit forță guvernamentală. Noua componență a Cabinetului de Miniștri al Ucrainei demonstrează că alianța parlamentară a fost creată pe baza unui compromis efemer. Secretariatul președintelui Ucrainei a încercat să compenseze toate împuternicirile pierdute de șeful statului prin miniștrii propuși. Publicația republicană „Argumenty i fakty“ („Argumente și fapte“) scrie că Secretariatul devine o forță, care stagnează procesul de consolidare politică³. Acest fapt este un paradox al democrației. În toate sistemele democratice, secretariatele și administrațiile prezidențiale îndeplinesc funcții constructive și apară interesele societății în ansamblu.

Componența Cabinetului de Miniștri al Ucrainei

Prim-vicepremier	O. Turcinov	BIuT
Vicepremier	I. Vasiunik	UN-AP
Vicepremier	G. Nemirea	BIuT
Ministrul transporturilor	I. Vinski	BIuT
Ministrul economiei	B. Danilișin	BIuT

Ministrul apărării	I. Ehanurov	cota președintelui
Ministrul ocrotirii sănătății	V. Kneazevyci	UN-AP
Ministrul afacerilor interne	I. Luțenko	UN-AP
Ministrul justiției	M. Onișciuk	UN-AP
Ministrul afacerilor externe	V. Ogryzko	cota președintelui
Ministrul finanțelor	V. Pynzennyk	BIuT
Ministrul protecției mediului ambiant	Gh. Filipciuk	UN-AP
Ministrul învățământului	I. Vakarciuk	UN-AP

În componența Cabinetului de Miniștri au intrat și foștii oponenți ai Iuliei Tymoșenko. Este vorba de Iuri Ehanurov și Mykola Onișciuk. Aceștia din urmă se pronunțau contra alianței portocalii. Bucovineanul Gh. Filipciuk a devenit ministru al protecției mediului ambiant, iar I. Vasiunik, a fost numit în postul de vicepremier. Se observă și o tendință nouă în politică. Părinții nu-și mai numesc copiii în posturi înalte, ci, dimpotrivă, copiii își aduc părinții în guvern. Moșul lui Ruslan Kneazevici și tata lui Sveatoslav Vakarciuk, de exemplu, au devenit miniștri.

Aceeași publicație din decembrie 2007, în articolul *Dama președintelui*, a scris despre următoarea etapă a evoluției forțelor portocalii. Viktor Iușcenko i-a propus Raisei Bogatyriova să devină secretar al Consiliului Securității și Apărării Naționale. La 24 decembrie, membrul Partidului Regiunilor, Raisa Bogatyriova a acceptat propunerea președintelui. Politologii au formulat câteva variante politice, care explică numirea de mai sus. În primul rând, R. Bogatyriova poate să fie „a cincea coloană“ în administrația prezidențială, slujind astfel intereselor Partidului Regiunilor. Pe de altă parte, numirea poate însemna și o încercare de a dezmembra partidul regionalilor. Iar cel mai curios este faptul că Iulia Tymoșenko trebuie să aibă relații bune cu R. Bogatyriova, dacă dorește să se folosească de susținerea președintelui. Mai bine o pace rea, decât un război bun.

Sistemul social-politic și dinamica perioadei de tranziție

Perioada postelectorală a creat o imagine clară a realităților politice din Ucraina. În urma alegerilor s-a edificat un sistem democratic de relații politice. După ce a fost format noul guvern, dinamica constructivă nu a devenit o pradă a trecutului, ci a cunoscut o nouă fază.

Revista „Argumenty i fakty“ din decembrie 2007 a scris despre crearea Cabinetului de Miniștri nr.2 sau Cabinetul alternativ. Ucraina a trecut la practica de creare a Cabinetelor de opoziție, care ar orienta dialogul politic într-o direcție mai umană și democratică. Partidul Regiunilor a format Cabinetul de opoziție și va exercita, în continuare, unele funcții legate de controlul activității organului executiv din stat. Cabinetul alternativ este un mecanism efectiv de control asupra guvernului format de majoritate. Revista amintită publică câteva prognoze făcute de către experți și politicieni. Deputatul poporului Volodymyr Polohalo, politolog de profesie, consideră că formarea Cabinetului de opoziție este un pas spre constituirea unui sistem democratic în Ucraina. Totul va depinde de activitatea politică întreprinsă de către Partidul Regiunilor, care poate folosi Cabinetul în

opozitie în scopuri private. În cazul că regionalii vor folosi noua instituție politică cu scopul de a distruge dominația legitimă a coaliției parlamentare, Cabinetul de opoziție va deveni o ficțiune a sistemului politic. Deci, acest Cabinet va fi folosit cu scopul de a diminua încrederea în guvernul condus de către Iulia Tymoșenko. Partidul Regiunilor ia în considerare doar forțele puternice din punct de vedere politic. De aceea, cu cât mai puternică va fi coaliția portocalie, cu atât mai civilizat va fi dialogul politic dintre opoziție și putere.

Inna Bogoslovskaja, deputat al poporului din Ucraina, consideră Cabinetul de opoziție ca fiind o instituție democratică, care îndeplinește funcții constructive. Orice opoziție trebuie să critice, dacă este nevoie, strategiile politice propuse de către coaliția parlamentară. Pe lângă aceasta, opoziția trebuie să propună câteva alternative politice. Toate funcțiile care au fost numite mai sus pot fi îndeplinite în cadrul unei instituții politice, și anume, cea a Cabinetului de opoziție. Guvernul de alternativă este cel mai efektiv mecanism de control, deoarece în Ucraina n-a fost primită legea care ar reglementa activitatea opoziției.

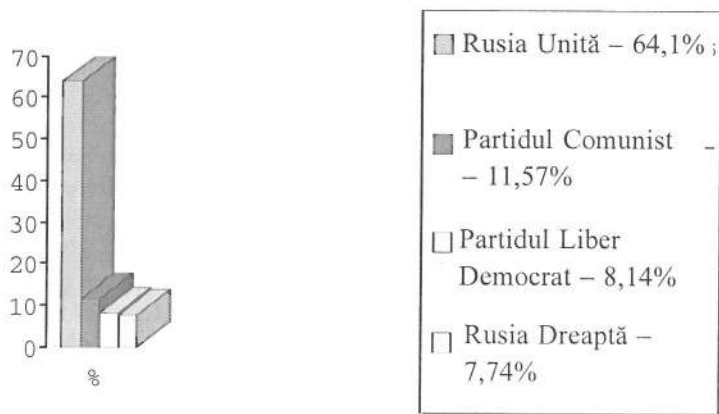
Politologul Anna Nesterova consideră că guvernul de opoziție va avea un impact pozitiv asupra dezvoltării instituțiilor democratice. Opoziția nu are încredere în coaliția parlamentară, dar poate folosi mecanismul de control asupra coaliției. „Dialogul politic s-a îmbunătățit puțin. Politicienii nu se mai ceartă din motive instituționale. Pentru dezvoltarea sistemului democratic aceasta este foarte importantă“⁴. Vacuum-ul juridic a fost umplut cu conținut politic.

Politica în Rusia: schimbarea scenariului democratic

Cel mai mare vecin al Ucrainei, Rusia, se află în etapa de edificare a unor noi structuri social-politice. Perioada de tranziție a căpătat o dinamică deosebită. Legitățile sociale obișnuite s-au transformat în tendințe paradoxale.

La 2 decembrie 2007, în Rusia au avut loc alegerile parlamentare. Publicația republicană „Argumenty i fakty“ a tras câteva concluzii, care vizează rezultatele scrutinului electoral. Partidul proprezidențial „Rusia Unită“ a câștigat alegerile legislative cu 64,1% din voturi.

Rezultatele alegerilor legislative sunt următoarele:

În felul acesta, Partidul proprezidențial „Rusia Unită“ a obținut 315 mandate în Duma de Stat. Patru partide politice au în Parlament. În total ele au obținut 91% din voturile alegătorilor. De fapt, acest lucru dovedește că Parlamentul reprezintă aspirațiile sociale în întregime. Alegerile de la 2 decembrie 2007 au jucat un rol și de plebiscit politic. Poporul a ales nu numai partide politice. Susținând partidele pro-Kremlin, alegătorii și-au expus încrederea în strategia politică construită de către Vladimir Putin.

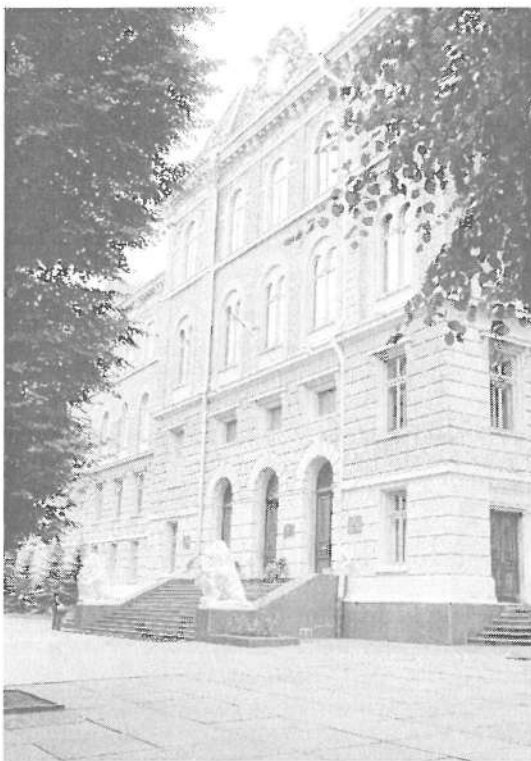
Partidul Comunist al Federației Ruse (PCFR) a obținut la alegeri 11,57%. Publicația amintită mai sus scrie că forțele pro-Kremlin au obținut de fapt majoritatea constituțională. De aceea, ele trebuiau să nu ia în considerare interesele PCFR. Însă, în orice stat democratic, chiar și în statele care simulează democrația, opoziția este o forță necesară. Existența ei îmbunătățește climatul politic și creează iluzii democratice. Popularitatea comuniștilor scade în localitățile rurale, dar crește în orașele industriale mari. Pentru PCFR au votat 16% în Novosibirsk, 14% în Moscova, 20% în Samara. La prima vedere, aceste procente conturează o tendință pozitivă pentru PCFR. Însă, adevărata cauză se află în faptul că în orașele mari e concentrată fosta nomenclatură sovietică, care a suferit cel mai mult în urma tranziției spre capitalism. Problema comuniștilor este una de natură ideologică. „Oamenii tineri nu doresc să devină membri ai unui partid cu o ideologie comunistă, ruginită. Kremlinul de câteva ori l-a sfătuit pe G. Ziuganov (liderul PCFR) să treacă la o ideologie reformistă, care ar avea o popularitate mai mare. Este vorba de o ideologie social-democratică, care ar pedala pe realitățile istorice de până la revoluția din octombrie 1917, când exista Partidul Social-Democrat Muncitoresc și nu cel comunist. Ziuganov a discutat de câteva ori cu Putin referitor la această temă”⁵. Starea de lucruri ne demonstrează că Moscova are nevoie de comuniști, dar și mai mult de opoziție. De altfel, ce-ar fi avut de discutat președintele cu liderul unui partid minoritar?

„Libertatea cuvântului“ din 7 decembrie 2007 a scris că Vladimir Putin a respins criticele privind modul de desfășurare a scrutinului și a declarat că rezultatele sunt legitime și demonstrează că rușii nu vor permite ca țara lor să se dezvolte într-o direcție distructivă. Declarația lui Putin a fost făcută după ce observatorii OSCE au anunțat că alegerile parlamentare „nu au fost corecte și nu au întrunit multe dintre regulamentele OSCE și ale Consiliului Europei“. Și UE a criticat modul în care s-au desfășurat alegerile, subliniind că libertatea cuvântului și posibilitatea juridică a întrunirilor în comun au fost încălcate.

Publicația regională „Concordia“ din 12 ianuarie 2008, în articolul *Nu scapă Rusia de Vladimir Putin*, a reflectat evenimentele legate de dinamica schimbărilor în rândurile elitei politice din Rusia. Vladimir Putin a declarat că va accepta să devină premier după alegerile prezidențiale din martie 2008, cu condiția însă ca Dmitri Medvedev, candidatul partidului proprezidențial, să fie ales președinte în primăvară. Liderul Kremlinului și-a exprimat susținerea fermă pentru candidatura prim-vicepremierului Dmitri Medvedev. În felul acesta, în viitorul apropiat se va realiza scenariul trecerii puterii de stat în mâinile „omului președintelui“, iar Putin nu va pierde controlul asupra vieții social-politice și economice din Rusia. Putin poate să revină la postul de președinte în anul 2012. În cazul că Medvedev va demisiona, Putin, fiind prim-ministru, va deveni conducătorul țării până la alegerile anticipate.

Aceeași publicație din 1 ianuarie 2008 scrie că președintele rus V. Putin a fost desemnat de revista „Time“ ca fiind personalitatea de grație a anului 2007, pentru că a readus țara „în forță la masa rotundă a marilor puteri“. Vladimir Putin se consideră omul care a avut cel mai mare impact asupra evenimentelor anului 2007, fie ele bune sau rele. „Nu este un om bun, dar a făcut lucruri extraordinare“, a declarat Richard Stengel, editorul revistei „Time“. El a relatat că lui Putin nu-i pasă de nimic, „dar se preocupă de stabilitate. Iar stabilitatea era lucrul de care Rusia avea nevoie și de aceea rușii îl iubesc“⁶.

Justețea argumentelor de mai sus se demonstrează și prin acțiunile întreprinse de Rusia la sfârșitul lunii decembrie 2007. Publicația „Libertatea

Fostul Palat al Justiției din Cernăuți, astăzi clădirea Administrației Regionale de Stat.

cuvântului“, de exemplu, scrie că Rusia a încetat să mai aplice Tratatul privind Forțele Convenționale în Europa (CFE), care limitează stocarea de armament în spațiul dintre Oceanul Atlantic și Munții Ural. Președintele rus a semnat în acest sens un decret. „Tratatul nu mai corespunde de mult timp realităților și intereselor din domeniul securității al Rusiei“⁷, a explicat Ministerul de Externe. Astfel, Rusia a înghețat procesul de dezarmare și nu va lua în considerare limitările în ceea ce privește cantitatea de armament. Cauza principală a acestor acțiuni este extinderea militară a blocului NATO și realizarea proiectelor americane de desfășurare a scutului antirachetă în Polonia și Cehia. Pe de altă parte, Rusia încearcă să determine Occidentul ca acesta să ratifice rapid acordul de la Istanbul (anul 1999), care convine Moscovei. Deci, Rusia susține o formulă nouă a securității de pe continent.

Probleme economice și energetice

Problemele energetice ale statului ucrainean sunt determinate de o serie de factori de natură politică. Pe lângă aceștia se mai adaugă factorii geografici, care alcătuiesc o configurație întreagă de probleme. Din când în când, opinia publică iartă toate greșelile în domeniul energetic ale statului și așteaptă perioada unei ere imaginare de aur, în timpul căreia problemele s-ar rezolva de la sine.

Ziarul regional „Zorile Bucovinei“, în perioada 15 noiembrie 2007 – 15 februarie 2008 a publicat o serie de materiale dedicate problemelor energetice din Ucraina. Articolele respective vizează lucrările de demontare a vechiului utilaj de la fosta fabrică de zahăr din Cernăuți și construcția unui utilaj nou. În urma acestei reconstrucții fabrica va fi transformată într-o întreprindere de producție a bioetanolului, sau așa-numitei „benzine verzi“. Bioetanolul este un combustibil alternativ. El se obține din trestie de zahăr, soia, rapiță și porumb. În felul acesta omenirea încearcă să găsească un echivalent al combustibilului natural. Pe lângă aceasta, țările consumatoare de combustibil natural tind să reducă dependența energetică de țările exportatoare de petrol. Publicația scrie că adăugarea la benzina obișnuită a 10% de bioetanol reduce cu o treime cantitatea de substanțe dăunătoare din punct de vedere ecologic, eliminate în atmosferă. Deci, „când noul combustibil va fi pus în vânzare la benzinăriile noastre, aerul în Cernăuți va deveni mai curat“⁸. În multe țări din UE pentru producătorii de biocombustibil impozitele sunt micșorate considerabil. S-a hotărât ca până în anul 2010 procentul biocombustibilului în țările UE să fie majorat până la 10%. În viitorul apropiat, în nouă din cele mai mari orașe ale Ucrainei transportul public urmează să fie trecut de la combustibilul obișnuit la bioetanol. Este vorba de orașele cu o populație de peste jumătate de milion de locuitori. În SUA, cultura cerealiară de bază este porumbul. SUA, ca și Ucraina, poate în măsură mai mică, are de suferit din cauza insuficienței de agenți energetici proprii. Așadar, porumbul, ca sursă de energie, poate înlocui petrolul. Pe lângă toate acestea, americanii produc etanol din tulpina porumbului, cât și din paie de grâu. În SUA un litru de etanol din porumb costă 1,05 dolari, iar benzina naturală – 2-2,5 dolari.

Toate argumentele de mai sus aparțin autorului materialelor, care este concomitent și director general al societății pe acțiuni, organizatoare a întreprinderii de producere a biocombustibilului. Natura articolelor, forța lor emoțională și argumentele se subînțeleg de la sine. O altă publicație regională, „Svoboda slova“ („Libertatea cuvântului“, varianta ucraineană), din 10 ianuarie 2008, în articolul *Combustibil biologic sau armă biologică?*, a conturat un alt punct de vedere asupra înființării întreprinderii de producere a combustibilului biologic. Publicația informează că la începutul lunii ianuarie 2008, deputații Consiliului Regional Cernăuți au amânat pe un termen nedefinit lucrările de organizare a întreprinderii amintite. Argumentele organizatorilor s-au dovedit a fi insuficiente. Ei doresc să construiască o întreprindere cu capacitate mare de producere. Însă, organizarea întreprinderii trebuie coordonată și cu țările prin care trece râul Prut, fiindcă întreprinderea va folosi apă din acest râu. Pe de altă parte, toate argumentele care demonstrează că producerea biocombustibilului nu reprezintă vreun pericol ecologic sunt hiperbolizate. Orice combustibil (chiar „bio“) arde, deci, este exploziv. De aceea, dizlocarea întreprinderii într-un oraș este riscantă. „Deputații s-au interesat dacă autorul proiectului de construcție a mai executat astfel de lucrări, fiindcă securitatea ecologică depinde, nu în ultimul rând, și de proiectul inițial. S-a dovedit că acesta este primul proiect al autorului“⁹. Atunci când organizatorii foloseau experiența SUA în scopul demonstrării justeței argumentelor, oponentii lor foloseau experiența Olandei. Cu zece ani în urmă, Comisia guvernamentală a ocrotirii mediului ambiant din

Olanda a decis că producerea bioetanolului reprezintă un oarecare pericol ecologic¹⁰. Pe lângă aceasta, cererea de piață la bioetanol provoacă un mare dezechilibru în sfera agriculturii. De exemplu, creșterea grâului devine nerentabilă, fiindcă ariile rezervate pentru creșterea grâului se micșorează și atunci se scumpește pâinea. Un cernăuțean simplu este departe de înțelegerea fenomenului de dezechilibru economic, dar este foarte conștient de faptul că el are toate șansele să bea apa din Prut, care a fost folosită deja de o întreprindere de producere a combustibilului industrial. Deci, în presa regională, în afară de optimiștii de rând, se mai pot întâlni și optimiști „bine informați“.

CONCLUZII

Mass-media ucraineană, în perioada 15 noiembrie 2007 și 15 februarie 2008, reflecta evenimentele procesului politic ucrainean, global și regional.

Accentul de bază a fost pus, desigur, pe derularea proceselor politice postelectorale. Aceste procese au cunoscut o dinamică constructivă și democratică. Pe lângă aceasta, procesul implementării strategiilor politice a devenit mai transparent.

Lumea presei a urmărit cu atenție evenimentele interne și externe. Noile tendințe politice, inițiate de către liderii de la Kremlin au dominat spațiul media din Ucraina.

În comparație cu anii precedenți, evenimentele de la începutul anului 2008 au fost lipsite de promisiuni manipulatorii și conflicte artificiale. De aceea, mai important decât conflictul social-politic a devenit consensul de bază asupra politicii.

NOTE

- 1 Charles E. Lindblom, Edward J. Woodhouse, *Elaborarea politicilor*, București, 2003, p. 225.
- 2 V.Rusnak, *Copământeanul nostru, Arseni Iațeniuk, cel mai tânăr speaker în istoria parlamentarismului ucrainean*, în „Libertatea cuvântului“, nr. 43, 7 decembrie 2007, p. 1–3.
- 3 Anna Nesterova, *Bucuria Iuliei*, în „Argumenty i fakty“, nr. 51, decembrie 2007, p. 2.
- 4 Idem, *Ce va face Cabinetul nr.2?*, în „Argumenty i fakty“, nr. 52, decembrie 2007, p. 6.
- 5 Kostikov Veceslav, *Când e șchiop piciorul stâng*, în „Argumenty i fakty“, nr. 50, decembrie 2007, p. 8.
- 6 *Vladimir Putin, omul anului*, în „Concordia“, nr. 1, 1 ianuarie 2008, p. 12.
- 7 *Rusia a înghețat dezarmarea*, în „Libertatea cuvântului“, nr. 45, 21 decembrie 2007, p.4.
- 8 M. Ivașciuk, *Bioetanolul – un progres național pentru o economie sănătoasă*, în „Zorile Bucovinei“, 25 ianuarie 2008, p. 1.

- 9 Danilciuk Roman, *Combustibil biologic sau armă biologică?*, în „Svoboda slova“, nr. 1, 10 ianuarie 2008, p. 4.
10 *Ibidem*.

SUMMARY

The post-electoral atmosphere has included all spheres of socio-political life. The underlying consequence of the elections was a cosmetic change in the political elite. The new Orange elite has become an essential force in the State.

The process of transition has also included the political system. The latter is tending to transform into a democratic system. Thus, political change has become something usual.

Foreign affairs were limited to the political intentions of the Kremlin leaders. The legislative elections in Russia, the freezing of disarmament, support for a new form of security in Europe, and many others constituted the key events that reflected global politics during this period.

„MOLDOVENISMUL“ ȘI INEPTIA IDEOLOGICĂ

Alexandru Tomulescu

Chișinău

„Moldovenismul“ este o ineptie ideologică care face parte din aceeași categorie de declarații, ca și cele despre intențiile de „catehizare“ a marotelor „Moldovei Mari“, cu referiri insistente la așa-numitele „agresiuni românești asupra Basarabiei“ și „discriminări ale moldovenilor din România“ sau, mai recent, cu învinuiri de „expansionism politico-teritorial, orchestrat de Patriarhia Română“. La o primă apreciere, acest tip de ineptie poate fi considerat ca fiind un „eseu umoristic“ pus sub semnul rațiunilor geopolitice, pur politicianiste: grijile Moscovei, pentru care Chișinăul e un soi de hârtie de turnesol, în ceea ce privește emigrarea cetățenilor moldoveni către UE, care se datorează acordării vizelor românești și pare „să golească“ Moldova. Delirul moldovenist se presupune că ar fi declanșat, pe de o parte, de o comandă banal-destabilizatoare a Kremlinului (sau de solidaritatea afectivă cu Kremlinul), iar, pe de altă parte, există totuși teama patologică, față de discreditarea și ruina puterii, a pierderii definitive, *de facto*, a fundamentelor ei teoretice. Astfel, și tezele moldoveniste devin caduce odată cu „transformarea“, fără efort lingvo-identitar, a cetățenilor moldoveni în cetățeni români. Reacția oficială moldovenistă nu poate fi explicată însă doar prin strategiile geopolitice sau prin psihoza instinctului de conservare. Aceste două rațiuni/motivații nu pot informa, singure, despre cantitatea și calitatea specială a ineptiei din retorica Chișinăului. Ele nu ne pot explica, suficient de convingător, cum e posibilă construirea acestei strategii politice externe, pornind de la niște teorii atât de stupide și de ridicole, ca cele ale „moldovenismului“. Cum e posibilă, sfidând orice verdict științific (formulat chiar de savanții din fostul spațiu sovietic, romaniști, precum Vladimir Semcinski de la Kiev sau Ruben Budagov de la Moscova), insistența absurdă asupra tezelor referitoare la etnicitatea „moldovenă“ și „limba moldovenească“, inventând conceptul, la fel de absurd, de „autoidentificare“? Cum e posibilă concentrarea întregii argumentații „moldoveniste“ în demersurile demagogice, împănate cu un penibil conglomerat de sinonime, drapate cu intenții bune și „cu grija pe care o poartă pentru respectarea drepturilor moldovenilor“(?!), transformându-le, astfel, într-o caricatură de „dictat ideologic“, fără a înțelege că toate acestea vor conduce, în ultimă instanță, la discreditarea întregii teorii? Este evident că ineptia

acestui discurs nu poate fi explicată până la capăt decât numai prin prezența unei veritabile amnezii. E vorba de aceeași boală ereditară, dar mereu stupefiantă și incomprehensibilă în amploarea și durata consecințelor sale: amnezia ideologică. Or, această amnezie ideologică amplifică firesc „inepția ideologică“, care, evident, nu poate fi discutată, ci doar negată în principiu, ca orice altă ineptie de acest gen. Alain Besançon asociază simptomele unei astfel de contaminări cu simptomele „stării de delir cronic sistematizat, de schizofrenie, de paranoia“. Desigur, e foarte ușor să recunoaștem în „moldovenist“ prototipul bolșevicului exemplar care, căzut într-un soi de autism, înalță, între el și evidențe, piramide de pseudoargumente, nimerind într-un cerc vicios obnubilat, regăsind mereu urmele acelorași aberații, menținându-se cu înverșunare în același cerc vicios, de fiecare dată la fel de entuziast. Tot Besançon ne asigură, încă o dată, de omogenitatea mediului ideologic în prezența unei mentalități impuse într-o lungă perioadă de timp. Această mentalitate poate fi anihilată sau discreditată, transpusă într-un proces de regresare, relevându-și astfel artificialitatea. Ceea ce ne surprinde, în cazul acoliților „moldovenismului“, este absența oricăror urme de „decontaminare“ în condițiile în care implozia URSS-ului, și implicit a comunismului ca sistem, ca mediu omogen, a redus drastic emisiile de „suport ideologic“. Dar de ce ar fi, în fond, ideologia responsabilă pentru delirul lui Voronin? Soljenițin a fost primul care a sesizat că esența regimului sovietic, condiția incontestabilă a existenței sale, nu este nici partidul, nici aparatul birocratic, nici poliția politică, cenzura, etatizarea, nici vreun alt sistem economic ori social, ci o structură mentală a societății civile care, solidificându-se și materializându-se, ajunge să absoarbă întreaga realitate, substituind-o prin parazitarea și desfigurarea tuturor reprezentărilor ei. O astfel de mentalitate controlează, cenzurează și girează filozofia, istoria, economia, producția artistică, științele naturale și sociale. Ea bulversează și pervertește „limbajul cotidian“, modelează și infestază „corpul social“ care oferă ideologiei o carcasă, numai pentru a se afirma și a înlocui o realitate cu alta. Această nouă „formațiune mentală“ a fost impusă de ideologia sovietică (marxism-leninismul, „diamat“-ul: materialismul dialectic și istoric). Jules Monnerot a denumit ideologia sovietică „islamul secolului XX“, Raymond Aron o numește „religie laică“, Nadejda Mandelstam – „biserica pe dos“, Mircea Eliade – „religie seculară“, iar Besançon îi atribuie o structură mentală gnostică. Dar amploarea ravagiilor produse de comunism în mentalitatea societății ne indică faptul că ideologia care l-a însuflețit are mai degrabă scopul de a crea o specie istorică nouă, „un animal necunoscut care ar stupefia istoria“, decât o specie umană oarecare, a unui gen istoric cunoscut deja, a cărui înțelegere poate fi posibilă numai dacă ne orientăm după un precedent anterior. Ei bine, se pare că fosta RSS Moldovenească a avut un raport cu totul special cu acest „monstru“, ea fiind unul din avatarurile lui complexe, existând numai pentru a-i oferi un corp și corpului un adăpost. Dacă în cele mai multe zone, ideologia a ruinat structurile sociale, economice, politice, mentale, dar nu le-a șters cu totul de pe fața pământului, pentru că a fost nevoită să tolereze măcar existența amintirii lor, impuse de cadrele simbolice ale statalităților, în Basarabia, ideologia a încercat să maltrateze și memoria statalității legitime, a identității etnice, secretând *ex nihilo* o altă istorie, o altă

structură statală, o altă etnie, o altă limbă. Imperativul asimilării etnice și teritoriale a fost combinat cu statutul strategic de periferie/graniță a Imperiului sovietic, determinând transformarea acestei periferii într-un bastion ideologic, într-un monolit, în timp ce celelalte state-satelite ale URSS (și chiar cele înglobate în Uniune) au suportat doar teroarea ideologică în propriile lor corpuri, ca pe o invazie microbială. RSS Moldovenească a suportat-o într-un corp străin, el însuși fiind produsul ideologiei. Statul moldovean este în sine o ideologie, este în întregime un morman steril ideologic, un avorton al „diamat“-ului. Pentru că mutația urmărită de sovietici în Basarabia era mult mai profundă și mai complexă, necesitând nu doar transformarea omului vechi în „om nou“, ci și a românului într-un soi de „slavo-latin“ / „moldovean“ și a teritoriului românesc în teritoriu sovietic. „Leviatanul ideologic“ și-a triplat pe parcurs „apetitul“ atașându-și încă două capete, la fel de grotești – „moldovenismul“ și „antiro-mânismul“. Din această cauză, procesul decontaminării ideologice este, în parte, compromis în spațiul fostei Basarabii. Acest proces a survenit în tot spațiul comunist printr-o saturație a regimului însuși, obosit să mai lupte până la autodistrugere cu „forțele reacționare“ infiltrate până în inima lui. Besançon descrie perfect această mișcare de „desacralizare“ a ideologiei comuniste prin uzura nucleului și a practicii animate de ea. După marile epurări staliniste / maoiste, partidele comuniste își activează reflexele de conservare ale identității naționale. Comuniștii nu mai sunt eliminați fizic, ci doar „periferizați“. Partidele îmbătrânesc, dar își mențin mentalitatea, iar politrucii luptă pentru putere, ei devin corupți pentru că aceiași politrucii vor să se bucure nu numai de putere, ci să se înfrupte din bogățiile acumulate, renunțând doar la „construirea socialismului“. Se schimbă orientarea ideologică, mentalitatea lor servind numai la sclerozarea ei fatală. „Nomenclaturii“ de odinioară se transformă din „activiști“ în „revoluționari“, plutocrați și mafioți, iar prăbușirea sistemului îi prinde aproape metamorfozați, năpârliți, regenerați, dar pregătiți de a lua în stăpânire noua „ordine capitalistă“. Încetul cu încetul, ei abandonează și fațada ideologică (păstrându-și însă reflexele, o parte din practici și din terminologie), legitimându-și înțepenirea în pozițiile dominante prin cultivarea sistematică a amneziei, prin promovarea unei fantome „meritocratice“: „Ascendentul reformator al omului venit din interiorul sistemului“ sau, pur și simplu, nelegitimând-o în nici un fel. În Republica Moldova, însă, lucrurile se petrec altfel. Abandonarea ideologiei comuniste echivalează cu prăbușirea ficțiunii mistificatoare pe care s-a fondat statul moldovean. Recuzarea tezelor kominterniste/„moldoveniste“ înseamnă, de fapt, recunoașterea legitimității demersului unionist și al nelegitimității stătalității moldovenești. Și cum plutocrații și mafioții „moldoveni“ știu că nu se pot „conserva“ decât în carcasa statului, pe care l-au luat în stăpânire, protejează acest stat, mumificându-i trecutul ideologic, și defilând cu el la braț printr-un prezent ideologic către, de fapt, același viitor ideologic. Pur și simplu, perpetuarea alienării ideologice nu e negociabilă. Ea este o stare, impusă de faptul perpetuării statului moldovean și după colapsul URSS-ului. Voronin, Stati și ceilalți „moldoveniști“ reprezintă astăzi Republica Moldova care a rămas doar o progenitură legitimă a RSS Moldovenească, în esență ea nu este altceva, decât un cadavru ideologic care se apără de descompunere, încercând, încă o

dată, să falsifice realitatea. Besançon, Aron, Caillois au constatat cu toții faptul că ideologia sovietică se reduce la un „sistem simplu, rudimentar, trivial“, închis în câteva idei, câteva propoziții, câteva „expozeuri populare“, pe care mulți comuniști păreau că nici nu le mai iau în serios. Nu există un „etaj“ superior, nu există o „lojă“ a inițiaților, a specialiștilor, un mister. Conținutul teoretic al ideologiei e, în totalitate, o vulgată. Besançon se întreabă, pe bună dreptate: „Cum poate această ideologie să fie, în același timp, „vidă și atotputernică?!“. Cum e posibil să anime și în același timp să fie ignorată? Răspunsul e tulburător. Ideologia nu este neapărat dependentă de propozițiile și ideile care o „definesc și constituie“, pentru că esența ei nu mai locuiește în ele așa, cum, probabil, n-a locuit niciodată. Comuniștii nu gândesc ideologia, ci ideologia îi gândește pe ei. Închipuindu-și că au asimilat-o, ei se lasă, de fapt, asimilați de ea, făcând-o să treacă aparent dintr-o stare de inactivitate inteligibilă într-o stare de hiperactivitate neinteligibilă. Incorporată, coborâtă în materie / urcată în viață, actualizată fizic, ideologia ajunge să se ignore pe sine până la a nu se mai recunoaște în corpul ei teoretic, rămas în exterior ca un apendice inutil, dezafectat. Ideile, propozițiile ei fundamentale sunt pentru starea ei înfruptată reziduuri atavice și, prin urmare, decrepitudinea, imbecilitatea lor funciară nu mai deranjează pe nimeni. Din acest motiv primitivismul tezelor moldoveniste (calchiat după primitivismul ideologiei sovietice), deși stupefiant pentru lumea extraideologică, este un amănunt absolut nesemnificativ pentru cei „intoxicați“. Handicapul ineptiei e corectat prin credința neștrămutată în ea, trivialitatea teoretică a ideologiei e suplinită de încarnarea ei într-un partid, într-un stat, într-o declarație la Bruxelles. E ca și cum, în virtutea unui misterios principiu ergonomic, cu cât ideologia se găsește într-o stare reală, încarnată, mai mare, cu atât substanța ei teoretică, conceptuală are nevoie de mai puțin spațiu / consistență. Pe măsură ce ideologia „se întrupează“, „spiritul“ ei se împuținează, tinzând să nu ocupe mai mult spațiu, decât ocupă creierul în corpul unui dinozaur. Iar atunci când „moldoveniștii“ expun ineptiile lor în fața unor înalți demnitari europeni, natura aberantă a lucrurilor devine cu totul neglijabilă în fața extraordinarei realizări care constă în însăși apariția și supraviețuirea lor la un asemenea nivel. Ineptia a demonstrat că poate popula oricare din mediile în care a fost introdusă de „capul troian“ pe care și l-a construit în persoana liderilor comuniști de la Chișinău, iar desăvârșirea acestei reușite împiedică sesizarea esențelor acestor transformări pe care le-au fondat. Nu veridicitatea tezelor moldoveniste au făcut posibilă existența statului „moldovean“ și pe „moldoveniști“, ci statul „moldovean“ / liderul / ideologia / puterea sovietică au făcut și fac în continuare posibile promovarea tezelor moldoveniste, în pofida tuturor formelor și modalităților judecării de bun-simț.

Întrebat de ministrul Cioroianu, dacă schimbarea denumirii limbii „moldovenești“ în limba română nu ar fi un atu pentru Republica Moldova în perspectiva integrării europene, liderul de la Chișinău a declarat categoric: „Voi răspunde pentru a mia oară și sunt gata să răspund de un miliard de ori că denumirea limbii unui stat este o chestiune care ține, în primul rând, de poporul acelei țări, iar prin referendumul de la 1 octombrie 2004, circa 84% din populația Moldovei s-a pronunțat pentru păstrarea denumirii de limbă moldovenească“. El

a recunoscut că „limba română și cea moldovenească sunt identice“, dar că, dat fiind că în 2009 Moldova va împlini 650 de ani de existență, iar România numai 150, „limba moldovenească a apărut înaintea limbii române“. Prin urmare, „e absurd să mai discutăm ce a fost întâi – oul sau găina“!!!

Ceea ce surprinde, în primul și nu în ultimul rând, este ineptia abisală a declarațiilor în cauză. Ești tentat să o dizloci cu două, trei argumente elementare, ești tentat să spui că escaladând-o, am putea foarte bine să adoptăm, ca limbă oficială, spre exemplu, engleza, dar pe care s-o rebotezăm ulterior – în islandeză, sau că nord-vestul Transilvaniei ar putea să-și schimbe numele în „Dacia Porolissensis“, dar parcă intuiești că nu e vorba de o specie similară de ineptie, cu care poți cât de cât dialoga, ci de una excepțională, irefutabilă. O ineptie din aceeași categorie cu cea a întregului precipitat românofob – de la acuzarea de corupție a diplomaților români la percheziționarea și expulzarea preoților Mitropoliei Basarabiei, de la împiedicarea accesului în Republica Moldova a unor delegații românești la „denunțarea“ imperialismului românesc (conform tezei kominterniste), de la îmbălsămarea și reîmbălsămarea tezelor „moldovenismului“ la celebrarea înființării „Comunității Moldovenilor din România“, de la „revoluția culturală“ a „enciclopediilor moldovenești“ la avertismentul de „kossovizare“ a Moldovei prin prozelitismul „mefitic“ al Mitropoliei Basarabiei.

MIRCEA ELIADE ȘI TÂLCUL ZILEI SALE DE NAȘTERE

Ion Filipciuc

Câmpulung-Moldovenesc

Mircea Eliade nu a fost un om ca oricare în această lume și încă nu unul iscat oricând din pământul și sub cerul înstelat al românilor pentru ca să nu privim cu atenția cuvenită ceasul și ziua în care a fost adus în lumină de către mama sa. Ba încă ar fi nimerit să ne amintim cu acest prilej de vorba lui Titu Maiorescu spunând că inteligența sau capacitatea de gândire care înconjoară planeta noastră este o cifră constantă și, pe măsură ce numărul populației pământene crește, energia noosmatică se împarte, iar ceea ce i se cuvine fiecărui om e cu atât mai puțin cu cât în lume viețuiesc și gândesc mai mulți oameni.

În asemenea circumstanțe cosmice ar trebui citită și ziua de naștere a lui Mircea Eliade, în anul în care mor doi bărbați cu mințile luminate, precum S. Fl. Marian, în ziua de *miercuri, 11 aprilie 1907* (stil vechi), la Suceava (născut la 1 septembrie 1847 la Ilișești, Bucovina) și B. P. Hasdeu, *marți, 25 septembrie 1907*, la Câmpina (născut în 26 februarie 1838, în Cristineștii Hotinului, Basarabia).

Cât și cum a gândit Mircea Eliade parcă am putea cuprinde măcar citindu-i scrierile pe care le-a lăsat în rafturile bibliotecilor sau în paginile manuscriselor risipite, așijderea pe la prietenii și cunoscuții din întreaga lume civilizată a celor aproape 80 de ani cât a viețuit pe acest pământ. Pentru că, în fapt, din miile de pagini scrise și tipărite de Mircea Eliade răzbate la noi abia o infimă parte dintre gândurile sale, dacă nu punem la îndoială o mărturie încă din 11 decembrie 1941: „Este fără margine capacitatea mea de a înțelege și simți cultura, în toate formele ei. Dacă aș putea exprima măcar a suta parte din tot ce gândesc și din tot ce știu altfel decât se știe de ceilalți! Nu cred că s-a mai întâlnit un geniu de o asemenea complexitate – în orice caz orizonturile mele intelectuale sunt mult mai vaste ca ale lui Goethe“¹.

Însă, înainte de toate, ziua de naștere a unui om este un „fapt“. Și încă în 1932, Mircea Eliade preciza: „Înțelegem prin «fapt» orice manifestare concretă a unei experiențe, fie ea individuală sau colectivă, precum și orice opinie sau judecată, fie ea fantastică sau reală, formulată asupra unor experiențe. Un eveniment istoric, un mit, o filosofie sau o practică – în alte cuvinte orice specie de evenimente și documente – sunt fapte“².

Și cu atât mai mult, pentru poporul român și pentru cultura acestui popor, nașterea lui Mircea Eliade este fapt istoric, iar nu fantasmă!

Un prim pas în legătură cu viața lui Mircea Eliade ar fi să știm ce a gândit el însuși despre ziua lui de naștere, dat fiind că într-o pagină din *L'epreuve du labyrinthe*, Entretien avec Claude-Henri Rocquet, Pierre Belfons, Paris, 1978, avem consemnate semnificațiile bănuite de savantul român în numele său de botez și în cel de familie:

„Claude-Henri Rocquet: – Mircea Eliade, e frumos numele pe care-l purtați...

Mircea Eliade: – De ce? Eliade: *helios*; și Mircea: *mir*, rădăcină slavă care înseamnă *pace*?

– ...și lume?

– și lume, da, cosmos.

– La început nu m-am gândit la sens, ci la muzicalitatea lui.

– Cuvântul Eliade este de origine greacă și fără îndoială te face să te gândești la *Helios*. La început se scria *Heliade*. Un joc între *Helios* și *hellade*: *soare* și *grec*... Numai că nu a fost numele tatălui meu. Bunicul se numea Ieremia. Or, în România, când cineva este puțin leneș sau foarte încet sau șovăielnic, i se aduce aminte zicala: «Ești ca Ieremia care nu poate să-și scoată căruța». Și la școală asta i se spunea tatălui meu. Și-a ales acest nume, Eliade, deoarece era numele unui scriitor foarte cunoscut din veacul al XIX-lea: Eliade Rădulescu. A devenit deci «Eliade». Îi sunt recunoscător, fiindcă îmi place mai mult *Eliade* decât *Ieremia*. Îmi place numele meu³.

Între primele amintiri din *Memorii*, Mircea Eliade mărturisește însă a nu ști cu destulă precizie de ce tatăl său și-a schimbat numele de familie: „N-am știut niciodată de ce tata și cu unchiul Costică și-au schimbat numele din Ieremia în Eliade, nici de ce celălalt frate s-a încăpățânat să rămână Pavel Ieremia. Tata spunea că au făcut-o din admirație pentru Eliade-Rădulescu. Eram prea mic când am stat pentru ultima oară în casa bunicii, la Tecuci. Așa că nu mi-a trecut prin minte să-i întreb ce credeau ei despre schimbarea numelui⁴.”

În orice caz, dacă dintre cei trei frați ai lui Eliade – întâiul, *Costică*, ajunge până la gradul de general de divizie, *Gheorghe* înaintează până la gradul de căpitan, și al treilea, *Pavel*, se împlinește ca funcționar la Căile Ferate Române – doar ofițerii se simt stânjeniți de numele *Ieremia*, în documente *Irimia!* –, ar fi de bănuț că aspirațiile de castă militară ale fraților mai mari erau suficient de viguroase.

Mircea, ca substantiv propriu, este un nume afectiv, ceea ce ar fi expresia unui sentiment al omului față de lumea înconjurătoare, părinții dorind ca pruncul botezat astfel să aibă o soartă fericită prin chiar cuvântul augural, pentru că radicalul *mir* – cu descendență dintr-un cuvânt *mer* – întâlnit în onomastica limbilor greacă, germană și celtă, cu semnificația „mare, ilustru, celebru” – are în limba slavă două înțelesuri: *pace* și *lume*. În spațiul limbii române, substantivul *mir* primește mai întâi sufixul *-ce*, numele propriu masculin vechi fiind *Mircea*, în cazurile nominativ și acuzativ, *Mircei*, în cazurile genitiv și dativ, și *Mirceo* sau *Mircea*, în cazul vocativ. Și, cum se întâmplă adesea într-o limbă supusă schimbărilor, vocativul *Mircea* va trece ușor în cazul nominativ și acuzativ iar în cazurile genitiv și dativ cuvântul se înzestreață, în ciuda normelor morfologice, cu articolul hotărât propriu-zis proclitic *lui*, oferind forma *lui*

Mircea, după exemplul altor substantive masculine cu terminația în *-a*, pălăria *lui tata*, ochii *lui badea* sau barba *lui popa*, unde corect ar trebui spus și scris *pălăria tatei*, *ochii badei* sau *barba popei*.

Că tatăl pruncului râvnea prin numele *Mircea* la un destin deasupra oamenilor de rând e ușor de bănuț când știm că Gheorghe Ieremia și-a schimbat numele de familie – cauza nu poate fi în semnificația vechiului nume biblic ebraic *Jiremejahu*, însemnând „*Jahve se înalță*“ sau „*Jahve a hărăzit, a pecetluit*“, ci, probabil, în zicala românească despre cel ce „dă cu oiștea-n gard ca Irimia“ – pe când *Eliade* era ofițer de carieră în armata regelui Carol I al României și nutrea în feciorul proaspăt venit pe lume un geniu militar măcar de anvergura strategică a domnitorului valah *Mircea cel Bătrân*. Mai mult, unchiul Costică, maior în vremea nașterii nepotului său *Mircea*, nu se sfiește să-și exprime regretul că feciorul lui n-a mai primit numele *Mircea* din pricina avansului ... vărului din str. Melodiei: „Ce păcat că ați dat numele de *Mircea* băiatului vostru! Așa voiam și eu să-l numesc pe al meu. Dar acum n-am s-o mai pot face. *Mircea* al meu ar risca să fie confundat cu băiatul vostru...!“⁵ Ceea ce, din partea incriminată, a fost considerat drept ofensă și între cele două familii s-a instalat o tot mai pronunțată răceală. Credința locotenentului *Eliade* în puterea numelui de botez și de familie asupra destinului uman al purtătorului se poate lesne întrezări. Iar feciorul său, *Mircea*, nu s-a rușinat cu asemenea manevră onomastică, ba poate că, din câte i s-au întâmpat într-o viață de om, nici nu i-a fost defavorabilă.

Cel dintâi document de care dispunem spre a constata că *Mircea Eliade* se știa născut la 9 martie este *Curriculum vitae* așezat înaintea paginei prime a tezei de doctorat, din 1932, manuscris dactilografiat, cu titlul *Psihologia meditației indiene*, unde autorul scrie scurt: „Născut la 9 martie 1907 București“, la care editorul Constantin Popescu-Cadem face următoarea trimitere: „Adevărata dată de naștere este 28 februarie 1907, conform actului de naștere cu nr. 1596, din I–III–1907. Chiar după stilul nou nu putea fi 9 martie. S-a strecurat, probabil, o greșeală de dactilografiere aici. Vom reveni cu o altă ocazie asupra acestei chestiuni“⁶.

Abia peste un an de zile, în aceeași publicație, același cercetător, în materialul documentar *Mircea Eliade – completări și rectificări biografice*, revine și oferă explicațiile de rigoare:

„*Mircea Eliade* a venit pe lume (conform actului de naștere nr. 1596 din 1 martie 1907) la București în ziua de 28 februarie 1907, la orele cinci dimineața («ante meridian»).

Ziua de 9 martie, consemnată de toate dicționarele de literatură și de toate tabelele cronologice, nu se justifică așadar prin nimic, nici măcar prin recalcularea ei după stilul nou, deoarece atunci ar fi trebuit să fie 13 martie și nu 9“⁷.

Însă aserțiunea că „ziua de 9 martie“... „nu se justifică așadar prin nimic“ a fost făcută cam în pripă, fiindcă nu s-au luat în calcul toate probabilitățile în care s-a întocmit actul de naștere nr. 1596 din 1 martie 1907, aflat în Arhiva Stării Civile a Primăriei Municipiului București, vol. 4, anexa 1, în care se pot întrezări mai multe inadvertențe. Și, din câte am căutat, încă n-am văzut într-o pagină cu „lumina tiparului“ reproduș undeva certificatul de naștere al lui *Mircea Eliade*. Iar dacă editorul și biograful *Mircea Handoca* nu înfățișează public acest

document... înseamnă că acest harnic istoric literar este întâiul din cultura românească îndreptăţit să se acuze pe sine însuşi de o mare şi neiertată impietate faţă de idolul său Mircea Eliade!

Ceea ce nu-l stânjeneşte să scrie totuşi cu vârtoasă încrâncenare: „În diferite articole, biografii, monografiile şi enciclopedii româneşti şi străine se indică data naşterii lui Mircea Eliade: 9 martie 1907. Desigur, așa se ştia până acum aproape două decenii (scriitorul însuşi pusese în circulaţie această dată!). În virtutea inerţiei, ea continuă să circule, deşi acte de stare civilă sunt indubitabile: 13 martie (28 februarie, stil vechi). Documentele au fost descoperite şi publicate de Constantin Popescu-Cadem. Eliade însuşi confirmă aceasta în jurnal, la 5 iunie 1984, menţionând că a trimis lui Mathias David, astrolog elveţian, data precisă a naşterii «ca să-mi facă horoscopul (o găsisem în articolul lui Popescu-Cadem: 28 februarie, ora 5 dimineaţa)»⁸.

Peste alţi trei ani, Mircea Handoca revine asupra chestiunii şi afirmă hotărât: „Data naşterii nu corespunde realităţii. Am arătat de mai multe ori că tradiţia, încurajată de Mircea Eliade însuşi, fixase, irevocabil (în istoriile literare şi studiile biografice), că scriitorul s-a născut la 9 martie 1907. Descoperirea actului de naştere original de către cercetătorul Constantin Popescu-Cadem schimbă cu câteva zile data aceasta. Într-un valoros studiu apărut în „Revista de istorie şi teorie literară“ (nr. 1, ianuarie–martie 1983), Constantin Popescu-Cadem prezintă şi comentează mai multe documente. Reproduce, în primul rând, actul de naştere nr. 1996 din 1 martie 1907, prin care se certifică naşterea lui Mircea Eliade la 28 februarie 1928 (stil vechi), ora 5 dimineaţa. Eliade a confirmat această dată în *Jurnal*, vol. II, Editura Humanitas, 1991, p. 459, ediţia a II-a (2004), p. 473, ediţia americană, vol. IV, The University of Chicago Press, p. 88.”⁹

Unde suntem datori cu câteva observaţii de mare folos nu numai pentru Mircea Handoca:

1. Datele despre naşterea lui Mircea Eliade sunt prezentate de cercetătorul invocat în „Revista de istorie şi teorie literară“, nr. 1 din ianuarie–martie 1984, p. 145–148, şi nu din 1983!!!

2. Constantin Popescu-Cadem nu „reproduce, în primul rând, actul de naştere...“, ci doar citează din ... şi comentează acest document;

3. Actul referitor la naşterea lui Gheorghe-Mircea Eliade are numărul 1596, iar nu „1996“ !!!, din 1 martie 1907.

Adică, trei erori grave, pe fâgaşul cărora nici un biograf nu se poate încumeta pentru că nu duc într-un luminiş izbăvitor.

*

Cum nimeni n-a luat în seamă scrisa lui Mircea Handoca, editorul şi biograful lui Eliade revine în forţă cu o nouă alarmă, în articolul *Rectificări necesare*, din „România literară“, an. XXXIX, nr. 3, din 26 ianuarie 2007, p. 18, şi se lamentează amarnic: „Este pentru a cincea oară când revenim asupra unor lacune informaţionale, sugerând celor în drept să analizeze observaţiile noastre şi să publice în câteva reviste de mare tiraj cu ce sunt ori nu de acord.

de 9 ani, născut în Dumbrăveni; *Eminovici* Nicu, de 8 ani, născut în Dumbrăveni și *Eminovici* Gheorghî, de 6 ani, născut în Dumbrăveni.

2. În ziua de duminică, 15 ianuarie, dulcea mamă Raluca îl naște pe Mihail, cel de-al șaptelea copil al familiei *Eminovici*;

3. În ziua de sâmbătă, 21 ianuarie, căminarul își botează proaspătul prunc la Biserica Uspenia din Botoșani, dându-i numele *Mihail* și înscriindu-și calitatea părintească în mitrica pe anul 1850, sub semnătura Ghiorghî *Iminovici*.

Întâiul amănunt bizar: în vreme ce frații mai mari, Șerban, Nicolae și Iorgu (Gheorghe), sunt înscriși în actele școlare cu numele de familie *Eminovici*, cel de-al șaptelea prunc, *Mihail*, capătă în registrul de la Uspenia numele *Iminovici*. Să nu fi hotărât căminarul, la vârsta de 38 de ani și după ce semnase zeci de documente, care îi este numele de familie?

Al doilea element bizar: în vreme ce dintre cei 11 copii ai Ralucăi *Eminovici*, nici unul născut înainte de Mihail și doar unul născut după Mihail, sora Ruxandra, nu au înscrise nașterea și botezul într-un document oficial-bisericesc, cel de-al optelea copil, *Mihail*, se procopsește cu trei înscrisuri ale nașterii și botezului săvârșit la Biserica Uspenia din Botoșani.

Căci, la vreo doi ani după moartea poetului, doi studenți, N. D. Giurescu și C. Vasiliu, de la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București, sunt trimiși de Titu Maiorescu la Botoșani, pe la începutul lunii martie 1891, ca să încerce „o stabilire a locului nașterii poetului, unde trebuia, după frumoasele intențiuni de atunci, să se ridice o școală în amintirea poetului“, precum precizează N. D. Giurescu într-o scrisoare publicată sub titlul *Când s-a născut Eminescu*, în revista *Convorbiri literare*, din 1 iunie 1892¹².

Muzeul de Arte din Chișinău.

Data nașterii. Până în 1984, conform mărturiilor autorului toată lumea știa: *9 martie 1907.*

Un important cercetător român, Constantin Popescu-Cadem a descoperit mai multe documente despre viața lui Mircea Eliade, publicându-le și comentându-le în «Revista de istorie și teorie literară», nr. 1, ianuarie–martie 1983. Este reprodus în primul rând certificatul de naștere nr. 1996 din 1 martie 1907, prin care se certifică nașterea viitorului scriitor la 28 februarie 1907 (stil vechi), ora cinci dimineața. «Împricinatul» confirmă această dată în *Jurnal*, II, Editura Humanitas, 1991, p. 459; ed. a II-a; 2004, p. 473, versiunea americană, vol. IV, The University of Chicago Press, p. 88⁴.

Dar, se persistă în aceleași erori din 2004, spre a nu coborî adânc în biografiile de mai înainte, căci, precum am văzut în paginile publicate și republicate de Constantin Popescu-Cadem, acest „important cercetător român” nu reproduce nici facsimilat și nici textual certificatul de naștere al „împricinatului” Mircea Eliade, ci doar citează trunchiat și comentează îmbelșugat.

Așa că nu prea e de înțeles afirmația tranșantă – „În fața documentelor deci, trebuie să considerăm data nașterii lui Mircea Eliade 13 martie 1907 (28 februarie, stil vechi). Am arătat toate acestea în primul capitol al cărții mele, *Pe urmele lui Mircea Eliade* (1996). Făcusem aceleași precizări și mai înainte, în prefața volumului de *Memorii*, Editura Humanitas, 1991, p. XVI, și într-o notă de subsol a aceleiași cărți (ediția a II-a, 1997, p. 9)¹⁰ –, pentru că nu ne aflăm nici în fața documentelor și nici în urma argumentelor!

Încât, deocamdată, este inutilă orice trecere în revistă:

„Cărțile tipărite la Humanitas între anii 1991–1996 au drept dată a nașterii lui Mircea Eliade *28 februarie 1907*. Volumele apărute în 1997 au... schimbat macazul. Cititorii *Yogăi, Șamanismului, Ocultismului, Vrajitoriei și modelelor culturale* au aflat cu surprindere că s-a revenit la *9 martie 1907*. Cine a comis această vrajă, n-am reușit încă să descopăr.

Începând cu anul 1998 nu s-a mai schimbat nimic, decretându-se: Mircea Eliade s-a născut la București, la 28 februarie 1907.

Pentru numele lui Dumnezeu! Adăugați, vă rog: 28 februarie *stil vechi* = *13 martie 1907*.

Cer scuze pentru insistența cu care am prezentat această incredibilă prestidigitatie a datelor. Sarabanda continuă însă să ne joace feste și azi, prin articole și monografii, nu numai în România, ci și în Franța, Germania și Italia¹¹.

Vraja de care se interesează Mircea Handoca îi aparține și probabil din această pricină încă nu a descoperit-o. Ar fi fost chiar greu pentru că în cele peste trei decenii de când se ocupă în mod harnic și cinstit cu editarea operei și grafiera vieții lui Mircea Eliade ar fi avut vreme cu prilej – pentru că e cam riscant să așteptăm centenare! – să caute și să tipărească fie și într-o modestă notiță editorială... certificatul de naștere al „împricinatului”.

Era un „fapt” elementar și totuși nu l-a oferit nimeni sau nu îl avem încă la îndemână!

Că și publicarea facsimilată a certificatului de naștere al lui Mircea Eliade nu ar fi ogoit „prestidigitatia” cu zilele de naștere ale savantului voi invoca un caz notoriu: *ziua de naștere a poetului Mihail Eminescu*.

1. În ziua de marți, 10 ianuarie 1850 căminarul își înscrie la Școala Pension a prof. Ladislav Ferderber din Botoșani cei trei băieți: *Eminovici Șerban*,

Cum căutătorii nu găsesc nimic nici la Botoșani și nici la Ipotești, prefectul județului Botoșani face întrebare la schitul Agafton, unde trăiau încă două mătuși, surorile Ralucăi, maicile Olimpiada și Fevronia Jurașc, cea de a doua furnizând informația, dar într-o scrisoare caligrafiată... de Agapia Gherghel, starea schitului, că nepotul *Mihail* a fost botezat la biserica Uspenia din Botoșani.

Cei doi studenți aleargă într-un suflăt la biserica pomenită și după răscolirea câtorva groase volume, prăfuite de vreme, în cari erau trecute numele tuturor botezaților de Dumnealui preotul Iconom Ion Stamati, acuma răposat, începând cu anul 1832 descoperă *Metrica* și pagina cu „urmtoarele rânduri, pe care le dau în exact transcriere: Născut la 15 Ghenarie 1850, din părinții: Gheorghe Eminovici, proprietar și soția sa Ralu, născută Vasile Jurașcu, care primi botezul în 21 Ghenarie; s-a numit Mihail, având naș pe Dumnealui Stolnicul Vasile Iurașcu.

„Acest volum precizează N. D. Giurescu se afl în bună păstrare a preotului Dimitrie“ de la Biserica Uspenia, dar, încă o precizare: „Cum vedem, în aceste puține rânduri nu se spune locul nașterii lui“, ceea ce îl determină pe autor să tragă totuși concluzia apăsată că „Mihail Eminescu s-a născut în Botoșani în ziua de 15 ianuarie 1850“.

Vreme de zece ani, ziua de naștere a poetului oscilează între *20 decembrie 1849*, cum era scris de mâna lui Eminescu însuși în registrul Junimei din 1878, și *15 ianuarie 1850*, dar în 1902, la Dumbrăveni, boierul Leon Ghika, întemeindu-se pe o mărturie a fratelui Matei, anume că Mihail s-a născut la *8 noiembrie 1849*, în Dumbrăveni, instalează în parcul conacului un bust al lui M. Eminescu și organizează cu acest prilej o fastuoasă ceremonie. Astfel, cei din Botoșani, primii care înălțaseră în 1890 un bust al poetului în parcul orașului, se trezesc peste noapte delapidați de singurul lor idol poetic.

Avocatul Corneliu Botez din urbea oropsită încearcă să lămurească problema îndreptându-se în 1903 către Biserica Uspenia. Aici, preotul, cu care stătuse de vorbă și răscolise N. D. Giurescu, în 1891, „groase volume“, având acum vârsta de 95 de ani, dar „încă mintea foarte vioaie“, declara că *mitricile* sunt la oficiul primăriei, unde Corneliu Botez nu mai găsește „groase volume“, ci doar câteva file purtând titlul: *Mitricile, Partea I, născuți pe anul 1850 a bisericeii cu hramul Adormirea Maicei Domnului din oraul Botoșani*. Și nu peste multă vreme, în februarie 1904, își tipărește constatările în publicația „Ateneul“ din Botoșani, fără să explice faptul cum „groase volume“ din 1891 s-au transformat în câteva file în 1903, cum numele de familie „Eminovici“, din „exacta transcriere“ în 1891, devine Iminovici în 1903, iar locul gol din 1891, unde nu se spune locul nașterii poetului, se umple în 1903 cu „în orașul Botoșani“¹³.

Să precizăm că pe lângă acele câteva file de la Primăria din Botoșani, aflate astăzi la Arhivele Naționale Botoșani, indicativ nr. 3643 / 9, exista încă alte câteva file cu același obiect în *Registrul pentru naștere și botez pe anul 1850* și la Arhiva Națională din Iași (doc. 555 / 2).

Dar nici N. D. Giurescu, care copiase datele dintr-un volum, în 1891, și nici Corneliu Botez, care transcria datele din câteva file, în 1903 sau 1904, nu

pomenesc de un al doilea exemplar și e timpul să ne întrebăm când a apărut acest „exemplar“ și cu ce scop, căci în momentul de față putem vorbi de 3 (trei) documente oficiale atestând ziua de naștere a poetului Mihail Eminescu:

I. Documentul dintr-un volum gros, de pe care transcrie, în 1891, N. D. Giurescu datele din care lipsește „locul nașterii“ pruncului soților Gheorghe, „proprietar“, și Ralu *Eminovici*;

II. Documentul, din câteva file, din care reproduce, în 1903, Corneliu Botez datele coninuând locul nașterii poetului „în orașul Botoșani“, din părinții Gheorghe și Ralu *Iminovici*, aflat la Botoșani 13643 / 9ș.

III. Documentul „al doilea exemplar“, de la Iași 1555/2ș, care nu corespunde nici în privința scrisului preotului și nici a semnăturilor părinților și nașului cu cel de la Botoșani.

Și aceste trei documente diferite, având înscrise nașterea, botezul, părinții și nașul pruncului în *Registrul pentru nașteri și botez pe anul 1850* de la Biserica Uspenia din Botoșani, îl infirmă cu vârf și îndesat pe criticul G. Călinescu, în cele precizate în monografia *Viața lui Mihai Eminescu*, anume că: „Neexistând dar decât un document sigur, însuși actul de naștere, bunul-simț cere să păstrăm ca dată a nașterii ziua de 15 ianuarie 1850, cu observarea în privința locului, că, totul fiind cu puțință pe această lume, n-ar fi exclus ca pruncul să se fi născut la Ipotești, fiind apoi adus și botezat la Botoșani. De altfel, când e vorba de un mare poet, puțină mitologie nu strică“¹⁴.

Când a fost însă vorba de un mare prozator, Ion Creangă, același critic și istoric literar G. Călinescu trage concluzia fermă că, din înscrisul humuleșteanului în registrul Junimii, ziua de naștere a povestitorului – „1 martie 1837“ – rămâne bătută în cuie. Cum se face că aceleași cuie „documentare“ nu pot priciponi la fel de hotărât și ziua de naștere a lui Eminescu, nu se mai pune problema, concluzia fiind una singură: marii noștri scriitori și „oameni deplin ai culturii“ nu prea știu nici măcar în ce zi s-au născut.

De prisos a expune documente și argumente prin care se probează că adevărata zi de naștere a lui Mihail Eminescu este *marți, 20 decembrie 1849, Sf. Ignat*, din calendarul iulian, stil vechi, corespunzătoare zilei de *luni, 1 ianuarie 1850*, în calendar gregorian; elita românească îl va aniversa în veci și pururea pe poet în ziua de 15 ianuarie, care în calendarul gregorian ar trebui să fie 27 ianuarie!

*

În fapt, oamenii își măsoară timpul prin cel puțin trei calendare: un calendar cosmic, în funcție de mersul aparent al Soarelui; un calendar al obiceiurilor și ritualurilor religioase și un calendar oficial-administrativ. Iar Mircea Eliade nu face excepție de la această regulă de trei simple... calendare!

Atâta doar se mai știe că în România Mare, calendarul *iulian* (decretat în Imperiul Roman de către Caesar în anul 46 î. e. n.) a fost înlocuit cu calendarul *gregorian* (instituit la Roma de către Papa Gregorie III, în 1582, când ziua de 1 octombrie a trecut asupra zilei de 10 octombrie) abia în anul 1924, când ziua de *marți, 1 octombrie*, Apostol Anania – pentru că anul bisericesc bizantin avea

și are încă începutul cu 1 septembrie –, a devenit *marți, 14 octombrie, Cuvioasa Paraschiva*, fapt din care putem revendica două ipoteze de lucru:

a) din anul 1907 până în 1924, adică până la vârsta de 17 ani, Mircea Eliade și-a serbat aniversarea nașterii după calendarul iulian, stil vechi, în ziua de 25 februarie, să zicem, și

b) din anul 1925 până în 1932, adică 7 ani, de la vârsta de 18 până la cea de 25 de ani, același Mircea Eliade își va fi aniversat ziua de naștere în data de 9 martie.

Or, în calendarul creștin-ortodox al românilor, ziua de 9 martie nu-i o zi oarecum, ci, însemnată prin *cruce neagră* † – sărbătoarea celor 40 de *Mucenici din Sevastia Armeniei*, uciși prin îngheț, la trei zile de la pomenirea celor 42 de *Mucenici din Amoreea*, trecuți prin sabie, în ziua de 6 martie, neînsemnată prin *cruce neagră*, și prin urmare lipsită de încărcătura ritualică a zilei de 9 martie. Fie în viața tradițională a satului românesc, fie în traiul orășenilor mai puțin atenți la desfășurarea sărbătorilor de peste an, ziua *Mucenicilor* are o încărcătură simbolică și ritualică greu de șters din memoria unui grup familial cu cineva născut într-o astfel de zi.

S. Fl. Marian găsește între textele adunate de Constantin D. Gheorghiu în *Calendarul femeilor superstițioase*, Piatra Neamț, 1892, legenda celor 40 de *Mucenici* – „Într-o iarnă, pe un frig de crăpau lemnele, i-au băgat într-un iaz, unde i-au lăsat să înghețe; unul dintre dânșii însă nu putea să sufere asemenea groaznică pedeapsă și a fugit acasă; mă-sa l-a luat în spate și l-a băgat din nou în iaz, ca să împlinească numărul celor patruzeci.“ – care circula în popor provenind din *Mineiul pe luna Martie*, tipărit la Mănăstirea Neamțului în 1846¹⁵.

Dar în așteptarea victoriei *luminii* asupra întunericului, popoarele au brodit obiceiuri și credințe cu care și-au mântuit zilele și nopțile de peste an.

La români, cele 9 zile după Dochia de la 1 martie sunt considerate *Babe* sau *Zilele Babei*, când Baba Dochia își leapădă cojoacele din pricina vremii frumoase sau schimbătoare: „Babele, cari țin nouă zile de-a rândul, sunt rele, pentru că ele de regulă ne aduc ninsoare și ploaie, udeală și răceală. Moșii, din contra, sunt buni, pentru că ei, după credința și spusa românilor de pretutindenea, cum au ieșit *Zilele Babei* sau mai bine zis cum au încetat *Babele*, îndată încep a bate cu botele sau cu ciocanele în pământ, anume ca acesta să se dezghețe, să intre gerul și să iasă căldura, să crească iarba verde“¹⁶.

Într-un asemenea moment cosmic, *focul* va fi un element simbolic ambivalent: încălzirea vremii și purificarea oamenilor, a gospodăriilor și a dobitoacelor pentru trecerea curată în noul anotimp sau în Noul An: „În cele mai multe părți din Muntenia este datina ca în ziua de Patruzeci de Sfinți să se aprindă o cârpă sau o treanță și cu treanța aceea să se afume apoi casa și curtea, coșarele și grajdurile, precum și toate celelalte încăperi ce se mai află pe lângă casă, anume ca să le apere de toate relele și mai cu seamă să se depărteze de pe lângă dânsele șerpii, cari după credința românilor din mai sus-numita țară ies în această zi din ascunzișurile lor de peste iarnă, și cari, dacă nu s-ar afuma casa și acareturile de pe lângă dânșii, foarte lesne ar putea să muște“¹⁷.

În comuna Rași, județul Ialomița, se procedează la o purificare prin foc: „La Măcinici fac foc în jurul casei cu gunoaiile din curte și sărind peste el zic: cum au trecut Sfinții prin foc și prin apă așa să treacă și ei“. În altă parte, Poiana de Sus, județul Dâmbovița, întâlnim același obicei: „În ziua de 9 martie (*Mucenici*) fiecare sătean curăță curtea, iar în mijlocul ei face un foc și sare peste el, introducând fumul prin toată îmbrăcămintea, sub credința de a fi feriți de șerpi care se dezgroapă în această zi.“¹⁸

În ziua *Mucenicilor*, oamenii vechilor credințe purtau un dialog ceremonial cu *pământul* care le asigura hrana de peste an: „Românii din unele părți ale Moldovei și mai ales ale Munteniei, pe lângă credința că Moșii sau Sfinții bat pământul ca să intre gerul și să iasă căldura, au datină chiar și ei singuri și cu deosebire copiii de a bate în ziua de Patruzeci de Sfinți cu botole sau cu maiul în pământ și în același timp a zice: „Tună ger și ieși căldură“ sau „Ieși căldură din pământ, / Intră tu, frig, în pământ“. Pentru că „din această zi înainte se mărește și ziua cu atâta, cu cât sare cocoșul peste prag“¹⁹.

Așijderea, întâiul *plug* din primăvară este purificat prin *foc* și *agheasmă* (apă sfințită în ziua de Bobotează) pentru a lucra ogoarele în curățenie și a nu profana sfințenia pământului dătător de roade îmbelșugate oamenilor și animalelor.

În satul Cireș-Opaiț din ținutul Cernăuților (Bucovina), era obiceiul ca de ziua Mucenicilor, înainte de a porni cea dintâi arătură din primăvară: „Mai întâi de toate reparaază oamenii plugul și toate cele ce țin de dânsul. După ce pregătesc toate, se înjugă boii sau se înhamă caii și stau așa gata. După ce-s gata numai să pornească, se ia o pâne, pe pâne se pune sare, și pe cărbuni aprinși se pune tămâie și apoi se încunjură toate acestea, începând dinaintea boilor, de trei ori. Încunjurându-se de trei ori, se vine iarăși dinaintea boilor, unde se pun toate acestea jos. Se ia apoi un ou de găină și, pornindu-se boii și trecând peste lucrurile de mai înainte, se azvârle oul înaintea boilor. Acuma cred oamenii că, dacă nu se sfarmă oul, nu se sfarmă nimic la plug în timpul lucrului, iar dacă se sfarmă, trebuie să se sfarme ceva și la plug“²⁰.

În alt sat, Volovăț, de lângă Rădăuți (Bucovina), cu prilejul ieșirii în prima zi la plug, se practica următorul ceremonial: „După ce se înjugă vitele la plug și plugarii sunt adunați laolaltă, ia unul un vas cu agheasmă, o pâne (mălai) și un hârb cu tămâie aprinsă, încunjură de trei ori cu dânsule pe boi și plugari, afumându-i și stropindu-i cu agheasmă. Iar după ce-i încunjură ia pânea și o dă plugarilor și vitelor să o mănânce, și apoi pornesc“²¹.

Să nu uităm însă că ziua de 9 martie se afla în calendarul iulian, stil vechi, în hotarul dintre zodia Peștilor și zodia Berbecului, la echinocțiul de primăvară, ceea ce a impus ritualul ieșirii cu plugul dar și un obicei interesant de Sf. Mucenici, anume pescuitul și mâncarea peștelui:

„În comuna Frătăuții Vechi din Bucovina există credința și obiceiul ca în ziua celor 40 de Mucenici să se prindă pește: «Este o credință că pescarul ce merge în astă zi la prins pește și prinde 40 de pești, iar pe unul îl înghite de viu, va prinde bine pește peste tot anul»“²².

Din comuna Șcheia, tot în Bucovina: „Românii cred că în ziua aceasta au sărit toți cei 40 de Sfinți în apă, dintre cari 39 au scăpat, iar unul s-a înecat și s-a făcut duh necurat. Deci e bine ca în ziua aceasta fiecare om să mănânce 40 de

chitici (peștișori), ca să nu se înece și să se facă și el duh necurat ca acel mucenic²³.

Dar ceea ce definește ziua de 9 martie este *pâinea* ritualică, întrucât „Sărbătoarea cea mai de căpetenie din luna lui martie este a Sfinților, din 9 martie, în care zi se fac și se împart măcinici²⁴. În unele părți din Muntenia, mucenicii sau măcinicii se mai numesc și *bradoși*, colăcei mai mici, între care în acea zi se face și un *bradoș* „mai mare, în formă de om, cu gură, urechi, nas, dar orb, și-l numesc, fiind din timpuri poate numit tot astfel, Uitata. Aceasta se face întru pomenirea tuturor morților, cari în timpul anului ar fi fost uitați nepomeniți. Această uitată este jucată de copii în jurul focului, ce se face în bătătură, apoi unsă cu miere și mâncată²⁵.”

Prin alte părți, colacii erau numiți *brânduși*, însă funcția și forma lor ritualică sânt identice: „Brândușii sunt un fel de colaci în formă de om, cari se duc la biserică în ziua de 9 martie“, după cum atestă o informație din comuna Ciurari, județul Teleorman²⁶.

Acești colaci se numesc *sfințișori* (în Bucovina), *sfinți* (în Moldova), *măcinice*, *măcinici*, *mucenici*, *bradoși*, *brăduleți* și *brânduși* (în Muntenia), *sânți* și *sâmți* (în Oravița) sau *moși de păresimi* (în zona Timișoarei), având însă peste tot formă de om, cu cap, ochi, nas, gură, mâni și picioare făcute din făină de grâu frământată cu miere, cu miez pisat de nucă, presărate cu zahăr și găurite cu un capăt de trestie sau cu o țeavă de soc spre a marca un semn al sacrificiului ritualic²⁷.

Din acest crepuscul astral-mitologic avem două perspective: una păgână, ținând de concepția dacilor învățați de către preotul Deceneu, „teoria celor douăsprezece semne zodiacale“, și alta creștină, în care *peștele* este un simbol al Mântuitorului Iisus Hristos iar această ultimă zodie din an corespunde celui de-al doisprezecelea Apostol, *Iuda Iscariotul*. Ca semn zodiacal, *Peștii* închid în fiecare an crugul solar și guvernează era actuală apropiindu-se de sfârșit. Calitățile nativilor din timpul celest al *Peștilor* sunt frățietatea și pacea, pasiunea pentru perfecțiune, cercetare și răbdarea până la împlinirea rodnică a proiectelor. Se prea poate ca asemenea performanțe să fi fost speculate și din *conjunctio aurea* a planetelor Saturn și Jupiter, petrecută în trei rânduri în anul 7, în spațiul celor 30° ocupate de Constelația Pisces. Mai mult, unii cronologiști consideră că adevăratul an al nașterii lui Iisus Hristos este anul 7 din era noastră și Mântuitorul este cea dintâi întrupare din Era Peștelui.

Cum alfabetul grecilor avea 24 de litere distribuite circular celor 12 semne zodiacale, cuvintele lui Iisus – „Eu sunt α și ω “ – își capătă înțelesul deplin abia citite în cheie cosmică. Pe de altă parte, primele litere din cuvintele „*Iesos Khristos Theou Uios Soter*“ – în românește Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitorul – alcătuiesc substantivul grec *Ichthus*, *pește*, simbol verbal și iconic al Mântuitorului. Nu-i de mirare că *peștele* este un aliment ritualic, hrănește în chip miraculos o mulțime de oameni și se află alături de *pâine* și de *vin* ca ofrande ceremoniale în Cina ce de Taină.

Că simbolistica *peștelui* este mai veche și a fost preluată de către creștini din mitologiile de prin antichitatea timpurie, ne convinge faptul că Vishnu din

legendele indiene se preface în *pește* pentru a-l salva pe Manu, părintele omenirii, din apele dezlănțuite ale universului.

Din perspectivă cultural-păgână românească, în răstimpul dintre 1 și 12 martie se împletește, se dăruie și se poartă *mărțișorul* și nu e de conceput ca mama lui Mircea Eliade să nu-i fi înfășurat în jurul mânuței stângi a proaspătului prunc un fir de *mătase roșie* spre a nu fi deochiat de oaspeții privitori entuziasmați de rodnicia tinerei familii și să nu i se fi ocrotit mâna, piciorul sau gâtul cu un *mărțișor* răsucit din două fire de bumbac sau de lână, unul de culoare *albă* și celălalt de culoare *roșie*, de care neamurile sau vecinii cu largă inimă în dărnicie să nu fi agățat un *ban de aur* sau de *argint*, ca însemn al Soarelui dătător de căldură, sănătate și bogăție.

Ca să ne lăsăm duși de valul ritual-mitologic al timpului sacru în care s-a născut Mircea Eliade vom încresta pe răboj următoarele:

1. zilele Babei Dochia, din pragul primăverii;
2. ziua celor 40 de Mucenici, din echinocțiul de primăvară în calendarul iulian;
3. zodia Peștilor, cu cel din urmă semn zodiacal din crugul anual al Soarelui;
4. intrarea Soarelui în echinocțiul de primăvară și răstimpul celor 12 zile de la Anul Vechi spre Anul Nou în primăvară;
5. sporul de forță din partea Planetei Saturn asupra zilei de *sâmbătă*, sfârșit de săptămână, prag pentru odihna din ziua următoare, închinată Soarelui și Domnului Iisus, Mântuitorul.

*

Născându-se într-o zi de *sâmbătă*, ar fi de așteptat ca momente importante din viața lui Mircea Eliade să se înscrie sub auspiciile lui *Saturn*, divinitatea din mitologia greco-romană stăpânind planeta Saturn, care, credeau cei vechi, era încărcată cu o mare putere augurală – pozitivă sau negativă – asupra vieții, voinței și gândirii oamenilor. În vechea Indie, planeta Saturn avea denumirea *Sanaitshara*, în sanscrită, și însemna „cel ce se mișcă încet“ iar evreii i-au spus Steaua *Sabat*-ului, de unde numele a fost conferit zilei de sâmbătă, *Saturni dies*.

Saturn era în vechea mitologie greacă tatăl lui Jupiter și, temându-se ca nu cumva fiii săi să-l răstoarne de pe tronul olimpian, de unde a dirigit lumea vârstei de aur, își devora copiii încă de la naștere, pe Zeus sau Jupiter salvându-l soția-soră prin înlocuirea copilului cu o piatră înfierbântată. Când Jupiter a crescut, și-a alungat tatăl pe pământul muritorilor, și acesta a hălăduit către Insulele Fericite (*Insulae fortunatae*, în latină, *Macarôn nêsoi*, în greacă, sau *Al-djaz'iral-chalidat*, în arabă). În astrologie, planeta Saturn, purtătoare de rău augur, este înfățișată printr-un bătrân cu un picior de lemn și o seceră, cu casa în Constelația Capricornului (Țapului) și a Vărsătorului, zodii acvatice, drept pentru care ar fi spațiul celest al melancoliei. Frigul, seceta și moina îi sunt alăturate la bătrânețe, singurătate, căutare profundă și ținare de minte, măsură și cumpănire în gânduri și fapte. De aici, muncile migăloase, spiritul de căutare perpetuă și cu răbdare, trăsături speculate din mersul acestei rătăcitoare stele pe cer. Forța și pofta de distrugere intră în opoziție cu renașterea spirituală din

Insula Fericiților, bătrânețea și sterilitatea dinspre sfârșitul vieții estompând plenitudinea tinereții și rodnicia din vremea vârstei de aur. În viziunea alchimiștilor, culoarea lui Saturn este negru, probabil de la metalul plumb care, în procesul transformărilor spre piatra filosofală, se preface în aur solar²⁸.

Pentru ceea ce ține de relația mitologiei romane cu reminiscențele ei în spațiul cultural românesc ar trebui spus că Saturnaliile din Italia răsturnau ierarhia socială, sclavii luând locul stăpânilor și invers, în preajma sărbătorilor de An Nou, mod ceremonial de a evoca vârsta de aur pentru cât mai mulți pământeni. Ceea ce este și o trimitere la funcția de zeu al justiției și al dreptății – ca la sumerieni și babilonieni – pentru că puterea lui Saturn se exercita deopotrivă asupra oamenilor, a recoltelor ca și a bunei armonii dintre anotimpuri.

În privința semnificației simbolistice a lui Saturn în astrologie e bine de știut că el „întruchipează principiul concentrării, al contracției, al fixării, al condensării și inerției. Insumând toate acestea, el reprezintă o forță ce are tendința de a cristaliza, de a fixa într-o stare rigidă lucrurile existente, opunându-se astfel oricărei schimbări. Numele de *Marele Malefic* i-a fost atribuit pe bună dreptate, căci el simbolizează obstacolele de orice natură, opririle, carența, ghinionul, neputința, paralizia. Partea cea bună a influxului său îl conferă capacitatea unei pătrunderi adânci, în urma unor îndelungi eforturi de reflectare și corespunde fidelității, constanței, științei, renunțării, castității și religiei”²⁹.

Elemente din cele de mai sus pot fi căutate și în trăsături distincte ale savantului Mircea Eliade iar pentru o întregire a portretului său „mitologic” vom cita mai departe: „În zona cea mai adâncă a funcției biologice și psihologice pe care o simbolizează Saturn, descoperim într-adevăr un fenomen de detașare: seria încercărilor de separare care se înlănțuie de-a lungul istoriei ființei omenești, începând cu ruperea cordonului ombilical al noului-născut și până la ultima stare a bătrânului, trecând prin diferite trepte de abandon, renunțări și sacrificii la care ne obligă viața. De-a lungul acestui proces, Saturn are misiunea de a ne elibera din închisoarea lăuntrică a propriei noastre condiții animalice și de legăturile noastre pământești, eliberându-ne totodată de lanțurile vieții instinctive și de pasiunile ei. În sensul acesta, el reprezintă puterea unei frâne profitabile pentru spirit și este marea pârghie a vieții intelectuale, morale și spirituale. Complexul saturnian reprezintă refuzul de a pierde ceea ce te-a legat în diverse etape succesive de viață, de la fixarea cristalizată în copilărie, după înțârcare și diferitele situații de frustrare afectivă, mergând până la acea exacerbare a lăcomiei sub diversele ei forme (bulimie, erudiție...), făcând să se întâlnească aspectul canibalic al mitului cu tema lui Cornos devorându-și fiii”^{29bis}.

Dar nașterea lui Micea Eliade se petrece într-un timp sacru perturbat de mari descărcări energetice ale profanului. Să nu uităm că în primăvara anului 1907 izbucnește răscoala țăranilor din Moldova și se extinde în întreg Regatul României.

Mai precis, în ziua de *joi*, 8 / 21 februarie 1907, are loc în satul Flămânzi din județul Botoșani „un incident care marchează începutul mării răscoale fărănești”, unde împričinații vor adopta în mod spontan doleanța „Vrem pământ!”.

Peste o săptămână, în ziua de *joi*, 22 februarie / 7 martie, agitația țăranilor se extinde în județele Dorohoi și Iași, pentru ca în zilele următoare, *miercuri*,

28 februarie / 13 martie, cete de țărani să ocupe satul Podul Iloaiei și Târgul Frumos din județul Iași. În ziua de *sâmbătă*, 3 / 16 martie se produce întâia mare ciocnire dintre răsculați și armată, la Pașcani, „unde iau parte, alături de țărani, muncitorii ceferiști de la depoul local; aceștia eliberează, din trenul unde sunt închiși, pe țărani arestați“. A doua zi, *duminică*, 4 / 17 martie, peste „2 000 de țărani răsculați pătrund în Botoșani. Au loc ciocniri sângeroase“, căci „sunt uciși primii țărani răsculați“ iar între 6 și 9, *stil vechi* / 19–22 martie 1907, *stil nou*, răscoala atinge apogeul în toată Moldova, după care, în zilele de *vineri* până *marți*, 9–13 / 22–26 martie, răscoala țăranilor să se întindă în Muntenia și Oltenia, „unde a cunoscut o violență deosebită“. Un apel semnat de Mihai Gheorghe Bujor, cu titlul *Către soldații concediați și rezerviști*, îndemna ca armata să nu tragă în țărani răsculați³⁰.

Altfel spus, încă din ziua de *joi*, 22 februarie / 7 martie 1907, locotenentul *Gheorghe Eliad* – cum stă scris în Anuarul Armatei, 1907, p. 311, din Regimentul nr. 9 din Râmnicu-Sărat – era mobilizat într-o misiune militară din care nu putea „dezerta“ dintr-un motiv familial, precum venirea pe lume a unui copil. Copilul se naște în ziua de *sâmbătă*, 24 februarie 1907, ora cinci dimineața; a doua zi, *duminică*, 25 februarie, nașterea noului-născut nu poate fi înregistrată la primărie, oficiul stării civile fiind închis; *luni*, 26 februarie, tatăl copilului nu reușește să capete permisia pentru a veni din Râmnicu-Sărat până la București, ca să-și vadă feciorul și să-i înscrie nașterea în actele oficiale; *marți*, 27 februarie, mai trece o zi în așteptarea tatălui aflat la datorie; *miercuri*, 28 februarie, se găsește soluția salvatoare prin delegarea unui vecin, domiciliat pe aceeași stradă a Melodiei, comerciantul „de fierărie“ Nicolae Drăghicescu, care se va înfățișa la primărie și va declara nașterea copilului *Gheorghe-Mircea Eliade* abia în ziua de *joi*, 1 martie 1907, *stil vechi*. Firește că binevoitorul „comersant“ Drăghicescu declară ziua precisă a nașterii copilului celor doi vecini ai săi – locotenent *Gheorghe Eliade* (născut la 28 martie 1868, în Tecuci) și soția acestuia, *Ioana*, născută la 3 iunie 1884, în familia *Stoian Vasile* semnând uneori *Stoenescu* sau chiar *Jeana St. Vasilescu*) din București –, însă funcționarul de la starea civilă nu poate sau crede că nu e bine să înscrie în documente un nou-născut *după trei zile de la naștere*. Probabil că legea admitea doar un răstimp de 24 de ore, sancționând întârzierea. Și, dintr-un condei, „omul legii“ taie aceste trei-patru zile de tăcere oficială din viața pruncului *Gheorghe-Mircea Eliade* și scrie „născut în 28 februarie 1907“!

Ziua consemnată în act a rămas uitată ca orice incident birocratic, în vreme ce ziua înscrisă în trupul mamei, în țipătul copilului și în bucuria familiei s-a păstrat și s-a perpetuat peste ani ca un moment din ce în ce mai semnificativ.

Într-un cuvânt, ziua de naștere a savantului român *Mircea Eliade* nu poate fi priponită între răzlogii uscați de vreme sau vânt ai unui simplu document administrativ din Bucureștii anului 1907 și va trebui, măcar la câte un ceas aniversar sau comemorativ, să iscodim ceea ce ar putea fi profan și ce va fi fost sacru în timpul și spațiul nașterii unui om care vreme de aproape opt decenii nu și-a astâmpărat spiritul – gândirea aceea a omului despre care *Mihail Eminescu* scria cândva că „a fost scrisă în gândirea Dumnezeirei“ – în deslușirea celor sacre din noianul profanelor.

Din Calcutta, India, Mircea Eliade îi scrie mamei sale în ziua de duminică, 4 martie 1929, stil vechi: „De ziua mea (25 februarie) am dus toți copiii la cinema, la Jackie Coogan”³¹.

Notație absolut interesantă pentru că zilele săptămânii și data calendaristică din anul 1929 sunt în concordanță cu cele din 1907. Or, dacă Mircea Eliade ar scrie în ziua de luni, 4 martie 1929, stil nou, ar însemna ca ziua de *duminică, 25 februarie 1929*, stil vechi, să urmeze după scrisoare. În fapt, în ziua de *duminică, 4 martie 1929*, stil vechi, Eliade îi scrie mamei sale că în urmă cu două săptămâni, *duminică, 25 februarie*, stil vechi, și-a aniversat ziua de naștere oferind copiilor savantului indian Dasgupta un spectacol cinematografic. Dar această zi de *duminică, 25 februarie 1929*, stil vechi, însemnată prin pomenirea Sf. Patriarh Tarasie, corespunde în calendarul gregorian, stil nou, zilei de *duminică, 10 martie 1929*, consacrată celor 40 de Martiri în calendarul Bisericii Catolice.

În *Memorii*, Mircea Eliade notează adesea, dacă nu în fiecare an, vârsta pe care o are, spre exemplu în anul 1937: „La 9 martie am împlinit 30 de ani. Ca de obicei, s-au adunat toți prietenii, de la cei mai vechi, ca Haig Acterian și Mihai Polihroniade, la cei mai proaspeți, Mihail Sebastian, Dinu Noica, Petre Țuțea. Îmi amintesc că au venit și N. I. Herescu, V. Voiculescu și Camil Petrescu; acesta din urmă uluit să descopere că nu aveam decât 30 de ani. Să fi simțit oare că se închide un ciclu? Știam, doar, că mă pregătesc să încep o nouă etapă, în care nu-mi mai puteam îngădui anumite libertăți, neglijențe și erori. Publicasem 12 volume...”³².

În ziua de luni, 8 martie 1943, Eliade va consemna în cunoscutul său *Jurnal portughez*: „Măine, 9 martie, împlinesc treizeci și șase de ani. Mi se pare că încep să mă trezesc din vis. Aveam întotdeauna impresia nu numai că mă simt tânăr (căci și acum mă simt foarte tânăr), dar că am dreptul acesta, deoarece anii mei nu-mi conferă nici o maturitate. Mă trezesc că împlinesc treizeci și șase de ani. Încă patru ani și încep să devin bătrân. Dacă aș încerca, atunci, să fac pe o femeie să mă iubească, n-aș reuși decât prin geniul meu, iar nu prin tinerețea mea. Gândul e destul de melancolic...”

Dar, în afară de această tragedie, mă întreb ce am făcut cu ultimii ani? Din toamna lui 1937, a început șirul catastrofelor. Nu mă mai pot bucura de viață, de atunci. De la arestarea băieților, până la Stalingrad, numai doliu. În acest timp, am scris vreo opt cărți, dar nici o capodoperă. De-abia cele trei cărți la care lucrez acum mă vor spori, vor oglindi pe omul de treizeci și șase de ani. Trebuie să mă grăbesc...”³³.

După un an, în ziua de joi, 9 martie 1944, la Lisabona, îndată ce terminase în urmă cu vreo săptămână piesa de teatru *Oameni și pietre*, Mircea Eliade notează: „Azi, împlinesc treizeci și șapte de ani. Nu știu dacă din cauza anticlimaxului provocat de gândirea și scrierea oarecum în transă a piesei, dar de vreo două zile sunt groaznic de trist, de deprimat. Lupt cu greu împotriva deznădejdiei. Îmi răsună neconținut în cap mai multe piese de teatru și sunt sigur că, dacă m-aș așeza la birou, le-aș scrie în câteva săptămâni, dar nu o fac, pentru că prea ar părea tragică și pesimistă lumea așa cum o văd acum, în aceste piese nescrise. (Între ele, rețineți un titlu, *Joc de societate*.) Aș vrea să mă reîntorc la

Prolegomene. Astă-seară însă am promis că voi citi *Oameni și pietre* câtorva prieteni români de la legație.

Deprimarea vine de foarte departe. Încep să înțeleg viața, nimicnicia ei, lipsa de valori absolute. Aflu că ministrul Cădere m-a «lucrat» la București. Vrea să scape cu orice chip de mine, deși își dă bine seama că, dacă România există astăzi în Portugalia ca realitate, iar nu ca relații diplomatice, se datorează în primul rând muncii și prezenței mele. Și mai vorbim de persecuțiile lui Eminescu...³⁴

Deprimarea se prelungește și a doua zi, *vineri, 10 martie*: „Descurajarea, sentimentul nimicniciei și absurda iluzie a oricărei existențe care m-a-îuș cuprins ieri, fiind ziua mea de naștere, s-a-îuș continuat și astăzi, cu toate că am încercat să lupt împotriva îlorș citind din volfumul alș Iif-leaș al ediției Eminescu (Perpessicius). De câte ori Eminescu nu m-a ajutat să suport condiția de a mă fi născut român, adică fiul unui neam fără noroc, ursit de geografie și istorie unei lamentabile prăbușiri în masa slavă?!... Dar astăzi, nici măcar duhul *Luceafărului* nu m-a putut liniști. Din nou, sentimentul iminentei, inevitabilei catastrofe istorice. Când îmi închipui cum vor pieri elitele românești, cum se vor suprima personalitățile, cum se vor desțara sute de mii, poate milioane de români, ca să piară ghimpele român din marea comunitate slavă, mă apucă un fel de desperare. De ce, Doamne, ne-am mai născut? De ce am ajuns la o conștiință românească a lumii, dacă trebuie să fim înghițiți?»³⁵

Angoasa lui Eliade nu dispăre nici peste cinci zile, când își pune problema extincției universale: „Ca să-ți dai seama de cât prețuiește viața ta, de cum ai izbutit s-o valorifici, gândește-te că mâine ar putea fi ultima zi. Dar nu ultima zi a vieții tale – căci atunci ai mai putea găsi vreo mângâiere: ai scris ceva, ai ajutat pe cineva, vei putea consola pe un cititor după cincizeci-șaizeci de ani de la moartea ta – sau, dacă ai activa în istorie, ai modificat istoria țării tale, ai contribuit la înălțarea sau la salvarea neamului tău etc.

O asemenea moarte e consolatoare – și totuși, ea nu validează viața pe care ai dus-o. Dar gândește-te că mâine ar putea fi ultima zi a lumii. Că mâine Pământul se reîntoarce la modul lui predestinat: de gaz. Vezi, atunci, ce-ți mai rămâne din viața ta, binele pe care l-ai făcut, dragostea pe care ai împărtășit-o, mângâierea pe care ai dăruit-o altora»³⁶.

În acest punct critic, Mircea Eliade ar fi putut afla răspunsul într-un pasaj din textele lui Eminescu și anume: despre condiția omului de geniu – poet, filosof, om politic – de a trăi într-un adevăr: „Martirul, eroul și înțeleptul sunt numai trei forme ale unei și aceleiași substanțe: adevărul. Dar un erou cât de mărginit în privirea inteligenței; dar un martir ignorant, dar un înțelept și puțin viteaz – câteși trei cunosc aceleași stări – vedem suma lor. Pentru câteșitrei există un sacrificiu pentru un lucru care nu sunt ei înșiși și care se răsfrânge asupra semenilor lor. De aceea la martir și la erou poate subsista un *transitus per filium medium*, o trecere a tendinței lor în (ilizibil) adevărate, ori un principiu aparent fals, dar ceea ce ei au simțit este adevărat.

În sfârșit, adevărul e stăpânul nostru, nu noi stăpânii adevărului»³⁷.

Temei să ne întoarcem cu mai mare atenție la adevărul pe care îl scruta Mircea Eliade în zilele sale aniversare și una importantă este cea din 9 martie 1945:

„Împlinesc treizeci și opt de ani. Și, pentru prima dată din 1934, nu găsesc, la deșteptare, cadoul Ninei. Astăzi, Giza îmi dă o mașină de ascuțit lame de ras, pe care știa că demult doream s-o am. / Seara, pleacă Burilenii la Paris. Nopatea, vin Constantineștii, Coștii și Grigorii la noi. Altădată, 9 martie era zi de petrecere“³⁸.

Dar peste trei ani, protagonistul trimite dintr-o mică odaie din Hotel de Suède, rue Vaneau, Paris, la 9 martie 1948, înduioșătoarea scrisoare către părinții aflați la București:

„Dragă Mamă și Papa,

Vă scriu în ziua de Mucenici, ziua mea de naștere și una dintre onomasticele Corinei. Am primit chiar acum scrisoarea Mamei, care, alături de atâtea tristeți și mizerie contemporană, evoca și 25 februarie 1907, când mă aducea la viață. După cum știți, îndată după schimbarea calendarului, eu am început să-mi sărbătoresc ziua nașterii cu treisprezece zile mai târziu, adică la 9 martie. De abia azi împlinesc deci 41 de ani și nu vă închipuiți fericirea mea de a primi tocmai de ziua mea, ca un cadou nesperat, scrisoarea mamei. Singurul dar pe care l-am primit a fost tocmai acesta cu care vă scriu acum, rodul economiilor Gizei din ultimele luni. Nici nu vreau să-mi amintesc ce însemna pentru mine altădată 9 martie, căci aș deveni prea trist. Și cu toate acestea nu am dreptul de a mă plânge, pentru că, în pofida tuturor greutăților și obstacolelor de care m-am lovit până acum, viața mi-a rezervat destule bucurii și foarte multe satisfacții. La 41 de ani, când mă uit în urmă, văd că Dumnezeu mi-a ajutat să fac atâtea lucruri pe care alții n-au apucat să le facă într-o viață de om. Am publicat douăzeci și cinci de volume, trei-patru volume sub tipar, țin cursuri la Sorbona, sunt cunoscut în lumea întreagă, public studii și articole în trei continente, sunt tradus în nenumărate limbi (chiar acum *Maitrey* apare în germană și suedeză), am trăit de tânăr în nenumărate țări străine și mi-am făcut pretutindeni prieteni și admiratori. Încă puțini ani și voi deveni un scriitor mondial. Deja am început colaborarea în America și Anglia. Și, ceea ce e încă și mai important, am obținut toate acestea împotriva tuturor loviturilor pe care mi le-au dat conaționalii mei. Deja îi văd cum turbează pentru că mi-am menținut cursul la Sorbona și au aflat că am atâtea cărți sub tipar (din onorariile cărora, de altfel, izbutesc să trăiesc). Dar ce are să mai fie peste câțiva ani... Îți mulțumesc încă o dată, dragă Mamă, că m-ai adus la viață sănătos și înzestrat și că ai sacrificat totul ca să îngădui pregătirea mea intelectuală încă de la o vârstă fragedă, ceea ce face ca astăzi să fiu considerat la Paris unul din cei mai mari savanți ai lumii. Nici măcar Niicolaes Iorga nu s-a bucurat, la vârsta mea, de prestigiul pe care-l am printre învățații de aici.“³⁹

Ceea ce e limpede încă din prima propoziție a scrisorii este faptul că Mircea Eliade are un reper sigur al zilei sale de naștere: *Mucenicii*. Însă în calendarul gregorian, după care în mod firesc se orientează savantul în anul 1948, există trei zile cu „Mucenici“: *sâmbătă, 6 martie*, închinată celor 42 de Mucenici din Amoreea, trecuți prin sabie; *marți, 9 martie*, consacrată celor 40 de

Mucenici din Sevastia, uciși prin îngheț, și *miercuri, 10 martie*, conferită celor 40 de Martiri în calendarul catolic.

Alt amănunt clar: „Scrisoarea Mamei... evoca și 25 februarie 1907, când mă aducea la viață“.

Adevăratu-i că în anul 1924, când se face schimbarea calendarului și în România, ziua de *duminică, 25 februarie*, stil vechi, corespunde zilei de *duminică, 9 martie*, stil nou, dar aceeași zi de *duminică, 25 februarie 1907*, stil vechi, are în calendarul gregorian, stil nou, data de *10 martie*, serbând-o pe Sf. Francisca.

În două vorbe: dacă Mircea Eliade s-a născut în ziua de *duminică, 25 februarie 1907*, stil vechi, el ar trebui să-și serbeze nașterea în ziua de *10 martie*, stil nou; dacă însă își știe nașterea și-și aniversează ziua în *9 martie*, Sf. 40 de Mucenici, stil nou, înseamnă că s-a născut în ziua de *sâmbătă, 24 februarie 1907*, calendar iulian, stil vechi.

Dar care erau onomasticele surorii sale *Corina* (de la cuvântul grecesc *kore*, fecioară, și sufixul diminutival *-inna*): *Sevastia*, din calendarul ortodox? *Francisca*, din calendarul catolic? Sau doar *Cornelia*? De la un substantiv *cornicula* – cioară și de la prenumele *Cornelius* din onomastica latinilor? Însă, atenție, sora *Cornelia Ileana* se naște în ziua de *9 martie 1910*, în aceeași casă din str. Melodiei nr. 1 din București. (Va muri în ziua de 12 martie 1989, tot în București.) Pentru o discuție la obiect ar trebui să avem certificatele celor trei copii ai familiei căpitanului Gheorghe Irimia, căci din datele prezentate de Constantin Popescu-Cadem observăm că în casă era obiceiul de a li se da pruncilor câte două prenume: *Nicolae-Remus* Eliade, născut la 28 iulie 1905, stil vechi, în str. Melodiei nr. 1 din București; *Gheorghe-Mircea* Eliad, născut la 28 februarie 1907, stil vechi, în aceeași casă, și *Corina-Cornelia*, născută în 24 februarie 1910, stil vechi. Unde sunt însă mitricile bisericești și datele când acești copii au fost botezați? Pentru că nu o singură dată avem surpriza de a constata prin documentele românești că unii copii sunt botezați la biserică înainte de a se fi născut, după cum le este înscrisă ziua de naștere în actele de la primărie!

*

Peste ani, în ziua de 8 aprilie 1971, Mircea Eliade i se confesa, din Albion, Michigan, SUA, lui Barbu Brezianu: „Iată de ce îți răspund atât de târziu: abia sosit aici, la Albion, unde veneam să lucrez mai în liniște, am avut (chiar de 9 martie, când împlineam 64 de ani) un atac de pericardită, în urma unei infecții în gât. Așa că am stat trei săptămâni în clinică, iar acum îmi fac convalescența «acasă»“⁴⁰.

În 3 mai 1973, M. Eliade rememorează cele întâmplate în noaptea de 8 spre 9 martie 1971:

„M-am regăsit în camera mea de lucru din Albion, cu *Orphicorum fragmenta* pe masă, recitind (pentru a câta oară?) textul înscris pe lamelele de aur găsite la Petelia și Eleutherne. Când ajunsesem la acel pasaj faimos – «Te salut! Tu, care, înaintând pe cărarea din dreapta, te îndrepti către câmpiile sacre și

crângul Persefonei» – am simțit deodată o puternică, necunoscută până atunci, durere în gâtlee; aproape că nu mai puteam înghiți. M-am ridicat cu greutate de la birou, căci amândoi genunchii erau inflamați (criza artritică dura de vreo patru–cinci ceasuri), hotărâi să mai iau două pastile de aspirină. Și atunci mi-am simțit inima strangulată, parcă ar fi fost prinsă și strivită într-un pumn de fier. Mă așteptam, de la o clipă la alta, să se întâmple *ceva* – și totuși nu mi-a fost frică; în câteva ceasuri împlineam șaiszeci și patru de ani. Nu-mi puteam închipui o moarte mai frumoasă decât aceasta: să pleci din lume chiar în ziua când te-ai născut. Dar *știam* că nu era vorba de moartea mea fizică. Dacă această durere cardiacă avea vreun sens (iar dacă mai avea, trebuia să-i impun eu sensul), mă aflu la începutul unei «épreuve initiatique», în care suferi cumplit și «mori» ca să poți «renaște» la o nouă viață. Am început atunci să «vizualizez» inima, așa cum învățasem...⁴¹.

O notație în *Jurnal*, din ziua de sâmbătă, 10 martie 1973, surprinde un obicei mai puțin mitologic pentru aniversarea unei frumoase vârste: „Ieri, în apartamentul lui Gugu, am invitat vreo douăzeci de prieteni – majoritatea colegi de la Universitate. Împlineam șaiszeci și șase de ani. Am primit și câteva daruri. Cel care mi-a plăcut mai mult – lanțul cu o piatră curios cioplită, pe care-l făcuse Sonia Gilkey – a dispărut. Îl lăsasem, împreună cu celelalte daruri, în odaia Floricăi. La plecare, nu l-am mai găsit. Probabil l-a luat tânărul care servea șampania“.

Oricum, momentul e un prilej de a face bilanțul cuvenit într-o răscruce a vieții și Mircea Eliade consemnează în continuare: „... Am plecat din țară la treizeci și trei de ani. Au trecut de atunci cam tot atât: treizeci și trei de ani. Asta îmi dă de gândit. Mai întâi, cu privire la *Autobiografie*. Am scris, cred «povestea» vieții mele până la plecarea spre Londra. Să o continui tot așa, an cu an? Sau să încep de acum, și să mă întorc înapoi, până voi regăsi pe acel M. E. care își lua rămas-bun de la familie și prieteni, pe peronul Gării de Nord, într-o după-amiază de aprilie 1940?»⁴²

Cutremurul din ziua de vineri, 4 martie 1977, de la București, îi prilejuiește, în zilele de luni–marți, 7 și 8 martie, să consemneze în *Jurnal* însemnări despre starea sufletească provocată de situația din România:

„De trei zile nu mai pot face nimic. Nenorocul României mă deprimă, mă paralizează. Acum câțiva ani, inundațiile; la 4 martie cutremurul fără precedent în România“.

Pomenește apoi numele câtorva victime, între care și Veronica Porumbacu: „Acum vreau an, doi, a publicat un articol – *Maitreyi regăsită*, în «Secolul XX», drept prefață la traducerea câtorva poeme ale lui M. (Dar, îmi povestea M. la Chicago, când a întâlnit-o prin 1950, la un Congres al Femeilor Democratice, în Elveția, și, aflând că e româncă, a întrebat-o dacă știe ceva despre mine, i-a spus că am murit. A doua zi, văzând-o cu ochii în lacrimi, a precizat: n-am murit, dar fiind un «scriitor fascist», ea și toți scriitorii români mă consideră mort...)“.

Fapt curios, numele, imaginea sau câte un amănunt ne semnificativ ale iubitei din Calcutta îi răsar în mintea sau în visele lui Eliade absolut întâmplător, însă când luăm seama în ce zi lucrează anamneza putem întocmi o cronologie pe

a cărei scară am putea pătrunde în subconștientul fostului discipol al filosofului Dasgupta. Acum, în ziua de miercuri, 9 martie 1977, nu găsim nici o însemnare în ceea ce savantul a dat din jurnale tiparului, dar se prea poate că zgârcenia autobiografică să fie pricinuită și de faptul că textul urma să fie dactilografiat de Christinel, față de care Mircea Eliade are destule sfeli confesionale. Oricum, să observăm că între cutremurul din 4 martie din România și umbra poetică a indiencei Maitrey, bărbatul trecut de pragul celor șaptezeci de ani își străjuie aniversarea cu spaima bătrâneții și a timpului tot mai scurt pentru desăvârșirea lucrărilor științifice: „Am sărbătorit cu câțiva prieteni cei șaptezeci de ani, pe care i-am împlinit ieri. Inutil să mai încerc un «bilanț». Mă trezesc deodată în pragul bătrâneții, dacă nu chiar «bătrân», și-mi dau seama că n-am încheiat *Histoire des idées religieuses*, nici autobiografia, și că n-am început acel scurt tratat despre *Homo religiosus*, în care vreau să expun sistematic tot ce cred că am înțeles după cincizeci de ani de cercetări și reflecții...”⁴³.

Obsesia se strecoară și în altă însemnare din *Jurnal*, peste doar un an, în ziua de joi, 9 martie 1978: „Împlinesc șaptezeci și unu de ani. Și, din păcate, încă n-am încheiat vol. II din *Histoire des idées religieuses* (mai am de pus la punct și de transcris ultimul capitol), nici *Autobiografia* (am întrerupt-o acum câțiva ani, în preajma plecării la Londra, aprilie 1940).

Seara, cu Evelyn și Joe Kitagawa și cu David Tracy, la restaurantul «Italian Village». Ne-am întors acasă destul de devreme. Pe drum, în mașină, îmi tot spuneam: ar trebui să mă grăbesc, ar trebui să mă concentrez exclusiv asupra cărților încă neterminate... Dar acum îmi dau seama că este inutil; nu mai mă pot schimba. Se va întâmpla așa cum mi-este scris să se întâmple”⁴⁴.

Miercuri, 9 martie 1983, Mircea Eliade nu-și aduce aminte că e ziua sa de naștere sau nu consideră faptul cosmic demn de consemnat, iar pagina din jurnal pare a fi diagrama unei oboseli înduioșătoare: „Ninge. Îmi mai rămâne de completat *État de Question* la câteva &, și cartea e terminată. Capitolul acesta, penultimul, nu e deloc faimos. L-am scris cu un imens efort, fără nici un interes, obosit și distrat înainte de a termina prima pagină”⁴⁵.

În ziua de vineri, 5 iunie 1984, savantul îi scrie lui Mircea Handoca în legătură cu publicațiile primite din țară: „Am citit cu interes articolul lui Popescu-Cadem. Explicația lui 9 martie: cum nu exista un «Sfânt Mircea», *sărbătoream onomastica la 9 martie («Cei patruzeci de Mucenici»)*.

După introducerea stilului nou, am «cumulat» în ziua de 9 martie onomastica și data nașterii, mai ales că (nu înțeleg de ce) socoteam această dată 25, iar nu 28 februarie”⁴⁶.

Explicația lui Eliade nu rezistă în paradigma ritualică din viața unei familii românești de la începutul veacului al XX-lea, întrucât, dacă părinții îl știau născut în 25 februarie 1907, în ciuda absenței unui *Sf. Mircea* în calendarul creștin ortodox de stil vechi, sfântul pomenit în ziua de duminică, 25 februarie 1907, era Cuviosul Tarasie, Patriarhul Constantinopolului, mort la 806, însă aceeași zi de *duminică* avea în calendarul gregorian, stil nou, data de *10 martie 1907*, închinată celor *40 de Mucenici* de către Biserica Catolică. Se prea poate ca, în absența unui calendar ortodox, Mircea Eliade să se fi orientat, în răstimpul celor peste două decenii de la plecarea din România, după calendare catolice,

unde cei 40 de Martiri sunt pomeniți, așadar, în ziua de 10 martie și stilul vechi din calendarul ortodox românesc are ziua de 25 februarie.

Pentru că, în fapt, după cum am mai precizat, ziua de sâmbătă, 9 martie 1907 din calendarul gregorian, stil nou, corespunde în calendarul iulian, stil vechi, cu ziua de sâmbătă, 24 februarie 1907, iar nu cu 25 februarie. Corespondența datelor se păstrează întocmai și în calendarele din 1908 până în 1924. Iată un motiv destul de serios ca în calculul unei zile de naștere să ținem seama nu doar de documentele de stare civilă – dar care este ziua de naștere când *Gheorghe-Mircea Eliade* este înscris în clasele primare (septembrie 1912) de la Școala din Cernavodă, apoi la cursurile Liceului „Spiru Haret” din București (septembrie 1917) sau în scriptele Facultății de Litere și Filosofie de la Universitatea din București (octombrie 1925), și nu în ultima instanță, în catastiful încorporării (ianuarie 1932) pentru serviciul militar în Regimentul 1 Antiaeriană din București –, ci de sărbătorile care pot fi luate drept reper de orientare și, mai cu seamă, de înscrisuri olografe prin care familia – o serie bogată de date așteaptă lumina zilei prin publicarea corespondenței dintre Mircea Eliade și nepotul său Sorin Alexandrescu – și protagonistul probează cunoașterea cu precizia zilei respective.

Un asemenea document ni-l oferă însuși Mircea Eliade în paginile din *Jurnal*:

„Paris, 5 iunie 1984ș

În plicul retransmis de la Chicago, câteva scrisori interesante: de la Suhrkamp Verlag (tăieturi de presă despre piesa lui Pavel Kohut, *Auf der Mântuleasa Strasse* care s-a jucat la Stadttheater din Basel), de la Mircea Handoca și Mac Rickerts întrebându-mă ce cred despre «actele civile» publicate și comentate de Constantin Popescu-Cadem în «Revista de istorie și teorie literară», ianuarie–martie 1983) și de la Matthias Dalvit, astrolog elvețian, cerându-mi data exactă – ora, minutul – a nașterii mele, ca să-mi facă horoscopul) o găsisem în articolul lui Popescu-Cadem: 28 februarie, ora cinci dimineața). În Notă din septembrie 1985: N-am avut nici un răspuns, nici măcar confirmarea primirii scrisorii meleș⁴⁷.

Însă în anul 1984, mama lui Mircea Eliade nu mai trăia – a murit în anul 1974⁴⁸ – ca să poată oferi o mărturie directă asupra zilei de naștere a fiului ei, iar „împlicinatul” numai asemenea grijă nu avea, de a căuta într-un calendar creștin ortodox românesc, sârb sau rusesc spre a constata că în anul 1907 ziua de miercuri, 28 februarie, Cuviosul Patriarh Vasile Mărturisitorul, stil vechi, corespunde cu ziua de 13 martie, Sf. Eufrosina, în calendarul gregorian, stil nou.

Numai că pentru a stabili ziua nașterii unui scriitor, după consultarea documentelor oficiale, nimerit ar fi să investigăm și documentele psihologice ale creatorului iar în cazul lui Mircea Eliade textele literare pot fi de un real folos, îndeosebi romanele cu un caracter pronunțat autobiografic. Între altele, vom lua în discuție romanul *Nouăsprezece trandafiri*, din cel puțin două motive: a fost scris între anii 1978–1979, când autorul împlinise 70 de ani, și ce anume vrea să spună prozatorul prin acest roman sau ce consideră Mircea Eliade că ar avea de spus – „ideea pentru care ai vrea să trăiești și să mori”.

1. Importanța pe care prozatorul o acorda acestei opere literare nu mai trebuie căutată, căci Eliade scrie *Nouăsprezece trandafiri* între august 1978 și februarie 1979, într-un răstimp în care revizuieste manuscrisul traducerii românești a volumului de studii *De la Zalmoxis la Ghengis-Han*, amănunt care explică inserția de mituri arhaice în paginile prozei literare.

Întâlnim chiar sugestia unei transe provocate de „mătrăgună sau busuioc“, buruiene magice pentru stârnirea unui sentiment puternic de dragoste, explicabilă prin contaminare cu documentele etnologice consultate de Mircea Eliade: „Ieri și azi – 26 noiembrie 1978 – revizuiesc *Zalmoxis* pentru traducerea românească; adaug noi referințe bibliografice și scriu o scurtă prefață. Opt ani de la apariție și, după ce a fost tradusă în mai multe limbi, se hotărăsc și românii...“⁴⁹.

Din pricina așteptării startului pentru o călătorie în America Latină, prozatorul nu poate scrie decât scrisori: „De altfel, n-aș fi putut face altceva – pentru că luni, 18 decembrie 1978 plecăm cu soții Ricoeur în Yucatan și Guatemala, nu mă pot apuca de nimic: nici de revizuirea părții a III-a din *Autobiografie*, nici de *Jurnal*, nici de *Nouăsprezece trandafiri*.“⁵⁰

Din care notație deducem că romanul ocultează în imagini literare aspecte din biografie și din jurnal și ar trebui să căutăm un cifru pentru pătrunderea secretelor „realiste“ ascunse în această proză fantastică. Abia în 7 februarie 1979 vom da peste momentul întoarcerii la proza de-acasă: „Azi am reluat *Nouăsprezece trandafiri*. Transcriu zece pagini și scriu opt.“⁵¹

Și ritmul se întetește în următoarele trei zile, pentru ca duminică, 11 februarie, să noteze în *Jurnal*: „Scriu toată ziua: cincisprezece pagini“. Intervine o pauză și în 17 februarie: „Ieri am scris șase pagini (dar nu sunt sigur că le voi păstra pe toate). Azi, șapte pagini“⁵².

În ziua de marți, 20 februarie: „Ieri și azi am scris zece pagini și am transcris tot pe atâtea“.

Vineri, 23 februarie: „Am reușit să scriu, în fiecare zi, câteva pagini. Azi, surpriză: douăzeci de pagini“⁵³.

Luni, 26 februarie: „Scriu optsprezece pagini“.

Miercuri, 28 februarie: „Azi am scris cincisprezece pagini și am terminat. Corectez și transcriu douăzeci de pagini. Am ajuns la pagina 318“.

Luni, 5 martie: „Corectez textul dactilografiat al micului roman *Nouăsprezece trandafiri*. L-am dedicat Ilenei și lui Ion Cușa. Sunt sigur că vor înțelege de ce“.

Miercuri, 7 martie: „Trimis *Nouăsprezece trandafiri* lui Ierunca, Matei Călinescu și Edith Silbermann. De data aceasta, aștept cu nerăbdare răspunsurile. Nu că mă îndoiesc de reușita literară a romanului; dar mă întreb dacă mesajul atât de abil camuflat va fi înțeles“⁵⁴.

Toate aceste notații cronologice probează faptul că Mircea Eliade vroia cu orice chip să termine romanul *Nouăsprezece trandafiri* până la împlinirea vârstei de 72 de ani. Oare din care pricină? Să fie în joc jumătatea vârstei – 36 de ani?

Căci peste două zile, vineri, 9 martie 1979, nu-și poate stăpâni amărăciunea trecerii unui prag și mai înalt al vârstei: „Deci, am împlinit șaptezeci și doi de ani. Aproape că nu-mi vine să cred. Ce fericit aș fi dacă n-aș avea de scris vol. III

din *Histoire*. Marea mea greșeală: m-am apucat târziu de redactarea acestei cărți pe care o voiam ultima din producția mea științifică⁵⁵.

În ziua de sâmbătă, 10 martie, Mircea Eliade îi scrie lui Matei Călinescu: „Dragă Mac, Mulțumiri pentru scrisoarea din 6 martie și pentru felicitările de 9 martie... Îți voi pregăti fotocopiile din *Cosmologie* și cele două povestiri.

Am terminat micul roman început la Paris: *Nouăsprezece trandafiri* (cam 200 îdeș pagini dactilografiate). Îți voi trimite o copie, ca să-l citești – dar nu încerca să-l traduci. (Altcineva va face traducerea, care cunoaște un editor și speră să-l poată interesa)⁵⁶.

Într-o miercuri, 14 martie 1979, Matei Călinescu îi răspunde: „Iubite Domnule Eliade, O adevărată încântare, lectura celor *Nouăsprezece trandafiri*. E, fără îndoială, una dintre operele D-voastră cele mai împlinite și n-aș ezita s-o așez alături de *Mântuleasa*, *La țigănci*, prima jumătate din *Le centenaire* (mă refer la versiunea pe care o cunosc și pe care înțeleg că ați modificat-o), *Pelerina* și alte două, trei lucrări mai recente în «genul scurt». Nu pot să nu fiu uimit de extraordinara D-voastră vitalitate literară din ultimii zece, cincisprezece ani și de substanțiala noutate a scrisului D-voastră de după *Noaptea de Sânziene*, atât de diferit de întreaga D-voastră operă din tinerețe“.

Cum criticul Matei Călinescu înțelege că astfel de laude nu-l pot amăgi pe prozatorul care aștepta observații precise asupra textului, el se redresează:

„Dar să revin la cei *Nouăsprezece trandafiri*. Să încep prin a spune ce mi-a plăcut mai mult. Primele 80–90 de pagini mi se par cele mai bune pe care le-ați scris vreodată. Dacă nu cele mai bune. Originalitatea lor vine din împletirea firească a firelor narrative cu firele (temele) unei dezvoltate meditații filozofice și estetice; împletire atât de firească, de intimă, de perfectă (o perfecție de ordinul transparenței, care deci nu se vede), încât însuși cuvântul «împletire» devine inadecvat: narațiunea e filozofie, filozofia e narațiune, poveste. Aș spune că ați descoperit aici o nouă tehnică a eseului filozofic, derivată din recunoașterea caracterului reflexiv, de obicei ascuns, al figurilor și transformărilor (transfigurațiilor) narrative. Prins de poveste, cititorul e de fapt introdus, pe nesimțite, într-o teorie a spectacolului și într-un labirint de întrebări și contraîntrebări pe care-l presupune această teorie – amnezie/anamneză, actualitate/mitologie, hazard/necesitate, somn/trezie (metanoia) și câte alte asemenea dublete dialectice, din ciocnirea cărora se nasc noi întrebări și contraîntrebări. De-un interes excepțional mi se par paginile în care e descris teatrul lui A. D. P. și concepția lui (de fapt, a lui Ieronim, dar nu-i Ieronim unul dintre dublurile lui A. D. P.?) despre teatru; între multe idei care de care mai ispititoare de urmărit în implicațiile lor mai îndepărtate, o rețin pe aceea (pag. 78) despre ceea ce aș numi rolul imaginației în integrarea (estetică-magică) a arbitrariului, întâmplătorului, nesemnificativului. E aici un întreg program de spiritualizare a banalului prin actul imaginativ, o temă mai veche a gândirii D-voastră care-și găsește aici o expresie neașteptat de sugestivă și de convingătoare“.

Urmează un set de observații despre ultima parte a romanului – „cum se manifestă Pandele din lumea în care s-a ascuns prin mesaje pe care le trimite secretarului său de ziua nunții acestuia, trandafirii și acel *Remember* (care

reintroduce tema anamnezei)“ – , unde criticul scapă din vedere tocmai constanta care dă titlul romanului: numărul trandafirilor, „19“.

Tot așa, nimic despre numele personajului Anghel D. Pandelescu, care s-ar traduce, din latinul *angelus*, trimisul divinității, iar *Pandele*, din grecescul *Pandelimon*, compus din *pant* – „tot“ și *eleémon* – „milos, binefecător“. Se prea poate însă ca Matei Călinescu să fi fost acaparator de aspectele politice, în legătură cu care se arată intransigent:

„În *Nouăsprezece trandafiri*, personajele în raport de care e formulată problema politicului sunt nu numai intelectuali, dar și figuri *centrale* într-o viață culturală controlată de statul socialist. Pandelescu e un scriitor oficial, căruia i se dau toate onorurile pe care regimul le dă celor care se conformează ordinii. În roman, însă, Pandelescu apare ca total neafectat de colaborarea lui cu puterea. Ca unul care vine de acolo, vă pot spune că asta e imposibil. Un scriitor oficial într-o țară comunistă are doar câteva opțiuni (morale): poate să aleagă duplicitatea, cu toate problemele complexe pe care aceasta le implică (dacă se întâmplă ca scriitorul să *creadă* în literatură); poate să aleagă drumul credinței în valorile recomandate de regim și să folosească metoda «tenacității» în procesul de autoconvingere forțată în care se angajează (un astfel de scriitor va ajunge până la urmă să creadă într-un marxism ideal, radical diferit de cel aplicat în viața de toate zilele, de unde posibilitatea unui anumit tip de disidență); poate să aleagă drumul dificil al «exilului interior»; în fine, poate să ia decizia gravă a disidenței deschise, decizia cea mai primejdioasă, fie că disidența lui e dinlăuntrul marxismului sau din afara lui. Privită în acest context, seninătatea lui Pandelescu – lipsa lui de «sfășieri morale» e ireală.

Un artist ca el, în lumea bănuitoare și dură a comunismului totalitar, ar trebui cel puțin să aibă experiența *fricii* (sau a *curajului*) și să fie cât de cât conștient de ambiguitățile morale și intelectuale pe care le implică poziția lui social-politică de scriitor «consacrat» într-un stat polițist⁵⁷.

Ceea ce este și principala fisură a romanului *Nouăsprezece trandafiri*, scriitorul Pandelescu fiind un intelectual român agreat de regimul comunist tocmai pentru că teoriile sale revoluționare despre arta literară – proză, teatru, spectacol, dans, cântec – nu subminează prin nimic doctrina marxist-leninistă zdrobitoare a gândirii și expresiei libertății din societățile democratice, iar Mircea Eliade ar fi fost în culpă – *fericită* de astă dată prin răsturnare spre *stânga* – să fie acuzat de dușmanii săi pentru o „cântare în drâmba“ regimului de la București, de vreme ce acțiunea romanului se petrece în anul 1966.

Totuși, ținta romanului era una autobiografică și realitatea social-culturală din vremea socialismului biruitor în România anilor 1966–1978 rămânea într-o umbră nefirească: „Noi, câțiva, am ajuns mai demult la concluzia că numai prin teatru, adică prin spectacol am putea izbuti să arătăm că, deși condiționați și îngrădiți din toate părțile, noi, ca și contemporanii noștri din celelalte țări și continente, nu suntem șoarecii lor prinși în cursă“.

2. Simbolistica numerelor se cuvine, la rândul ei, privită cu mai mare atenție, pentru că Mircea Eliade, prin exercițiile sale hermeneutice, are deprinderea nu numai de a descifra, ci și pe aceea de a încifra, mai cu seamă într-un text literar și cu atât mai mult într-o proză fantastică.

Capitolul al XIV-lea din *Memorii* se intitulează *Când un scriitor împlinește 30 de ani* și începe cu descrierea casei în care Mircea Eliade locuia din anul 1935: „În strada Palade 43 aveam un apartament la etajul III, ultimul etaj, și o grădină plină de trandafiri în față. Strada era melancolică și calmă, cu case încă frumoase, clădite pe la începutul secolului. În 1935, cred că singura casă «modernă» era cea în care locuiam»⁵⁸.

Capitolul al XVII-lea din *Memorii* poartă chiar titlul *Am treizeci și trei de ani – o săptămână înainte de moartea lui Nae Ionescu*⁵⁹.

Mircea Eliade împlinește 33 de ani în ziua de *sâmbătă, 9 martie 1940*, iar Nae Ionescu a murit în ziua de *vineri, 15 martie 1940*. Din care motive interioare și tănuite leagă Mircea Eliade moartea profesorului său Nae Ionescu tocmai de împlinirea vârstei de 33 de ani? Să se fi considerat discipolul purtătorului mitologic al unui mesaj încredințat de către profesor în ceasul morții?

În roman se face apel și la autenticitatea unor discuții cu scriitori ai epocii: „Totuși, reluă Pandele, ți-am vorbit despre simbolismul vârstei de 33 de ani – vârsta lui Iisus – și începusem să evoc discuțiile din noaptea aceea, când aproape m-am certat cu Camil, pentru că el recuza în bloc încercările de reactualizare a miturilor clasice, iar eu pretindeam că, cel puțin în cazul lui Orfeu și Euridice, un dramaturg contemporan ar putea...”⁶⁰.

Discuția cu „Mihail Sebastian, Camil Petrescu și atâția alții, scriitori și artiști” s-a petrecut în ficțiunea romanului în noaptea de 21 septembrie, când Pandele împlinea exact 33 de ani și, spre deosebire de alte aniversări, sesizează *ceva* straniu. În realitate, scena evocată are loc în ziua de *sâmbătă, 9 martie 1940*, când Mircea Eliade a împlinit 33 de ani!

O frumoasă actriță are o aventură amoroasă cu autorul romanului *Roata morii*, cel mai popular roman al lui Pandele, inscripționat „Sibiu, Crăciun 1938, Orfeu. *Steaua sus răsare...*” – mai exact în ziua de *duminică, 25 decembrie 1938*, și completat după șapte ani, în 1945, cu creionul: „*Pentru Laurian, când va fi mare, ca să înțeleagă și să ne ierte*”⁶¹.

Or, în realitatea faptelor biografice, o singură zi de Crăciun a fost importantă pentru viața lui Mircea Eliade, prima noapte de dragoste cu Nina Mareș: „Tragedia mea nu s-a consumat la 20 noiembrie 1944, ci la 25 decembrie 1932, când prietenia pe care o aveam până atunci pentru Nina s-a transformat în dragoste, și aceasta a dus mai târziu la căsătoria noastră, cu toate fericirile acesteia, cu toate melancoliile mele. Ireversibil a fost 25 decembrie 1932. Uneori, voiam să fiu liber; și, chiar dacă aș fi izbutit să fiu, simplul fapt că am iubit-o pe Nina modifica totul. Intervenise destinul; apoi, intervenise istoria. Din nenorocire, nu putem să facem ca lucrurile care au fost cândva să nu mai fie. Asta numai Dumnezeu o poate face. Și, sper eu, moartea. Sper ca în moarte să mi se îplinească toate, fără să sufăr că sunt împărțit, că am ales, că am trăit fragmentul și finitul”⁶².

Ceva dureros îl stânjenește pe bărbatul acestor notații și în mod sigur *împărțirea* lui se face între *Nina Mareș*, proaspăta iubită, și *Sorana Țopa*, de care mai că nu se poate desprinde. În fapt, amândouă iubitele lui Eliade vor rămâne însărcinate la scurtă vreme una de alta, astfel încât perspectiva tânărului tată de a i se naște ... gemeni este înlăturată prin două avorturi foarte apropiate în timp.

În aceste împrejurări, în romanul *Nouăsprezece trandafiri*, apare personajul Laurian Serdaru (*Laurian* însemnând cel încununat cu laurii victoriei pe câmpul de luptă sau într-o confruntare artistică, iar *Serdar* este rangul boieresc inferior celui al hatmanului oștilor din Țara Moldovei), fiul neștiut al Maestrului, după 28 de ani, adică în anul 1966, simplu instructor de înot – amănunt care trimite la *pește* și la zodia *Peștilor* – și se va căsători cu Niculina – numele ei adevărat fiind Elena – actriță, dansatoare, vrăjitoare. În ziua nunții, Maestrul le trimite prin secretarul său un buchet cu trandafiri în cifru, căci secretarul primește prin telefon însărcinarea: „Cumpără, te rog, 19 trandafiri și, la sfârșitul ceremoniei, oferă buchetul Niculinei din partea mea, cu aceste cuvinte...”

Cuvintele însă nu vor mai fi rostite pentru că Maestrul începe să tușească. Mai ciudat, mesagerul nu găsește nici mirii la primăria indicată – „Primăria Sectorului IV, azi la ora 11” – și după oarecari tentative duce buchetul cu cei 19 trandafiri în casa Maestrului.

În absența acestuia, plecat intempestiv și misterios de-acasă, în camera lui apare un semn grăitor, pe care nici menajera, nici secretarul și nici vreun cititor specializat în constanțele narative din proza lui Mircea Eliade nu pot să-l traducă în termenii limbajului cotidian:

Ecaterina desparte cu grijă firele celor 19 trandafiri primiți, și-i spune secretarului:

„– Știi că a mai fost cineva aseară, începu cu glas misterios. Sau, poate, au fost mai mulți. Au fumat 19 țigări; le-am numărat, pentru că neavând scrumiere, și-au stins țigările într-o farfurie”⁶³. Cum peste o zi 6 trandafiri s-au uscat, au rămas doar 13: „număr cu noroc” apreciat de către secretarul Maestrului dar menajera are altă viziune: „Nu mai supărați pe Dumnezeu, a șoptit Ecaterina făcându-și cruce”⁶⁴.

În ziua următoare se mai usucă 2 trandafiri și, ca-ntr-un veritabil roman polițist, rămân doar ... 11. Dar trupa actorilor îndrumați de regizorul Thanase Ieronim are 5 băieți și 6 fete.

În sfârșit, în noaptea de Crăciun, adică după exact 28 de ani de la noaptea de dragoste cu mama lui Laurian, Maestrul Pandelescu, fiul său și mireasa fiului său dispar dintr-o sanie purtată de doi cai printr-o pădure anevoie de reperat într-un peisaj din România. Miracol petrecut în noaptea de *duminică, 25 decembrie 1966*. Numai că în ziua de *joi, 29 decembrie 1966*, Maestrul se angajase naș la nunta secretarului său, Eusebiu, cu Valeria. În așteptarea marelui prozator Anghel D. Pandele, nunta se amână până în ziua de *marți, 11 aprilie 1967*. Dar ziua de 11 aprilie din anul 1940 este un reper biografic important pentru Mircea Eliade, căci în acea zi pleacă la Londra, de unde nu se va mai putea întoarce acasă niciodată.

Firește că prilejul unui semn ciudat nu se poate irosi așa de ușor și secretarul înregistrează faptul ca atare, urmând ca tâlcul să-i fie descâlcit de cititorul mai puțin grăbit:

„În prag zăcea, învelit în hârtie de celofan, un imens superb buchet de trandafiri roșii.

– E probabil de la Editură, am șoptit.

Erau atât de mulți, cu tijele atât de lungi, și miroseau atât de puternic încât am simțit cum începe să-mi bată inima și i-am numărat. Erau 19 trandafiri. Și în acea clipă am zărit biletul și l-am ascuns repede în palmă, să nu-l vadă Valeria. De-abia când se duse la bucătărie să umple vasul cu apă am citit biletul: «*As always, A. D. P. Remember*. Niculina–Laurian»⁶⁵.

Nu era însă o zi de izbeliște pentru că, la scară biografică, autorul romanului *Nouăsprezece trandafiri* împlinea 60 de ani și ... o lună de viață!

În ziua de *joi, 11 aprilie 1968*, tinerii însurăței se întorc din excursia de o săptămână la Sinaia și găsesc în fața ușii același superb buchet cu 19 trandafiri, cu același bilet: «*As always, A. D. P. Remember*, Niculina, Laurian»⁶⁶.

Tentativa de a descifra simbolistica din *numărul trandafirilor*, operată de Camilian Demetrescu, într-un comentariu făcut după moartea lui Mircea Eliade – noiembrie 1986 – nu se soldează chiar fructuos: „L-am întâlnit ultima oară pe Mircea Eliade la Roma. I-am cerut să-mi dezvăluie cheia enigmei din *Nouăsprezece trandafiri*, spunându-i că era dator să o facă, dat fiind că luasem totul atât de în serios și deci trebuia să-mi răspundă. A tăcut și apoi pe ocolite, cu blândețe, mi-a povestit un episod aflat de el de la un supraviețuitor al unui lagăr sovietic de sub cercul polar. Decimați de ger, teroare și foame, deținuții nu puteau aștepta altceva decât moartea. Până când într-o zi într-una din barăci fu deportată o bătrână. Seară de seară, începu să povestească: basme, întâmplări fabuloase, legende. După un timp, gardienii observară că în baraca bătrânei oamenii mureau din ce în ce mai rar. Redeșteptarea memoriei, acea anamneză secretă ce constituie sâmburele simbolic din *Nouăsprezece trandafiri*, revitalizarea prin retrăirea unor experiențe ancestrale înmormântate în uitarea de sine începeau să-și facă efectul. E mesajul pe care Eliade îl propune omului contemporan...”⁶⁷.

Totuși tâlcul celor 19 trandafiri – numărul acesta cercând a se citi ca o constantă poetică, deoarece în cărțile de Tarot, 19 este cartea Soarelui, simbol al armoniei, centru și *imago mundi*, reprezentând zodiacul, soarele cu șapte raze și ființa *dublă* – nu a fost dezvăluit de autorul scurtului roman, scurt pare-se tocmai pentru că ținta era numărul 19!!!

„Această cifră – glosează Camilian Demetrescu într-un articol preluând titlul romanului – are o semnificație precisă (ca multe altele pe parcursul parabolei). Laurian are 28 de ani. Mama lui a murit când el avea 9 ani, se împlinneau așadar 19 ani de la moartea ei. Anamneza a reușit. Maestrul și-a adus aminte. Dar rămânea chinuitoarea întrebare: cum de a putut uita totul?”⁶⁸.

Da, astfel s-ar putea citi numărul trandafirilor dacă acest simbol iconic și cristic ar fi fost folosit o singură dată, în ziua nunții lui Laurian cu Niculina, adică doar *duminică, 25 decembrie 1966*. Cum cei doi miri dispar, numărul trandafirilor se regăsește a doua zi în casa prozatorului Anghel D. Pandele. Apoi aceleași număr al trandafirilor este trimis la nunta secretarului Eusebie cu Valeria (substantivul gr. *evsevia* însemnând pietate iar verbul latin *valere*, a fi puternic, sănătos), în ziua de *marți, 11 aprilie 1967* și a treia oară în ziua de *vineri, 11 aprilie 1969*, când tinereii însurăței se întorc de la Sinaia. Cum de la moartea mamei lui Laurian se împlinneau acum 21 de ani, buchetul de trandafiri ar fi trebuit să aibă acest număr.

Matei Călinescu, după mai bine de un sfert de veac de la o primă lectură și un comentariu al acestui roman, face legătura cu cel intitulat *Tinerețe fără tinerețe* și observă că Dominic Matei, după trăsnetul... întineritor, spre sfârșitul cărții devine „Martin Audricourt, găsit mort în zăpadă, în Piatra Neamț, în fața casei de altă dată a lui Dominic de pe strada Episcopiei numărul 18; la hotel i se dăduse camera 19, care pare a se lega cumva – dar cum? – de cei 19 trandafiri din romanul cu același titlu scris doi ani mai târziu. Pe pașaportul bătrânului figurează locul și data nașterii: Honduras, 18 noiembrie 1939 (ca și cum purtătorul ar fi avut doar treizeci de ani)”⁶⁹.

Nici simbolistica numelor din *Tinerețe fără de tinerețe* n-ar trebui trecută cu vederea, căci *Dominic Matei* pare a fi un pleonasm (Dominic, din adjectivul latin *dominicus*, „al lui Dumnezeu” iar Matei, din ebraicul *Matihijah* – *Mathathán* – „darul lui Iahve”; onomasionul latin *Martin* trimite la *Marte*, zeul roman al războiului, iar compusul francez *Audricourt* pare a sugera *au* al lui – *drill* – substantivul *mandril*, pronunțat *mondri* îmămuță cu cap de câine din Camerun, lungă de 70 de cm fără coadă și adjectivul *court* – scurt). Într-o traducere destul de riscantă *ecuația onomastică* a personajului principal din *Tinerețe fără de tinerețe* ar trebui citită astfel: Dumnezeiescul dar al lui Dumnezeu e lovit de un fulger care îl transformă într-un protoistoric războinic maimuțoi fără coadă! Ceea ce concordă cu imaginea visată de femeia iubită, Veronica, mărturisind: „Am visat urât... Nu vreau să mai mi-aduc aminte! Mi-e teamă să nu mă sperii din nou. Eram undeva, lângă un fluviu mare, și cineva necunoscut, cu un cap ca o mască de câine, s-a îndreptat spre mine...”⁷⁰.

În vara anului 1955, bărbatul întinerit prin „eschatologia electricității” salvase de la moarte două tinere excursioniste aventurate pe muntele Trento din Italia: Veronica Bühler, de 25 de ani, institutoare din Liestal, Bâle-Campagne, și Gertrude Frank, editoare din Freiburg.

Gertrude – *prietena lăcii* – dispăre, iar Veronica – nume grecesc *Pherenike*, alcătuit din verbul *pherein* „a purta, a aduce” și substantivul *nike* „victorie”, altfel spus *purtătoarea de victorie, de biruință*, se îndrăgostește de acest Martin, zeu al războiului cu figură de câine, dar în curând intră într-un „proces de senescență galopantă” și se trezește încărunțită. Bărbatul înțelege taina și hotărăște să se despartă: „Nu pot să-ți spun mai mult, nu am dreptul, dar te asigur că, în realitate, n-ai îmbătrânit! Îndată ce voi dispărea din viața ta, îți vei regăsi tinerețea și frumusețea...”⁷¹.

Dar tot în vara anului 1955, în ziua de joi, 23 iunie, cu o zi înaintea solstițiului de vară, trăsnetul lovește stejarul centenar de lângă statuia – „un bust mediocru, având drept soclu o rocă marină” – închinată lui Sean Brean, poet, magician și revoluționar din Dublin, Irlanda, mort în anul 1825, căruia, prietenii au crezut de cuviință, în 1855, să-l comemoreze astfel după trei decenii de la moarte. Episodul pare fără nici o importanță, poate chiar nepotrivit într-un roman fantastic, dar în mitologia celților există un erou Brean, care, în basmul *Peripețiile lui Brean fiul lui Febail*, ajunge, întocmai ca Făt-Frumos și Drăgostos din *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte* din povestea românească, în Țara Fecioarelor, nu alt spațiu decât domeniul feeric în care Făt-Frumos din textul cules de Petre Ispirescu petrece tânăr și ... liniștit vreme uitată, ieșind pe

neștiute din timpul cosmic și din timpul istoric⁷². Iar descripția monumentului închinat revoluționarului din Dublin are o trimitere descifrabilă – „Roca era impresionantă, așa cum se înălța, pieziș, din pământ, și bustul căpătase o nobilă patimă, aproape melancolică. În spate se profila trunchiul gros și mutilat al stejarului. Se distingeau încă mari porțiuni carbonizate, alături de câteva timide ramuri verzi“⁷³ – pentru că face aluzie la ziua de *vineri, 24 iunie 1927*, când, în România, s-a întemeiat Legiunea Arhanghelului Mihail.

Dar ce legătură ar putea exista între *Tinerețe fără de tinerețe* și *Nouăsprezece trandafiri*? Doar *trandafirii*, simbol al jertfei Mântuitorului Iisus Hristos, căci în primul roman bătrânul întinerit de trăsnet „se trezi că ține între degete un foarte frumos trandafir de culoarea sângelui proaspăt“ iar pe genunchi avea altul⁷⁴.

Peste o vreme, Dominic, întinerit și rebotezat Martin, descoperă un album de familie, rătăcit printre discuri: „Îl scoase, încruntându-se și simți deodată că-l ia cu frig, cu albumul în mână. «Și al treilea trandafir? se auzi gândind. Unde vrei să-l pun? Lasă albumul și arată-mi unde vrei să pun trandafirul. Al treilea trandafir...»

Începu să râdă amar, contrariat. «Sunt, totuși, un om liber», își spuse așezându-se în fotoliu. Cu mare grijă și emoție deschise albumul. Un trandafir proaspăt cules, mov, așa cum nu mai văzuse decât o singură dată până atunci, îl întâmpină în mijlocul paginii. Îl luă în mână, fericit. Nu credea că un singur trandafir putea îmbălsăma o cameră întreagă“⁷⁵.

Cuvântul „îmbălsăma“ are menirea să avertizeze că cel de-al treilea trandafir simbolizează *moartea*, în virtutea algoritmului că primul înfățișa *nașterea* iar cel de-al doilea, *viața*.

Dintre fotografiile, bărbatul *tânăr fără tinerețe* – în ziua de luni, „8 ianuarie 1968 își sărbătorește centenarul într-un restaurant somptuos din Nisa“ – recunoaște casa în care a copilărit și *Dominic* întinerit sub numele lui *Martin* se întoarce în Piatra Neamț – așezare care avea în vremea Cavalerilor Teutoni numele *Piatra lui Crăciun* – în preajma Crăciunului, mai exact în 20 decembrie, în ziua Sf. Ignat, zi percepută exact și în visul în care prietenii de la Cafeneaua Select îi spun limpede: „Dar așa se și întâmplă, cucoane Dominic... Căci suntem în 20 decembrie 1938“⁷⁶, adică în ziua de marți, 20 decembrie 1938, în preajma solstițiului de iarnă, numit de greci *Tropicul Țapului*, altfel spus punctul în care Soarele se întoarce din drumul său descendent și prinde a urca din nou pentru a spori lumina zilei. Ar trebui să bănuim că în întâmpinarea acestui tropic și cu viața lui Dominic Matei se va petrece o întoarcere.

Într-un cuvânt, cel de-al *treilea trandafir* îl întoarce pe Dominic la timpul sacru din 20 decembrie 1938, după ce la 8 ianuarie 1968 își sărbătorește *centenarul* într-un restaurant din Nisa, și moare cu 18 zile înainte de a împlini de iznou frumoasa vârstă de 70 de ani! Dar numărul 18 este al casei în care s-a născut personajul și tocmai în acel spațiu își dă duhul. De ce înainte de solstițiul de iarnă? Pentru că în acest punct cosmic este poarta prin care se face trecerea din lumea pământeană în lumea celestă și credințele românești spun că în noaptea de Crăciun, trei zile după cea mai lungă noapte a anului, se deschid cerurile, ies morții din morminte, vorbesc animalele – cele din pădure, cele din

gospodăriile oamenilor sau cele de pe bolta înstelată a cerului? – și omul își poate cunoaște/citi soarta în diferite semne.

Dar să revenim la personajele din romanul de mai târziu, *Nouăsprezece trandafiri*, probând că ce nu putea spune Dominic-Martin în *Tinerețe fără de tinerețe* va fi rostit aici, în povestea dispariției lui Anghel D. Pandelescu tot într-un timp sacru, chiar în noaptea de Crăciun. Spre a dezlega enigma, peste un an, fostul său secretar, Eusebiu, face de veghe în noaptea de *joi, 10, spre vineri, 11 aprilie 1969*, dar dimineața, la opt fără un sfert, soneria de la ușă anunță sosirea aceluiași buchet cu 19 trandafiri, iar tânărul care tocmai traversează liniștit strada are un argument puternic: „Eu, numai de trandafiri n-am chef! Azi mă prezint la examen și am trac“ pentru că subiectul este *Libertatea absolută!*⁷⁷.

Dar Mircea Eliade avea publicat în revista „Iconar“ de la Cernăuți, încă din 1937, tocmai un text cu acest subiect: „Oamenii se leagă între ei fie prin concupiscentă, fie printr-un destin familiar sau economic. Sunt tovarăș cu X pentru că *s-a-ntâmplat* să-mi fie rudă sau pentru că *s-a întâmplat* să-mi fie coleg de muncă și, deci, de salariu. Legăturile între oameni, de cele mai multe ori, sunt involuntare, sunt *date*. Nu-mi pot modifica destinul familial. Iar în ceea ce privește destinul economic, oricâte eforturi aș face, pot cel mult să-mi schimb tovarășii de câștig – dar întotdeauna voi fi, fără voia mea, solidarizat cu anumiți oameni pe care nu-i cunosc și de care mă leagă numai întâmplarea de a fi bogat sau sărac.

Sunt însă mișcări spirituale în care oamenii se *leagă prin libertate*. Oamenii sunt liberi să adere la această nouă familie spirituală. Nici un determinism exterior nu-i silește să devină frați. Bunăoară, creștinismul a fost, în timpurile sale de prozelitism și martiraj, o asemenea mișcare spirituală la care aderau oamenii prin libertate, mânați numai de dorința de a-și valorifica spiritualicește viața și a birui moartea. Nimeni nu silea pe un păgân să se creștineze. Dimpotrivă, statul, pe de o parte, instinctele sale de conservare, pe de altă parte, ridicau necontenite obstacole convertirii la creștinism.

Dar cu toate acestea, setea de a fi *liber*, de a hotărî asupra destinului tău, de a înfrânge determinismele biologice și economice – era mai puternică. Oamenii aderau la creștinism, deși știau bine că pot fi săraci peste noapte, pot fi ruși de familiile lor rămase păgâne, pot fi închiși în temnițe pe viață sau chiar cunoaște cea mai crâncenă moarte, moartea de martir.

Fiind o mișcare profund creștină, avându-și justificarea înainte de toate în planul spiritual – legionarismul încurajează și se întemeiază pe *libertate*. Vii în legionarism pentru că ești liber, pentru că te-ai hotărât să depășești cercurile de fier ale determinismului biologic (frica de moarte, de suferință etc.) și ale determinismului economic (frica de a rămâne pe drumuri). Cel dintâi gest al legionarului este un gest de totală libertate: el îndrăznește să se rupă de toate lanțurile robiei sale spirituale, biologice și economice. Nici un determinism exterior nu-l mai poate influența. În clipa când s-a hotărât să fie liber, toate spaimile și toate complexele de inferioritate dispar ca prin farmec. Cel care intră în Legiune îmbracă pentru totdeauna cămașa morții. Asta înseamnă: legionarul se simte atât de liber încât nici moartea nu-l mai înspăimântă. Dacă legionarul cultivă cu atâta pasiune spiritul de jertfă și dacă a dovedit că știe să facă atâtea jertfe – culminând cu moartea lui Ion Moța și Vasile Marin – asta stă mărturie de

nesfârșita libertate pe care și-o dobândește legionarul. «Cel care știe să moară nu va fi rob niciodată.» Și nu e vorba numai de robie etnică sau politică – ci, în primul rând, de robia sufletească. Dacă ești gata să mori, nu te mai poate robi nici o frică, nici o slăbiciune, nici o timiditate. Împăcându-te cu gândul morții, atingi cea mai totală libertate care îi este îngăduită omului pe pământ⁷⁸.

Libertatea despre care va nota peste ani, în ziua de *marți, 31 iulie 1945*: „Astăzi, în trenul care mă ducea de la Cascais la Lisabona, am avut deodată sentimentul plener al libertății totale, al libertății pe care mi-o dă simplul fapt că sunt viu, de a trăi încă pe nivelul omului, de a fi disponibil. A fost o iluminare subită, asemenea unei revelații. Înțelegeam (cu toată ființa mea) că sunt liber pentru că sunt viu, sănătos, tânăr – liber să fac răul sau binele, să-mi aleg ideile, să gândesc, să scriu ceea ce vreau. Însemn destul de prost toate acestea, dar am să-mi aduc oricând aminte de asemenea stenice, virile străfulgerări⁷⁹.”

Or, prozatorul Anghel D. Pandele era muncit de această „libertate absolută” pentru care nu întrevedea decât o expresie dramatică în comparația dintre scenariul antic al lui *Orfeu* și scenariul creștin al lui *Iisus*. Când a împlinit Mircea Eliade 33 de ani? În ziua de *sâmbătă, 9 martie 1940!!!* Peste o săptămână, moare mentorul său spiritual, prof. Nae Ionescu.

Iar, în ziua de *miercuri, 10 aprilie 1940*, la 33 de ani și o lună de zile, Mircea Eliade pleca la Londra ca atașat cultural în Legația României, pe un drum fără de întoarcere. Trimiterea la ecuația Orfeu-Iisus apare suficient de transparentă, întrucât *trandafirul* este simbolul Mântuitorului și Umberto Eco în romanul *Il nome della rosa* invocă și el amnezia:

„E frig în scriptorium, degetul gros mă doare. Las scrierea aceasta, nu știu pentru cine, nu mai știu întru ce: *stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*”⁸⁰.

Adică: „Dăinuie prin nume străvechiul trandafir, dar nu mai păstrăm decât numele goale...”

Iată-ne cu cifrul celor 19 trandafiri: *ziua 9, luna 3 și anul 7!*

Și simbolismul acestor trei numere n-ar trebui trecut cu vederea – măcar luând seama de cele scrise de Virgiliu, în *Egloga III* „*Numero desu impare gaudet*” sau de proverbul german „Alle guten Dinge sind drei” – când vorbim despre ziua de naștere a lui Mircea Eliade.

Numărul 9 are în credințele românești o largă folosință simbolică întrucât cele 9 cojoace ale Babei Dochia de la începutul anului cu 1 martie par să fi generat alte probe ritualice, de vreme ce Făt-Frumos hălăduiește „peste nouă mări și nouă țări” iar în descântece se lucrează cu „nouă cărburi, nouă gărgăuni” sau chiar cu nouăzeci și nouă de alte obiecte, buruiene, în tot atâtea zile și nopți.

În mitologia nordicilor, la suedezi, există un rege *Aun* care își omoară cei 9 feciori, câte unul la fiecare 9 ani, „consacrându-i lui *Odhin*” – zeu născut deodată cu ceilalți doi frați ai săi, *Vile* și *Ve*, după care „a stat 9 nopți agățat (de unde și numele de *Stăpânul Spânzuraților*) de rădăcinile arborelui cosmic *Yggdrasil*, sorbind înțelepciunea primordială și plătind acest drept paznicului *Mimir* cu unul din ochii săi”, domnind peste lumea pe care a construit-o vertical, din 9 tărâmurii suprapuse⁸¹.

La musulmani, profetul Mahomed este îmbolnăvit de un evreu, care aruncă într-o fântână o funie cu 9 noduri, număr care semnifică probe inițiatice pe care le are de trecut bolnavul spre a se vindeca.

Și la slavi întâlnim frecvent numărul nouă: 9 fii, 9 frați, 9 ani de boală... Adică cu un multiplu al lui 3, care-i tot atât de frecvent și în basmele noastre“. Nota lui Lazăr Șăineanu: „E curios că, pe când numărul 3 e foarte familiar mitologiei grece cele 3 mare din grădina Esperidelor, eroii Teseu și Pirithoos au de săvârșit câte 3 isprăvi, Titanul Hyperion are 3 copii, sunt 3 frați divini: Zeus, Poseidon și Hades sau Helios, Selene și Eos), numărul 9 e cu desăvârșire necunoscut antichității. Pe când el joacă un rol însemnat în credințele popoarelor moderne (germanice, slavice și romanice)“⁸².

În basmul muntean *Zorilă Mireanu*, o fată păzește pe un fecior de împărat împietrit 9 ani, 9 luni, 9 săptămâni și 9 zile. Când pornește eroul după isprăvi, se duce peste 9 țări (și peste 9 veneții) “.

Faptul că expresia „în al nouălea cer“ este invocată de mai multe popoare, ar trebui să fie un motiv să bănuim că vechile credințe aveau o anume unitate, iar tărâmul celor nevăzute era conceput în temeiul numărului 9, de cel mai înalt grad.

Numărul 3 este cel mai frecvent în credințele și simbolistica mitologică a popoarelor încă din cele mai vechi timpuri, figurând, înainte de toate, trinitatea divinității, fie la indieni – *Trimurti* – sau la greci *Cerberul* cu 3 capete, Typhon, cele 3 Hekate și Hermes Trismegistul, cele 3 *Moire*, transformate în *Parcae* de către romani, fie la creștini – Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, arhitectonica navei eclezia, cu pronaos, naos și altar sau cele 3 zile de la moartea până la Învierea lui Iisus Hristos, de unde, probabil, și trinitatea postumă: Infern, Purgatoriu și Paradis.

Lazăr Șăineanu considera, în analiza basmelor românești, prin comparație cu ale altor popoare, că „Numărul *trei* are pretutindeni o valoare sacramentală. În basmele noastre și aiurea împăratul are mai totdeauna 3 feciori sau 3 fete și isprăvile eroului sunt obicinuit în număr de 3. Tovarășii lui Făt-Frumos (fie năzdrăvani, fie câini) sunt iar trei și în cale întâmpină 3 draci cari se ceartă pentru trei lucruri minunate. Trecând pe la cele 3 sfinte (obicinuit Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri și Sfânta Duminică, mai rar Sfânta Luni și foarte rar Sfânta Sâmbătă), ele îi dau 3 talismane spre a scăpa de urmărirea demonului. Soldatul viteaz trebuie să petreacă 3 nopți în casa oropsită, tot 3 nopți veghează feciorii pe mormântul tatălui lor și iar 3 nopți păzește eroul iapa năzdrăvană. Darurile ce le capătă săracul de la Dumnezeu sunt iarăși în număr de 3, ca și hainele cerute de copilă spre a fugi din casa nelegiuitului ei părinte... În sfârșit, numărul 3 figurează în basme la fiecare pas: persoanele, lucrurile și incidentele se prezintă continuu sub formă triplă“.

În *Zohar, Cartea Splendorii*, numele și ipostazele sufletului omenesc sunt trei și anume: *nephesh* – sufletul vital, ce rămâne în urma defunctului printre viețuitoarii pământeni; *roua'h* – spiritul propriu-zis care se retrage la moartea omului în Grădina Paradisului terestru, și *neshama* – sufletul superior care suie la ceruri, în spațiul pur din care a descins, unde strălucește luminând fără a mai coborî vreodată pe pământ. „Mais si neshama, pour quelque raison, n'a pu

remonter à sa place, roua'h, parvenant à la porte du Jardin d'Eden, la trouve fermée; incapable d'entrer, il erre solitaire et abattu. Nephesh, pendant ce temps, court elle aussi à travers le monde, et, voyant le corps qu'elle habitait autrefois dévoré par les vers et soumis au jugement de la tombe, elle s'afflige sur lui, ainsi que le dit l'Écriture: «Mais sa chair se lamente et son âme est en deuil»⁸³.

Interesant că aceste trei entități sufletești stau fiecare pe câte un tron al ei, suprapunându-se ierarhic, pe tronul sufletului vital (*nephesh*) așezat fiind tronul spiritului (*roua'h*), iar peste acesta înălțându-se sufletul superior (*neshama*), ceea ce pare a fi reprezentat sculptorul român Constantin Brâncuși prin acel enigmatic *Budha* sau *Regele regilor*:

Numărul 7 poate fi bănuțit ca de prim rang, deoarece îl reperăm în cele mai diverse cosmogonii, începând cu cele 7 planete ale universului cunoscut în antichitate, cu cei 7 zei cerești și alte 7 divinități infernale adorate de popoarele mesopotamiene, cu cele 7 Pleiade din mitologia greacă, cu cele 7 zile ale creației din Biblia creștinilor și chiar cu cele 7 taine ale cultului creștin. De așteptat ar fi, așadar, ca și la poporul român acest număr să nu fie ocolit în credințe și creații folclorice, după cum a observat, la vremea sa, și Lazăr Șăineanu: „Un alt număr foarte familiar în basmele noastre e 7 (la slavi mai mult potențat: 77 haiduci, 77 răni, corespunzând la greci numărului 40). Petrea Voinicul răpune 7 zmei și dă mă-sei cheile de la toate cămările, oprind-o însă de a intra în a 7-a. Când bătrânii orbi de 7 ani își recapătă vederile, ei văd mai întâi ca un copil de 7 ani și împăratul trimite în 7 părți ale lumii să caute pe răpitorul coroanei”⁸⁴.

*

Prin urmare, savantul român Mircea Eliade s-a născut în ziua de *sâmbătă*, 24 februarie, *Aflarea Capului Prorocului Ioan Botezătorul*, Sâmbăta morților, în calendarul iulian, *stil vechi*, sau 9 martie 1907, pomenind (†) *Sfinții 40 Mucenici cari s-au muncit în iezorul Sevastiei* (†320), din calendarul gregorian, *stil nou*, în orașul București din România, la ora 5 dimineața, și la ora 7 a *Timpului Universal*, după o noapte fără de lumina Lunii, căci astrul selenar a pâlpat în *ultimul pătrar* joi, 7 martie, până la ora 10 și 42 de minute din zi, și se va arăta ca *Lună nouă* abia în ziua de joi, 14 martie la ora 8 și 7 minute dimineața. În acea zi de *sâmbătă*, 9 martie 1907, stil nou, Soarele răsărea peste orașul București la ora 6 și 43 de minute (ora locală) sau 5 și 43 de minute (timpul mediu european, cum se calcula în acea vreme) și avea să apună la ora 18 și 11 minute (ora locală) sau 17 și 10 minute (t. m. e.), pentru ca peste două săptămâni, în ziua de joi, 21 martie, la ora 17 și 36 de minute (t. m. e.) să intre în punctul vernal din echinocșiul de primăvară⁸⁵.

Cel puțin după *Calendarul „Minervei” pe anul 1907*, anul al IX-lea, care „Coprinde o mulțime de articole originale, ilustrațiuni și suplimente artistice”, Minerva, Institutul de Arte Grafice și Editură, B-dul Academiei 3, Str. Edgar Quinet 4, București, 1907, calendar aflat într-un exemplar în Fondul documentar „Leca Morariu” de la Complexul Muzeal al Bucovinei, Suceava, în paginile

căruia, în lunile martie–decembrie, Leca Morariu face însemnări, adesea chiar pentru fiecare zi, ceea ce exclude probabilitatea ca datele calendaristice să fi fost eronate și să nu fie corectate de către cărturarul bucovinean.

Pentru că nu e de îngăduit ca ziua de naștere a unui intelectual ca Mircea Eliade să se socotească pe degetele de la o mână sau alta. Și, cinstiți boieri domnilor voastre, merge vorba că suntem un popor civilizată, care știe a scriere și cetire încă de pe vremea Păcuiului Soare! Chiar nu se poate afla nici un petec de scrisă pe sub costoroaba unei biserici ori într-un cotlon de primărie evanghelizată din capitala țării tuturor probabilităților în legătură cu ziua de naștere a savantului „român de renume mondial“? Și asta vreme de un veac de la intrarea sub vremi a pruncului pornind în lume sub numele de botez *Mircea* și scânteierea Soarelui din numele familiei *Eliade*?

Mehr Licht! ar striga un muritor din Weimar.

Dar pentru o încredințare deplină în exactitudinea datelor vom deschide un exemplar din *Calendarul Bisericesc Ortodox pe anul 1907*, edițiune oficială, întocmit de Arhiepiscopul Sofronie Craioveanul cu binecuvântarea Sf. Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române, dată în ședința de la 20 octombrie 1906, anul I, publicat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, Administrația Casei Bisericești, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1907, de unde avem puțința să observăm că ziua de *sâmbătă, 24 februarie 1907*, calendar iulian, are concordanță cu ziua de *sâmbătă, 9 martie 1907* din calendarul gregorian, stil nou, cu ziua a *18-a, luna Ventôse*, din calendarul republican francez pe anul 115, cu ziua a *23-a, luna Adar*, din calendarul israelit pe anul 5667, și cu ziua a *24-a, luna Moharem*, din calendarul musulman pentru anul 1325.

Putem verifica ușor totuși diferența dintre datele din calendarul iulian și cel gregorian urmărind coincidența aceleiași zile, *sâmbătă, 9 martie*, din anii în care zilele săptămânii sunt congruente, astfel că: în anul 1872, ziua de *sâmbătă, 9 martie*, calendar gregorian, stil nou, corespunde zilei de *sâmbătă, 26 februarie*, a Sf. Părinte Profiriu Episcopul Gazei; în anul 1918, ziua de *sâmbătă, 9 martie*, calendar gregorian, corespunde zilei de *sâmbătă, 24 februarie*, stil vechi, iar după adoptarea calendarului gregorian de către Regatul România și Biserica Ortodoxă Română, în anii 1929, 1940, 1985, 1991, 2002, 2024, 2086 și 2097, ziua de naștere a lui Mircea Eliade este așezată în ziua de *sâmbătă, 9 martie*⁸⁶.

Ceea ce înseamnă că Mircea Eliade și-a aniversat ziua de naștere chiar în ziua în care s-a născut, doar *sâmbătă, 9 martie 1918*, la vârsta de *11 ani*; *sâmbătă, 9 martie 1929*, la vârsta de *22 de ani*; *sâmbătă, 9 martie 1940*, la vârsta de *33 de ani* și *sâmbătă, 9 martie 1985*, la vârsta de *78 de ani*; celelalte *sâmbete*, care îi vor fi fost sau îi vor fi purtate, sunt: *sâmbătă, 9 martie 1991*, când i se împlineau de la naștere 84 de ani; *sâmbătă, 9 martie 2002*, când ar fi avut vârsta de 95 de ani; *sâmbătă, 9 martie 2024*, când se vor împlini 117 ani de la nașterea lui; *sâmbătă, 9 martie 2086*, când vor fi 179 de ani de la nașterea lui, și *sâmbătă, 9 martie 2097*, când vor fi 190 de ani de la nașterea marelui savant român.

Chiar și după ce a luat cunoștință despre ziua de 28 februarie 1907, din certificatul său de naștere despre care a notat... că nu înțelege diferența dintre scrisa documentului uitat în primăria bucureșteană și pusă mamei.

Ultima aniversare: în ziua de *sâmbătă, 9 martie 1985*: „Alexandra și Saul Bellow ne invită – ca să sărbătorim ziua mea de naștere – la restaurantul J. and B., favoritul nostru de vreo doi ani încoace. Melancolie. Mă gândesc mereu la Joe ...”⁸⁷, când Mircea Eliade împlinea vârsta de 78 de ani.

Avea să moară în ziua de *marți, 22 aprilie 1986*, ora 9 și 40 de minute, la vârsta de 79 de ani, o lună, 13 zile, 4 ore și 40 de minute...

Înmormântarea și-a visat-o încă din anul 1957:

„Stam întins într-o după-amiază pe canapea, și m-am văzut deodată mort, așezat în sicriu și dus la Biserica Română din rue de Beauvais. Pe sicriu se aflau flori și două mici drapele, român și francez. În timpul slujbei, sicriul a început deodată să se înalțe în aer. Apoi a ieșit ușor pe ușă, fără ca o singură floare să alunece, a rămas câteva minute în stradă, suspendat la vreo zece metri de caldarâm – apoi s-a înălțat mai sus și s-a îndreptat spre Institutul Pasteur, unde îmi făcusem operația. A plutit câțva timp pe deasupra Institutului, s-a înălțat la vreo 50–60 de metri, și apoi a pornit spre miazăzi.

Mi-ar trebui multe pagini ca să descriu senzația pe care o provocase acest «miracol», miile de oameni care urmăreau pe străzile Parisului sicriul plutind pe deasupra caselor: mașinile, camioanele cu instalațiile cinematografice și radiofonice, elicopterele care l-au întovărășit când s-a depărtat de oraș. Edițiile ziarelor de după-amiază anunțau localitățile pe unde trecea și publicau noi fotografii. Sicriul se apropia de Alpi. Se înălțase la peste 1 000 de metri, și florile și drapelele nu se clătinaseră, în pofida vijeliilor și furtunilor. Nimeni nu știa unde se va îndrepta. În câteva zile, sicriul a ajuns aici, la Casa Gabriella, s-a coborât la câțiva metri deasupra terasei, rămânând neclintit în aer, așteptând parcă să apară Olga. Când Olga s-a apropiat cu un trandafir în mână, sicriul s-a plecat destul ca să-l poată așeza alături de celelalte flori. Apoi s-a înălțat din nou, a trecut Lacul și, tot fără grabă, s-a îndreptat spre Italia, a traversat Adriatica, toată Iugoslavia, a pătruns în Bulgaria și s-a oprit la Dunăre, în dreptul Olteniței. Acolo a rămas zile întregi, așteptând. Prietenii organizaseră un Comitet și, prin Crucea Roșie, ceruseră Guvernului de la București asigurarea că sicriul nu va fi distrus. Când s-a obținut această asigurare, sicriul și-a reluat zborul lui lin și s-a îndreptat spre București. Îl urmărisem până atunci fără nici o dificultate peste munți, peste ape și orașe – dar de data aceasta nu l-am mai putut urmări. Rămăsesem pe malul bulgăresc al Dunării, și-l priveam cum se depărtează, până ce nu l-am mai văzut”⁸⁸.

Și, după cum se poate citi, nu lipsește ... *trandafirul!*

Dar, temându-se de cele prevestite în visul din urmă cu mai bine de-un sfert de veac, a lăsat vorbă cu limbă de moarte ca trupul neînsuflețit să-i fie incinerat. Dorința de a i se arde corpul pământean i-a fost sugerată de un vis – cu biblioteca maharadjahului în flăcări – și de un fapt premonitoriu: incendiul propriei biblioteci din clădirea Colegiului din Chicago, în seara zilei de *joi, 19 decembrie 1985*: „Auzeam cum pompierii sparg geamurile de la ferestrele biroului meu, apa care se scurgea năvalnic pe scările Meadville-ului îngheța îndată ce ajungea pe troturar.

Nu mi-au dat voie să intru. Pe scara principală apa se revărsa ca un pârâu de munte“.

Parcă pentru a traduce în faptul profan ceea ce aflase cândva Mircea Eliade dintr-o pagină însemnată de Giordano Bruno: „*Dio, come assolut, non ha niente da fare con noi...*”.

Dacă și numai dacă ne este îngăduit să înscriem asemenea amănunte în cartea vieții unui om, în virtutea aceluși creștinism cosmic românesc de care a vorbit cândva însuși Mircea Eliade...

NOTE

- 1 Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, 1, Prefață și îngrijire de ediție de Sorin Alexandrescu, studii introductive, note și traduceri de Sorin Alexandrescu, Florin Țurcanu, Mihai Zamfir, traduceri din portugheză și glosar de nume de Mihai Zamfir, Humanitas, București, 2006, p. 112.
- 2 Idem, *Psihologia meditației indiene. Studii despre Yoga*, text îngrijit de Constantin Popescu-Cadem, cu un cuvânt introductiv de Chales Long și un epilog de Ioan P. Culiianu, Editura Jurnalul Literar, București, 1992, p. 15.
- 3 Idem, *Încercarea labirintului*. Traducere și note de Doina Cornea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990, p. 11.
- 4 Idem, *Memorii (1907–1960)*, ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1991, p. 6.
- 5 *Ibidem*, p. 6.
- 6 Constantin Popescu-Cadem, *Material documentar*, în „Revista de istorie și teorie literară”, an. XXXI, nr. 1, ianuarie–martie 1983, p. 90.
- 7 Idem, *Mircea Eliade – completări și rectificări biografice*, în „Revista de istorie și teorie literară”, București, ianuarie–martie 1984, p. 145–148.
- 8 Mircea Handoca, *Câteva erori dintr-un rechizitoriu*, în „Jurnalul literar”, București, an. XIII, nr. 21–24, noiembrie–decembrie 2002, p. 15.
- 9 Mircea Handoca, *Despre un singur articol*, în „Observatorul cultural”, nr. 40 (297), din 1–7 decembrie 2005, p. 8.
- 10 *Ibidem*.
- 11 Mircea Handoca, *Rectificări necesare*, în „România literară”, an. XXXIX, nr. 3, din 26 ianuarie 2007, p. 18.
- 12 „Convorbiri literare”, an. XXVI, nr. 2, din 1 iunie 1892, p. 183–185.
- 13 Cf. *Omagiu lui Mihail Eminescu*, București, 1909, p.40–47.
- 14 G. Călinescu, *Viața lui Mihail Eminescu*, ediția a IV-a revăzută, Editura pentru Literatură, București, 1964, p. 421. Dosarul văzut de G. Călinescu avea 15 file, conținând: (filele 1–3), Registrul pentru nașteri și botez; (filele 4–6), Registrul pentru căsătorii, și (filele 8–15), Registrul pentru morți. Și se păstrează la Arhivele Naționale, Filiala Botoșani, Colecția de Stare Civilă, Mitrice născuți oraș Botoșani. Nr. 81/ 1850 (Mihail Eminescu trecut pe fila 1v). Dimensiuni: 37 cm înălțime și 41,5 cm lățime (cu mențiunea că se folosesc 2 pagini, fiindcă sunt multe rubricații), după cum ne-a asigurat d-l Valentin Cășereanu, directorul Memorialului „M. Eminescu” din Ipotești, căruia îi mulțumim călduros și pe această cale.
- 15 Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, studiu etnografic, II, ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 13.
- 16 *Ibidem*, p. 14.
- 17 *Ibidem*, p. 22.

- 18 *Ibidem*, p. 24.
- 19 *Ibidem*, p. 15.
- 20 *Ibidem*, p. 29.
- 21 *Ibidem*, p. 28.
- 22 *Ibidem*, p. 17.
- 23 *Ibidem*.
- 24 Comuna Bilciurești, județul Dâmbovița, *ibidem*, p. 19.
- 25 D. Stănescu, *Obiceiuri religioase*, în „Biserica Ortodoxă Română“, București, an. IX, 1885, p. 329.
- 26 Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 20.
- 27 *Ibidem*, p. 18.
- 28 Cf. *Encyclopédie des symboles*, Edition française établie sous la direction de Michel Cazenave, La Pochothèque, Paris, îs. a.ș.
- 29 Jean Chevalier și Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Editura Artemis, București, 1995.
- 29bis *Ibidem*.
- 30 *Istoria României în date*, elaborată de Horia C. Matei, Florin Constantiniu, Marcel D. Popa, Nicolae O. Nicolescu, Gheorghe Rădulescu, sub conducerea lui Constantin C. Giurescu, Editura Enciclopedică Română, București, 1971, p. 283.
- 31 Mircea Eliade, *Europa, Asia, America...*, Corespondență, volumul I, A–H, cuvânt înainte și îngrijirea ediției de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1999, p. 258.
- 32 *Memorii*, I, p. 352.
- 33 Mircea Eliade, *Jurnalul portughez și alte scrieri*, I, p. 184.
- 34 *Ibidem*, p. 225.
- 35 *Ibidem*, p. 225–226.
- 36 *Ibidem*, p. 226.
- 37 Ms. 2275 B75, după Mihai Eminescu, *Fragmentarium*, ediție după manuscrise, cu variante, note, addenda și indici de Magdalena D. Vatamaniuc, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 87.
- 38 *Ibidem*, p. 337.
- 39 Publicat de Mircea Handoca, în „România literară“, București, an. XXX, nr. 31, din 6–12 august 1997, p.13; reprodus în Mircea Eliade, *Europa, Asia, America...*, ed. cit., p. 342–343.
- 40 *Ibidem*, p. 100.
- 41 Mircea Eliade, *Jurnal*, volumul II, 1970–1985, ediție îngrijită de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1993, p. 105–106.
- 42 *Ibidem*, p. 98.
- 43 *Ibidem*, p. 268–269
- 44 *Ibidem*, p. 307.
- 45 *Ibidem*.
- 46 *Ibidem*, p. 424.
- 47 *Ibidem*, p. 459. Horoscopul întocmit de Matthias Dalvit–Friis a fost tradus în românește de Dumitru Horia Ionescu și publicat sub titlul *Mircea Eliade: „Liberata pe care am dobândit-o făcând ceea ce e contrar normalului“*, în „Jurnalul literar“, București, serie nouă, an. XVIII, nr. 5–8, martie–aprilie 2007, p. 13, 15 și 18, dar nu ne ajută cu nimic în stabilirea zilei de naștere a „împricinatului“.
- 48 24 august 1974: „Moartea mamei. Am primit întâi o telegramă (18 august), apoi scrisoarea lui Sorin de la București. A ajuns prea târziu; n-a mai găsit-o în viață. Avea aproape nouăzeci de ani. Și până acum câteva luni, încă sănătoasă și energică. Doar că nu mai vedea destul de bine, nu mai putea citi. S-a stins încet, fără suferință, ca tata.

Îmi aduc aminte de prima convorbire la telefon, de la Paris, în toamna anului 1967 (în acel an fusesem «reconsiderat» în țară și numele meu putea fi citit în articole). Nu-i mai auzisem glasul din august 1942. Părea mai puțin emoționată ca mine. Mi-a spus să nu mă grăbesc să mă întorc în țară: ea are răbdare, mă așteaptă. Și niciodată de atunci, nici în scrisori, nici în convorbirile telefonice, n-a insistat să vin la București, să ne revedem. Cred că înțeleg de ce: douăzeci și cinci de ani, și ea și Corina, și toți ceilalți au trăit sub teroarea Securității din cauza mea. Eu eram liber, eram la Paris, publicam cărți, apoi, mai târziu, predam la Universitatea din Chicago – eu, obscurantist, retrograd, fostul asistent al lui Nae Ionescu, fost colaborator la ziarul «Cuvântul» etc. etc. Eram, cum se mai spune, un «dușman al poporului muncitor».

Cred că mama nu a uitat niciodată această lungă perioadă în care toți ai mei trăiseră terorizați de anchetele și suspiciunile Securității. Și când, cel puțin în aparență, lucrurile s-au schimbat – Mama n-a vrut să uite. Bănuia, probabil, că nu mă va mai întâlni, în această viață – dar s-a bucurat ghicind că nu mă voi lăsa ademenit de curtea care începuse să mi se facă, și că nu voi accepta să fiu «cumpărat» (Mircea Eliade, *Jurnal*, volumul II, 1970–1985, ediție îngrijită de Mircea Handoca, Humanitas, București, 1993, p. 173).

Tatăl lui Mircea Eliade moare în ziua de 23 octombrie 1953, ora 9 seara.

„Se duce încă o parte – și cea mai lungă – din viața mea. Parcă se îneca în fum copilăria, adolescența, tinerețea. Îl revăd, în primele amintiri: cu mustățile negre, cu ochii aprigi. Voia să fie aspru, însă – nu se impunea, nici Mamei, nici copiilor. Se enerva din orice fleac, dar îi trecea repede. Îi aud și acum râsul.

Parcă mi se pustiește ființa. E mai mult decât tristețe, e o vidare lăuntrică totală. Am întrerupt acum câteva ceasuri însemnările acestea. O jale fără nume m-a azvârlit pe neașteptate în plâns. Eram, din fericire, singur acasă. Și m-am trezit târziu, secătuit, obsedat de amintiri. Ca și ieri, ca și alaltăieri, am suit la Sacré Coeur și am aprins lumânări. Numai ofranda aceasta simplă mă liniștește.

Mă simt atât de vinovat; oare Tata a știut vreodată că-l iubesc? Nici el, nici eu n-aveam efuziunea ușoară. Niște timizi și discreți...” (Mircea Handoca, *Jurnalul inedit al lui Mircea Eliade*, Editura Grafnet, Oradea, 2005, p. 22).

49 *Jurnal*, II, p. 337.

50 *Ibidem*, p. 339.

51 *Ibidem*, p. 370.

52 *Ibidem*, p. 371.

53 *Ibidem*, p. 372.

54 *Ibidem*, p. 373.

55 *Ibidem*, p. 374.

56 *Europa...*, III, R–Z, 2004, p. 71.

57 *Ibidem*, p. 437–438.

58 *Memorii*, vol. I, p. 336.

59 *Idem*, vol. II, p. 40.

60 *Nouăsprezece...*, p. 27.

61 *Ibidem*, p. 29.

62 *Ibidem*, p. 319.

63 *Ibidem*, p. 38.

64 *Ibidem*, p.46.

65 *Ibidem*, p. 183.

66 *Ibidem*, p. 190.

67 Camilian Demetrescu, *De la mit la simbol prin Mircea Eliade*, în „Limite“, nr. 48–49, noiembrie 1986, reprodus în vol. *Mircea Eliade în conștiința contempo-*

ranilor săi din exil. Crestomație de Gabriel Stănescu, Criterion Publishing, Norcross, U.S.A, îf.a.ș, p. 125. Mircea Eliade va pomeni și el despre această discuție de la Roma, în 9 septembrie 1980:

„Aseară, pe la 6,00, au venit Camilian Demetrescu cu soția. Mi-a arătat fotografiile câtorva lucrări pe care le va expune în toamna aceasta. Eram prea obosit (începusem «dialogurile» de la 2,00, cu dr. Sebastian Petrescu) ca să-i explic, așa cum ar fi vrut, anumite înțelegeri din *Nouăsprezece trandafiri*. Cartea l-a entuziasmat. Crede că «poartă un mesaj important» pentru contemporani: cum ne putem salva într-o lume desacralizată și imbecilizată? Mă întrebă dacă am spus tot în această carte. Ce «tehnică» ne-ar putea ajuta ca să obținem *anamneza* mântuitoare? etc.“ (Mircea Eliade, *Jurnal*, volumul II, ed. cit., p. 422).

- 68 Idem, *Nouăsprezece trandafiri*, în „Cuvântul Românesc“, aprilie 1981, reproduc, în *ibidem*, p. 127.
- 69 Matei Călinescu, *Misterele identității*, în „Dilemateca“, București, an. II, nr. 10, martie 2007, p. 50. O recentă lectură încearcă alte semnificații: „Dar cei nouăsprezece trandafiri pe care Eusebiu îi primește, la un moment dat, mai precis la trei ani de la dispariția scriitorului, suportă o metamorfoză: 6 se ofilesc și rămân doar 13, cifră pe care Eusebiu o cataloghează drept *norocoasă*. În sens mitic, 13 (cifra Morții) reprezintă un alt aspect al renovării, deoarece cuprinde simbolismul ciclului complet (12) la care se adaugă unitatea (1), respectiv centrul, sugerând ieșirea de sub teroarea istoriei – libertatea absolută, invocată la finele romanului, și un alt început. La trei ani, adică după parcurgerea unui ciclu simbolic, sugerând armonia și echilibrul, are loc adevărata regenerare, într-o altă dimensiune a lumii. Condiția de pelerin implică transcendere și renaștere continuă, fără legături de durată, iar Pandelescu nu adoptă nici calea mirelui, nici pe cea a ascetului orgolios, ci descoperă transcenderea ca pelerin diseminat în universul fără sfârșit“ (Doina Ruști, *Libertate și inițiere într-o istorie expresivă: Nouăsprezece trandafiri de Mircea Eliade*, în „Convorbiri literare“, Iași, an. CXXI, nr. 3(135), martie 2007, p. 92).
- 70 Mircea Eliade, *Proza fantastică*, III, *La umbra unui crin*, ediție prefată de Eugen Simion, Editura Moldova, Iași, 1994, p. 102.
- 71 *Ibidem*, p. 105
- 72 Victor Kernbach, *Universul mitologic al românilor*, Editura Științifică, București, 1984, p. 36 și 339.
- 73 Mircea Eliade, *Proza fantastică*, III, ed. cit., p.110.
- 74 *Ibidem*, p. 76.
- 75 *Ibidem*, p. 115
- 76 *Ibidem*, p. 118.
- 77 *Ibidem*, p. 191.
- 78 Mircea Eliade, *Libertate*, în „Iconar“, Cernăuți, an. IV, nr. 5, ianuarie 1938, p. 2.
- 79 *Jurnal portughez*, I, p. 372
- 80 Umberto Eco, *Numele trandafirului*, traducere și prefată de Florin Chirițescu, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, p. 494.
- 81 Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, postfață de Gh. Vlăduțescu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- 82 Lazăr Șăineanu, *Basmele române în comparațiune cu legendele antice clasice și în legătură cu basmele popoarelor învecinate și ale tuturor popoarelor romanice*, ediție îngrijită de Ruxandra Niculescu, prefată de Ovidiu Bârlea, Editura Minerva, București, 1978, p. 39–40.
- 83 Le Zohar, *Le Livre de la Splendeur*, Extraits choisis et présentés par Gersahom Scholem, Traduit de l'anglais par Edith Ochs, Editions du Seuil, Paris, 1980, p. 88–89.

- 84 Lazăr Șăineanu, *op. cit.*
85 Aristide Samfiropol-Kretzalis, *Calendar astronomic pentru anul 1910*, Tipografia Al. Lebrun, București, 1910.
86 Ion Ionașcu, *Cronologia documentelor din Moldova și Țara Românească*, în vol. *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956, p. 398–663.
87 *Jurnal*, II, p. 497.
88 *Jurnal*, I, p. 568–570.

SUMMARY

On the basis of documents and Mircea Eliade's *Memoirs*, the author attempts to establish the exact date of the writer's birth. At the same time, he analyses the cosmic circumstances according to which Mircea Eliade's date of birth should be read, the significance of his name, and the factors that determined his father to change his surname to Eliade.

Romanian scholar Mircea Eliade was born on *Saturday, 24 February, the feast of the Finding of the Head of St John the Forerunner*, the Saturday of the Dead, in the Julian, old-style calendar, or *9 March 1907*, on the feast of the *Forty Martyrs of Sevastia* (†320), according the Gregorian, new-style calendar, in the city of Bucharest, Romania, at *five o'clock in the morning, and at seven o'clock Universal Time*, after a night without moonlight.

The date *Saturday, 24 February 1907*, Julian calendar, is in concordance with the date of *Saturday, 9 March 1907*, in the Gregorian calendar, new style.

Mircea Eliade celebrated his birthday on the very date he was born only once, on *Saturday, 9 March 1918*.

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și cultură, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de carte, conferințe sau alte materiale de actualitate ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini și un rezumat (1/2–1 pagină) în limba română sau engleză. Materialele se vor culege în Microsoft Word. Textele listate vor fi însoțite de o dischetă sau CD.

Textele și rezumatele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face prin numere în text, notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele, fie prin numere încadrate în paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care a fost extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua. Vor fi acceptate numai studiile sau articolele care nu au fost publicate.

Adresele redacției:

În Ucraina: Editura Alexandru cel Bun, Redactor Alexandrina Cernov
Str. 28 iunie, nr. 44, cam. 503, Cernăuți, 58 000, Ucraina (revista „Glasul Bucovinei”)
Telefon/Fax 0038 0372 523043
E-mail alex-cernoff@yahoo.com
cernoff@ukr.net

În România: Institutul Cultural Român, Str. Aleea Alexandru
nr. 38, București, România (revista „Glasul Bucovinei”)
Telefon 0317 100 681
E-mail bogdanjitea@icr.ro

Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU
Corector: CONSTANȚA FILIP
Bun de tipar: 2008
Apărut: 2008
Procesare și producție:
Editura INFO-TEAM

ISSN 1222-5606